

DOI: 10.15773/EKF.2015.001

ESZTERHÁZY KÁROLY FŐISKOLA
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Wencz Balázs:

**A MAGYAR KOMMUNISTA PÁRT POLITIKÁJA KOMÁROM-
ESZTERGOM VÁRMEGYÉBEN 1945–1948 KÖZÖTT**

Témavezető:

Prof. Dr. Rainer M. János az MTA Doktora, egyetemi tanár

Eger, 2014

Tartalomjegyzék

I. A magyarországi szovjet típusú rendszer kiépítésének kezdeti fázisai

1. A sztálinizmusba való átmenet értelmezési keretei	4
2. Historiográfiai áttekintés, a kutatás célja	9

II. Az MKP vármegyei politikája az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában

1. A párt helyi szervezeteinek megalakítása, a kommunisták szerepe a köz- igazgatás – különös tekintettel a rendőrség – megszervezésében	21
2. A földosztás végrehajtása	47

III. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások

1. A választások kiírásának előzményei	56
2. Az 1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról	57
3. A választásokon induló pártok választási programjai	58
4. A választási előkészületek és az MKP kampánya a vármegyében	60
5. Az MKP kísérlete az SZDP-vel való közös listára	66
6. Mindszenty József pásztorlevele	68
7. A nemzetgyűlési választások eredményei	70

IV. A kommunista pozíciószerzés 1945–1947-ben

1. A választások utáni politikai helyzet	78
2. Az MKP első vármegyei konferenciája 1946. február 17-én	85
3. A nemzetiségi kérdés	91
4. B-lista, káderhelyzet, „frakcióharcok”	101
5. Tömegszervezetek (szakszervezetek, a MADISZ és az MNDSZ)	117
6. Politikai küzdelmek az első és a második vármegyei konferencia közötti időszakban	128
7. Az MKP második vármegyei konferenciája 1947. március 2-án	143
8. Az országgyűlési választások kiírásának kikényszerítése	150

V. Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások

1. Az 1945. évi VIII. tc. (választójogi törvény) módosítása	156
2. A választásokon induló pártok választási programjai	159
3. A Magyar Kommunista Párt választási kampánya a vármegyében	162
4. Az adminisztratív visszaélések végrehajtása	168
5. A „kékcédulás” választások eredményei	172

VI. A két munkáspárt egyesülése	
1. A választások utáni politikai helyzet	183
2. A munkáspártok egyesítésének előkészítése	191
3. Az MKP harmadik vármegyei konferenciája 1948. január 18-án	193
4. A két munkáspárt alsóbb szervezeteinek egyesülése	201
5. Az 1948. május 17-i vármegyei egyesítő konferencia és annak következményei	208
VII. Összegzés	220
VIII. Archontológia	227
IX. Felhasznált források és irodalom	232

I. A magyarországi szovjet típusú rendszer kiépítésének kezdeti fázisai

Mielőtt a fejezetcím mögött megbúvó tartalmat – a teljesség igénye nélkül – kifejténénk, szükségesnek tartjuk röviden ismertetni dolgozatunk legfőbb célkitűzését. Ez pedig nem más, minthogy Komárom-Esztergom vármegye 1945–1948 közötti történetének tükrében igyekezzünk minden részletre kiterjedően bemutatni a Magyar Kommunista Párt politikai hatalomátvételének a folyamatát.

1. A sztálinizmusba való átmenet értelmezési keretei

A második világháború befejezését követően Magyarország a Szovjetunió érdekszférájába került, ami többek között azt is jelentette, hogy az újonnan kialakításra kerülő politikai rendszerére döntő befolyással bírtak. Ebből következően minden kétséget kizáróan kijelenthetjük, hogy hazánk 1945 utáni sorsát a Szovjetunió döntötte el. Ennek ellenére Sztálin valós szándékaival kapcsolatban nem alakult ki konszenzus a történészek között.

A konvencionális értelmezés szerint a Szovjetunió hagyománya, ideológiája és stratégiai céljai miatt kezdettől fogva bolsevizálni akarta a térséget. Ezzel szemben áll a másik álláspont, amely szerint az USA – részben pénzügyi-gazdasági erejére támaszkodva – informális birodalmat akart kiépíteni a szovjet érdekszférában is. Emiatt kényszerült a Szovjetunió arra, hogy politikailag biztosítsa saját érdekeinek érvényesülését.¹

Magyarország esetében, miután a szovjetek nem rendelkeztek előre kidolgozott politikai elképzelésekkel, azt minden esetben a globális politikai eseményekben bekövetkező változásokhoz igazították. Ennek okán, az azonnali kommunista hatalomátvételt Sztálin nem erőltette, ellenben szorgalmazta a kommunista párt részesedését a politikai hatalomból, és nem mellékesen a szovjet befolyású szövetséges ellenőrző bizottság útján segítette is annak érvényesítését.

Dolgozatunk tehát annak az időszaknak a történetét tárgyalja, amely Magyarországnak – s benne Komárom-Esztergom vármegyének – egy új típusú rendszerbe (a sztálinizmusba) történő átmenetét² jelentette, ezért a teljesség igénye nélkül szükségesnek tartjuk felvázolni az átmenet historiográfiai értelmezését, majd ezt követően röviden ismertetjük a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok útját a konfrontációhoz.

---

¹ Ungváry Krisztián: Magyarország szovjetizálásának kérdései. In: Romsics Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó, 279–280. o.

² A dolgozatunkban vizsgált időszak során kettős átmenet ment végbe: a második világháború előtti és alatti évek autoriter rendszeréből 1944 decemberétől fokozatosan bontakozott ki a többpárti parlamentáris demokrácia kísérlete közepette a totális diktatúra.

*

A történeti és a politikatudományi irodalom sztálinizmusnak nevezi a Szovjetunióban a húszas évek végétől kialakult politikai, gazdasági és társadalmi berendezkedést, amely azután csaknem egy negyedszázadon keresztül érvényesült, majd az ötvenes évek közepén módosult, illetve változott meg néhány tekintetben. A sztálinizmus történeti magyarázatainak az utóbbi hatvan-hetven évben három-négy nagy paradigmája alakult ki: a totalitárius paradigma, az erre reflektáló revizionista irányzatok, a modernizációs elmélet, s végül a sztálinizmus, mint civilizáció elmélete.³

A totalitárius elmélet legjelentősebb képviselői közé Hannah Arendt, Zbigniew Brzezinski és Carl J. Friedrich tartozott. Arendt szerint a 20. század elejére felbomlottak a hagyományos társadalmi viszonyrendszerek, és létrejött az osztály nélküli társadalom, melyben az egyén védtelennek érzi magát az őt körülvevő világ komplexitásában. Ezt használta ki a kommunista mellett a fasiszta párt is, amelyek már nem osztályokat, hanem atomizált egyedekből álló tömeget szerveztek.⁴ A rendszerek legfőbb jellemzőit Friedrich és Brzezinski öt pontban foglalta össze, melyek a következők: 1) hivatalos ideológia; 2) egyetlen, hivatalosan engedélyezett tömegpárt; 3) a fegyveres erők feletti korlátlan hatalom; 4) a tömegkommunikáció feletti korlátlan ellenőrzés; 5) terrorrendszer, melyet a rendőrség tart fenn.⁵ Rövid időn belül az imént felsorolt öt kritériumhoz hozzátettek még egy hatodikat is, mégpedig a centralizált terv- (parancs) gazdaság kritériumát.⁶

A hatvanas évek közepétől új irányzat jelent meg, a revizionista, melynek képviselői éles bírálat alá vetették a totalitarizmuselméletet. A revizionisták főleg az Amerikai Egyesült Államok felelősségét hangsúlyozták a hidegháború miatt. Szerintük ugyanis Sztálin politikáját saját biztonságának a megőrzése befolyásolta.⁷ A revizionisták jobbra elutasították a náciizmus és a kommunizmus összehasonlítását, s egy sor új elnevezést vezettek be a szovjet rendszer meghatározására: korlátozott pluralizmus, neofeudalizmus, intézményes pluralizmus, jóléti-állami autoriter rendszer stb. Legtöbben a modernizáció egyik, esetleg alternatív útjának tekintették.⁸

³ Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba*. Budapest, 2011, 1956-os Intézet–L'Harmattan Kiadó, 41–42. o.

⁴ Bartha Eszter: *Történetírás és ideológia: vita a totalitarizmusról*. Múltunk, 2013/3. sz. 13. o.

⁵ Gleason, Abbott: *Totalitarianism. The Inner History of the Cold War*. New York, 1995, Oxford University Press, 124–125. o.

⁶ Uo. 125. o.

⁷ Stöver, Bernd: *Der Kalte Krieg 1947–1991. Geschichte eines radikalen Zeitalters*. München, 2011, Verlag C. H. Beck, 16–17. o.

⁸ Rainer: *Bevezetés a kádárizmusba...* 44. o.

A sztálinizmust, mint modernizációt felfogó művek sorát Isaac Deutscher Sztálin életrajza nyitja, melyben a szerző szerint Sztálin a „vademberek” országát modernizálta. A modernizációs paradigma tiszta típusával azonban leginkább Alexander Gerschenkron nagy hatású műveiben találkozunk, melyekben a közgazdász arra vállalkozott, hogy kidolgozza az ipari fejlődés tipológiáját. Szerinte csakis egy erős állam képes kikényszeríteni a társadalomból a modernizációhoz szükséges óriási anyagi és emberi áldozatot.⁹ Mellettük érdemes megemlíteni még Edward Hallett Carr és Richard Lowenthal nevét is, akik közül az előbbi szintén gazdaságtörténeti, míg az utóbbi inkább ideológiai szempontból közelít a kérdéshez.

Végezetül ejtsünk néhány szót a civilizációs elméletről, melynek történetíróit a revizionisták második generációjának a képviselői adták. Közülük is kiemelkedik Stephen Kotkin és Sheila Fitzpatrick. Kotkin *Magnetic Mountain: Stalinism as Civilization* című könyve olyan szocializmussal foglalkozó mű, mely alulnézetből ábrázolja a sztálinizmus kiépülését. Az ott lakókat pedig nem úgy mutatja be, mint akik alávetik magukat a nagy társadalmi folyamatok szükségszerű következményeinek, hanem mint cselekvőket, akik ez által résztvevői lesznek a társadalmi folyamatoknak.¹⁰ Emellett Kotkin azt a tézist is képviseli, mely szerint a sztálinizmus forradalom volt, mely az 1917-ben elkezdődött társadalmi folyamatokat teljesítette ki.¹¹ Zárásként említsük meg Lewin munkáit is, hiszen azokon alapul az a gondolat, hogy a társadalmi átalakulás legfontosabb elemét a sztálini fordulattal megindult urbanizáció jelentette.¹² Lewin mindennek tökéletes összefoglalását nyújtja a sztálinizmus társadalmi hátterét alaposan bemutató és azt elemző 1999-ben megjelent munkájában.¹³

A magyarországi sztálinizmussal kapcsolatos egyetlen történeti vitát az abba való sajátos, hosszú és többéves átmenet – mely éppen a dolgozatunk által tárgyalt időszakra esett – kérdése generálja. Mindez leginkább két történeti elbeszélésben jelenik meg, melyek közül az egyik szerint kezdettől fogva szovjet típusú kommunista rendszer épült ki Magyarországon, míg a másik álláspont szerint 1945 után valamiféle eredeti, új demokratikus

---

⁹ Bartha Eszter: A sztálinizmus a régi és új historiográfiában: a jelenség meghatározásának elméleti és módszertani problémái. In: Krausz Tamás (szerk.): *A sztálinizmus hétköznapijai. Tanulmányok és dokumentumok a Sztálin-korszak történetéből.* Budapest, 2003, Nemzeti Tankönyvkiadó, 21–22. o.

¹⁰ Horváth Sándor: *A mindennapi szocializmus és a jelenkortörténet. Nézőpontok a szocialista korszak kutatásához.* Századvég, 2006/2. sz. 20–22. o.

¹¹ Fitzpatrick, Sheila: Introduction. In Fitzpatrick (ed.): *Stalinism. New Directions.* London–New York, 2000, Routledge, 7. o.

¹² Bartha: *Történetírás és ideológia: vita a totalitarizmusról...* 31. o.

¹³ Lewin, Moshe: The Social Background of Stalinism. In: Tucker, Robert C. (ed.): *Stalinism. Essays in Historical Interpretation.* New Brunswick, 1999, Transactions Publications, 111–136. o.

berendezkedés jött létre, amely mind a korábbi mind a későbbi (sztálini) rendszertől különbözött.¹⁴ Rainer M. János szerint mindkét magyarázatnak van igazságtartalma, de egyiket sem tartja teljes egészében helytállónak. Megjegyzi, hogy az új hidegháború-történet ugyan kevesebbet foglalkozott ennek az időszaknak a történetével, de egyelőre ők sem találták meg annak a nyomát, hogy Moszkva kész forgatókönyvvel, esetleg a nagy „Tervvel” rendelkezett volna a térségre vonatkozóan. A hazai történetírás álláspontjait a historiográfiai áttekintésben ismertetjük. A kérdéssel azonban külföldi történészek is foglalkoztak, melyek közül a fiatalon elhunyt angol történész, Mark Pittaway 2004-ben megjelent tanulmányát emeljük ki. Ebben a szerző a háború utáni évek értékelésére a 20. század végi kelet-európai rendszerváltásokra alkalmazott nyugati terminológiát használja: átmenetként (transition) definiálja ezt az időszakot, melyből egyértelműen kiviláglik, hogy ő is azok közé tartozik, akik egy új típusú demokráciakísérletnek tekintik ezt a viszonylag rövid időszakot.¹⁵ Szerinte a magyarországi átmenetnek a Független Kisgazdapárt szétverésére alkalmazott szalámi taktikának a sikere és az 1947-es országgyűlési választások kommunista győzelme vetett véget.¹⁶

*

A második világháborút követően a szovjet nagyhatalmi politikát az immár győztes hadvezérként és világhatalmi vezetőként egyaránt fellépő Sztálin alakította, aki feltehetően tisztában volt az antifasiszta szövetségi rendszerben létező és hamarosan nyilvánvalóvá váló feszültségekkel. Úgy vélte előbb-utóbb elkerülhetetlen lesz egy újabb összecsapás a Nyugattal, ugyanakkor tartott is ettől.¹⁷ A háború utáni idősakra vonatkozóan éppen ezért elengedhetetlennek tartotta a saját maga és az általa létrehozott rendszer és ideológia biztonságos fenntartását.¹⁸ Ennek elméleti megalapozását egyébként a nagyobb terület-nagyobb biztonság elve szolgáltatta. A balti államok és Kelet-Közép-Európa esetében a jogos szovjet biztonsági igények elismerése jegyében mindezt a nyugati szövetségesek is tolerálták, így ez biztosan nem okozhatott konfliktust a két tábor között, amit azért fontos hangsúlyozni,

¹⁴ Rainer: *Bevezetés a kádárizmusba...* 70–71. o.

¹⁵ Ständeisky Éva: Tétova újraértelmezések. Magyarország második világháborút követő éveinek a rendszerváltozás utáni történetírásában. In: Erős Vilmos–Takács Ádám (szerk.): *Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történelemről.* Budapest, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, 142. o.

¹⁶ Pittaway, Mark: *The Politics of Legitimacy and Hungary's Postwar Transition. Contemporary European History.* 2004, Cambridge University Press, 474. o.

¹⁷ Rainer M. János: Magyarország a szovjet érdekszférában. In: Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába.* Budapest, 1999, Osiris Kiadó, 357–358. o.

¹⁸ Gaddis, John Lewis: *The Cold War.* London, 2005, Penguin Books, 11. o.

mert ma már tudjuk, hogy 1947 előtt nem állott Sztálin érdekében felmondani a kooperációt a nyugati nagyhatalmakkal.¹⁹ Ezt a megállapítást támasztja alá az is, hogy az 1946 végét és az 1947 elejét megelőző időszakban Sztálinnak a saját biztonsági zónája létrehozásához nem volt szüksége arra, hogy mindenáron szovjet típusú rendszereket vezessen be Kelet-Európában.²⁰ A háború utáni szovjet külpolitika irányvonalára vonatkozóan mindössze egyetlen átfogó tervezet készült, még hozzá Ivan Majszkij 1944. januári memoranduma²¹, melyben az alábbi négy fontosabb prioritást fogalmazta meg: 1) külpolitikai biztonság egy legalább 30–40 éves békeperiódusra; 2) a szovjet birodalom kiterjesztése; 3) antifasiszta szövetség fenntartása; 4) a korábban ellenséges országok politikai rendszerének átalakítása.²² Majszkij javaslatai között szerepelt továbbá az is, hogy a Kreml játsszon egyensúlyi szerepet Washington és London között.²³ Mindemellett azt is figyelembe kell vennünk, hogy Sztálin igenis tisztában volt azzal, hogy az Amerikai Egyesült Államok, különösen a háborút követő időszakban jelentős katonai és gazdasági fölényrel rendelkezett. Mindez szintén jelentős mértékben befolyásolta, hogy a konfliktust lehetőleg igyekezett elkerülni velük.²⁴

Az Amerikai Egyesült Államoknak a háború utáni világ berendezkedésére vonatkozó elképzelései közül az „egy világ koncepció”, a nyitott piacok elve és a demokrácia propagálása volt a legfontosabb. Mivel ezek eleve szemben álltak a szovjet érdekekkel, Moszkvában nem növelték az Egyesült Államokkal szembeni bizalmat.²⁵ Mindezt fokozta az atombomba létrehozása is, mely szintén erősítette az amerikaiakkal szembeni szovjet bizalmatlanságot.²⁶ Úgy tűnik azonban, hogy az Amerikai Egyesült Államokat a háborút követő időszakban elsősorban a gazdasági térdnyerés inspirálta, tartottak ugyanis attól, hogy az akkor felpörgetett gazdaság ismét recesszióba süllyed majd.²⁷ Ezt sikerült elkerülniük,

---

¹⁹ Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945–1990*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó, 41. o.

²⁰ Kramer, Mark: Stalin, Soviet Policy, and the Consolidation of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1944–53. In: Tismaneanu (ed.): *Stalinism revisited. The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*. Budapest-New York, 2009, CEU Press, 73. o.

²¹ Ivan M. Majszkij: *A jövő világ kívánatos alapelveiről (1944)*. Közreadja Baráth Magdolna. Külpolitika, 1996, 3-4. sz. 154–184. o.

²² Rainer M. Janos: Der Weg der ungarischen Volksdemokratie. In: Creuzberger, Stefan–Görtemaker, Manfred (Hrsg.): *Gleichschaltung unter Stalin? Die Entwicklung der Parteien im östlichen Europa 1944–1949*. Paderborn, 2002, Verlag Ferdinand Schöningh, 323. o.

²³ Zubok, Vladislav–Pleshakov, Constantine: *Inside the Kremlin's Cold War. From Stalin to Khrushchev*. Cambridge, Mass. 1996, Harvard University Press, 29–30. o.

²⁴ Pechatnov, Vladimir O.: The Soviet Union and the world, 1944–1953. In: Leffler, Melvyn P.–Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War. Volume 1. Origins*. London, 2013, Cambridge University Press, 94. o.

²⁵ Békés: i. m. 45. o.

²⁶ Gaddis: i. m. 25. o.

²⁷ Leffler, Melvyn P.: The emergence of an American grand strategy, 1945–1952. In: Leffler, Melvyn P.–Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War. Volume 1. Origins*. London, 2013, Cambridge University Press, 67. o.

még hozzá azzal, hogy a háború után az ő kezükben összpontosult a világ befektetett tőkéjének a háromnegyede és az ipari kapacitás kétharmada.²⁸ Ennek tudatában 1947. március 12-én a washingtoni kongresszusban Truman elnök meghirdethette a később róla elnevezett doktrínát, mely leszögezte, hogy az Egyesült Államoknak kötelessége katonai- és pénzügyi segítséget nyújtani azoknak az országoknak ahol a kommunizmus teret nyer. Mindez előrevetítette a Kelet és Nyugat közötti végleges szakítást.²⁹

A nagyhatalmak szakításának kérdése kapcsán egyetértünk Békés Csaba azon megállapításával, mely szerint a szovjet-amerikai viszony alakulásában az igazi fordulópontot nem az imént említett Truman-doktrína meghirdetése, hanem a Marshall-terv bejelentése jelentette. A terv hivatalosan Európa újjáépítését célozta, valójában azonban az egyik fő feladata a potenciális szovjet befolyás kizárása volt a háború sújtotta Nyugat-Európában és mindenekelőtt Németország nyugati zónáiban. A szakítást az okozta, hogy azt nemcsak a Szovjetunió, hanem a kelet-közép-európai államoknak is felajánlották, olyan csapdát állítva ezzel Sztálinnak, melyből csakis vesztesen kerülhetett ki, éppen ezért hosszas hezitálás után a szakítás mellett döntött.³⁰ Tette mindezt azért, mert a Marshall-tervben az Amerikai Egyesült Államok európai befolyásának jelentős mértékű növekedését, illetve a német katonai potenciál újjáélesztését látta.³¹

2. Historiográfiai áttekintés, a kutatás célja

Az átmenet (transition) időszakát érintő magyarországi „koalíciós korszak” történetét tekintélyes szakirodalom tárgyalja, ennek ellenére a Magyar Kommunista Párt politikatörténetének monografikus feldolgozásával mindezidáig adós a hazai történetírás. Kétségtelen tény ugyanakkor az is, hogy az elmúlt évtizedekben a forrásgyűjtemények, monográfiák, tanulmányok és a politikai események alakításában tevékeny részt vállalók memoárjainak alapján viszonylag tiszta képpel rendelkezünk a párt politikáját és ideológiáját illetően. Vázlatos historiográfiai áttekintésünkben nem vállalkozunk arra, hogy az 1989 előtt és az után megjelent, koalíciós korszakot tárgyaló összes munkát számba vegyük és értékeljük, jelen esetben mindössze a téma kapcsán született, s általunk is haszonnal forgatott művekre térünk ki.

---

²⁸ Steininger, Rolf: *Der Kalte Krieg*. Frankfurt am Main, 2003, S. Fischer Verlag GmbH, 5. o.

²⁹ Düllfer, Jost: *Europa im Ost-West Konflikt 1945–1991*. München, 2004, R. Oldenbourg Verlag, 16. o.

³⁰ Békés: i. m. 47. o.

³¹ Zubok–Pleshakov: i. m. 50. o.

A korszak monografikus feldolgozásával elsőként Balogh Sándort³² bízták meg. Az 1975-ben megjelent *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947* címet viselő vaskos kötet előszavában a szerző rögvest leszögezte: „*A jelen munka a felszabadulás után újjászerveződő magyar társadalom osztályainak harcát, s különösen az őket képviselő politikai pártok küzdelmének történetét vizsgálja a második világháború befejezésétől az 1947-es országgyűlési választásokig, tehát lényegében a „fordulat” évéig terjedő időszakban.*”³³ Az imponáló mennyiségű levéltári forrás illetve sajtóanyag feldolgozásával készült kötet a maga idejében páratlan vállalkozásnak számított, ennek ellenére megállapításai és következtetései sok esetben ma már nem állják meg a helyüket. A kötet középpontjában a Magyar Kommunista Párt által képviselt politika legitimálása áll. Nagy hiányossága a könyvnek, hogy teljesen figyelmen kívül hagyta a nemzetközi összefüggések alapos vizsgálatát, holott ez egy ilyen nagyszabású munkától elvárható lett volna. Pozitívumként azonban megjegyezhetjük, hogy példának okáért a választásokat tárgyaló fejezetekben közölt adatsorokban szereplő tartalmak mindmáig hasznosíthatóak, emellett a szerző példaértékűen dolgozta fel pártok a programjait is.

Az 1945 utáni időszak Komárom-Esztergom vármegyei helytörténetét feldolgozó munkák közül elsőként az 1975-ben kiadott *Három szabad évtized* című forrásgyűjteményt³⁴ említhetjük meg. A kötetben az 1946–1970 között eltelt 24 esztendő MKP, MDP és MSZMP Komárom-Esztergom vármegyei (1950-től Komárom megyei) konferenciáinak és pártértekezleteinek a jegyzőkönyveit – minimális kiegészítő jegyzetelés alkalmazásával – ismertetik a szerkesztők.

A Rákosi Sándor és Szabó Bálint szerkesztésben megjelent *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Határozatai 1944–1948*³⁵ címet viselő dokumentumgyűjtemény megkerülhetetlen a koalíciós korszak kutatói számára. A vaskos kötet nagy erénye, hogy abban helyet kaptak a két munkáspárt kongresszusainak dokumentumai mellett a választási programok, a Magyar Kommunista Párt vezető szerveinek üléseiről a korabeli sajtóban megjelent közlemények és a Központi Vezetőség ülésein elfogadott határozatok is. A kötetben 1944 szeptemberétől találhatunk dokumentumokat, ami azt jelenti, hogy az illegális Központi Bizottság legfontosabb iratai is megtalálhatók benne. A

---

³² Balogh Sándor: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947*. Budapest, 1975, Kossuth Könyvkiadó.

³³ Uo. 5. o.

³⁴ Gecsényi Lajos (főszerk.): *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946–1970*. Tatabánya.

³⁵ Rákosi Sándor–Szabó Bálint (szerk.): *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948*. Budapest, 1979, Kossuth Könyvkiadó.

Magyar Kommunista Párt mellett a Szociáldemokrata Párt vezető szerveinek az üléseiről készített sajtóközleményeket is közzétették a szerzők.

Szintén 1979-ben jelent meg Szakács Mihály tollából *A Magyar Kommunista Párt megalakulása és tevékenységének első időszaka Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1946* címet viselő³⁶ összefoglaló, mellyel a szerző a Komárom megyei helytörténeti pályázaton első helyezést ért el. Szakács kötetében a néhány oldalnyi munkásmozgalmi áttekintést követően 1945 márciusától tárgyalja az MKP vármegyei politikáját egészen az 1946. február 17-i első vármegyei konferenciájáig. Az utószóból kiderül, hogy a szerző még első kézből kapott információkat a vármegyei kommunista „elit” képviselőitől, ami mindenképpen előnyt jelentett a számára. Az általa közölt adatok megbízhatóak, a kötet szerkezeti felépítése pedig mind a mai napig vállalható.

Az 1945-ös fővárosi törvényhatósági és a nemzetgyűlési választásokkal³⁷ szintén Balogh Sándor foglalkozott részletesen, még hozzá az 1984-ben megjelent könyvében. Kötete nagy haszonnal forgatható, hiszen a választások kapcsán felmerülő összes kérdésre igyekezett kimerítő választ adni. Minden részletre kiterjedően tárgyalta a választójogi törvényjavaslat kidolgozását és annak parlamenti vitáját, a választásokon induló pártok programját és a budapesti törvényhatósági választások után kieleződő küzdelmet.

1984-ben Schöpflin György a Párizsban megjelent Magyar Füzetekben *A kommunista hatalomátvétel fázisai Kelet-Európában* címmel³⁸ sok részletében mind a mai napig helytálló elemzést tett közzé. Szerinte a térségben a kommunista hatalomátvétel voltaképpen négy fázisban ment végbe. Lényegében a Hugh Seton-Watson angol történész által 1951-ben publikált³⁹, a kommunista hatalomátvételre alkalmazott három fázisban végbemenő tézisét egészítette ki még eggyel, amit kronológiai szempontból viszont az első helyre tett. Mi is tulajdonképpen ez a négy fázis? Nézzük először is a Hugh Seton-Watson féle első hármát. Szerinte az első fázist voltaképpen a valódi koalíció jellemezte, melyben a hatalomért a kommunistákon kívül más pártok is vetélkednek, igaz bizonyos korlátok már ekkor is felfedezhetők. A második fázisban még mindig vannak nem kommunista pártok a kormányban, szerepük azonban már csak formális. A végső fázist pedig az jellemzi, hogy a politikai rendszer immár teljesen kommunista befolyás alá került, az ellenzéki sorba szoruló

---

³⁶ Szakács Mihály: *A Magyar Kommunista Párt megalakulása és tevékenységének első időszaka Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1946*. Tatabánya, 1979.

³⁷ Balogh Sándor: *Választások Magyarországon 1945. A fővárosi törvényhatósági és a nemzetgyűlési választások*. Budapest, 1984, Kossuth Könyvkiadó.

³⁸ Schöpflin György: *A kommunista hatalomátvétel fázisai Kelet-Európában*. Párizs, 1984, Magyar Füzetek, 13. sz. 90–105. o.

³⁹ Seton-Watson, Hugh: *The East European Revolution*. New York, 1951.

nem kommunista pártok pedig megszűntek létezni. Schöpflin szerint a háború és annak következményei alkotják a hatalomátvétel negyedik fázisát, kronológiailag az elsőt. Szerinte „a háború alatt a régi vezető rétegek majdnem teljesen felmorzsolódtak, a lakosságot pedig radikalizálták a háborús idők kísérő fölfordulások; mindennek következményeképpen a háború végére Kelet-Európában beállt egy hatalmi vákuum, amelyet aztán a kommunisták, úgyszólván mint a legjobban szervezett és politikailag leginkább céltudatos erő, gyorsan kitöltöttek.”⁴⁰ A tanulmány következő részében az így felállított elméletét alkalmazta Lengyelország, Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Albánia és a Német Demokratikus Köztársaság és az ellenpéldaként megjelenített Finnország tekintetében.

1986-ban két nagyon fontos kötet is megjelent a korszak történetéről, az egyiket Izsák Lajos, míg a másikat Vida István jegyezte. Izsák Lajos *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948 között*⁴¹ címet viselő kötetének – a terjedelmen kívül – az egyik legszembetűnőbb különbsége Balogh Sándor monográfiájához képest a korszak kezdő és végpontjának a meghatározása volt. Izsák ugyanis az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakításának pillanatában veszi fel az események fonalát és tárgyalja azt egészen az MKP és az SZDP egyesülésének az időpontjáig, melyet a szerző fontos állomásnak tekint. Még a kötet előszavában leszögezte: „A munka nem törekszik teljességre, de azért röviden érinti a földreformot és következményeit, az infláció és a stabilizáció, az államosítások és a hároméves terv megindulásának körülményeit is.”⁴² A fordulat évét pedig azért tette 1948-ra, mert a két munkáspárt ekkor egyesült, lezárva ezzel a majd négy évig tartó küzdelmet. Igaz, emellett megemlítette azt is, hogy a koalíció formálisan, ugyan de még ezután is létezett, szerepe azonban jelentéktelenné vált. Vida István *Koalíció és pártharcok 1944–1948* című⁴³ munkája teljesen megegyező idősíkon, de nagyobb terjedelemben tárgyalja a korszak történetét. A szokásos csomópontok mellett a legszembetűnőbb különbséget az jelenti, hogy Vida nem túl részletesen ugyan, de említést tett a szövetséges nagyhatalmak ellentéteiről is. Markáns különbségként – elsőként a hazai történetírásban – fontos szerepet tulajdonított a Függetlenségi Népfront 1949. február 1-jei megalakulásának. Az alakuló ülésen a Magyar Dolgozók Pártja mellett a Nemzeti Parasztpárt és a Független Kisgazdapárt, a szakszervezetek is képviseltették magukat. Nem sokkal ezután az Országos Tanács megválasztására is sor került, 1949 májusában pedig a parlamenti választásokat is megrendezték immár kizárólag a népfront által állított jelöltek részvételével.

---

⁴⁰ Schöpflin: i. m. 94. o.

⁴¹ Izsák Lajos: *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948*. Budapest, 1986, Kozmosz Könyvek.

⁴² Uo. 6. o.

⁴³ Vida István: *Koalíció és pártharcok 1944–1948*. Budapest, 1986, Magvető Könyvkiadó.

1986-ban az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc 30. évfordulójára angol nyelven⁴⁴, majd a rendszerváltást követően 1990-ben magyarul is megjelent Charles Gati *Magyarország a Kreml árnyékában* című⁴⁵ kötete, melyben a koalíciós korszakra vonatkozóan szintén találhatunk értékes megállapításokat. Gati szerint „*Magyarország politikai élete a rövid életű demokratikus közjáték idején, vagyis 1944 végétől 1947 végéig meglehetősen bonyolult és összetett volt, főbb jellegzetességeit mégis könnyű összegezni.*”⁴⁶ Melyek ezek a jellegzetességek? Legfőképpen az, hogy a magyarországi politikai élet egészen 1947 augusztusáig a politikai demokrácia számos erényét képes felmutatni, kezdve a szabad választásoktól a sajtó szabadságán át a Nemzetgyűlésben zajló nyílt beszédig. Ennek a közjátéknak lett vége 1947-ben, akkor, amikor a Nemzetgyűlés elnökét és az ország miniszterelnökét távozásra kényszerítették. Gati fejtegetéseiből világossá válik, hogy számára a fordulatot az 1947-es esztendő jelentette, annak is az országgyűlési választásokat megelőző időszaka. Fontos megállapításokat tartalmaz a nemzetközi összefüggések felvázolása, melyek ismertetésétől jelen esetben eltekintünk, hiszen erről a korábbiakban már esett szó.

Komárom-Esztergom megye helytörténetírásában hiánypótló műnek számított Ortutay András *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv* című forrásgyűjteménye⁴⁷, melyben a szerző az 1945–1948 közötti vármegyétörténet általa legfontosabbnak vélt forrásait is közzétette. Ezen kívül a kötetben egy máig nagy haszonnal forgatható, a megye legfontosabb eseményeit összefoglaló tanulmányt is olvashatunk. Ortutay András nyugalmazott levéltár-igazgató kutatási területei közé tartozott a megye közigazgatásának a története is, ebből kifolyólag nagy haszonnal forgattuk számos kéziratban lévő tanulmányát.

1992-ben jelent meg Szerencsés Károly *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)* című⁴⁸ rövid összefoglalója, mely az országgyűlési választások addig megjelent legátfogóbb elemzését nyújtotta. A szerző igyekezett minden fontos részletet „összesűriteni” a levéltári forrásokkal megfelelően alátámasztott kötetbe, hiszen a Nemzetgyűlés felszámolásától kezdve alapos elemzését nyújtja a választójogi törvénynek, a pártok programjainak ismertetésének, a választási kampánynak és a kékcédulákkal elkövetett visszaéléseknek. A kötet befejező részében a visszaélések hatásait és a kormányalakítás körülményeit ismerteti a szerző. A jól használható kötet kapcsán mindenképpen szükséges

⁴⁴ Gati, Charles: *Hungary and the Soviet Bloc*. Durham, 1986, Duke University Press.

⁴⁵ Charles Gati: *Magyarország a Kreml árnyékában*. Budapest, 1990, Századvég Kiadó.

⁴⁶ Uo. 23. o.

⁴⁷ Ortutay András (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv*. Tatabánya, 1988.

⁴⁸ Szerencsés Károly: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*. Budapest, 1992, Ikva Kiadó.

megjegyezni, hogy a kékcédulákkal elkövetett visszaélések túldimenzionálását talán érdemesebb lett volna elkerülni. Elsősorban azért, mert a választások kimenetelét alapvetően nem a kékcédulák változtatták meg, hanem az azt megelőzően elkövetett adminisztratív visszaélések elkövetése, melyre elsőként Gyarmati György hívta fel a figyelmet az 1997-ben megjelent kiváló tanulmányában.⁴⁹

A korszak történetének kutatásához elengedhetetlenül szükséges, a szovjet levéltárakban található forrásokból közölt válogatás 1994-ben jelent meg.⁵⁰ A kötetben majd félszáz dokumentumot tettek közzé a szerkesztők, elsőként teljes terjedelemben. A kiválóan jegyzetelt dokumentumgyűjtemény a Budapestről Moszkvába küldött jelentéseken és leveleken kívül számos megbeszélésnek és feljegyzésnek az anyagát is tartalmazza. Meglátásunk szerint a Rákosi Sándor és Szabó Bálint szerkesztette kötethez hasonlóan, a könyv a téma szempontjából nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen.

Az 1956-os Intézet gondozásában jelent meg *A fordulat évei 1947–1949* című tanulmánykötet⁵¹, mely a téma alapvető feldolgozásai közé tartozik. Az abban helyet kapó dolgozatok ugyanis a koalíciós korszak politikatörténetének különböző aspektusai mellett, a tárgyalt időszak gazdaságtörténeti, képzőművészeti és építészeti törekvéseit is igyekeznek bemutatni. A kötet bevezető tanulmányában Rainer M. János⁵² pontról pontra vette a korszak összes fordulatjellegű eseményét melyek közül elsőnek a Gazdasági Főtanács 1945–1946-os évek fordulóján bekövetkezett létrehozását tartotta (és tartja ma is). A következő mérföldkövet a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya által 1946 végén „feltárt” köztársaság-ellenes összeesküvés ügye jelentette. A harmadik fordulatra Rainer M. János szerint 1947 őszén került sor, amikor is Magyarországot sikerült a szovjet blokkba „terelni”. A végső fázisról – ekkor már túl vagyunk a két munkáspárt egyesülésén – ekképp vélekedik a szerző: *„1948 júniusában Magyarországon nem elsősorban a széttűzött Szociáldemokrata Párttal való egyesülés miatt fordulat, hiszen a politikai szerkezet átalakításában Nagy Ferenc lemondása és a kisgazdapárt széttűzése volt a döntő lépés, a végső intézményes simítások pedig egészen 1949 májusáig, az első alternatíva nélküli, közös listás választásig tartottak.”*⁵³

⁴⁹ Gyarmati György: *„Itt csak az fog történni amit a kommunista párt akar! Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez.* Társadalmi Szemle, 1997, 8–9. sz.

⁵⁰ Izsák Lajos–Kun Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok... 1944–1948.* Budapest, 1994, Századvég Kiadó.

⁵¹ Ständeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer M. János (szerk.): *A fordulat évei. Politika-Képzőművészet-Építészet. 1947-1949.* Budapest, 1998, 1956-os Intézet.

⁵² Rainer M. János: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948. In: Ständeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer M. János (szerk.): *A fordulat évei. Politika-Képzőművészet-Építészet. 1947–1949.* Budapest, 1998, 1956-os Intézet. 17–39. o.

⁵³ Uo. 39. o.

A kötet többi tanulmányában hasonló álláspontokkal találkozhatunk, melyek szerint a szovjetizálási folyamat az élet minden területén 1949-re válik teljessé.

Ugyanebben az évben jelent meg Izsák Lajos *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990* című⁵⁴ kötete. A szerző itt merőben más álláspontra helyezkedik a téma korszakolása során, hiszen ellentétben az 1986-ban megjelent könyvével, a koalíciós korszakot immár Balogh Sándor 1975-ös monográfiájához hasonlóan az 1947. augusztus 31-i választásokig, az ezt követő időszakot pedig már a Rákosi-rendszer részeként, külön fejezetben tárgyalja. A bevezetésben az átmeneti időszakról az alábbiakat olvashatjuk: „1947 és 1949 között Magyarországon politikai rendszerváltozás következett be, a többpártrendszerből létrejött az egypártrendszer, s ezzel párhuzamosan kiépült a szovjet típusú államrendszer, az ún. proletárdiktatúra.”⁵⁵ A kötet szintén hasznos részét képezi a korszakot tárgyaló terjedelmes szakirodalomnak.

A rendszerváltást követő évtizedekben öröndetesen megsaporodtak Komárom-Esztergom megye nemzetiségeinek történetét (ki-és betelepítéseket) tárgyaló feldolgozások. Ezek közül elsőként Gróf Károly munkáját⁵⁶ kell megemlítenünk, aki rendkívül széleskörű forrásanyag felhasználásával tárgyalta a Komárom-Esztergom vármegyei német lakosság kitelepítését, korrigálva a korábban megjelent téves adatokat. L. Balogh Béni 2010-ben megjelent tanulmányában⁵⁷ a német kitelepítés ismertetése mellett a csehszlovák-magyar lakosságcserét is alaposan körüljárta. Grófhhoz hasonlóan L. Balogh Béni is számos levéltári forrást, korabeli sajtóanyagot és a vonatkozó teljes szakirodalmat igyekezett munkája során felhasználni.

2000-ben két olyan könyv is napvilágot látott, melyek bizonyos szempontból hiánypótló műnek számítottak. Palasik Mária *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949* című⁵⁸ kötete minden tekintetben figyelemre méltó munka. A szerző a rendelkezésére álló levéltári forrás, memoár- és szakirodalom felhasználásával kiválóan mutatja be a jogállamiság megteremtésére vonatkozó kísérletek sikertelenségét. Alapos ismertetését nyújtja az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakának, a

---

⁵⁴ Izsák Lajos: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990*. Budapest, 1998, Kulturtrade Kiadó.

⁵⁵ Uo. 8. o.

⁵⁶ Gróf Károly: *A magyarországi német lakosság kitelepítése Komárom-Esztergom vármegyéből 1945–1949*. Szakdolgozat, 1998, MNL KEML Kézirattára, 417 K/14 449. sz.

⁵⁷ L. Balogh Béni: Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949 között. In: Csombor Erzsébet–L. Balogh Béni (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve*. Esztergom, 2010, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára.

⁵⁸ Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.

törvényhozásnak, a koalícion belüli hatalomkisajátításnak és az 1947–1949 között végbement törvényesített szalámi taktikának. A korszakhatárt ebben a kötetben is az 1947-es események adják, méghozzá Kovács Bélának és Nagy Ferencnek az eltávolítása. Ezt követi az átmeneti korszak, amely 1949-ig tartott eddig ragaszkodtak ugyanis az MKP-MDP vezetői a törvényesség látszatához. Fontos megállapításokat olvashatunk a *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949* címet⁵⁹ viselő vaskos tanulmánykötetben, melynek írásai elsősorban arra tettek kísérletet, hogy a Magyarországon ekkor végbemenő változásokat a nemzetközi helyzet és erőviszonyok alakulásával szoros összefüggésben vizsgálják.

Romsics Ignác *Magyarország története a XX. században* címet⁶⁰ viselő nagyszabású munkájában a korszakot Magyarország szovjetizálása címszó alatt tárgyalja. Minden fontos részletre kitér, mely az adott időszakban történt, kezdve a nemzetközi háttér bemutatásától az egypártrendszer kialakulásához vezető úton keresztül a párizsi békeszerződés részletes tárgyalásáig. Alapos elemzését nyújtja a gazdasági élet, az oktatás, a kultúra és a tudomány „gleichschaltolásának”. Szerinte a szovjetizálási folyamat 1947–1948-ban gyorsult fel, s 1949-ben az új alkotmány elfogadásával fejeződött be. A szerző a korszak elnevezését a következőképpen indokolta: „Az 1944 és 1949 közötti átmeneti időszakot „népi demokráciának” vagy „koalíciós éveknek” nevezni, amint azt az elmúlt évtizedek magyar historiográfiája általában tett, tehát olyan eufemizmus, amely éppen az átalakulás lényegét és irányát hagyja homályban.”⁶¹

Borhi László 2005-ben megjelent *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között 1945–1956* munkája⁶² tekintélyes mennyiségű levéltári forrást alapul vevő szintézis. Legfontosabb megállapításai közé tartozik a háború utáni szovjet politika gazdasági aspektusainak a megvilágítása, ami ez idáig elkerülte a kutatók figyelmét. Szerinte a gazdasági behatolás „két célt szolgált: a politikai térnyerést segítette elő, illetve a Szovjetunió újjáépítését és katonai programját.”⁶³ Úgy véli, semmi bizonyíték nincs arra nézve, miszerint a szovjet külpolitikában irányváltásra került volna sor 1947-ben, jelek inkább arra utalnak, hogy kezdettől fogva a szovjet típusú rendszer bevezetése volt a cél. Mindezt azzal indokolja, hogy hiába voltak 1945-ben szabad választások, a közigazgatás, a rendőrség többé-kevésbé kommunista befolyás alá kerültek, akárcsak a gazdaság fontos szektorai.

---

⁵⁹ Feitl István–Izsák Lajos–Székely Gábor: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.

⁶⁰ Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2004, Osiris Kiadó.

⁶¹ Uo. 273. o.

⁶² Borhi László: *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között 1945–1956*. Budapest, 2005, Corvina Kiadó.

⁶³ Uo. 334. o.

2011 végén jelent meg Gyarmati György korszerű összefoglalója, *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon* című⁶⁴ kötet. A korszak szakaszolását egészen új megközelítés szerint tárgyalja a könyvében a szerző. Mindez azt jelenti, hogy élesen elválasztja az 1945–1947 közötti időszakot az 1948–1952-ig tartó szakasztól. Sőt, az előbbi periódust – melyet presztalinizálásnak nevez – további két nagy szakaszra bontja, melyből az egyik az államiság 1945-ben történt újjászervezése, míg a másik az 1946–1947 közötti hatalmi dualizmus időszakát tárgyalja. A sztálinizálás korszakolásával úgy véljük egyet lehet érteni, főleg annak fényében, hogy a tanácsrendszer bevezetésének fontosságára a szerző elsőként világított rá.

Összegezve historiográfiai áttekintésünket, megállapíthatjuk, hogy az 1980-as évek közepéig megjelent művek egyik legfőbb jellemzője a kommunista-szocialista rendszerlegitimációs megközelítés volt. Ez utóbbi megállapítás igaz az 1989 előtt megjelent Komárom-Esztergom megyei helytörténeti munkákra is. Az sem véletlen, hogy ekkor még kardinális kérdésnek számított a „fordulat évének” a meghatározása. Az 1989-es rendszerváltás a hazai historiográfiában is jelentős változásokat indukált. Ekkortól jelentek meg ugyanis azok a munkák (pl. Gyarmati György, L. Balogh Béni, Palasik Mária, Rainer M. János, Romsics Ignác) melyek immáron kritikai- történeti nézőpont szerint tárgyalják az 1945 utáni korszakot. A szerzők írásaikban többek között különös hangsúlyt fektetnek a hazai és a határainkon túl élő nemzetiségek 1945 utáni helyzetének az értékelésére, a különböző társadalmi rétegeket sújtó jogfosztásokra, a politikai rendőrség szerepére, a parlamentáris demokrácia működésének elemzésére illetve a választási visszaélések részletes bemutatására is. A honi történetírásunk egyik hiányossága a korszakkal kapcsolatban az, hogy a korábban ismertetett szakirodalomról mindezidáig igen kevés kritikai áttekintés jelent meg. Ebből a gyér sorból azonban kiemelkedik Standeisky Éva munkája⁶⁵, melyben a szerző az átmenet éveit tárgyaló művek periodizációs különbözőségei mellett az új kutatási irányokat, illetve a szakirodalomban jelen lévő eltérő álláspontokat is felvázolta.

*

Munkánk során azt a célt tűztük ki magunk elé, hogy az 1945–1948 közötti időszak tekintetében átfogó és alapos vizsgálat alá vessük a Magyar Kommunista Párt Komárom-

---

⁶⁴ Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956.* Budapest, 2011, ÁBTL–Rubicon.

⁶⁵ Standeisky: *Tétova újraértelmezések. Magyarország második világháborút követő évei a rendszerváltás utáni történetírásban...* 134–150. o.

Esztergom vármegyei politikáját, melynek eredményeit, megállapításait nemcsak a szűkebb értelemben vett helytörténetírás hasznosíthat majd. Az imént felvázolt historiográfiai áttekintésünkben már kiderült, hogy ennek érdekében a legtöbb esetben alap kutatásokat kellett végeznünk, ami bizonyos szempontból hálás feladatot is jelentett a számunkra, hiszen sok levéltári forrást elsőként kutathattunk alaposan annak keletkeztetése és irattárba helyezése óta. A Magyar Kommunista Párt politikája egy-egy aspektusának feldolgozására Szakács Mihály, illetve jelen disszertáció szerzője tettek kísérletet. Emellett a földosztás, a rendőrség, a közigazgatás története és a nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom (vár) megyei történetére vonatkozóan jelentek meg az elmúlt években tanulmányok, a korszak egészét átfogó feldolgozás azonban még nem született meg. Mindezt figyelembe véve úgy gondoljuk, hogy az alábbiakban felsorolt kérdéskörökre adott kimerítő válaszok lehetővé fogják tenni a téma alapos bemutatását, az eddigi hiányok pótlását.

- 1) Az Ideiglenes Nemzetgyűlés idején a vármegyében milyen ütemben alakították meg a kommunista alapszervezeteket, jelentkeztek-e nézetkülönbségek az 1919-esek és az újonnan színre lépett kommunista generáció képviselői között, továbbá az első hónapokban a párt helyi viszonylatban milyen szervezetségi szintet ért el. Ez utóbbi többek között arra a kérdésre is választ adhat, hogy létezett-e a vármegyei lakosság részéről befogadó készség a kommunista eszme iránt, ez ugyanis alapvető fontossággal bírt az elkövetkező évek eseményeire vonatkozóan.
- 2) Játszottak-e, és ha igen akkor milyen szerepet a kommunista párt helyi szervezetei a földosztás végrehajtásában, a rendőrség és a közigazgatás megszervezésében.
- 3) Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások alapos bemutatását azért tartjuk fontosnak, mert legális körülmények között a Magyar Kommunista Párt ekkor szerepelhetett a voksolásokon először. A választási eredmények mellett azonban arra is választ várunk, hogy a kampány során előfordultak-e helyi sajátosságok (pl. Mindszenty József pásztorlevelének esetében), illetve voltak-e feltűnő választási eredmények az egyes településeken.
- 4) A nemzetgyűlési választásokat követő majd két éves időszak, mely a kommunista pozíciószerezés jegyében telt el rendkívül fontos részét képezi dolgozatunknak. Számos lényeges, a párt szempontjából fontos esemény történt ekkor, kezdve a két vármegyei konferenciától a vármegye életét és arculatát alapvetően befolyásoló ki- és betelepítéseken át a Független Kisgazdapárt szétfűzéséig. Sokan ez utóbbi eseményt tekintik a korszak egyik fordulópontjának. Alapvető, mindenképpen feldolgozásra váró problémakört jelentett a tömegszervezetek (szakszervezetek, MADISZ és az

MNDSZ) feletti kommunista irányítás megszerzésének a feltárása, a közigazgatás megtisztítását jelentő B-lista, továbbá a káderhelyzet és a kommunista párt berkein belül esetlegesen jelentkező frakcióharcoknak az elemzése. Minden kérdésnél igyekeztünk az országos összefüggéseket is figyelembe venni, ezzel is rávilágítva az esetleges helyi sajátosságokra.

- 5) Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások – mely elsősorban a kékcédulák miatt vonult be a történelmi emlékezetbe – alapos bemutatása talán az 1945. november 4-i választásoknál is fontosabb volt. Különlegességét ugyanis az adta, hogy ahhoz képest erre már egy teljesen megváltozott politikai környezetben került sor. Éppen ezért fontos volt a kampány mellett az adminisztratív visszaélések számszerű kimutatásának az elvégzése, illetve a választások eredményeinek – elsőként a helytörténetírásban – járások, azon belül pedig községek szerinti közlése.
- 6) A választásokat követő majd fél év történéseit immár nemcsak a belpolitikai, hanem a nemzetközi összefüggések figyelembe vétele mellett kell tárgyalnunk. Mindenki számára ismert, hogy az 1948-as évben került sor a két munkáspárt egyesülésére, melyet azonban csakis az odáig vezető folyamat pontos elemzésével, illetve az ennek során felmerülő kérdések (kommunista baloldal megszervezése a szociáldemokrata pártban, a tagság megrostálása stb.) pontos feldolgozásával érthetünk csak meg.
- 7) Voltak-e fordulatjellegű események a vármegye életében, illetve mely eseményekhez köthetjük a vármegyei kommunista párt érezhető megerősödését.

Az imént felvázolt problémák minél alaposabb bemutatása és feldolgozása érdekében igyekeztünk felhasználni a témára vonatkozó releváns szakirodalmat, a helyi sajtó anyagát és az összes fellelhető levéltári forrást. Ez utóbbi közgyűjteményekben (Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltára, Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Politikatörténelmi és Szakszervezeti Levéltár) őrzött eredeti iratanyagok forrásértéke – természetesen megfelelő kritika használatával – szinte felbecsülhetetlen. A korszak legfontosabb irattípusait a különböző üléseken felvett jegyzőkönyvek, titkári jelentések, feljegyzések és összefoglalók jelentették. Kutatásunk során a levéltárak mellett kiemelkedő szerepet játszottak a könyvtárak is (József Attila Megyei Könyvtár és az esztergomi Helischer József Városi Könyvtár), ahol számos összefoglalót és dokumentumgyűjteményt is felleltünk. Bár a sajtó anyaga ebből az időszakból sajnos töredékes, mégis fontosnak tartottuk annak feldolgozását, ugyanis egyes kérdésekre csakis a helyi sajtó anyagából szerezhettünk nélkülözhetetlen információkat. Megkerülhetetlen forrásbázisát jelentette a téma feldolgozásának a visszaemlékezések

gyűjteménye. A párt vezető személyiségeinek szinte mindegyike készített – többnyire élete alkonyán – visszaemlékezést, melyeket azonban még a levéltári forrásoknál is óvatosabban kellett kezelni (sok esetben szerencsére leellenőrizhettük az abban olvasottakat az eredeti levéltári dokumentumokkal is).

II. Az MKP vármegyei politikája az Ideiglenes Nemzetgyűlés időszakában

1. A párt helyi szervezeteinek megalakítása, a kommunisták szerepe a közigazgatás – különös tekintettel a rendőrség – megszervezésében

1944 novemberének elejétől a nyugati határ felé továbbgördülő front mögött, a megszálló szovjet csapatok kíséretében Magyarországra visszatért kommunisták (Révai József, Gerő Ernő, Nagy Imre és Vas Zoltán) kezdeményezésére és részvételével megalakult a Magyar Kommunista Párt Ideiglenes Központi Vezetősége.⁶⁶ Az újonnan létrehozott grémium előbb Szegeden, röviddel ezután pedig a kelet-magyarországi agrárvidéken kezdte meg a párt helyi szervezeteinek kiépítését, és dolgozta ki annak akcióprogramját – mely a Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja⁶⁷ címet viselte –, s melyet antifasiszta és demokratikus jellege miatt az időközben újjászerveződő politikai pártok teljes mértékben elfogadtak.⁶⁸ Ezen pártok részvételével 1944 decemberének közepén megkezdődött az Ideiglenes Nemzetgyűlés életre hívásának gyakorlati előkészítése is. A Vörös Hadsereg által megszállt keleti országrészben a sebtében megszervezett népgyűléseken közfelkiáltással delegálták az új parlament leendő képviselőit.⁶⁹ Az 1944. december 21-én, a debreceni református kollégium oratóriumában megalakult Ideiglenes Nemzetgyűlésnek 230 tagja volt. Közülük 90 (39%) tartozott a Kommunista Párthoz, 56 (24%) a Kisgazdapárthoz, 43 (19%) a Szociáldemokrata Párthoz, 16 (7%) a Nemzeti Parasztpárthoz, 13 (6%) a Polgári Demokrata Párthoz. A többiek (5%) függetleneknek nevezték magukat.⁷⁰

A fentiekben már említett Magyar Kommunista Párt Ideiglenes Központi Vezetősége mellett egyébként megjelent egy MKP Budapesti Központi Vezetőség elnevezésű szervezet is, mely a hazai illegális Központi Bizottsággal volt azonos, ennek ellenére elfogadta az időközben már Debrecenben működő Központi Vezetőséget országos központnak. A debreceni Központi Vezetőség Budapestre történő áttelepítésének és az egyesített Központi Vezetőség előkészítésének feladatait elvégzendő 1945. január 26-tól kezdett működni a Titkárság, majd 1945. február 23-tól megjelentek a Központi Vezetőség osztályai is. Az egységes vezetésre és a párt nevének véglegesítésére pedig 1945. február 23–24-én került sor. Az ezzel kapcsolatban kiadott határozat szerint: „*a Magyar Kommunista Párt Budapesten és*

⁶⁶ Bence Cs. Attila (szerk.): *A Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Dolgozók Pártja Komárom-Esztergom megyében 1945–1956*. Esztergom, 2002, KEMÖL Évkönyvei, 10. o.

⁶⁷ A programot közli: Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 37–41. o.

⁶⁸ Vida István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010)*. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó, 298. o.

⁶⁹ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 38. o.

⁷⁰ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 279. o.

*Debrecenben működő központi vezetőségei egységes Központi Vezetőséggé olvadnak össze. A Központi Vezetőség a párt főtitkárául Rákosi Mátyás elvtársat választja meg.*⁷¹

A disszertáció témáját érintő területeken 1945. március 28-án fejeződtek be a fegyveres harcok, ami egyúttal azt is jelentette, hogy a vármegye közigazgatásának újjászervezésén dolgozóknak a kelet-magyarországi helyzettől eltérően rögvest megoldást kellett találniuk arra, hogy a mindennapi életet visszatereljék a rendes kerékvágásába, a földosztást minél előbb végrehajtsák, illetve a nemzeti bizottságokat is életre hívják. Ezzel párhuzamosan az ekkor még két különálló közigazgatási egységet képező Komárom és Esztergom vármegyék egyesítésének a kérdését is mielőbb rendezniük kellett.

A két „töredék” vármegyét a trianoni békeszerződést követően az 1923. évi XXXV. tc. alapján egyszer már egyesítették Komárom-Esztergom közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék néven, Esztergom székhellyel. Esztergom vármegye területe ekkor 532 km² volt 55 793 lakossal, Komáromé pedig 1 446 km² 110 935 lakóval. Az egyesítést azonban nemcsak az érintett vármegyék közvéleménye, hanem a tisztviselői kar jelentős része is helytelenítette. Az első bécsi döntést követően az 1938. évi XXXIV. tc. 4. paragrafusa alapján kiadott 9 330/1938. M. E. rendelet ismét létrehozta Esztergom vármegyét az 1918 előtti területén, és a korábbihoz képest lényegesen megnövelt területű, a Dunától északra összesen négy járást magába foglaló Komárom vármegyét.⁷²

A Horthy-korszakban a vármegye területén kibontakozó illegális munkásmozgalmat elsősorban a Franciaországot és Belgiumot is megjárt és onnan az 1930-as évek elején hazatért kommunisták szervezték. Így például Tatabányán és közvetlen környékén Golub Rudolf, Mannherz Antal, Nedermann Ferenc és Neuschl László, míg Dorogon és környékén, Keszthelyen, Sárísápon, Cséven és Leányváron Kara József és Zgyerka János voltak a helyi mozgalom kulcsemberei. Tevékenységük elsősorban a helyi szervezetek kiépítésére és a vármegyei munkásság szakszervezetekbe tömörítésére irányult.⁷³ Az 1930-as évek végén Komárom-Esztergom vármegye bányavidékein is bekövetkezett a szélsőjobboldal jelentős megerősödése, mely az 1939-ben megtartott országgyűlési választások során a nemzetiszocialista pártok látványos sikerét hozta. A május 25–26-án lebonyolított voksoláson a nyilasok Tatabánya egyéni választókerületben 39%-ot értek el: Alsógallán 60%-os, Felsőgallán 45%-os, Bánhidán 38%-os, Nyergesújfalun 68%-os, Oroszlányban 38%-os, az

⁷¹ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 64. o.

⁷² A Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága hivatali apparátusának kiépítése 1950-ben. In: Uő (szerk.): *Jó, ha a dolgokat írásba foglaljuk. (Tanulmányok Komárom-Esztergom megye múltjából.)* Tatabánya, 2003. /Castrum könyvek 9./ 150–150. o.

⁷³ Szakács: i. m. 3–8. o.

Esztergomi körzethez (32%) tartozó Dorogon 43%-os míg Tokodon 53%-os aránnyal.⁷⁴ A vármegyei antiszemitizmus erősödését a választások után alig egy évvel az 1940-es tatabányai „nyilas bányászstrájk” is vészjóslóan jelezte. A vármegyékben élő zsidóság üldözésére 1944. március 19-ét követően került sor. Ekkor a vidéki zsidóságot először a helyi zsinagógákba vitték, innen néhány nap múlva átkerültek a legközelebbi nagyobb település gettójába, ahonnan június 5-e után átszállították őket a bevasonnyozási központokba. Az Esztergom és Komárom vármegyei zsidóságot – a kutatás mai állása szerint 5 040 főt – a komáromi Monostori erődből két transzporttal deportálták 1944. június 13-án és június 16-án Kassán keresztül Auschwitzba.⁷⁵

A második világháború utolsó hónapjaiban Esztergom és Komárom vármegyék újbóli egyesítését az 1945. január 20-án Moszkvában megkötött fegyverszüneti egyezmény elvei rendezték.⁷⁶ Az egyezmény kimondta, hogy Magyarország a megszállt területekről visszavonja a magyar csapatokat és hivatalnokokat az 1937. december 31-én fennállott határai mögé, valamint hatályon kívül helyez minden olyan törvényhozási és közigazgatási szabályt, amely csehszlovák, jugoszláv és román területek Magyarországhoz való csatolására vonatkozik.⁷⁷ 1945 márciusát követően a közigazgatás újbóli megszervezését Esztergomban (Váradi József) és Komáromban (Cserny József) is a helyi szovjet katonai parancsnokok által kinevezett főispánok kezdték meg, ami egyben azt is jelentette, hogy a két vármegye egyesítése⁷⁸ ekkor még nem történt meg.⁷⁹ Az új esztergomi főispán 1945 áprilisában az esztergomi városháza udvarán megtartotta bemutatkozó beszédét, mely szerint a legsürgősebb közigazgatási feladatok a következők voltak: a földosztás, a súlyos közellátási problémák megoldása, a közegészségügyi nehézségek áthidalása, a kereskedelmi és ipari élet megindítása. A komáromi főispán, Cserny József elfogadta az egyesítéssel járó új helyzetet, de még hosszas viták forrása volt a vármegyeszékhely kérdése és az egyes vármegyerészek képviseleti aránya a létrehozandó vármegyei törvényhatósági bizottságban.⁸⁰ Az 526/1945. M. E. rendelet hatására Cserny 1945. május 4-én jelezte, lemond főispáni tisztségéről. Ezzel egy

⁷⁴ Pintér István: A kényszerpályára szavazó ország –1939. In: Földes György–Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010*. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó, 210. o.

⁷⁵ Számadó Emese (szerk.): „Ezt a hazát tehát elvesztettem...” *A Holokauszt komáromi eseményei*. Komárom, 2014, Komáromi Klapka György Múzeum, 30. o.

⁷⁶ Ortutay (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv...* 13. o.

⁷⁷ Földesi Margit: *A szabadság megszállása. A megszállók szabadsága*. Budapest, 2009, Kairosz Kiadó, 360. o.

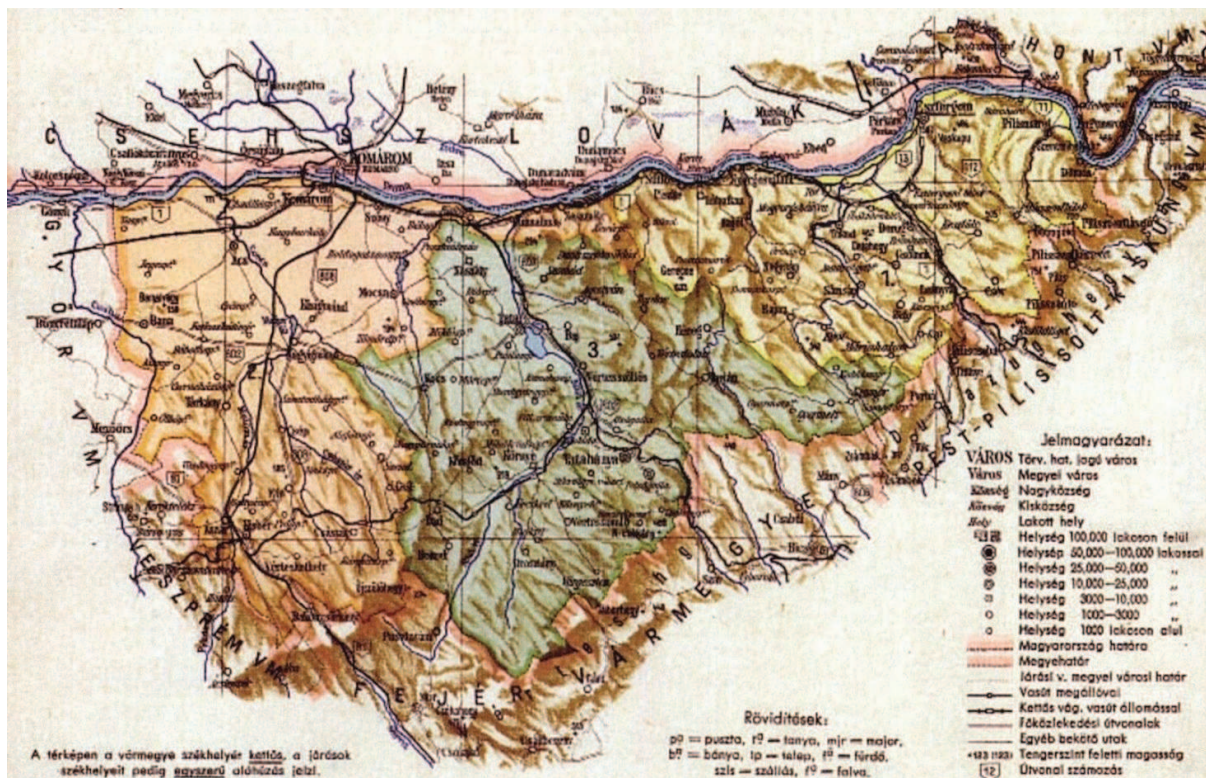
⁷⁸ Ennek köszönhető, hogy Esztergomban és Komáromban is létrehozták az alispáni hivatalokat.

⁷⁹ Ortutay: *A Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága hivatali apparátusának kiépítése 1950-ben...* 152. o.

⁸⁰ Csombor Erzsébet: A megyei közigazgatás változásai Trianon után Komárom-Esztergom vármegyében. In: Csombor–L. Balogh (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve...* 166–167. o.

időben Esztergomban megjelent a Komárom-Esztergom vármegye alispánja cím, majd a főispáni pecsét is.⁸¹ Ennek ellenére Komáromban az alispáni hivatal továbbra is fennmaradt, tisztségviselői ugyanis nem voltak hajlandóak feladni álláshelyeiket. Az átmeneti állapotnak véget vetve Komárom-Esztergom vármegye főispánja 1945. május 23-án elrendelte a Komáromban működő alispáni kirendeltség megszüntetését, a két vármegye egyesítését Esztergom székhellyel. Egyben rendelkezett Komárom-Esztergom vármegye Nemzeti Bizottságának felállításáról, mely legfontosabb feladata az lett, hogy a vármegyei törvényhatósági bizottságot létrehozza és a vármegyei tisztviselői állásokat betöltse.⁸² Május 24-én a komáromi alispáni hivatal megszüntetéséről és a tisztviselők új beosztásáról értesítették az érdekelteket. A rendelet végrehajtását azonban nemcsak az egyes járások és a városok érdekellentétei, politikai szembenállása, de a nehéz közlekedési viszonyok is hátráltatták. Komárom és Esztergom között három napig tartott az út, így az igazgatás nehéz feladatot jelentett.⁸³

1. térkép. Komárom-Esztergom vármegye közigazgatási térképe⁸⁴

⁸¹ Ortutay: *A Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága hivatali apparátusának kiépítése 1950-ben...* 152. o.

⁸² Ortutay András: *Komárom megye megalakulása.* MNL KEML Kézirattára, 672/14 754. sz. 13–14. o.

⁸³ Csombor: *A megyei közigazgatás változásai Trianon után Komárom-Esztergom vármegyében...* 167–168. o.

⁸⁴ A térkép forrása: Csombor–L. Balogh (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve...* 312. o.

1945. június 23-án ült össze Esztergomban Komárom-Esztergom vármegye Nemzeti Bizottsága első és egyetlen ülése, hogy ideiglenesen betöltse az alispáni, vármegyei főjegyzői, járási főjegyzői állásokat, megállapítsa a vármegyei törvényhatósági bizottság létszámát és pártarányait. Komárom-Esztergom vármegye (ismét) elrendelte a komáromi alispáni kirendeltség megszüntetését, de ennek tisztviselői csak augusztusban költöztek át a vármegye székhelyére. Komáromban azonban ezután is több vármegyei szintű állami hivatal folytatta a működését: Elhagyott Javak Kormánybizottsága, Tanfelügyelőség, Pénzügyigazgatóság.⁸⁵ A három hónapos küzdelem lezárásaként betöltötték Komárom-Esztergom vármegye alispáni tisztségét is, melynek birtokosa a Tatai Nemzeti Bizottság javaslata alapján a kommunista Dr. Tárkányi Lajos lett.

Dr. Tárkányi Lajos 1885. november 22-én született Tatán. Családi neve Tevez volt, azonban ezt nevének magyarosítási eljárása során a közeli Tárkány község nevével cserélte le. Tanulmányait Magyaróváron a mezőgazdasági akadémián, majd Budapesten a jogi karon végezte. A jogi doktorátus megszerzését követően előbb Komáromban majd Tatán dolgozott ügyvédgyakornokként. Az első világháborúban tartalékos tisztként vett részt, ezt követően a vármegye közigazgatásában töltött be tisztséget: a Tatai járás főszolgabírói teendőit látta el. A Tanácsköztársaság idején a tatai és a vármegyei munkástanácsnak illetve a direktóriumnak is a tagja volt. Ez irányú tevékenysége miatt a Győri Törvényszék egy év hét hónapnyi börtönbüntetésre ítélte. Az ekkor megszakadt közigazgatási pályát csak 1945 után folytathatta. Miután szinte elsőként belépett a Magyar Kommunista Pártba, nagy lendülettel vetette magát a politikai életbe. A Tatai községi és a Tatai Járási Nemzeti Bizottság elnöki tisztsége mellett két ízben, 1946-ban és 1947-ben is beválasztották az MKP Komárom-Esztergom vármegyei választmányának a tagjai közé. Megromlott egészségi állapotára hivatkozva azonban 1948-ban nyugdíjazták, s ezt követően 1965. május 24-én bekövetkezett haláláig visszavonultan élt Tatán.⁸⁶

A vármegyei közigazgatás újjászervezésével egy időben a Magyar Kommunista Párt „helyi emberei” is aktivizálták magukat, hiszen 1945 márciusának végén és áprilisának elején gyors ütemben láttak hozzá a vármegyei pártszervezési munkákhoz. Ebben nagy segítséget jelentett a mintegy százötven központi kiküldött, akik széles körű felhatalmazással érkeztek. Feladatuk mindenekelőtt a már említett földosztásnak a végrehajtása és a vármegyei, járási,

---

⁸⁵ Ortutay: *A Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága hivatali apparátusának kiépítése 1950-ben...* 153. o.

⁸⁶ Gecsényi Lajos–Szabó József–Tóth Istvánné: *A munkáshatalomért! Komárom megye forradalmi munkásmozgalmának harcosai. Életrajzgyűjtemény.* Tatabánya, 1980, Komárom megyei Lapkiadó Vállalat, 259–260. o.

városi, községi, illetve a több községet és tanyacsoportot átfogó helyi vezetőségeknek a megalakítása volt.⁸⁷ Miután ezt sikeresen végrehajtották, a létrejött szervezetek közvetlen irányítását az 1945. április 20-i központi vezetőségi határozat alapján közbülső szervként létrehozott területi bizottságok – budapesti, kecskeméti, pécsi, győri, szombathelyi, debreceni, szegedi, miskolci – látták el. Ezek a területi bizottságok átvették az addig működő Kerületi Titkárságok feladatkörét is. Kialakításukban az alapelv az volt, hogy egy területhez egész vármegyék tartozzanak. Komárom-Esztergom vármegye a Budapesti Területi Bizottsághoz tartozott, melynek titkára Kádár János, a vármegyébe delegált pártszervezési feladatokra kijelölt személy pedig Kóbor Ferenc volt.⁸⁸

Kóbor Ferenc 1907-ben született a Békés vármegyei Endrőd községben. Ebből adódóan az illegális kommunista tevékenysége egyáltalán nem kötődik Komárom-Esztergom vármegyéhez, mégis mindenképpen szólnunk kell róla, hiszen új adalékokkal is szolgálhat az életútja. Kóbor emlékezete szerint 1929 illetve 1930 környékén csatlakozott az illegális mozgalomhoz, tagságát hivatalosan azonban csak 1934-től ismerték el. Kiterjedt kapcsolatrendszerrel rendelkezett az 1945-öt megelőző időszakban is, melyet a rákoshegyi Békepártban – melynek megalakítására a lakásában került sor – betöltött titkári pozíciója is igazol. Ezzel kapcsolatban említést tett arról is, hogy a Békepárt fedőszerveként a Szociáldemokrata Párt szolgált. Azt, hogy Komárom-Esztergom vármegyébe került, méghozzá hamarosan a titkári pozícióba az illegális mozgalomban kifejtett tevékenységével és a kommunista vezetés hazai szárnyával kialakított jó viszonyával indokolta. Vármegyénkben számos ismerős arccal is találkozott, többek között Goda Jánossal, akiről a későbbiekben még lesz szó. Sajnos Kóbor Ferenc 1946 utáni életéről meglehetősen keveset tudunk, annyi biztos, hogy visszaköltözött Budapestre, ahol hosszas betegeskedés után 1981-ben hunyt el.⁸⁹

A kommunista párt első szervezetei tehát Kóbor Ferenc és segítője, Blau Lajos vezetésével a vármegye ipari, illetve a jelentősebb létszámú bányamunkások által is benépesített településein alakultak meg (Tatabánya, Dorog, Tokod, Tata, Oroszlány, Sárísáp). A pártba elsősorban a vármegye illegális munkásmozgalmi életében résztvevők, a szakszervezeti mozgalomban és az 1919-es Tanácsköztársaság idején is aktív szerepet vállalók léptek be elsőként. Ezen kívül nagyszámú volt orosz hadifogoly, ipari- és

---

⁸⁷ Bencze (szerk.): i. m. 11. o.

⁸⁸ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (a továbbiakban: PSZL), 274. fond 2. állag 24. őrzési egység (a továbbiakban: 274. f. 2. áll. 24. ő. e.). A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 1–3. o.

⁸⁹ Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL KEML), XXXV. fondfőcsoport 42. fond 114. őrzési egység (a továbbiakban: XXXV. ffcs. 42. f. 114. ő. e.). Kóbor Ferenc visszaemlékezése, 1–33. o.

bányamunkás, valamint falusi munkás is belépett a pártba. Az értelmiségiek aránya kezdetben minimális volt.⁹⁰

A vármegyei pártszervező munka hivatalos nyitányát az 1945. április 1-jén, Tatabányán megtartott nagygyűlés jelentette, melyen a beszámolók szerint több mint tízezer fő vett részt. A nagygyűlésnek Kupor József, Szöőr István, Király Lajos és Gerő Ernő voltak az előadói, akik felszólalásaikban különösen nagy hangsúlyt fektettek a Vörös Hadsereg, Rákosi Mátyás és J. V. Sztálin méltatására. Gerő Ernő előadásában azt hangsúlyozta, hogy: *„A Magyar Kommunista Párt megmondja, mit akar: földet, kenyeret, szabadságot. 1. Földet a parasztnak nem ígérünk, hanem osztunk földet, a nagybirtok átment a kisbirtokosok kezébe. A nagybirtok felosztása célszerű szét kell zúzni azt a nagybirtokosztályt mely romba döntötte az országot. Összekovácsoljuk a parasztság és a munkásság egységét. 2. Kenyér kell a munkásságnak, ezért helyre kell állítani az ipari termelést, ennek helyreállítása elsősorban a munkásságtól és mérnököktől függ. A kommunista párt a munkáspárt, de tárt karokkal fogadja azokat az értelmiségeket, melyek hajlandók felépíteni a szabad, független és demokratikus Magyarországot. 3. Szabadságot kell követelni és egyben biztosítani is azon módon, hogy elbánunk a belső ellenséggel. A reakció még itt van, mert nem folyik erélyes munka ellene. A belső reakciók sok időt nyerne. Meg kell változtatni a rendeleteket. Nem vagyunk vérszomjasak, de akarjuk, a bűnösök bűnhődjenek.”*⁹¹ Miután Gerő Ernő nagyvonalakban felvázolta a hallgatóságnak a kommunista párt irányvonalát az elkövetkező hónapokra, azt is közölte a megjelentekkel, hogy a központi vezetőség nevében megbízta Kóbor Ferencet a vármegyei titkári teendők ellátásával, majd a tatabányai alapszervezet vezetőivel együtt arról is döntöttek, hogy a későbbiekben megalakuló vármegyei bizottság központja Tatán lesz.⁹² Ez utóbbi nagy meglepetés lehetett a kommunisták számára, ugyanis Tatával szemben a jóval nagyobb munkásmozgalmi múlttal rendelkező Tatabánya sokkal erősebb bázisuk volt, nem beszélve a mozgalom másik két gócpontjáról Bánhidáról és Felsőgalláról, mely települések szinte már ekkor Tatabányához tartoztak. Kóbor Ferenc szerint Tatára elsősorban a központi fekvése, városias jellege (pedig ekkor még község volt, várossá majd csak 1954-ben nyilvánítják – W. B.), illetve az itt lévő nagyobb létszámú szovjet városparancsnokság miatt esett a választás.⁹³

⁹⁰ Szakács: i. m. 14–17. o.

⁹¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 24. f. 1. ő. e. Az MKP Tatabánya és Vidéke Szervezetének nagygyűléséről készült nyomtatott jegyzőkönyv, 1–2. o.

⁹² Szakács: i. m. 16. o.

⁹³ MNL KEML XXXV. ffcs. 42. f. 114. ő. e. Kóbor Ferenc visszaemlékezése, 13. o.

Április elejétől felgyorsult a pártalapszervezetek megalakításának az üteme, illetve a szintén kommunista kezdeményezésű nemzeti bizottságok életre hívása is. A vármegye első nemzeti bizottságának a megalakulására a kommunista Goda János hathatós közreműködése mellett Felsőgallán került sor 1945. március 28-án. Két nappal később a Tatabányai Nemzeti Bizottság alakuló ülése is lezajlott, melynek helyszíne az I. számú Erőmű Tanácsterme volt. Az ülésen Pásztor Sándor ismertette az előttük álló feladatokat, külön kiemelve az anyakönyvezés folytatását, a közegészségügyi feladatok ellátását és a közellátás megszervezését.⁹⁴ A Tatai Nemzeti Bizottságot április 11-én alakították meg, melynek 15 főből álló testületében 8-an a Magyar Kommunista Pártot, 5-en a Szociáldemokrata Pártot, míg 2 fő a Független Kisgazdapártot képviselte.⁹⁵ A földosztás mielőbbi lebonyolítása mellett a Tatai Nemzeti Bizottság különös hangsúlyt fektetett a romeltakarítás megoldására, az ipari termelés minél előbbi megindítására, a zsírkészletek összeírására, sőt még egyes községi tisztviselők fizetésének a felemeléséről is intézkedett.⁹⁶ A Gesztesi járáshoz tartozó települések közül Ácson április 7-én, míg Kisbéren április 10-én került sor a nemzeti bizottságok megalakulására. Dorogon – mely község az Esztergomi járáshoz tartozott – április 9-én alakult meg a helyi nemzeti bizottság, a következő napon Esztergomban pedig már meg is tartotta első ülését. Nagysápon április 11-én, Dunaalmáson és Nyergesújfalun pedig április 12-én került sor a bizottságok létrejöttére.⁹⁷ A nemzeti bizottságok fontos érdeme volt, hogy a közoktatás ügyére is igyekeztek figyelmet fordítani. Ennek eredményeként már április első napjaiban megindult a tanítás Tatabányán, Felsőgallán, Tatán, Komáromban és Esztergomban is.⁹⁸ A bizottságok igen széles körű tevékenységgel rendelkeztek, hiszen egyes esetekben még a cserekereskedelemben is részt vettek: Ács és Dorog között élelmiszer cserélt gazdát szén és cement fejében, míg a két szomszédos település Neszmély és Dunaalmás fát cserélt lisztre. Indokolt esetekben pedig még a magántulajdonhoz is hozzányúltak (példának okáért Dunaalmáson) annak érdekében, hogy a lakosság szükségleteit biztosítsák. A községi nemzeti bizottságok számos alkalommal közmunkát is elrendeltek, melynek során a munkások a romba dőlt épületeket igyekeztek rendbe hozni. Fontos feladatot jelentett a rászoruló családok lakással és bútortal történő ellátása is.⁹⁹ Habár a nemzeti bizottságok szervezése valóban kommunista kezdeményezésre történt, a rendelkezésre álló vármegyei névsoros kimutatások

⁹⁴ Ortutay András: *Komárom megye közigazgatásának kialakulása 1945–1950*. MNL KEML Komáromi Fiókleveletárának Kézirattára, 8–10. o.

⁹⁵ Körmendi Géza (szerk.): *Tata története 1727–1970*. Tata, 1984, Tata Város Tanácsa, 165. o.

⁹⁶ Ortutay András: *A Tatai Nemzeti Bizottság tevékenysége a felszabadulást követő hónapokban*. MNL KEML Komáromi Fiókleveletárának Kézirattára, 6–12. o.

⁹⁷ Ortutay: *Komárom megye közigazgatásának kialakulása 1945–1950...* 10–11. o.

⁹⁸ Szakács: i. m. 19. o.

⁹⁹ Ortutay: *Komárom megye közigazgatásának kialakulása 1945–1950...* 18–23. o.

ellenben arról tanúskodnak, hogy azokban egyáltalán nem rendelkeztek személyi többséggel, a megalakított szervezetekben ugyanis a korszak pártjai és a szakszervezetek képviselői általában azonos létszámban képviseltették magukat.¹⁰⁰ Merőben más volt a helyzet a kommunisták meghallgatásával kinevezett főispánok és polgármesterek esetében. Erre ugyanis sokszor még a két vármegye egyesítését megelőző időszakban került sor, akkor, amikor az újonnan megszervezett közigazgatás vezető állásainak a betöltését a helyi szovjet városparancsnokok engedélyezték és hagyták jóvá. Az erre alkalmas egyének kiválasztásához pedig a helybéli ismertebb kommunisták véleményét is kikérték, Esztergomban példának okáért Martsa Alajosét is, aki a későbbiekben a város kommunista párttitkári tisztségét töltötte be.

Martsa Alajos 1910. május 31-én pozsonyi vasutas család gyermekeként született. Kilencéves korában került Esztergomba, ahol sikeresen elvégezte a középiskola négy osztályát. Ezt követően a könyvkötő, majd a fényképész szakmát is elsajátította. Segédlevelének megszerzése után Esztergomban, Makón, Budapesten és Szegeden is vállalt munkákat. Az 1930-as évek gazdasági válságának idején visszatért Esztergomba, ahol kapcsolatba került a baloldali értelmiségiekkel és a munkásokkal is. Itt azonban nem sok időt töltött, hiszen hamarosan rövidre nyúlt észak-afrikai kitérő következett az életében. Esztergom városába majd csak 1937-ben kerül vissza, ahol hamarosan megnyitotta fényképész műhelyét. A második világháború kitörését követően számos alkalommal készített hamis iratokat katonaszökevények és ellenállók részére. Így kerül kapcsolatba például Orbán Lászlóval is. 1944. október 15-e után Budapestre került, Esztergomba a háború végén, 1945. március 28-án tért vissza. A város párttitkári tisztségét 1945–1947 közötti időszakban töltötte be. Emellett részt vett a városi képviselőtestület és más közigazgatási bizottságok munkájában is.¹⁰¹ Párttitkári tisztségéből 1947-ben mozdították el, a források szerint azonban az előzmények 1946 novemberére nyúlnak. Soós Sándor 1946. november 2-án kelt beszámolójában a következőket írta: „*Kaptunk egy jelentést, hogy az esztergomi pártszervezetünk egy kocsmát tart fenn. Szép nagy párhelyiségünk van ott és annak a pincéjében. Megvizsgáltuk, hogy az infláció óta 24 hl bort adtak el*¹⁰² és az elszámolásuk nagyon hiányos. Martsa volt a párttitkár, aki a kocsmá jövedelméből nagy összegeket utaltatott ki magának. Martsát le kell váltani.”¹⁰³ Lemondatása után az első életrajzi adat

¹⁰⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 41. f. 327. ó. e. Kimutatás a Nemzeti Bizottságok összetételéről.

¹⁰¹ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 144–145. o.

¹⁰² Az iratok szerint 4 Ft/liter áron értékesítették a 2,50 Ft-ért vásárolt bort.

¹⁰³ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 131. o

1951-re datálható, ekkor nevezték ki az esztergomi városi könyvtár vezetőjévé, 1973-ban az elsők között választották Esztergom díszpolgárává. Egészségi állapotának romlása miatt 1975-ben nyugdíjba kényszerült. Alig négy évvel később, 1979. április 15-én halt meg abban a városban, melyben szinte az egész életét töltötte.¹⁰⁴

A Magyarország újjáépítésére szövetkező kormányzati koalíció programjának megkülönböztetett fontossággal bíró célkitűzései közül 1945 elején kimaradt a közigazgatás szervezetének az átalakítása. Eleget teendő azonban a „demokratizálás” jelszavának, az igazgatás területén ezt a személyi állomány politikai szempontú felülvizsgálatával vélték megvalósíthatónak. A hatalmi intézményrendszer személyi őrsváltását önmagában is elősegítette a régi adminisztráció jelentős hányadának elmenekülése. Az új rendszerben is tovább szolgáló, illetve újonnan belépő közalkalmazottak csak egy pozitív döntéssel végződő igazoló eljárás¹⁰⁵ nyomán tarthatták meg az állásukat.¹⁰⁶ Az igazolási eljárás a következőképpen folyt le. A rendelet megjelenése után három napon belül minden közhivatalnoknak igazoló nyilatkozatot kellett benyújtania a hivatali előjárójához. Az igazolóbizottság elnöke legalább nyolc nappal az igazolási tárgyalás előtt az eljárásba bevont közalkalmazottak szolgálati helyén kihirdette azoknak a közalkalmazottaknak a névsorát, akiknek igazolása megkezdődött. Az igazolóbizottságoknak, miután megvizsgálták az egyes tisztviselők múltját, az igazoláson kívül jogukban állt fegyelmi intézkedéseket hozni: elrendelheték az illető állásvesztését, internálását.¹⁰⁷ Esztergomban már a rendelet megjelenése előtt felmerült annak a gondolata, hogy a háború során nyugatra távozott és onnan hamarosan visszatért tisztviselőket igazolni kell. Április folyamán pedig már meg is alakultak az igazoló bizottságok, melyek hamarosan munkához láttak. Az igazoló bizottságok mellett a vármegye nemzeti bizottságai is foglalkoztak igazolásokkal, főként az 1945-ös év második felétől kezdődően. Ekkor Esztergomban már olyan eset is előfordult, hogy egy-egy nemzeti bizottsági ülésen akár 15–20 ügynevezett megbízhatósági bizonyítványt is kiállítottak. Ehhez hasonló eljárási módot alkalmazták többek között Dorogon, Környén, Nyergesújfalun és Tatán is.¹⁰⁸ Tatán arról is döntöttek, hogy amennyiben a nemzeti bizottság kifogást emel a község valamely tisztviselője ellen, akkor őt az igazoló bizottság döntéséig

¹⁰⁴ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 144–145. o.

¹⁰⁵ Az igazolóbizottságok létrehozását a 15/1945. M. E. sz. rendelet írta elő, majd az 1 080/1945. M. E. sz. rendelet ki is bővítette annak hatáskörét. Az eljárás során a bizottságok a közalkalmazottak 1939. szeptember 1-je után tanúsított magatartását vizsgálták, különös figyelmet fordítva arra, hogy a cselekedeteik mennyiben sértették a magyar nép érdekeit.

¹⁰⁶ Gyarmati György: *A közigazgatás újjászervezése az „ideiglenesség” korszakában.* Történelmi Szemle, 1996/1. sz. 81. o.

¹⁰⁷ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 72. o.

¹⁰⁸ Ortutay: *Komárom megye közigazgatásának kialakulása 1945–1950...* 28–29. o.

azonnali hatállyal felfüggesztik az állásából.¹⁰⁹ A politikai pártok közötti ellentétek az igazolási eljárások és a bizonyítványok kiállításának az ügyében is jelentős feszültségeket szültek. Ennek is volt köszönhető, hogy az eljárásokkal a kommunisták ekkor még nem érték el a kitűzött céljaikat¹¹⁰, a közigazgatásban dolgozó – nekik nem megfelelő – apparátus leépítése majd csak az 1946 májusában megindított úgynevezett B listázás végrehajtása után sikerült.

A kommunisták a korábban már ismertetett feladatok mellett különös figyelmet fordítottak a széntermelés minél előbbi megkezdésének a szorgalmazására, méghozzá nem is eredménytelenül, hiszen 1945 áprilisának elejére már komoly sikereket értek el ezen a területen. Dorogon 1945. április 7-én láttak hozzá az elárasztott bányaszintek víztelenítéséhez, melyben nagy segítséget jelentett a szomszédos tokodi bányatelep épségben maradt gépeinek a használata. Erőfeszítésük úgy tűnik nem volt hiábavaló, ugyanis hat nappal később megindult a széntermelés – igaz ekkor még csak napi 25 vagonos átlaggal. Ezzel egy időben a vármegye számos üzemében is megkezdődött a háborús károk felszámolása, s mihelyt lehetőség nyílt rá a termelést is beindult. Rövidesen üzemképes állapotba hozták a tatabányai és a bánhidai erőműveket, a felsőgallai cementgyárat és az alumíniumgyárat is. A nyergesújfalui Viscosa és az esztergomi Petz Rt. is rövidesen termelésre alkalmas állapotba került, igaz ebben az esetben meg kell említenünk azt is, hogy ez utóbbi üzemek kezdetben folyamatos nyersanyaghiánnyal küzdöttek.¹¹¹

A fentiekben már esett szó az alapszervezetek létrehozásáról is, melyeknek járások azon belül pedig községek szerinti kimutatását a következő táblázat tartalmazza.¹¹²

1. táblázat. Kimutatás a megalakult alapszervezetekről

Esztergomi járás ¹¹³		
Település neve	A megalakulás időpontja	Kezdeti taglétszám
Bajna	1945. április 8.	54
Bajót	1945. április 8.	110
Csév	1945. március 25.	72
Csolnok	1945. április 8.	52
Dorog	1945. április 7.	141

¹⁰⁹ Ortutay: *A Tatai Nemzeti Bizottság tevékenysége a felszabadulást követő hónapokban...* 11. o.

¹¹⁰ Kivéve a politikai rendőrséget, ahol igencsak felülreprezentáltak voltak.

¹¹¹ Szakács: i. m. 12–13. o.

¹¹² MNL KEML XXXV. ffc. 23/1. ö. e. A Budapest Területi Bizottságához tartozó MKP alapszervezetek kitöltött kérdőívei a pártszervezeti törzslap mintája szerint, 1–135. o.

¹¹³ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Dág, Esztergom, Epöl, Kesztlőc, Leányvár, Máriahalom, Mogyorósbánya, Nagysáp, Pilisszentlélek, Süttő.

Esztergomi járás		
Település neve	A megalakulás időpontja	Kezdeti taglétszám
Dömös	1945. április 10.	30
Lábatlan	1945. április 2.	45
Nyergesújfalú	1945. április 1.	190
Pilismarót	1945. április 10.	100
Piszke	1945. április 8.	40
Sárisáp	1945. április 1.	70
Tát	1945. április 8.	40
Tokod	1945. április 15.	?
Tokod-Altáró	1945. április 1.	?
Úny	1945. május 25.	14
Gesztesi járás¹¹⁴		
Település neve	A megalakulás időpontja	Kezdeti taglétszám
Almásfüzitő	1945. május 22.	45
Ács	1945. május 20.	380
Komárom	1945. március 29.	402
Nagyigmánd	1945. április 2.	100
Szőny	1945. április 7.	30
Tatai járás¹¹⁵		
Település neve	A megalakulás időpontja	Kezdeti taglétszám
Alsógalla	1945. május 1.	18
Bánhida	1945. március 31.	354
Bokod	1945. április 15.	60
Dad	1945. május 2.	52
Dunaszentmiklós	1945. április 30.	3
Gyermely	1945. június 5.	35
Héreg	1945. április 2.	20
Kecskéd	1945. június 8.	27
Kocs	1945. május 1.	76

¹¹⁴ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Ászár, Bábólna, Bana, Császár, Csép, Dunaalmás, Ete, Kisigmánd, Kisbér, Mocsá, Neszmély, Szák, Szend, Tárkány, Vérteskethely.

¹¹⁵ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Agostyán, Baj, Felsőgalla, Kömlőd, Szomód, Szomor, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős, Vértestolna.

Tatai járás		
Település neve	A megalakulás időpontja	Kezdeti taglétszám
Környe	1945. április ?	99
Naszály	1945. április 9.	62
Oroszlány	1945. május 9.	120
Tardos	1945. április 15.	45
Tarján	1945. április 18.	24
Tata	1945. április 10.	118
Tatabánya	1945. március 24.	500

A táblázatban szereplő adatok arról tanúskodnak, hogy a legelső pártszervezetek az 1945. március 24. és az 1945. május 25. között eltelt két hónap leforgása alatt alakultak meg. Erre elsőként Tatabányán került sor, a többi településhez képest jóval magasabb kezdeti taglétszám mellett. Amennyiben a táblázatban szereplő települések földrajzi fekvését is megvizsgáljuk, akkor arra a megállapításra jutunk, hogy a szervezetek megalakítására elsőként a vármegye szénmedencéiben fekvő településeken került sor.

A Magyar Kommunista Párt kezdettől fogva jól szervezett, centralizált pártként működött, melynek helyi szervezetei valójában nem tettek semmi mást, mint szolgálai hűséggel követték a központi utasításokat: alkalmazkodtak a pártvezetőség – nem egyszer változó – politikai és ideológiai vonalához, a kampányfeladatokhoz és a propagandacélokhoz.

A megalakult alapszervezetek első fontosabb feladata a küszöbön álló május 1-jei ünnepek megszervezése, lebonyolítása, illetve az azon résztvevő munkásság mozgósítása volt. A rövid idő ellenére, ami az alapszervezetek megalakítása és május 1-je között eltelt, a kommunisták beszámolóinak tanúsága szerint nagyszámú résztvevőt (átlagosan 10–12 ezer fő) sikerült mozgósítani az ünnepekre nemcsak Tatabányán, hanem Tatán, Komáromban, Dorogon és Esztergomban is. Szabó Imre 1945. május 5-én kelt jelentésében például az esztergomi ünnepekről a következőket olvashatjuk: *„Május 1-e igen szépen sikerült, kb. 10 000 főnyi tömeg vonult fel, a felvonuláson részt vettek a környező falvak gyári munkásai, a földmunkásság, az iskolák részben, a közhivatalok tisztviselői. Az ünnepeken az orosz katonai parancsnok is megjelent. A párt helyi titkára, Lieszkovszky László magas színvonalú beszédet tartott; ugyancsak szép volt Damásdy Gyula budapesti szakszervezeti kiküldött beszéde is. Az ünnepség után a tömeg szervezetten felvonult az elesett orosz hősök sírjaihoz és a sírokat a pártok megkoszorúzták. Ez alkalommal a katonai városparancsnok tartott beszédet*

orosz nyelven.”¹¹⁶ A kérdés már csak az, hogy ebből a tízezer fős tömegből az esztergomiak milyen számban képviseltették magukat. Úgy véljük, nem lehettek túl sokan, ugyanis ebben az időszakban több helyütt is arról panaszkodtak a kommunista jelentéstevők, hogy úgy a párt, mint a Vörös Hadsereg ellen komoly ellenszenv mutatkozott meg a város lakosságának a részéről.

Ebben a hónapban még egy nagy jelentőségű országos párteseményre is sor került, mégpedig az 1945. május 20–21-én megrendezett, úgynevezett pünkösdi konferenciára. A pártértekezleten elfogadott határozat jóváhagyta a kommunista párt addigi politikáját, mely elsősorban azt jelentette, hogy továbbra is a kormánykoalíció pártjaival történő együttműködés keretei között kívánták megvalósítani az ország helyreállítását. Megválasztották a kommunista párt legfőbb politikai szerveit, a Központi Vezetőséget (27 tag és 5 póttag), illetve a Politikai Bizottságot és a Titkárságot (5 tag) is. Ezek közül a párt fölötti tényleges hatalmat a 11 fős Politikai Bizottság gyakorolta (Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Farkas Mihály, Révai József, Nagy Imre, Kovács István, Kádár János, Kossa István, Kiss Károly, Rajk László, Horváth Márton).¹¹⁷ A pünkösdi konferencián a vármegye kommunistáit Szőőr István és Goda János képviselték, akik hozzászólásaikban elsősorban a bányamunkásságot érintő ellátási nehézségek miatt panaszkodtak.¹¹⁸

A konferencián felmerült még egy fontos kérdés, amit mindenképpen érdemes érintenünk, mégpedig a párton belüli „ultrabalosok” problémája, amelynek veszélyeire már Rákosi Mátyás is figyelmeztetett a Központi Vezetőség 1945. április 13-i ülésén. Véleménye szerint ezek az emberek nem értik meg a párt jelenlegi irányvonalát, ráadásul közülük kerülnek ki az „apró diktátorok” is.¹¹⁹ Ugyanerre a veszélyre hívta fel a figyelmet Kovács István is, aki a következőket mondta: *„Különböző bajok vannak a pártszervezetekben. Egyik jelenség az úgynevezett 19-esek munkája. Vannak elvtársak, akik arra hivatkoznak, hogy 1919-ben kommunisták voltak, azonban ezeknek legnagyobb része 1919-ben elaludt, most ébredt fel és ugyanott akarja folytatni, ahol elaludt. Nem értik a párt politikáját és mindenütt a 19-es vonalat akarják megvalósítani. Ne legyen félreértés, mert vannak sokan 19-es elvtársak, akik ettől kezdve szakadatlanul forradalmi munkát csináltak. Nem ezekről beszélünk, hanem azokról, akik nem csináltak semmit 19 után és akik kompromittálják a pártot és lejáratják a tömegek előtt. Ilyen helyzetben ezeket az elemeket könyörtelenül el kell*

---

¹¹⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 40. o.

¹¹⁷ Vida (főszerk.): i. m. 296. o.

¹¹⁸ Szakács: i. m. 22. o.

¹¹⁹ PSZL 274. f. 2. áll. 23. ö. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 4. o.

távolítani és olyanokkal pótolni, akik értik a párt politikáját.”¹²⁰ A 19-esek ez irányú tevékenységét a vármegyében is megtapasztalhatták a lakosok, különösen Esztergomban, Ácson és Komáromban. Ez utóbbi két településen a legnagyobb problémát az okozta, hogy képtelenek voltak azonosulni a háború után előállt politikai helyzettel, ezen kívül a feltörekvő fiatalabb generáció képviselőit – akik koruknál fogva nem élhették meg az 1919-es Tanácsköztársaságot – igyekeztek a párton belül a perifériára szorítani.¹²¹ A háború utáni esztergomi állapotokat kitűnően érzékelteti Bády István, akinek a visszaemlékezésében a közigazgatás megszervezéséről illetve az 1919. március 21-ét követő időszak visszatérésének a réméről is olvashatunk: *„Az Esztergomban tartózkodó Beleuszov alezredes, városparancsnok volt az, aki kezdeményezte a közigazgatás megindulását és vezetőállások betöltését. A hadihelyzet miatt a város vezetőségének, sőt lakosságának nem volt tudomása arról, mi történik, vagy mi történt a keleti részeken. A mi korosztályunk, kétségtelen, idegenkedéssel fogadta az ismeretlenség homályából előbukkant Lieszkovszkit, a kommunista párttitkárt, és őszintén mondván, tartottunk is tőle. Mibennünk – ezt be kell vallani – még éltek az 1919-es kommunizmusnak a kilengései. A kérdés az volt: mit várhat az ember, milyen eseményekre számíthatunk? Visszajönnek az 1919-es idők?”*¹²² Aggodalma nem volt minden alap nélküli, ugyanis a Mikler József polgármester által kinevezett Váradi Árpád rendőrkapitány tevékenysége idején Esztergomban is megkezdődött a nagyszámú letartóztatások, illetve a törvénytelen vagyonszerzések időszaka, melyek behálózták szinte az egész vármegye területét. Ezen eset bemutatása során sajnos csak szórványos levéltári forrás áll a rendelkezésünkre, ezért a történet rekonstruálása érdekében – az általunk minden szempontból megbízható – Bády István visszaemlékezésére kell támaszkodnunk. Elsőként az 1919-es kommunista Mikler Józsefről szóljunk, aki Esztergom város lakosságának túlnyomó többségének szerencséjére a polgármesteri tisztséget mindössze 20 napig töltötte be. Lemondatása elsősorban a szovjeteknek volt köszönhető, ami egyben ékes bizonyítéka annak is, hogy a közigazgatásra és az annak irányításában részt vevőkre – legalábbis a kezdeti hetekben – komoly befolyást gyakoroltak.¹²³ Ez az eset azért is elgondolkodtató, mert ezek szerint a szovjetek nem támogatták bármi áron a kommunistákat, főleg ha azoknak tevékenysége a párttal és a szovjetekkel szembeni ellenszenvet váltott, válthatott ki a lakosságból. A törvénytelen letartóztatásokat és vagyonszerzéseket Váradi Árpád – aki Váradi

¹²⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 5. ó. e. Kovács István előadása a pártszervezésről, 5. o.

¹²¹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ó. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 67–68. o.

¹²² Bády István: *A Bazilika árnyékában. Egy polgármester visszaemlékezése*. Gran Tours, Esztergom, 1989, 52. o.

¹²³ Uo.

József volt esztergomi főispán testvére volt – vezette kommunista rendőrség tagjai követték el, ők ugyanis a háború befejezését követően szinte azonnal hozzáláttak az elhagyott zsidó javak begyűjtéséhez, még hozzá oly módon, hogy felhívást intéztek a város lakosságához melyben felszólították a polgárokat arra, hogy mindenki, akinek a tulajdonában idegen javak vannak haladéktalanul szolgáltatassa be azokat. Akik ennek nem tettek eleget azokat begyűjtötték, s ezután több héten keresztül a rendőrségi fogdában tartották őket.¹²⁴ Cselekedetük visszhangja hamarosan a párt felsőbb köreihez is eljutott, aminek következtében Zöld Sándor (MKP) belügyi államtitkár 1945. június 6-án váratlanul megjelent Esztergomban, és vizsgálatot kezdeményezett, mely úgy tűnik eredményes volt, hiszen ezután jelentős személyi változásokra került sor nemcsak a rendőrség, hanem a közigazgatás berkein belül is.¹²⁵

Korábban, illetve ennél az esetnél is felmerült az úgynevezett 1919-esekkel kapcsolatos probléma, ami ugyancsak magyarázatra szorul. Meggyőződésünk, hogy ezek az emberek a kommunista hatalomátvétel fokozatosságának elvét teljes mértékben elutasították és az azonnali proletárdiktatúra bevezetését (kommunista egyeduralom, tanácsrendszer bevezetése, a társadalom megfélemlítése stb.) szorgalmazták, illetve valósították volna meg. Ez irányú elképzelésük azonban a vármegyében is teljességgel kivitelezhetetlen volt, hiszen a bel- és a külpolitikai helyzet merőben más volt mint 1919-ben.

A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei Titkársága egy nappal a pünkösdi konferencia után 1945. május 22-én alakult meg. A négytagú vármegyei bizottság operatív irányító tevékenységében a járási titkárok is részt vettek. Munkájuk a rendszeres pártélet kialakításán kívül kiterjedt a termeléssel, a közrenddel, a közigazgatással, a közellátással, a földosztással és az újjáépítéssel kapcsolatos teendők megoldására, az agitációs és propagandatevékenység szervezésére, valamint az új hatalmi szervezetben tevékenykedő kommunisták irányítására. Elsősorban az ő kezdeményezésükre éledt újjá a szakszervezeti mozgalom is, amit bizonyít, hogy egymás után jöttek létre az üzemi bizottságok a vármegye jelentős iparral rendelkező területein. A párt fontos politikai feladatai közé tartozott a tagtoborzás is, ami kezdetben az ipari munkásság és a bányászok köréből történt.¹²⁶

---

¹²⁴ Uo. 53. o.

¹²⁵ PSZL 274. f. 15. áll. 48. ó. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései, 22. o.

¹²⁶ Leblancné Kelemen Mária: Sorsdöntő évek (1945. március–1947. október). In: Simonik Péter (szerk.): *Az újjáépítéstől a községyesítésig. Tatabánya előttelepülései a koalíciós években (1945–1948)*. Tatabánya, 2007, 12–13. o.

A következő táblázat a Magyar Kommunista Párt taglétszámának alakulását mutatja be járások, azon belül pedig községek szerinti kimutatásban az 1945-ös év augusztusi és szeptemberi hónapjaiban.

2. táblázat. Az Esztergomi járás taglétszámának alakulása¹²⁷

Település neve	Augusztusi taglétszám	Szeptemberi taglétszám
Bajna	32	32
Bajót	135	152
Csév	147	147
Csolnok	55	121
Dág	60	60
Dorog	432	550
Dömös	40	36 (!)
Epöl	42	42
Esztergom	520	560
Kesztölc	54	90
Lábatlan	56	110
Leányvár	80	80
Máriaalom	-	24
Mogyorósbánya	-	21
Nagysáp	60	60
Nyergesújfalu	300	410
Pilismarót	222	238
Pilisszentlélek	n.a.	7
Piszke	54	70
Sárisáp	181	214
Süttő	18	33
Tát	120	102 (!)
Tokod	546	708
Úny	20	-
Összesen	3 174	3 867

¹²⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 41. ő. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások területi bizottságoként, 18. o., 25. o.

3. táblázat. A Gesztesi járás taglétszámának alakulása.¹²⁸

Település neve	Augusztusi taglétszám	Szeptemberi taglétszám
Ács	350	420
Ászár	74	90
Bábolna	35	82
Bana	45	45
Császár	101	93 (!)
Csép	76	110
Dunaalmás	29	37
Ete	28	34
Kisbér	165	240
Kisigmánd	144	250
Komárom	440	650
Mocsa	53	65
Nagyigmánd	260	260
Neszmély	63	98
Szák	96	92
Szend	55	54 (!)
Szőny	240	360
Tárkány	260	263
Vérteskethely	15	15
Összesen	2 529	3 258

4. táblázat. A Tatai járás taglétszámának alakulása¹²⁹

Település neve	Augusztusi taglétszám	Szeptemberi taglétszám
Agostyán	-	14
Alsógalla	18	25
Baj	40	50
Bánhida	435	516
Bokod	-	-

¹²⁸ Uo. 20. o., 36 o.¹²⁹ Uo. 22. o., 26. o.

Település neve	Augusztusi taglétszám	Szeptemberi taglétszám
Dad	70	86
Dunaszentmiklós	3	7
Felsőgalla	565	620
Gyermely	41	75
Héreg	22	55
Kecskéd	28	42
Kocs	75	130
Kömlőd	40	54
Környe	145	186
Naszály	84	87
Oroszlány	395	420
Szomód	14	21
Szomor	n.a.	n.a.
Tardos	50	58
Tarján	22	25
Tata	182	207
Tatabánya	2210	3070
Várgesztes	5	9
Vértessomló	36	50
Vértestolna	6	12
Vértesszőlős	28	48
Összesen	4 514	5 867

A táblázatok adatainak összesítése után megállapíthatjuk, hogy alig egy hónap leforgása alatt a taglétszám 10 217-ről 12 992-re emelkedett, kiugróan magas taglétszámmal Tatabánya rendelkezett. Emellett figyelemre méltó még Bánhida, Felsőgalla, Dorog és Tokod taglétszáma is. A vármegyei bizottság tevékenységéről 1945 augusztusának végén készült el az első átfogó jelentés, melyben a jelentéstevő arról számolt be, hogy annak működése még mindig nem volt megfelelő, melynek okait a közlekedési eszközök hiányával, és a nem megfelelő munkamódszerekkel magyarázott. Kitért továbbá arra is, hogy úgy a járási, mint a községi szervezetek vezetőségei nem tudták ellátni és képviselni a kommunista párt fentről meghatározott irányvonalát. Pártnapokat mindössze az alapszervezetek kevesebb mint felében

tartottak, ezen kívül a propaganda is gyenge lábakon állt. Az egyetlen igazi pozitívumot az jelentette, hogy a Szociáldemokrata Párt helyi szervezeteivel sikerült már-már „testvéries” viszonyt kialakítani.¹³⁰ Ez utóbbi csak általános megállapítás lehetett, hiszen számos kérdésben komoly ellentétek voltak a két párt között, melyek a tárgyalt korszak egészére jellemzőek voltak.

*

Április elejére Magyarországon befejeződtek a fegyveres harcok. Ennek köszönhetően a kormány Budapestre tette át a székhelyét, és megteremtette a közigazgatás működésének a kereteit, melynek fontos részét képezte a rendfenntartó szervezetek helyzetének a jogi tisztázása is. Az 1945. május 10-én kihirdetett 1 690/1945. M. E. számú rendelettel feloszlatták a csendőrséget és létrehozták a belügyminiszter közvetlen felügyelete alatt álló Magyar Államrendőrséget, azon belül is a Nagy-Budapestért felelős Budapesti Főkapitányságot és a Vidéki Főkapitányságot. Jogszabályi szinten tehát véget vetettek a kezdeti hónapok zűrzavarának, és a politikai rendészeti osztályok helyet kaptak a rendőri szervezeten belül.¹³¹ Az előbbi szervezet központja továbbra is Péter Gábor vezetése alatt az Andrassy út 60-ban maradt, míg az utóbbi központját Tömpe András vezetésével a Bajza utca 52. szám alatt helyezték el.¹³² A politikai rendőrség hivatásos állománya és a velük együttműködő „civil segédcsoport” tevékenysége egyrészt a múlt rendszer kiszolgálóinak, a háborús és népellenes bűntettek elkövetőinek kézre kerítésére irányult, másrészt azok felderítésére, akiknek működése nem volt összeegyeztethető az akkor kiépülő új, magát demokratikusnak meghatározó politikai rendszerrel. A politikai nyomozó szervek ezzel részben valós társadalmi igényt elégítettek ki, azt azonban ki kell emelni, hogy mindezt kezdettől fogva komolyan befolyásolták a kommunista párt felső vezetésének az érdekei.¹³³ Az így életre hívott politikai rendőrség gyorsan emelkedett az államhatalom intézményi hierarchiájában. A témánkat érintő időszakban került sor a politikai rendőrség hatáskörének részletes szabályozására, Rajk László belügyminisztersége idején. Rajk 1946. március 20-án vette át a minisztérium vezetését, annak ügykörébe tartozó kérdésekkel, problémákkal

¹³⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 145–146. o.

¹³¹ Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó, 14. o.

¹³² Palasik Mária: A politikai rendőrség háború utáni megszervezése. In: Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Budapest, 2000, Történeti Hivatal, 37–38. o.

¹³³ Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf: *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből I. A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*. Budapest, 2009, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L’Harmattan Kiadó, 51. o.

azonban jóval ezt megelőzően is foglalkozott.¹³⁴ Nyomban hozzálátott a politikai rendészeti osztályok átszervezéséhez, hatalmuk jogszabályban történő biztosításához. 1946 októberében rendelettel egységesítette a budapesti és a vidéki (országos) politikai rendészeti osztályokat. Így jött létre a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya Péter Gábor vezetésével.¹³⁵ Az állomány alapvető feladatai közé tartozott a háborús bűnösök, nyilasok és a volksbundisták internálótáborokban történő elhelyezése is. Az internálások szabályozásában fontos szerepe volt Erdei Ferenc belügyminiszter 1945. június 21-én kelt bizalmas rendeletének (138 000/1945. sz.)¹³⁶, amely korlátlan lehetőséget biztosított a hatóságoknak az internálásra. A rendelet felsorolta azokat a pártokat, társaságokat, egyesületeket, szövetségeket, melyek tagjait internálni kell, ha azok bármely okból a népbíróságnak nem adhatók át. Ebből kifolyólag internálhatóvá vált az egykori kormánypárt, a Magyar Élet Pártjának jobboldala, a nyilas és a jobboldali/szélsőjobboldali pártok vagy egyesületek tagjainak jelentős része.¹³⁷ Emellett internálták a feljelentőket, a besúgókat, valamint azokat a korcsmárosokat, trafikosokat stb., akik a közösséggel való közvetlen kapcsolatuk során elsőrendű terjesztői voltak a fasiszta propagandának akkor is, ha a német megszállás előtt vagy után léptek be vagy ki a szélsőjobboldali pártokba, illetve pártokból.¹³⁸ 1945 végére Budapesten és környékén 15 internálótábor működött. Az internáltakat különböző közmunkákon foglalkoztatták, romeltakarításra és egyéb háború utáni helyreállítási munkálatokra vezényelték, de alkalmanként az is előfordult, hogy fel nem robbant háborús aknákat és bombákat is hatástalanítaniuk kellett. Miután az országszerte működő internálótáborok fenntartása óriási összegeket emésztett fel, ezért a Magyar Kommunista Párt Központi Titkársága 1946 júliusában azt javasolta, hogy szervezzék át az internálás rendszerét, a sok szétszórt táborot számolják fel, és az internáltakat az ország területén öt helyre: Budapestre, Debrecenbe, Szegedre, Miskolcra és a Veszprémhez közeli Hajmáskérre csoportosítsák. Az MKP a javaslatot döntésre is vitte, melynek eredményeképpen a gyűjtőtáborok 1946-ban országszerte megszűntek, majd a szűrő- és internálótáborok száma is csökkent 1947 elejére.¹³⁹

---

¹³⁴ Rác Béla: *A Belügyminisztérium újjászervezése (1944. december–1948. július)*. Levéltári Közlemények, 1970, 1. sz. 111. o.

¹³⁵ Palasik: *A politikai rendőrség háború utáni megszervezése...* 39. o.

¹³⁶ A rendeletet közli Palasik Mária: *Bizalmas belügyminiszteri rendelet az internálások ügyében (1945)*. Társadalmi Szemle, 1997, 7. sz. 90–94. o.

¹³⁷ Pál Zoltán: *Internálások Magyarországon (1945–1953)*. Kommentár, 2010, 2. sz. 63. o.

¹³⁸ Zinner Tibor: *Internálások, kitelepítések, igazoló eljárások*. Történelmi Szemle, 1985, 1. sz. 123. o.

¹³⁹ Bank Barbara–Gyarmati György–Palasik Mária: *„Állami titok”. Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953*. Budapest, 2012, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára–L’Harmattan Kiadó, 21. o.

A közigazgatás megszervezésével párhuzamosan Komárom-Esztergom vármegyében is sor került a rendőrség életre hívására, melynek alapját a fentebb már említett, 1945. május 10-én megjelent 1 690/1945 M. E. rendelet képezett. A korábban már idézett kommunista alapszervezeti kérdőívek egyébként a településeken működő rendőrség kezdeti létszámára vonatkozóan is hordoznak értékes információkat, melyet a könnyebb áttekinthetőség érdekében a következő táblázattal illusztrálunk.¹⁴⁰

5. táblázat. Kimutatás a rendőrség létszámáról a vármegye járásainak egyes községeiben

Esztergomi járás¹⁴¹		
Település neve	A rendőrség létszáma	Ebből kommunista párttag
Bajna	9	7
Bajót	5	4
Csév	8	8
Csolnok	25	6
Dorog	22	5
Dömös	4	4
Lábatlan	10	10
Nyergesújfalú	10	2
Pilismarót	11	-
Piszke	10	1
Sárisáp	12	6
Tát	7	7
Tokod	21	11
Úny	6	1
Gesztesi járás¹⁴²		
Település neve	A rendőrség létszáma	Ebből kommunista párttag
Ács	14	?
Komárom	200	80

¹⁴⁰ MNL KEML XXXV. ffc. 23. f. 1. ő. e. A Budapest Területi Bizottsághoz tartozó MKP alapszervezetek kiegészített kérdőívei a pártszervezeti törzslap mintája szerint, 1–135. o.

¹⁴¹ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Dág, Esztergom, Epöl, Kesztlőc, Leányvár, Máriahalom, Mogyorósbánya, Nagysáp, Pilisszentlélek, Süttő.

¹⁴² Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Ászár, Bábólna, Bana, Császár, Csép, Dunaalmás, Ete, Kisigmánd, Kisbér, Mocsá, Neszmély, Szák, Szend, Tárkány, Vérteskethely.

Gesztesi járás		
Település neve	A rendőrség létszáma	Ebből kommunista párttag
Nagyigmánd	7	-
Szőny	9	2
Tatai járás¹⁴³		
Település neve	A rendőrség létszáma	Ebből kommunista párttag
Alsógalla	5	4
Bánhida	17	14
Bokod	5	-
Dad	5	3
Gyermely	7	7
Héreg	5	3
Kecskéd	6	6
Kocs	7	-
Környe	7	4
Naszály	5	-
Oroszlány	7	7
Tardos	2	-
Tarján	6	3
Tata	64	12
Tatabánya	24	18

A táblázat adatai szerint az ekkor még csak 562 főt kitevő rendőrség teljes létszámából 235-en voltak a Magyar Kommunista Pártnak a tagjai, mely közel 42%-os arányt jelent. Emellett voltak olyan települések is ahol 100%-ban kommunista rendőrség működött: Csév, Dömös, Gyermely, Kecskéd, Lábatlan és Tokod-Altáró. Ez utóbbi községben – a beszámolók szerint – a rendőrség teljes állományát a volt nyilas párttagok alkották. A tokodihoz hasonló volt a helyzet Tatán is, mindössze annyi különbséggel, hogy itt a rendőrség vezetője volt

¹⁴³ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Agostyán, Baj, Felsőgalla, Kömlőd, Szomód, Szomor, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős, Vértestolna.

nyilas szimpatizáns, aki az iratok tanúsága szerint látványosan szabotálta a nyugatról „visszaszivárgó” nyilasok letartóztatását.

A fentiekben már többször is említett 1 690/1945 M. E. rendelet értelmében Komárom-Esztergom vármegye területén 1945 augusztusának végére az alábbi létszámmal rendelkező rendőri szervezet létesítették.¹⁴⁴

6. táblázat. A vármegye közigazgatási területén létesített rendőri szervek

Kapitányság neve	Létszám	Székhely
Komárom-Esztergom Vármegyei Főkapitányság	52 fő	Komárom
Esztergom Járási Kapitányság	229 fő	Esztergom
Gesztesi Járási Kapitányság	160 fő	Komárom
Tatai Járási Kapitányság	233 fő	Tata
Esztergom Városi Kapitányság	87 fő	Esztergom
Komárom Városi Kapitányság	62 fő	Komárom

1945 augusztusának végére, amikor is a vármegyei rendőri szervek megszervezése a befejezési stádiumához érkezett, az immár 823 főre duzzadt rendőri állománynak – melyet a fenti táblázat illusztrál – pártállás szerinti megoszlását tartalmazó kimutatások alapján annak közel 30%-a a vármegyei Magyar Kommunista Párt taglétszámát gyarapította. A legnagyobb hányadot – közel 64%-ot – azonban a pártonkívüliek adták.¹⁴⁵ A vezető tisztségeket (vármegyei politikai osztályok vezetői, járási és városi kapitányok és az internáló tábor parancsnoka) betöltőknek pedig majd 80%-a volt a kommunista pártnak a tagja.¹⁴⁶ Az iratok tanúsága szerint azonban a többi vezetővel sem lehetett különösebb gondjuk a kommunistáknak, róluk ugyanis a következőt állapították meg: „*Valamennyi vezető tisztelet betöltő személy, ha pártunknak nem is tagja, pártunkkal a legmesszebbmenőkig együtt dolgozik.*”¹⁴⁷ Ennek tudatában teljesen egyértelmű, hogy a vármegyében különösen a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetei támogatták a rendőrségnek a háborús bűnösök felkutatására vonatkozó munkáját, elsősorban feljelentések megtételével, melynek eredményeképp nagyszámú sikeres nyomozás lefolytatására is sor kerülhetett.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Bahurek György–Cseh János: *A Komárom megyei rendőri szervek 25 éve (1945–1970)*. Tatabánya, 1969, 9. o.

¹⁴⁵ Uo. 10. o.

¹⁴⁶ PSZL 274. f. 25. áll. 40. ö. e. Káderjelentések, 11. o.

¹⁴⁷ Uo.

¹⁴⁸ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (a továbbiakban: ÁBTL), 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 4. d. 19. o.

A politikai osztályok a kifogástalan működésük és a kommunisták szempontból megfelelő káderállomány utánpótlásának a biztosítása végett, főként a fiatalabb generáció részére négyhetes tanfolyamokat szerveztek. Ezáltal azokat a nyomozókat, akik a Horthy-rendszer alatt is szolgálatot teljesítettek a rendőrségnél rövid időn belül el tudták távolítani.¹⁴⁹ Kérdés, hogy a kommunista befolyás alatt álló rendőrség segítségére volt-e a helyi pártszervezeteknek, avagy csakis a pártfunkcionáriusok részéről volt készség a minél gördülékenyebb együttműködésre. Sajnos erre a hiányos forrásbázis miatt pillanatnyilag nem tudunk megnyugtató választ adni.

Stibor Imre parasztpárti vármegyei rendőr-főkapitány szerint a politikai és a bűnügyi nyomozó osztályok gyors ütemben végezték el a Horthy-rendszer kiszolgálóinak és a háborús- és néPELLenes büntettek elkövetőinek felderítését és őrizetbe vételét. Ennek eredményeként az 1945 júliusában készített jelentés arról tudósít, hogy a vármegye területén ez idő tájt 694 fő volt véghatározattal internálva a komáromi Csillag-erődben, míg további 537 fő a nyomozás befejezéséig rendőrhatalósági őrizetben volt.¹⁵⁰ Ebben az esetben már a közrend és a közbiztonság megteremtése mellett a legfontosabb feladatként jelentkező internálás végrehajtása is szerepet kapott. A komáromi Csillag-erődön kívül ezt a célt szolgálta további két – igaz nem központi – internálótábor, az esztergomi¹⁵¹ és a tatabányai. Az 1945. július 18-án kelt kimutatások szerint az esztergomi táborban 343 fő, a tatabányaiban pedig 85 fő volt „elhelyezve”. A három tábor közül a komáromival kapcsolatban rendelkezünk a legtöbb adattal, melyek közül az egyik legfontosabb az őrizetbe vétel „jogcímének” a megnevezése volt. Eszerint az itt elhelyezett 694 főből 246-an nyilasok, 149-en a volksbund tagjai voltak, míg 43-an az SS kötelékébe tartoztak.¹⁵² A foglalkoztatásukra vonatkozóan Stibor Imrének, a korábban már idézett jelentéséből nyerhetünk információkat melyben arról számolt be, hogy: *„A tábor ellátását önellátási alapon szerveztem meg, oly módon, hogy részben a tábor gazdaság keretén belül, megműveletlenül hagyott földön gazdálkodást folytatok, részben pedig közérdekű munkák végzésére munkásszázadokat adok ki az internáltakból. Így ezidő szerint 150 főt a MÁV komáromi pályaudvarának helyreállítási, 150 főt Komárom város megrongált közműveinek rendbehozási munkálatainál foglalkoztatok, ezenkívül kiadtam a dorogi bányagazgatóságnak 142 főt, a tokodi bányagazgatóságnak 50*

¹⁴⁹ MNL KEML VI. ffcs. 2. f. Az Államrendőrség Komárom-Esztergom Megyei Főkapitányságának iratai, ad 45/1945. biz.

¹⁵⁰ Uo.

¹⁵¹ A tábort élelmezési gondok miatt 1946 januárjában felszámolták.

¹⁵² Bahurek–Cseh: i. m. 10–11. o.

*főt a MÁK központi bizottságának kérelmére és az Iparügyi Minisztérium javaslatára pedig a tatabányai bányagazgatóságnak 100 főt bányafa kitermelés céljára.*¹⁵³

A Magyar Államrendőrség Esztergom Városi Kapitánysága által 1945. július 31-én készített jelentés szerint a városba szállított politikai őrizeteseik közül 177 fő nyilas, 129 fő volksbundista, 29 fő SS- katona, 7 fő Wehrmacht-katona, 2 fő hungarista, míg 82 fő egyéb pedig besorolású volt. Az összesen 406 személyből a rendőrség vezetői 162 főt adtak ki „tartós” munkára elsősorban a környékbeli bányákba másrészt pedig a nyári csépléshez.¹⁵⁴ A fent idézett adatokból világossá válik, hogy az internáltak jelentős részét képezték a német nemzetiségű polgárok (volksbundista, SS és Wehrmacht katona), akiknek a felelősségre vonásának a jogalapját a 81/1945. M. E. sz. rendelet szolgáltatta. A helyzetjelentések tanúsága szerint 1945-ben a csolnoki, a táti, a süttöi, a máriahalomi és a dági Volksbund, SS és nyilas tagokat majdnem teljes létszámban internálták. A máriahalomi volt Volksbund-tagok vagy SS-hozzátartozók pedig pincékben, kukoricásokban, a határ vízmosásaiban bújtak meg a letartóztatástól való félelmükben. Epölön, Tokodon, Pilisvörösváron vagy Budapesten élő rokonaik is nemegyszer bújtatták őket.

A források tanúsága szerint a komáromi internálótáborban (Csillag-erőd) 1945 decemberének végéig több mint 28 000 fő¹⁵⁵ fordult meg, melyből a rendőrkapitányság 25 118 főt elbocsátott, internálás alá került 2 623 fő, 485 fő ügyét a dokumentumok keletkezése idején még nem intézték el.¹⁵⁶ Az itt lévő internáltak ügyében Mindszenty József hercegprímás többször is levélben fordult az illetékes szervek vezetőihez, majd 1945. december 29-én a miniszterelnök mellett a belügy- és az igazságügy-miniszterekhez is. A komáromi Csillag-erőd internáltjairól megjegyezte, hogy az itt elhelyezett fogva tartottak deszka-priccseken szoronganak egy kazamatában úgy, mint pl. Buchenwaldban. Mosdó, étkezőhely nincs, tetvek poloskák, csótányok annál több. Fűtést csak az emberek állati melege adott, akik lelkiileg összeomolva, az igazságban és emberiségben megingott hittel, vád nélkül várták megadóan a sorsukat.¹⁵⁷

A nyugatról hazatérő személyek ellenőrzése végett a szintén Komáromban található Igmándi-erődben a Hazahozatali Kormánybiztosság alárendeltségében megalakították az

¹⁵³ MNL KEML VI. fcs. 2. f. Az Államrendőrség Komárom-Esztergom Megyei Főkapitányságának iratai, ad 45/1945. biz.

¹⁵⁴ PSZL 274. f. 15. áll. 48. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései, 45. o.

¹⁵⁵ A nagyságrend arra utal, hogy a komáromi hadifogoly szűrőtáborba érkezetteknek és az „új rendszer” internáltjainak az adatai itt egyszerre jelentek meg.

¹⁵⁶ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 204–205. o.

¹⁵⁷ Balogh Margit: *Hadifoglyok, internáltak, kitelepítettek. Mindszenty József bíboros-érsek és az emberi jogok védelme (1945–1948)*. Századok, 2011, 1. sz. 43. o.

1947. december 17-ig fennálló szűrőtábor, amely már 1945-ben jelentős forgalmat bonyolított le. Mindez azt jelentette, hogy 1945. december 17-ig a táborba érkező 30 366 főből 26 695-öt elbocsátottak, míg 3 232 internáltak.¹⁵⁸ Az 1946. január 3. és 1946. február 28. közötti majd két hónap alatt a további 19 247 fő érkezett nyugatról melyből a táborban 1 012 személyt helyeztek el.¹⁵⁹

A vármegyei rendőrséget a tárgyalt időszak során számos szervezeti változás is érintette, melyek közül az elsőre viszonylag korán, 1945. november 1-jén került sor. Ekkor ugyanis a 142 641/1945 B. M. IV. 1. sz. rendeletének értelmében az Esztergomi városi és járási, illetve a Komárom városi és a Gesztesi járási kapitányságokat is összevonták. Ettől kezdve egészen 1948-ig a vármegyében a korábban már ismertetett létszám mellett csupán három kapitányság működött.¹⁶⁰ Rajk Lászlót már 1946 júliusában komolyan foglalkoztatta a rendőrségi szervezet teljes átalakítása, pár hónapra rá pedig már a felhatalmazást is megkapta, hogy az államrendőrség egyes szerveit összevonhassa vagy megszüntethesse. Így október 6-án kihirdették az 533 900/1946. B. M. számú rendeletet, amely a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályát beolvasztotta a Budapesti Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályába. Az új szervezet elnevezése Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya lett.¹⁶¹ A rendelet egyébiránt a vármegyei főkapitányságokat is megszüntette, helyükbe pedig „Felügyeleti Körzeti Szemlélőségek” léptek. A rendelet a körzet székhelyén működő kapitányság vezetőjét személyhez kötött megbízás alapján körzeti szemlélőnek nevezte ki. A vármegyében ezek mellett a rendőri szervek székhelye is megváltozott, Komáromból Esztergomba került.¹⁶² Korábban utaltunk rá, hogy a korszakra vonatkozóan viszonylag kisszámú rendőrségi forrást találtunk, ezeket az adott téma tárgyalásánál idézzük majd.

2. A földosztás végrehajtása

Az Ideiglenes Kormány létrejötte után az új végrehajtó hatalom az akkori agrárminiszter, Nagy Imre vezetésével megpróbálta 1945 elején jogszabályi keretek közé terelni a földosztás kérdésének megoldását, hiszen nagyon sok visszaéléssel s nem utolsósorban erőszakossággal is párosult a földfoglalás, s ezek az események már országszerte ismertté váltak.¹⁶³ A földosztás mielőbbi végrehajtása elsősorban a Vörös Hadsereg és a

---

¹⁵⁸ Bahurek–Cseh: i. m. 11. o.

¹⁵⁹ Berki Mihály: *Az Államvédelmi Hatóság*. Budapest, 1994, 61. o.

¹⁶⁰ Bahurek–Cseh: i. m. 9. o.

¹⁶¹ Müller: i. m. 22. o.

¹⁶² Bahurek–Cseh: i. m. 24–25. o.

¹⁶³ Kaposi Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Budapest-Pécs, 2002, Dialóg Campus Kiadó, 331. o.

SZEB szovjet missziójának – személy szerint Vorosilovnak – az érdeke volt, hiszen attól jelentős politikai haszonszerzést reméltek.

A jogszabályi háttérrel biztosító földreform rendelet hosszas tárgyalására 1945. március 17-én került sor, ekkor Nagy Imre terjesztette a kormány rendkívüli ülése elé a 600/1945. sz. miniszteri rendelettervezetet, melyet a minisztertanács egyhangúan elfogadott.¹⁶⁴ Gerő Ernő minderről az MKP KV. 1945. március 22-i ülésén azt hangoztatta, hogy: „*A földreform rendelet gyors tető alá hozása kétségtelenül a mi pártunk óriási sikere. Számítottunk arra, hogy a rendelet tervezet megvitatása kapcsán komoly nehézségeink lesznek, ennek ellenére sikerült aránylag könnyen tető alá hozni.*”¹⁶⁵ A március 18-án megjelent rendelet értelmében a földreform során az állam kisajátította azoknak a nagybirtokosoknak a területeit, akik 1 000 kat. holdnál több földdel rendelkeztek, míg abban az esetben, ha a birtok 1 000 holdnál kisebb volt, akkor 100 holdat megtarthatott belőle a birtokos, már persze ha a jogait tudta érvényesíteni. Az 1 000 hold alatti nagybirtokok esetében általában a birtokos lakhelye, kastélya vagy kúriája, mellette lévő angol parkja stb. megmaradhatott egyelőre saját kezén, azonban megélhetési forrásait elvette a földosztás.¹⁶⁶ Ezen felül a rendelet előírta azt is, hogy teljes egészében el kell kobozni a nyilas és egyéb szélsőjobboldali vezetők, valamint a háborús bűnösök földjeit.¹⁶⁷ A földreform végrehajtásának legfelsőbb irányító szerve az Országos Földbirtokrendező Tanács volt, megyei szinten az ügyeket a Megyei Földbirtokrendező Tanácsok koordinálták. A földreform műszaki munkálatainak lebonyolítására szervezték meg az Országos Földhivatalt, amely térképezés, földkimérés, telekkönyvezés aprólékos feladatait a megyei földhivatalokon keresztül intézte.¹⁶⁸ A jogszabályok értelmében a megyei földbirtokrendező tanács az első fokon döntést hozó szerv, mind a földbirtokok kisajátításának, mind a földhöz juttatás kérdésében. Formailag meg is maradt az a hatáskörük, hogy első fokon határoztak és intézkedtek egy-egy vármegye községeinek birtokrendezése ügyében.¹⁶⁹ Községi szinten a végrehajtás a földigénylők köréből választott földigénylő bizottságokra hárult, amelyek a végrehajtási utasítás értelmében csupán az igényjogosultságot bírálták el, összeírták az igénybe veendő földeket és javaslatot tettek az igénybevétel formájáról.¹⁷⁰ A földigénylő bizottságok megalakítására

¹⁶⁴ Rainer M. János: *Nagy Imre. I. kötet 1896–1953*. Budapest, 1996, 1956-os Intézet, 273. o.

¹⁶⁵ PSZL 274. f. 2. áll. 19. ő. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 1. o.

¹⁶⁶ Kaposi: i. m. 331. o.

¹⁶⁷ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 283–284. o.

¹⁶⁸ Honvári János (szerk.): *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Budapest, 2000, Aula Kiadó, 442. o.

¹⁶⁹ Donárth Ferenc: *Reform és forradalom. A magyar mezőgazdaság strukturális átalakulása 1945–1975*. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó, 52. o.

¹⁷⁰ Rainer: *Nagy Imre. I. kötet 1896–1953...* 276. o.

(valószínűleg még március 18-a előtt) pontos útmutatást adott ki a kommunista párt, melyben felhívták a figyelmet arra, hogy mindenképpen szervezett formában, lehetőleg a kommunista párt-szervezetek irányítása mellett kell létrehozni. Fontos része volt az utasításuknak az is, hogy a nemzeti bizottságok – melyek többnyire többpárti szervezetek voltak – hozzájárulására nem volt szükség.¹⁷¹ A földigénylő bizottságok összesen 5,6 millió hold földet vettek igénybe, azaz az összes föld 35%-át. Mivel sokkal több volt az igénylő, mint a kiosztható föld, számos esetben az 1 000 hold alatti úri birtokokat is teljesen szétesztették, s olykor még a 200 hold alatti gazdagparaszti birtokokra is sort kerítettek.¹⁷² A földreform kapcsán meg kell említeni azt is, hogy 1945 novemberétől-decemberétől egyre szaporodott a rendellenesen kiosztott földek visszaperlésére indított bírósági ügyek száma. Az 1945. november 4-ei választásokat követően kibontakozó tömegmozgalmak azonban kikényszerítették a földreform befejezéséről szóló 1946. évi IX. törvényt, amely a földvisszaperlésekkel kapcsolatban általában a föld nélküli parasztnak és törpebirtokosoknak adott ígázat amennyiben kimondta, hogy a rendeletellenesen elvett 50 holdnál kisebb paraszti birtokok kivételével a többi jogtalanul kisajátított birtokot a volt tulajdonosnak nem lehet visszaadni.¹⁷³ S végül nézzük meg azt is, miként érintette a földreform a legnagyobb kiterjedésű birtokkal bíró egyházakat. Összességében megállapíthatjuk, hogy a katolikus egyházat érintette a legérzékenyebben: 862 704 kh-jából 765 684-et sajátítottak ki. Ráadásul nemcsak a vagyonduzzasztó vagy kihasználatlan földeket sajátították ki, hanem az oktatási és szociális intézmények fenntartására szolgáló célvagyonokat is. A megmaradt kb. 80 000 kh a plébániák és az intézmények megélhetését nem biztosította.¹⁷⁴ A református egyház 102 000 kh-jából 60 000 kh az egyház tulajdonában maradt. Az evangélikus egyház birtokállománya 21 000 kh volt, miután ezek többsége nem haladta meg a kis- és középbirtokok mértékét, nem kerültek kisajátításra.¹⁷⁵

Komárom-Esztergom vármegyében 1945 áprilisától kezdték meg a földigénylő bizottságok felkészítését a földosztással járó munkára.¹⁷⁶ Tokod községben például 1945. április 6-án nagygyűlés keretében került sor a földigénylő bizottság megalakítására, mellyel egybekötötték Menyhárt Gyulának a Magyar Kommunista Párt budapesti küldöttjének több mint egy órás beszédét is, melyben a törvény adta feladatokat ismertette a jelenlévők

---

¹⁷¹ PSZL 274. f. 13. áll. 26. ö. e. A földreformmal kapcsolatos röpiratok, irányelvek, beszédvázlatok, 9. o.

¹⁷² Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 284. o.

¹⁷³ Honvári (szerk.): i. m. 444. o.

¹⁷⁴ Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet.* Szekszárd, 1997, Babits Kiadó, 387. o.

¹⁷⁵ Uo.

¹⁷⁶ Szakács: i. m. 18. o.

számára.¹⁷⁷ Kisbéren 1945. április 15-én alakult meg a bizottság 100–110 főt kitevő törpebirtokos, gazdasági cseléd és földnélküli jelenlétében.¹⁷⁸ A konkrét munkát azonban a végrehajtásért felelős szervek megalakítása előzte meg. A Komárom-Esztergom Vármegyei Földbirtokrendező Tanács 1945. április 13-án kezdte meg a működését. A viszonylag kései időpontot az okozta, hogy a vármegyében ekkor még nem működött a Földmunkás Szakszervezet helyi csoportja, pedig a rendelet előírása szerint a tanácsba nekik is kellett volna delegálniuk, mégpedig két főt. Ugyanezen a napon, a vármegyei Földbirtokrendező Tanács felhívást is közzétett, melyben a 600/1945. M. E. rendeletet és az abban foglaltak mielőbbi végrehajtását jelölte meg elsődleges feladatként a földigénylő bizottságokkal.¹⁷⁹ Kikből álltak ezek a bizottságok? Kóbor Ferenc visszaemlékezésében arról olvashatunk, hogy ezekbe a bizottságokba elsősorban azokat a személyeket jelölték, akik a Horthy-rendszer évei alatt valamilyen okból kifolyóan összetűzésbe kerültek a helyi közigazgatás vezetőivel, a csendőrséggel esetleg még börtönbe is kerültek politikai nézeteik miatt.¹⁸⁰ Ennek volt köszönhető az is, hogy a bizottságok¹⁸¹ összetétele rendkívül változatos képet mutatott, hiszen a földmunkásoktól elkezdve a napszámosokon át egyes helyeken még az ipari munkások is szerepet kaptak azokban.¹⁸² A földosztás a vármegye területén 1945. április 8-án kezdődött meg, méghozzá Esztergom városában. Hat nappal később került sor Bajót, Kesztléc, Mogyorósbánya, Lábatlan, Piszke, Pilismarót és Dömös községekben a földek kimérésére.¹⁸³ Az Esztergomi járáshoz tartozó községek közül Táton 1945 júniusának közepén került sor az Esztergom Főegyházmegyei Papnevelde és a volt Volksbund tagok, illetve nyilas vezetők földbirtokainak a felosztására.¹⁸⁴ Bajnán az Izsó József vezetésével megalakult földigénylő bizottság legfontosabb feladata a Sándor-Metternich családtól elvett földbirtok felosztása volt, mely 249 hold 9 456 négyszögöl szántót, 27 hold 807 négyszögöl kertet, 16 hold 1 290 négyszögöl rétet, 4 hold 1 150 négyszögöl legelőt, 1 901 hold 841 négyszögöl erdőt, 1 hold 626 négyszögöl nádast és 46 hold 496 négyszögöl földadó alá nem eső területet tett ki. Ehhez még hozzájárult négy 100 hold alatti birtok, melyeket a földigénylő bizottság nyilasoktól és

¹⁷⁷ PSZL 274. f. 13. áll. 19. ö. e. A földreform végrehajtására kiküldött megbízottak jelentései, 49. o.

¹⁷⁸ Ortutay (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv...* 298–299. o.

¹⁷⁹ Somorjai József: A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I. In: Uő (szerk.): *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei*. Tata, 1991, 125. o.

¹⁸⁰ MNL KEML XXXV. ffcs. 42. f. 114. ö. e. Kóbor Ferenc visszaemlékezése, 8. o.

¹⁸¹ A földosztó bizottságok túlnyomó többsége az 1945. április 4-e és április 20-a között eltelt időben alakult meg.

¹⁸² Kovács Emil: *A földosztás sajátosságai és eredményeinek vázlatos áttekintése Komárom megyében*. Forrás, 1970. 1. sz. 28. o.

¹⁸³ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 128. o.

¹⁸⁴ Kátai Ferenc–Kövecses Varga Etelka–Lukács László: *Tát története*. Tát, 2000, Tát Nagyközség Önkormányzata, 102. o.

háborús bűnösöktől kobzott el. Kisajátításra került továbbá az egyház ingatlanjainak nagy része is, 42 hold terjedelemben. Az így elkobzott birtokokra igényt tartók mindegyikének jogosnak ismerték el a követelését. Az elkobzott uradalmi erdő az állam tulajdonába került.¹⁸⁵

A Tatai járáshoz tartozó Kocs községben Kiss János vezetésével alakult meg a helyi Földosztó Bizottság. A bizottság tagjai a településen szétosztható földek nagyságát 2–8 kat. holdban határozták meg, attól függően, hogy az igénylő családokban hány kiskorú gyermek volt.¹⁸⁶

Mindenképpen említésre méltó, hogy a vármegyében volt olyan település is, példának okáért Úny község ahol a Községi Földosztó Bizottság megalakulására több mint egy év késést követően csak 1946. április 4-én került sor.¹⁸⁷ Az MKP vármegyei titkárságának 1945. augusztus 14-én kelt leveléből kiderül, hogy a földosztást a nyár végére még nem sikerült mindenütt végrehajtani. Ennek okát Kóbor Ferenc a következőkben látta: „*A helyi földigénylő bizottságok ellentétben a rendelettel, nem földigénylőkből van összeállítva. Volt ispánok, jegyzők, vagy éppen a földbirtokos stb. irányítják a föld felosztását.*”¹⁸⁸

A földosztás procedúrájának kiemelkedő eseményei voltak a birtoklevél átadások, melyből április és május hónapokban összesen 2 997 került kiosztásra.¹⁸⁹ A kommunisták földosztásban játszott szerepét többek mellett az is igazolja, hogy az 1945. május 20-án megjelent Népakarat arról informálta olvasóit, hogy a Magyar Kommunista Párt esztergomi szervezete május 13-án nagyszabású ünnepséget rendezett az újonnan földhözjuttatottak számára.¹⁹⁰ A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei alapszervezeteire vonatkozó kérdőívek a földosztás tekintetében is fontos információkat hordoznak, melyet a következő táblázat illusztrál.¹⁹¹

7. táblázat. Kimutatás az 1945 májusa és júniusa közötti időszak alatt földet kapók számáról és a megművelt földterület arányáról

Esztergomi járás ¹⁹²		
Település neve	A földosztás keretein belül földet kapók száma	A megművelt terület aránya (%)
Bajna	115	89

¹⁸⁵ Tóth Krisztina: *Bajna*. Budapest, 2000, Száz magyar falu könyvesháza Kht., 72. o.

¹⁸⁶ Kórósi Gábor: *Kocs. Múlt és jelen*. Kocs, 2003, Kocs Község Polgármesteri Hivatala, 171. o.

¹⁸⁷ Wágenhoffer Vilmos: *Úny története*. Úny, 2001, Úny Község Önkormányzata, 203. o.

¹⁸⁸ Ortutay (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv...* 303. o.

¹⁸⁹ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 128. o.

¹⁹⁰ *Népakarat*. 1945. május 20.

¹⁹¹ MNL KEML XXXV. ffc. 23/1. ö. e. A Budapest Területi Bizottsághoz tartozó MKP alapszervezetek kitöltött kérdőívei a pártszervezeti törzslap mintája szerint, 1–135. o.

¹⁹² Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Bajót, Csolnok, Dág, Epöl, Esztergom, Kesztölc, Leányvár, Máriahalom, Mogyorósbánya, Nagysáp, Pilisszentlélek, Süttő, Tokod, Úny.

Esztergomi járás		
Település neve	A földosztás keretein belül földet kapók száma	A megművelt terület aránya (%)
Csév	41	90
Dorog	20	80
Dömös	25	100
Lábatlan	?	100
Nyergesújfalú	61	98
Pilismarót	?	100
Piszke	22	95
Sárisáp	?	90
Tát	90	100
Gesztesi járás¹⁹³		
Település neve	A földosztás keretein belül földet kapók száma	A megművelt terület aránya (%)
Ács	460	95
Almásfüzitő	Folyamatban	80
Komárom	60–70	?
Nagyigmánd	320	70
Szőny	150	70
Tatai járás¹⁹⁴		
Település neve	A földosztás keretein belül földet kapók száma	A megművelt terület aránya (%)
Alsógalla	95	65-70
Bánhida	284	95
Bokod	?	90
Dad	22	80
Dunaszentmiklós	35	90
Gyermely	338	?

¹⁹³ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Ászár, Bábolna, Bana, Császár, Csép, Dunaalmás, Ete, Kisigmánd, Kisbér, Mocsá, Neszmély, Szák, Szend, Tárkány, Vérteskethely.

¹⁹⁴ Forráshiány miatt a felsorolásból az alábbi települések hiányoznak: Agostyán, Baj, Felsőgalla, Kömlőd, Szomód, Szomor, Tatabánya, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős, Vértestolna.

Tatai járás		
Település neve	A földosztás keretein belül földet kapók száma	A megművelt terület aránya (%)
Héreg	205	75
Kecskéd	66	85
Kocs	300	100
Környe	?	60
Naszály	113	90
Oroszlány	?	100
Tardos	128	80
Tarján	68	80
Tata	320	97

Az előzőekben már esett szó az egyházi birtokokat ért veszteségekről, mely majd 90%-ra rúgott, ami miatt Mindszenty József 1945. október 18-án a földreform revízióját követelte, mivel véleménye szerint az nélkülözött minden méltányosságot és megfontoltságot. A helyi egyházi vezetők is számos kísérletet tettek arra vonatkozóan, hogy a földosztás következtében előállt helyzetet orvosolják, többségben azonban sikertelenül. A vármegyét érzékenyen érintette a 33 000/1945. F. M. rendelet, annak is a 16. és a 17. paragrafusa, mely az igénylők sorából kizárta az ipari munkásokat és a bányászokat. Mivel a földigénylő általában több volt, mint a kiosztandó terület, már a rendelet megjelenése előtt is volt a vármegyében olyan megnyilvánulás, ami szerint a nem földművelőktől el kell venni a földet.¹⁹⁵ Ez utóbbi megállapítással értett egyet Zselez István is, aki a Szabad Esztergom hasábján a következőképpen fejtette ki véleményét: „Először is sok helyütt nem azok kapták meg a földet, akiknek az törvényesen járt volna. Olyan iparosok is kaptak földet, akik soha földdel nem is dolgoztak, de én azt hiszem ezután sem fognak, de mert protekciójuk volt, hát kaptak néhány hold – gyümölcsöst.”¹⁹⁶ Emellett komoly kritikával illette a sváb földek igénybevételének az elmaradását is, mellyel kapcsolatban megjegyezte, hogy ezek a területek még a nyár közepén is bevetetlenül álltak.¹⁹⁷

Sok esetben előfordult az is, hogy egyes községek lakosai a felsőbb szervekhez fordultak, ügyes-bajos dolgaik számukra kedvező rendezésének a reményében. Erre kiváló

¹⁹⁵ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 128–129. o.

¹⁹⁶ *Szabad Esztergom*. 1945. június 24.

¹⁹⁷ Uo.

példa a szentgyörgypusztai lakosok esete, akik a Komárom-Esztergom Vármegyei Földbirtokrendező Tanácshoz eljuttatott panaszlevelükben azt kérték az illetékes szervektől, hogy a bánhidai és a vértesszőlősi bányászoktól vegyék el a nekik juttatott földet, melynek következtében máris nagyobb terület juthatna nekik. Kérésük teljesítésére, mely a bányászok „megrövidítését” eredményezte volna, nem került sor, ellenben az eredetileg 8 kat. hold földjüket 15 kat. holdra felemelték.¹⁹⁸ A földosztás első szakasza augusztus végére fejeződött be a vármegye területén. Az ugyanezen év szeptemberében elkészített statisztika szerint a 344 437 kat. holdat kitevő összterületből 132 803 kat. holdat osztottak ki. Mindez azt is jelentette, hogy az országos átlag – ami ekkor 34,5% volt – felett teljesítettek.¹⁹⁹ A teljesítmény a vármegyei kommunista vezetést azonban nem győzte meg, amit szerintük elsősorban a Komárom-Esztergom Vármegyei Földigénylő Bizottságban helyet foglaló „reakciós” tisztségviselők idéztek elő, ők ugyanis inkább akadályozták, semmint elősegítették a földreform végrehajtását.²⁰⁰ A rendelkezésünkre álló adatok szerint sok esetben a vitás földosztás miatt komoly késedelem alakult ki a birtoklevelek kiosztása során és a telekkönyvezés végrehajtásában is.²⁰¹ Donáth Ferenc szerint a késedelmek egyik legfőbb oka a községekben folyó mérnöki munka – pedig a műszaki munkát lényegesen leegyszerűsítették – lassúsága volt melyet többek között a szakemberek késedelmes fizetése váltott ki.²⁰²

Összességében megállapíthatjuk, hogy Komárom-Esztergom vármegyében a földosztás végrehajtása kevesebb problémát okozott, mint általában az ország más területein, amit a valódi nagybirtok és az uradalmi község viszonylag magas számával indokolhatunk. Gróf Esterházy Ferencnek példának okáért a Tatai járásban 23 646 kat. hold, míg Esterházy Móricnak 22 913 kat. hold földje volt. A vármegyében a földreform során 1 699 földbirtokot sajátítottak ki, az érintett földterület pedig összesen 137 863 kat. hold volt.²⁰³ Ebből természetes személyeknek 55 876 kat. holdat, az egyházi javadalmi célokra 438 kat. holdat, a közlegelők alakítására 4 898 kat. holdat, a minta- és tangazdaságok számára pedig 3 933 kat. holdat juttattak. A legnagyobb területet a község, a közbirtokosság és az állam tulajdonába került erdők tették ki, összesen 68 569 kat. holdat. A házhelyekre és közcélokra összesen 2 324 kat. holdat jelöltek ki. Ezeken kívül 1 825 kat. holdat tett ki a tartalék és a ki nem

¹⁹⁸ Somorjai József: A földosztás története Tatabányán, 1945. In: Uő (szerk.): *Tatabánya 45 éve város*. Tata, 1992, Komárom-Esztergom Megye Múzeumainak Igazgatósága, 116. o.

¹⁹⁹ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 128. o.

²⁰⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 158. o.

²⁰¹ Uo. 146. o.

²⁰² PSZL 274. f. 13. áll. 21. ö. e. Jelentések, javaslatok, rendelettervezetek a földreform befejezéséről, a házhelyjuttatás rendezéséről, telekkönyvezésről, 4. o.

²⁰³ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 128., 132. o.

osztható területek nagysága.²⁰⁴ Komárom-Esztergom vármegyében több mintagazdaság is alakult. A bábolnai, a kisbéri volt állami ménesbirtok állami tulajdonban maradtak. Irányításukat a Bábolnai és a Kisbéri Jóságfelügyelet, később Jóságigazgatóság látta el, mely 1945 augusztusában jött létre. A helyzet mindkét gazdaságban igen súlyos volt, mivel a világhírű állomány csaknem teljesen megsemmisült. Emellett teljesen elpusztult a sertés, juh és ökör állomány is.²⁰⁵

Az elkövetkező egy-két év legfontosabb feladatát a telekkönyvezés befejezése jelentette, amit a vármegyei kommunisták a mezőgazdaság fellendülése szempontjából elengedhetetlennek tartottak.²⁰⁶ Végül nézzük meg, hogyan alakult az 5–50 holdasok földhözjuttatásának száma a vármegyében. A rendelkezésre álló adatok szerint ekkora nagyságú földterülethez a 9 292 földhözjuttatottból összesen 5 940-en jutottak.²⁰⁷

---

²⁰⁴ PSZL 274. f. 13. áll. 20. ó. e. Különböző statisztikák a földreformról, 23. o.

²⁰⁵ Somorjai: *A földosztás története Komárom-Esztergom vármegyében I...* 133. o.

²⁰⁶ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ó. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 32. o.

²⁰⁷ Kovács: i. m. 38. o.

III. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások

1. A választások kiírásának előzményei

A nemzetgyűlési választások mielőbbi megtartását a Magyar Kommunista Párt kezdeményezte, ők ugyanis már május óta több alkalommal is foglalkoztak egy esetleges voksolás megtartásának a lehetőségével.²⁰⁸ Az időpontot illetően azonban sok volt még a bizonytalanság, ami kiderült Gerő Ernő 1945. augusztus 6-án, a magyarországi helyzetről tartott moszkvai beszámolójából is, amikor is úgy fogalmazott: *„hogy a választásokat mikor tartjuk, ez a kérdés számunkra sem világos, hiszen teljesen nyilvánvaló, hogy olyan időpontban kell lebonyolítanunk a választásokat, amikor ez a legelőnyösebb és a legkedvezőbb lesz a kommunista párt szempontjából és a demokratikus erők és a reakciós erők közti erőviszonyok szempontjából. S hogy pontosan mikor lesznek a választások, az főleg attól függ, hogy a legközelebbi hónapokban hogyan tudunk megbirkózni a gazdasági kérdésekkel.”*²⁰⁹ Gerő Ernő moszkvai látogatása után tíz nappal Kliment Jefremovics Vorosilov, a magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság elnöke tájékoztatta Dálnoki Miklós Bélát, hogy hazánkban is minél előbb általános választásokat kell tartani. Ezt követően a kommunista párton belül felgyorsultak az események, s végül a vezetőség tagjai abban állapodtak meg, hogy a választásokat 1945 őszén kell lebonyolítani, amit Rákosi Mátyás az MKP KV 1945. augusztus 23-i ülésén a következőképpen indokolt: *„A mi véleményünk az volt, hogy Magyarországon választásokat csinálni általában csak ősszel lehet. A téli választások nálunk szokatlanok és klimatikus okokból nagyon nehezek, mert a tanyavilág rossz útjai következtében sem szavazásról, de még agitációról sem lehet beszélni. Tavasszal a tavaszi munkálatok nehezítik meg a választásokat. Ha ezen az őszön nem tartanánk meg a választásokat, a jövő ősze kellene halasztani. [...] Feltétlenül szükség van arra, hogy az ideiglenességet befejezzük, hogy ne ideiglenes kormányunk és ideiglenes nemzetgyűlésünk legyen, hanem szilárd alapokra helyezzük és rögzítsük a meglévő viszonyokat. Hozzájárult ehhez a megfontoláshoz a terméskérdés és az általános gazdasági helyzet. Világos, hogy az élelmezési helyzet a jövő aratásig rendkívül nehéz lesz, és azt is meg lehet mondani, amint távolodunk a jelen aratástól, annál nehezebb lesz. Most a kezdetén sem tudjuk biztosítani kellőképpen Budapest és az ipari területek ellátását. Nem kell jóstehetség, hogy megmondjuk, hogy komoly zavarok később még inkább fognak mutatkozni. Ezek a zavarok elsősorban a demokrácia legfontosabb pártjának, a kommunista pártnak a tömegeit,*

²⁰⁸ Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó, 78. o.

²⁰⁹ Izsák–Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok... 1944–1948... 60. o.*

az ipari munkásokat fogják érinteni, akiknek a hangulata a legközelebbi aratás bekövetkeztéig rosszabbodni fog."²¹⁰ A fenti eseménysor kiválóan szemlélteti azt, hogy a nemzetgyűlési választások időpontjának kijelölésében a Szövetséges Ellenőrző Bizottságon és a Magyar Kommunista Párton kívül nem volt és nem is lehetett komoly beleszólása.

2. Az 1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról

Az augusztus végére biztossá vált őszi választások megtartásának egyik legfontosabb része annak a választójogi törvénynek a megalkotása volt, amelynek alapján a budapesti törvényhatósági és a nemzetgyűlési választásokat le lehetett bonyolítani.²¹¹ Az Ideiglenes Nemzeti Kormány már a megalakulásakor (1944. december 21.) ígéretet tett az általános, egyenlő és titkos választójog bevezetésére.²¹² Hosszas előkészületek és pártközi tárgyalások után az Ideiglenes Nemzetgyűlés 1945. szeptember 12-én kezdte meg a választójogi törvényjavaslat tárgyalását. A javaslat előadója Jócsik Lajos, a Nemzeti Parasztpárt nemzetgyűlési képviselője volt. Jócsik előadói beszédében azt hangsúlyozta, hogy a választások a demokratikus újjáépítés legfontosabb lépését jelentik, melynek az a jelentősége, hogy az országban demonstrálja a hatalomnak a szabaddá vált demokratikus erők által történt végleges, minden eddigi ideiglenességtől mentes birtokbavételét, a külföld felé pedig bemutatja a magyar demokrácia szilárdságát és a magyar közvéleményben való megalapozottságát.²¹³ Az előterjesztett törvényjavaslatot az Ideiglenes Nemzetgyűlés még ugyanezen a napon lényegesebb vita nélkül el is fogadta.²¹⁴ Ezzel megszületett az 1945. évi VIII. törvénycikk a nemzetgyűlési választásokról. A törvény kimondta, hogy választójoga van minden magyar állampolgárnak, aki a huszadik életévét betöltötte, vagy a választói névjegyzék összeállításának évében betölti azt, és 1945. szeptember hó 1-jén Magyarország 1937. december hó 31-i határain belül lakott. Kizárta a választójogból azokat, akik a 600/1945. M. E. sz. rendelet 5. §-a értelmében hazaárulónak, háborús vagy népellenes bűnösnek minősültek, azért, mert a német fasizmus politikai, gazdasági és katonai érdekeit a magyar nép rovására támogatták, vagy önkéntes jelentkezéssel német, fasiszta katonai vagy rendfenntartó alakulatba beléptek. Nem szavazhatott továbbá az, akivel szemben bármilyen igazoló bizottság a nyugdíjazást, vagy az állásvesztést kimondó, esetleg a foglalkozás

---

²¹⁰ PSZL 274. f. 2. áll. 30. ó. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 4. o.

²¹¹ Balogh: *Parlamenti és pártarcok Magyarországon 1945–1947...* 56. o.

²¹² Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 52. o.

²¹³ Balogh Sándor: Szabad és demokratikus választás–1945. In: Földes–Hubai (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010...* 220. o.

²¹⁴ Szőke Domonkos: 1945 szabad választás – szabad választás? In: Horváth János (szerk.): *Tiltott történelmünk 1945–1947.* Budapest, 2006, Századvég Kiadó, 39. o.

gyakorlásától egy évnél hosszabb időre eltiltó határozatot hozott.²¹⁵ A törvény értelmében megszűnt a nemek közötti különbségtétel is. Ebből következett, hogy a választójogosultak összlakossághoz viszonyított számaránya az 1939-esnek a duplájára, 30%-ról 60%-ra emelkedett. A szavazás módja mindenütt tikos volt.²¹⁶ A törvény szerint teljes egészében megszűntek az egyéni választókerületek, s ezzel szemben 16 nagyméretű választókerületet alakítottak ki. A parlamenti képviselők számát nem határozták meg pontosan, a választókerületekben a pártok 12 000 érvényes szavazat után kaptak egy mandátumot. Az 1945. évi választójogi törvény nagymértékben hozzájárult az 1945. novemberi választások tisztaságához. A törvényesség magas fokát bizonyítja, hogy ezen a választáson a Választási Bíróságnak nem volt munkája: a voksolás után senki nem nyújtott be petíciót.²¹⁷

3. A választásokon induló pártok választási programjai

Az Országos Nemzeti Bizottság döntése alapján az 1945. október 7-i budapesti törvényhatósági bizottsági, illetőleg az ezt követő nemzetgyűlési választásokon hét párt vehetett részt: a Nemzeti Parasztpárt, a Magyar Radikális Párt, a Polgári Demokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, a Demokrata Néppárt és a Szociáldemokrata Párt.²¹⁸ A Demokrata Néppárt azonban, hasonlóan a budapesti törvényhatósági választásokhoz ezúttal sem indult önállóan, a párt két képviselője, nevezetesen Eckhardt Sándor és Bálint Sándor a kisgazdapárt listáján jutott be a nemzetgyűlésbe.²¹⁹ A VII. választókerülethez tartozó Komárom-Esztergom vármegyében a fenti pártok közül a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, illetve a Polgári Demokrata Párt jelezte részvételét a választásokon.

A Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottságának 1945. szeptember 22-i ülésén hagyták jóvá a párt választási programját.²²⁰ A választási program²²¹ első fejezete a párt vezető szerepét hangsúlyozta a demokrácia megszilárdításában, a földreform végrehajtásában valamint az újjáépítés munkájában. A program a hároméves újjáépítési terv megvalósításával ígérte a háború által romba döntött ország helyreállítását. S ennek előkészítéseként követelte

²¹⁵ Romsics Ignác (szerk.): *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1999. I. kötet.* Budapest, 2000, Osiris Kiadó, 420–422. o.

²¹⁶ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 285. o.

²¹⁷ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 55. o.

²¹⁸ Balogh: *Szabad és demokratikus választás...* 224–225. o.

²¹⁹ Szakolczai György–Szabó Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására. Barankovics és a DNP, 1945–1949. Bibó és a DNP, 1956.* Budapest, 2011, Gondolat Kiadó, 23–24. o.

²²⁰ PSZL 274. f. 3. áll. 9. ö. e. A politikai bizottság ülésének jegyzőkönyve, 1–4. o.

²²¹ A programot közli: Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 153–160. o.

egy háromtagú miniszteri bizottság alakítását az újjáépítés teljhatalmú irányítására, valamint a legfőbb bajok orvoslására hathónapos gazdasági és pénzügyi kormányzati program kidolgozását az azonnal végrehajtandó rendszabályokról. Az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében pedig tervszerű pénzügyi politikát, szigorú takarékoságot, az állami hitelek megszorítását, az állami és közületi bevételek növelését sürgette. Külön fejezet foglalkozott a mezőgazdaság talpra állítását célzó feladatokkal. Első helyen említette a földreform gyors befejezését, a kiosztott földek telekkönyvi tulajdonba való átírását. Majd további javaslatokat tett a mezőgazdasági termelés színvonalának emelésére és különösen az újbirtokosok gazdasági megerősítésére.²²² A demokratikus nemzeti külpolitikával foglalkozó fejezetben javasolták a szovjet-magyar barátság politikájának következetes folytatását és elmélyítését, a szomszéd államokkal való jószomszédi és baráti viszony ápolását, a gazdasági és kulturális kapcsolatok kiépítését Angliával és az Egyesült Államokkal, továbbá azt, hogy szilárdan vissza kell utasítani a Szlovákiában élő ősi magyar lakosság kitelepítését célzó politikát.²²³

A Szociáldemokrata Párt külön választási programot nem dolgozott ki, hanem az augusztus 18–20-án tartott XXXIV. kongresszusának határozatait népszerűsítette.²²⁴ A Szociáldemokrata Párt is az ország újjáépítését tekintette a legfontosabb feladatnak.²²⁵ Leszögezte, hogy Magyarország államformája népköztársaság legyen. Valóságos és tiszta önkormányzatokat kíván a demokrácia és népszuverenitás elvének tiszteletben tartásával. A közigazgatás alapjaként az önkormányzatot jelöli meg, s célul tűzi ki, hogy az igazságszolgáltatás egyszerű, gyors, mindenki által áttekinthető és igazságos legyen. Harcot hirdettek a spekuláció inflációs politikája ellen. Részletes programot adott a közoktatás és a népnevelés feladataira, a nyolcosztályos egységes, kötelező népoktatás bevezetésére városban és falun egyaránt. A tehetséges gyermekek számára meg kell nyitni az ingyenes közép- és felsőfokú oktatást.²²⁶

A Nemzeti Parasztpárt 1945 szeptemberében hozta nyilvánosságra programját. A párt programjának legfontosabb kinyilatkoztatásai közé tartozott az, hogy visszautasította azt a vádat, ami szerint a parasztpárt a kommunista párt „leányvállalata” lenne. Ezzel szemben leszögezte, hogy a Nemzeti Parasztpárt sohasem követett más politikát, mint a magyar

---

²²² Balogh Sándor–Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)*. Budapest, 1979, Tankönyvkiadó, 14–15. o.

²²³ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 157–158. o.

²²⁴ Vida: *Koalíció és pártharcok 1944–1948...* 130. o.

²²⁵ Balogh–Izsák: *Pártok és pártprogramok...* 20. o.

²²⁶ Bihari Mihály: *Magyar Politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó, 48. o.

parasztság akaratát.²²⁷ Ennek megfelelően a program középpontjában a földreform, illetve a földreform végrehajtása szerepelt. Így a parasztság eredményes gazdálkodásához szükséges vetőmagellátás intézményes biztosítása, termelőeszközök juttatása, hosszú lejáratú és kamatmentes kölcsönök biztosítása. Az új közigazgatás kiépítése szempontjából nagy jelentőséget tulajdonított a program a nemzeti bizottságok hatékony működésének, továbbá a Szociáldemokrata Párthoz hasonlóan ők is követelték a nyolcosztályos kötelező népoktatás bevezetését. A Nemzeti Parasztpárt külpolitikai célkitűzéseit illetően ismét élesen szembefordult a múlt Habsburg- és német érdekeket szolgáló külpolitikájával. E tekintetben a legsürgősebb feladatnak a Szovjetunióval való viszonyok rendezését, a gazdasági és kulturális kapcsolatok elmélyítését követelte.²²⁸

A Független Kisgazdapárt a Szociáldemokrata Párthoz hasonlóan nem dolgozott ki külön választási programot, hanem a párt 1945. augusztus 19–20. között megtartott nagyválasztmányi ülésének határozataira építette azt. A legfontosabb feladatnak a gazdasági élet újjászervezését tekintette, támaszkodva ebben a magyar nép munkaszeretetére és áldozatvállalására. Törekedtek a mezőgazdasági kisüzemek, a kis- és törpebirtokok fejlesztésére. A pártprogram leszögezi, hogy az alkotmányos népképviselői alapon álló, demokratikus kormányforma megteremtését kívánja. A Független Kisgazdapárt álláspontja a szabadságjogok tekintetében az, hogy feltétlenül biztosítani kell a politikai szabadságjogokat, a sajtószabadságot, az egyesülési és gyülekezési szabadságot, az általános és titkos választójogot.²²⁹

A Polgári Demokrata Párt a polgári demokrácia megvalósítását hirdette, ezért azt a célt tűzte maga elé, hogy az egész magyar társadalom minden rétegét felkarolja és a polgári élet színvonalára emelje. A párt legfontosabb követeléseinek közé a parlamentarizmus, a többpártrendszer, a közigazgatás reformja, egyenlő, titkos és a nőkre is kiterjedő választójog, szabad egyház a szabad államban, és az adórendszer reformja tartozott.²³⁰

4. A választási előkészületek és az MKP kampánya a vármegyében

Szeptember és október hónapokban a vármegye politikai életét alapvetően a választásokra történő felkészülés határozta meg. A vármegyei kommunisták vezetőinek tollából született jelentések szerint az előkészületek a legtöbb helyen rendben zajlottak, bár

---

²²⁷ Uo. 51. o.

²²⁸ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 34. o.

²²⁹ Bihari: i. m. 47. o.

²³⁰ Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 1983, Kossuth Könyvkiadó, 67–68. o.

előfordultak olyan pártszervezetek is, ahol a választási összeíró bizottságok elnökeinek és az abban helyet foglaló tagoknak a pártállása váltott ki elégedetlenséget és nyugtalanságot. Mindez elsősorban a kommunisták fellegvárának számító Tatabányán (emlékezzünk vissza a szeptemberi taglétszámokra, melynek majd negyedét egyedül Tatabánya adta – W. B.) és közvetlen környékén okozott felzúdulást, itt ugyanis a 32 összeíró bizottságból csupán 13 helyen tudták megszerezni az elnöki tisztséget. Ennél is kedvezőtlenebbül alakult a Tata környéki pozíciószerzésük ahol a 21 bizottságból mindössze 2 elnökséget szereztek.²³¹ Joggal merülhet fel a kérdés, hogy a kommunistákat nélkülöző összeíró bizottságok követhettek-e el visszaéléseket a választói névjegyzékek összeállítása során. A választ az MKP csolnoki szervezetének 1945. november 10-én kelt jelentése adja meg, mely szerint a kisgazdapárti Morvai Antal, aki a központi összeíró bizottságban az elnöki teendőket látta el 638 olyan személynek adott szavazati jogot, akik az 1941-es népszámlálás során német nemzetiségűnek vallották magukat.²³² A jelentés folytatásában pedig azt olvashatjuk, hogy: „*Brenner Ferenc csolnoki lakos aki Dág községbe lett kiküldve összeíró biztosnak 93 személyt hagyott ki szántsándékkal mind kommunista párt tagokat és újonnan földhöz juttatott ide települteket akik így nem is szavazhattak s ugyanakkor 30 volksbundosnak adtak szavazati jogot s ezek le is szavaztak a figyelmeztetés dacára. Kocka István ki szintén német nemzetiségűnek vallotta magát, mint összeíró biztos szánt szándékkal kihagyta Kondorosi László MKP tagot, s így ő sem szavazhatott.*”²³³ A fenti eset rendkívül érdekes, nagy kár hogy az 1945-ben keletkezett, igencsak szórványos pártiratok mindössze ezt az egy esetet említik. Éppen ezért nem tudunk megnyugtató választ adni arra az egyébiránt jogosan felmerülő kérdésre, hogy a kommunista befolyás alatt álló összeíró bizottságok elkövettek-e hasonló visszaéléseket.

Az előkészületekkel egy időben az ország, és ezzel együtt a vármegye területét is elárasztották a felhívások, röplapok és plakátok, melyek a politikai pártok választási célkitűzéseit népszerűsítették a lakosság körében. A Magyar Kommunista Párt választásokra készített agitációs munkatervében több mint nyolcmillió ilyen röplap és plakát kiadása szerepelt. Ebből mintegy kétmillió általános jellegű felhívás volt a magyar néphez, illetve Budapest lakosságához. A parasztsághoz intézett felhívás 100 000 példányban készült, ami megegyezik a vasmunkások, a kisiparosok, illetve a sportolók számára készítettekkel. Az újjgazdák részére 600 000, a parasztasszonyok részére pedig 500 000 röplapot adtak ki. A párt

---

²³¹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 161. o.

²³² PSZL 274. f. 15. áll. 48. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései, 72. o.

²³³ Uo.

listavezetőiről – esetünkben Rajk Lászlóról – választókerületenként 100 000 röplapot terjesztettek.²³⁴

A választásokkal kapcsolatos propaganda és szervezés költségei hatalmas összegeket emésztettek fel, melyet a tagdíjak és az adományok mellett a választási alapokra történő gyűjtésekkel is próbáltak fedezni. A minél nagyobb bevétel érdekében választási bélyegeket és emléklapokat is kibocsátott az MKP KV Gazdasági Hivatala, amit a legalsóbb pártszervezetig eljuttattak. A választási gyűjtésekkel kapcsolatban kiadott útbaigazítás szerint a bélyegeket főleg a pártszervezetekben és az üzemekben kellett elhelyezni, lehetőleg minél nagyobb számban. Az emléklapokkal a jobban kereső párttagokat, illetve a módosabb szimpatizánsok rétegét célozták meg. A párt vezetői ezzel kapcsolatban is minden apróságra gondoltak, figyelmeztettek ugyanis arra, hogy a vállalatoktól semmiféle választási hozzájárulást nem szabad elfogadni, ugyanis ilyen esetekben csak az Üzemi Bizottság, a gyár munkásai esetleg a tisztségviselői adományozhattak.²³⁵ A fentieknek a Komárom-Esztergom vármegyei bizottság is igyekezett maradéktalanul eleget tenni, ugyanis a választási bélyegeknél az árusítását, illetve a propagandaanyagok szétosztását már szeptember közepétől folyamatosan végezték.²³⁶ A nyergesújfalui pártszervezet ráadásul a bélyegek árusításán kívül a jelentések szerint 200 000 pengő²³⁷ adományozásával is hozzájárult a választási költségek fedezéséhez.²³⁸ Az írásos propaganda mellett fontos szerepet játszottak a választói gyűlések, illetve az azoknál sokkal bensőségebb légkört biztosító személyes agitációk. A Magyar Kommunista Párt ez utóbbira vonatkozóan is kidolgozott irányelvekkel rendelkezett, amelyek középpontjában a pártprogram alapját képező hároméves újjáépítés állt. A párt vezetői ugyanis fontosnak tartották, hogy a propagandisták minden választóval éreztessék: *„a választásokon dől el, hogy 3 év, vagy 30 év alatt építjük-e fel az országot, 3 vagy 30 év alatt biztosítjuk-e a kenyeret, ruházatot, megfelelő lakást, stb. a dolgozóknak. A hároméves tervnek azonban azt a részét kell elsősorban megragadnunk és konkrétizálnunk, ami az agitálандót közvetlenebbül érdekli. Előtérben áll természetesen az élelmezés megoldásának programja, a drágaság elleni harcnak a programja, amely kérdések ma az*

---

²³⁴Balogh Sándor: *Választások Magyarországon 1945. A fővárosi törvényhatósági és a nemzetgyűlési választások.* Budapest, 1984, Kossuth Könyvkiadó, 89. o.

²³⁵PSZL 274. f. 26. áll. 4. ő. e. A gazdasági osztály útmutatója a választási gyűjtésről, 1. o.

²³⁶PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 157. o.

²³⁷Mennyit ért ekkoriban egy pengő? Azt tudjuk, hogy 1945 novemberében a színarany feketepiaci ára 13 897 pengő volt, decemberben pedig már 144 935. Rádóczy Gyula: *A legújabb kori magyar pénzek (1892–1981).* Budapest, 1984, Corvina Kiadó, 89. o.

²³⁸PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 164. o.

embereknek legjobban a húsába vágnak. Ne rejtjük véka alá programunknak azt a megállapítását, hogy az ország külföldi ellenőrzését /a Vörös Hadsereg csapatainak ittlétét/ csak erős demokratikus kormányzat, csak a munkáspártok nagy győzelme rövidítheti meg.”²³⁹

Ez utóbbi mondat tartalma elsősorban azért érdekes, mert a kijelentéssel ellentétben a kommunisták számára igenis létfontosságú volt a szovjetek általi, helyszínen biztosított háttértámogatás. Azzal azonban ők is tisztában voltak, hogy a megfelelő számú szavazatot a vármegyében (is) csakis a függetlenség és a jólét hangoztatásával, illetve a nyilvánvaló antiklerikalizmusuk elhallgatásával biztosíthatják maguknak.

Komárom-Esztergom vármegyében a kommunista nagygyűlések sok esetben több ezer fős hallgatóság előtt zajlottak, amire kiváló példaként szolgált az esztergomi nagygyűlés, amit a város központjában, a Széchenyi téren tartottak. Erről a szeptember 2-án megjelenő Szabad Esztergom a következőképpen tudósított: *„A nagygyűlésen több ezres hallgatóság volt jelen, vidéki és esztergomi munkások. A gyűlésen Kóbor Ferenc vármegyei titkár, és Szőr István vármegyei propagandavezető mondtak nagyhatású programbeszédet a forradalmiság jegyében. A nagygyűlés után a hallgatóság az MKP párhelyiségébe ment át, ahol nagyszerű tánccal egybekötött műsoros estet rendeztek.”²⁴⁰* A nagygyűléseknél azonban sokkal gyakoribbak voltak a kisebb, általában 250–500 főig terjedő hallgatóság előtt tartott pártrendezvények. Ilyen gyűlésekre került sor szeptember és október hónapokban Baj, Gyermely, Tardos, Szomód, Bábolna, Tárkány, Bajót, Mocsa, Szák, Szend, Tokod, Vérteskethely, Császár, Oroszlány, Környe, Neszmély, Ács, Bajna, Nyergesújfalu, Süttő, Esztergom, Tokod-Altáró, Tata, Kisbér, Komárom, Felsőgalla, Kesztlőc, Kömlőd, Almásfüzitő, Csév és Dorog településeken.²⁴¹ Ezeken a gyűléseken és pártnapokon a választási programpontok népszerűsítésén kívül a településeken élők „egyéni” követeléseit és sérelmeit is szóba kerülhettek, amit az október 11-i dorogi gyűlésről készült jelentés érzékeltet a legjobban, melyben a következőt olvashatjuk: *„Dorogon a résztvevők száma 250, hangulata izzó, lelkes. Erélyes intézkedéseket követelnek a közellátás terén. Szalai nevű párttag, akit Dorogon kiváló agitátorként ismernek, súlyos korrupcióval vádolta a helyi és környéki vezetőség néhány tagját. Ezt az ügyet ki kellene vizsgálni, mert nézete szerint az MKP központja segít eltussolni az igazságot. Nagy a riadalom a katonai behívások miatt is. A kommunista vezető embereket rendre behívják katonának. A reakció itt is éled: illegális*

²³⁹ PSZL 274. f. 9. áll. 12. ó. e. Az MKP körlevelei, útmutatói a választási előkészületekhez, 15. o.

²⁴⁰ *Szabad Esztergom*. 1945. szeptember 2.

²⁴¹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ó. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 157. o., 188–189. o., 232–237. o.

röpcédulákkal dolgozik s egyesek szétrombolják az orosz katonasírokat.”²⁴² A korrupció mellett – ami úgy tűnik a kezdeti időszakban igencsak jellemző volt a kommunistákra – a „reakció” által terjesztett röpcédulák kérdése is érdekes, erről azonban nem tudunk közelebbit.

A Dorogtól alig 6 kilométerre fekvő Esztergom városában a választásokat közvetlenül megelőző héten még mindig kaotikus állapotok uralkodtak, melyet az ekkor készített jelentésben foglaltak kitűnően érzékeltetnek: „A választásokkal kapcsolatban már folyik a munka, de sokat nem lehet csinálni, mert a párttagságot nem lehet megmozgatni. Nem lehet ellensúlyozni a primácia, a papság és az apáca rendek reakciós munkáját. Este (október 25-én – W. B.) a pártnapon kb. 120 ember jelent meg /12–15 nő/. Gábor József elvtárs szép előadására egy szóval sem reagáltak. A választásokkal kapcsolatban csupán egy elvtárs szólalt fel, aki részeg volt. Felszólalását négyszer ismételte meg, saját munkáját dicsérte. A felszólalások egytől-egyig éles kirohanásokban, személyek elleni támadásokban merültek ki. Én felhívtam az elvtársak figyelmét a választások fontosságára, az ezzel kapcsolatos tennivalókra. Felszólalásom után folytatták újból a marakodást. Újból szót kértem. Rám utaltam az ott hallottak helytelenségére. Figyelmeztettem az elvtársakat kötelességükre a párttal szemben. Így véget vetve a vitának morogva távoztak.”²⁴³ Esztergomhoz hasonlóan a vármegye másik városában, Komáromban sem álltak a helyzet magaslatán a kommunista funkcionáriusok. Bíró Mihály választások után (november 7-én) keltezett beszámolója tökéletesen érzékelteti a semmittevésüket, hiszen a jelentésében többek között arról írt, hogy „a választási plakátok a sarokban heverték. A választási tennivalók, a hároméves terv valamint a többi propagandafüzetek nem voltak szétosztva. 723 párttagból nem tudtak összeszedni 10 tagot aki a plakátokat kiragasztotta volna.”²⁴⁴

A előbbieknél jóval kedvezőbb volt a helyzet az Esztergomi járáshoz tartozó – komoly munkásmozgalmi múlttal rendelkező – Keszthelyen, Cséven és Sárísápon. Ezekben a községekben ugyanis megfelelően működött a házi agitáció és a propagandaanyagok szétosztása. Sárísápon például újabb pártjelvényeket és választási alap bélyegeket kértek, mert az első adag már 1945. október 29-én elfogyott. Az ugyancsak a járáshoz tartozó Únyról és a többségében német nemzetiségű lakossággal rendelkező Máriahalomról már nem festettek ilyen kedvező képet, ezekben a községekben ugyanis saját bevallásuk szerint „erősen

---

²⁴² Uo. 166. o.

²⁴³ Uo. 188. o.

²⁴⁴ Uo. 235. o.

dolgozott az ellenpropaganda”, vagyis a többi párt is megpróbált kampány útján megfelelő szavazóbázisra szert tenni.²⁴⁵

Már a kampány megindulása előtt nyilvánvalóvá vált mindenki számára, hogy a választási küzdelemben a Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt között lesz a legélesebb és a legádázabb a küzdelem. A kisgazdapárti gyűlések kommunisták általi megzavarása szinte mindennapos eseménnyé vált, ami nem egy esetben a résztvevők tömeges összeütközéséhez vezetett. Esztergomban például a választási összecsapásokban egy embert lelőttek, egy ember súlyosan, többen könnyebben megsérültek. A kisgazdapárti tagok házáinak az ablakait pedig városszerte betörték.²⁴⁶ Erről az esetről sajnos nem rendelkezünk helyi forrásokkal, ellenben úgy véljük hasonló lehetett a néhány hónappal korábban Tatán történt eseményekhez, amikor is egy jól sikerült kommunista nagygyűlést követően a néhány száz fős tömeg a Független Kisgazdapárt irodájában az írógépektől kezdve az ablakokig bezárólag mindent szétvert, majd befejezésüképpen szétszórták a párt irattárában található dokumentumokat is.²⁴⁷ A kisgazdák elleni választási propaganda (lejárattás, képviselők viselt dolgainak hangoztatása) mellett, Kóbor Ferenc²⁴⁸ szerint sikerült nagy hangsúlyt fektetniük arra is, hogy a saját szándékaikat, programjaikat a földosztástól kezdve a magántulajdon védelmének keresztül megfelelően népszerűsíteni tudták. Ezek véleménye szerint annyira meggyőzőek voltak, hogy a párton belül joggal várták a jó eredményt.²⁴⁹

A választási kampány zárásaként a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága a Tatai Újságban a következő felhívást tette közzé:

„Vigyázz munkás és paraszt mert lesben áll a reakció, aki sehogyan se tud beletörődni abba, hogy hatalmát elvesztette. A bankárok, akik a pengőt a tőzsde spekulánsokkal együtt tönkretették. A volt nagybirtokosok, a hatalmas ipartelepek tulajdonosai ugrásra készen állnak, hogy a magyar dolgozókat újra rabláncra fűzhessék.

Emlékezz! Munkás a munkanélküliségedre, a 24 filléres órabérre, családod nyomorára, a kilakoltatásra, a háborúra és gondoldj fiaid mézárszékre hurcolására. És a bőség idején a te inségedre. A jómódnak gögijére és tivornyáira, bankettjaira, míg gyermeked tüdővészben hullottak idő előtt sírba.

---

²⁴⁵ Uo. 236–237. o.

²⁴⁶ Vida: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947...* 107. o.

²⁴⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 42. f. 114. ö. e. Kóbor Ferenc visszaemlékezése, 14. o.

²⁴⁸ A visszaemlékezést 1979. február 18-án készítette F. Bártfai Ilona.

²⁴⁹ Uo. 24–25. o.

Ne higgy paraszt! Úri nagybirtokon görnyedő cseléd a nagyurak bérenceinek. Jusson eszedbe napszámbéred és öregségedre a koldustarisznya. Ragaszkodj a neked juttatott földhöz.

Értelmiség! Te is emlékezz arra, hogy havat lapátoltál, hogy 40 pengőért orvos voltál, hogy éhbérért tanító voltál. Érettségivel villamos kalauznak mentél, mert nem volt számodra hely. Mindig becsaptak benneteket.

Vigyázz magyar gazda! Te is emlékezz, hogy földedet dobra verték, kiforgattak tulajdonodból. Emlékezz a 6 pengős búzára, az urak bolettájára. Mindnyájunk közös érdeke a demokrácia győzelme! Békét, építőmunkát akarunk! Szavazz a Magyar Kommunista Pártra! A 4-es lista kommunista!”²⁵⁰

5. Az MKP kísérlete a Szociáldemokrata Párttal való közös listára

A kommunista párt vezetőinek a körében már augusztus elején felmerült a gondolat, hogy a választásokon az MKP és az SZDP közös listán induljon. Ennek érdekében a két munkáspárt vezető testületeiben hosszas egyeztetések kezdődtek, melynek eredményeképp augusztus végére biztossá vált, hogy az október 7-i budapesti törvényhatósági választásokon közös listával indulnak.²⁵¹ Azt, hogy az országos választásoknál is marad-e a lista, szeptember elején még nem tudták biztosan.²⁵² A vármegyei együttműködés az ekkor még a két munkáspárt között meglévő jó kapcsolatnak köszönhetően problémamentesnek tűnt. A kommunisták szerint ugyanis a szociáldemokraták „hajlanak arra, hogy a választásokon közös listán induljunk, főleg az iparvidékeken, de a mezőgazdasági jellegű községek nagyobb részében is. Nem lesz nehéz ilyen értelmű határozati javaslatok keresztül vitele szervezeteikben a saját vezetőségük felé. A szociáldemokrata vármegyei vezetők ebben az irányban már le is kötötték magukat.”²⁵³ Minderre a vármegyei szakszervezetek is viszonylag rövid időn belül és általában kedvezően reagáltak. Mindezt alátámasztva nézzünk erre egy-két konkrét példát. Elsőként a Tatabánya és Felsőgalla szénmedencéjében dolgozó bánya- és egyéb szakmunkások által 1945. szeptember 9-én tartott szakszervezeti gyűlésének a határozati javaslatát, mely kimondta: „a taggyűlés egyhangúlag azt az óhaját terjeszti fel a Magyar Kommunista Párthoz, a Szociáldemokrata Párthoz és a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Központjához, hogy az országos választásoknál is közös listán

²⁵⁰ *Tatai Újság*. 1945. november 3.

²⁵¹ Balogh: *Parlamentari és pártharcok Magyarországon...* 78–79. o.

²⁵² PSZL 274. f. 9. áll. 7. ö. e. Kovács István előadása a választási előkészületekről vidéki funkcionáriusoknak, 1. o.

²⁵³ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 146. o.

*induljanak. Fontosnak tartjuk ezt azért is, hogy egységes szakszervezetünkben még a legkisebb zavart is kiküszöböljük. Reméljük, hogy mind a két párt megérti és akceptálja a szakszervezetekbe tömörült munkások ezen helyes kívánságát. Mert csak így biztosíthatjuk Magyarország demokratikus győzelmét a választásokon.*²⁵⁴ Szintén kiállt a szociáldemokrata és a kommunista párt közös választási listája mellett Nyergesújfalú szervezett munkássága is, akik 1945. szeptember 22-i táviratukban biztosították erről Rákosi Mátyást és Szakasits Árpádot is.²⁵⁵

Az elsősorban kommunista oldalról erőltetett közös lista tervét azonban meghiúsította a budapesti törvényhatósági választás, melyet 1945. október 7-én tartottak, a választásra jogosultak mintegy 90%-ának a részvételével. Az érvényesen leadott szavazatok alapján a Független Kisgazdapárt szerezte meg az abszolút többséget (50,54%). A Dolgozók Egységfrontja – Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt – a szavazatok 42,76%-át kapta. A többi párt nem ért el számottevő eredményt.²⁵⁶ A választásokat követően a Szociáldemokrata Párt az 1945. október 10-i pártvezetőségi ülésen tárgyalta meg a tapasztalatokat, és vitatta meg a közös lista tervét. Hosszas egyezkedés után végül megszületett a párton belüli megállapodás, melynek értelmében biztossá vált, hogy a két munkáspárt külön listán indul a nemzetgyűlési választásokon.²⁵⁷ A közös lista elutasításának egyébként nemcsak belpolitikai, hanem külpolitikai okai is voltak, azt ugyanis a nyugati nagyhatalmak kifejezetten ellenezték.

A lista meghiúsulásának körülményeivel kapcsolatban mindenképpen érdemes megjegyeznünk, hogy Komárom-Esztergom vármegyében mindezt már a budapesti választásokat megelőzően lehetett sejteni, ugyanis Bonyhádi Károly szeptember végén kelt jelentésében már arról írt, hogy: *„amíg a múlt hónapban még majdnem mindenütt a közös lista mellett nyilatkoztak (a szociáldemokraták – W. B.), most pártfegyelemre és különféle más kifogásokra hivatkozva kitérnek az állásfoglalások elől, teljesen figyelmen kívül hagyva a korábbi megállapodásokat. Ez a magatartás is olyan egyöntetű, hogy bizonyosnak látszik a központi irányítás. Itt nem annyira a pártközpontjukra gondolok, hanem inkább arra, amit több jel mutat, hogy a kisgazdákkal megyei mértékben megegyeztek.*²⁵⁸ Úgy tűnik, ekkor még nem alakult ki megfelelő kapcsolat a kommunista párt és a szakszervezetek között, hiszen

²⁵⁴ PSZL 274. f. 9. áll. 10. ö. e. A helyi párt és szakszervezetek határozatai a munkáspártok választási együttműködéséről és közös listák állításáról, 16. o.

²⁵⁵ Uo. 21. o.

²⁵⁶ Pölöskei Ferenc–Gergely Jenő–Izsák Lajos (szerk.): *20. századi magyar történelem*. Budapest, 1997, Korona Kiadó, 279. o.

²⁵⁷ Balogh: *Választások Magyarországon 1945...* 115. o.

²⁵⁸ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 160. o.

ugyanabban az időpontban az előbbi még hitet tett a szociáldemokratákkal létrejövő közös lista mellett, míg az utóbbi már meglehetősen pesszimistán számolt be annak meghiúsulásának valószínűségéről.

6. Mindszenty József pásztorlevele

A budapesti szavazást követően ismét különösen éles hangnem kezdett uralkodóvá válni a választási küzdelemben, ezért a Szövetséges Ellenőrző Bizottság magyarországi elnökének a közreműködésével október 16-án tárgyalások kezdődtek, melyen felvetették a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front pártjai által alkotott közös lista gondolatát.²⁵⁹ Vorosilov ugyanis közölte a jelen lévő pártok vezetőivel: *„a reakció és a fasizmus veszélye miatt nemzeti, demokratikus összefogásra van szükség, hozzanak létre közös listát.”* Ennek érdekében a Kisgazdapártnak a mandátumok előbb 40, majd 45, végül 50 százalékát ígérték, a többi pártnak pedig a másik 50-et.²⁶⁰ Mindez a Magyar Kommunista Párt számára lett volna a legelőnyösebb, ugyanis ezzel nem derült volna ki, hogy melyik párt külön-külön mennyi szavazatot szerzett, s a választások után az erő pozíciójából – maguk mögött tudva a szovjet segítséget – a saját elképzeléseiknek megfelelően tudták volna elosztani a hatalom legfőbb pozícióit.²⁶¹ A választási szövetség gondolatát a budapesti törvényhatósági választáson győztes Független Kisgazdapárt kategorikusan visszautasította, ami egyben azt is jelentette, hogy Vorosilov marsallnak közös lista helyett be kellett érnie azzal, hogy a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front négy pártja mintegy kötelezvényként a választások utáni időkre, közös nyilatkozatot adjon ki, melyben körvonalazták a létrehozandó koalíciós kormány szükségességét és annak programját.²⁶²

Javában tartott még az egyezkedés a pártok közös listájáról, amikor 1945. október 17-én összeült a budai primási székházban az első püspökkari értekezlet, melyen Mindszenty József hercegprímás elnökölt. Az ülés első napirendi pontja a választási körlevél volt. A jegyzőkönyvben nem olvashatunk arról, hogy ezen a napon a tervezett szöveg részletes megbeszélés tárgya lett volna, ugyanis ez csak a következő napon, október 18-án történt meg.²⁶³ Erről emlékirataiban így számolt be a prímás: *„A püspökkari konferencia második napján tárgyaltuk választási körlevelünket. A készen vitt szöveget szakaszról-szakaszra ismerttettem a főpásztorokkal. Mindnyájan szükségesnek tartották az általam javasolt*

²⁵⁹ Botos János–Gyarmati György–Korom Mihály–Zinner Tibor: *Magyar hétköznapok Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945–1956*. Budapest, 1988, Minerva, 154–155. o.

²⁶⁰ Kiss Sándor: *A magyar demokráciáért*. [H. n.], Magyar Öregdiák Szövetség, Bessenyei György Kör, 54. o.

²⁶¹ Mészáros István: *Mindszenty-mozaik. Írások a bíborosról*. Budapest, 2002, Ecclesia, 76–77. o.

²⁶² A programot közli Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 619–620. o.

²⁶³ Mészáros: i. m. 78. o.

*részletességet s azt, hogy konkrét tényekre való hivatkozással tárjuk híveink elé a súlyos visszaéléseket is. Világosan kellett megnyilatkoznunk azért is, mivel az orosz főparancsnok, Vorosilov, állandóan beleszólt a magyar belpolitikába. Így egyengette az utat az egyeduralomhoz a kommunisták számára. Körlevelünkben mindenekelőtt arra törekedtünk, hogy híveink a szavazás előtt világos útmutatást és bátorítást kapjanak s így megszűnjék náluk a tájékozatlanság és az ingadozás, amit a több hónapos fondorlatos kommunista választási agitáció eredményezett. A körlevelet²⁶⁴ kinyomtattam, s november 1-én az ország valamennyi templomában felolvasták.*²⁶⁵ A körlevélben, melyben többek között Mindszenty hitet tett a demokrácia mellett, utalt a politikai rendőrség elsősorban egyházi személyek elleni túlkapásaira, emellett a kommunisták antidemokratikus politikájára és az újabb diktatúra eljövételére is figyelmeztetett, s implicite arra szólította fel a hívőket, hogy a választások során – keresztény párt híján – a Független Kisgazdapártra adják le voksukat.

A pásztorlevél felolvasása után azonnal, november 2-án délelőtt 10 órára pártközi értekezletet hívtak össze, melyen többek között részt vett Miklós Béla miniszterelnök, Szakasits Árpád, Tildy Zoltán, Rákosi Mátyás és Rajk László is. Az értekezlet célja az volt, hogy milyen módon foglaljanak állást a pártok a körlevéllel kapcsolatban. Az értekezleten részt vevők egységes álláspontot képviseltek a tekintetben, hogy a pásztorlevelet a pártoknak vissza kell utasítani, illetve közös nyilatkozatot kell közzétenniük, amit Rákosi Mátyás szerint minél előbb el kell juttatni a sajtónak és a rádiónak. A kiadott nyilatkozat megállapította, hogy a hercegprímás pásztorlevele példátlan és illetéktelen beavatkozás volt a napi politikába és a választások menetébe. A pásztorlevél a megfogalmazás szerint ezzel az igazságtalan és méltánytalan beállítással a reakció törekvéseit támasztotta alá, s így ezt a demokrácia elleni támadásnak kellett tekinteni, amit a leghatározottabban visszautasítottak.²⁶⁶ Gömöri Györgynek, Komárom városában végzett munkájáról szóló, 1945. november 9-én kelt összefoglaló jelentésében a pásztorlevéllel kapcsolatban a következő, nagyon érdekes történetet olvashatjuk: *„November 2-án délelőtt ismét felkerestem a plébánost a pásztorlevéllel kapcsolatban. Készségesen átadta tanulmányozás céljából és kijelentette, hogy nem ért egyet azzal, nem is ő olvasta fel, hanem kiadta a káplánjának. Egyúttal érdeklődött pártunknak az egyházzal kapcsolatos álláspontja iránt. [...] Az orosz városparancsnokság utasítására a polgármester magához hívatta a papokat abból a célból, hogy visszavonassa velük a pásztorlevelet. Természetesen ez nem volt lehetséges. A plébános itt azonosította*

²⁶⁴ Közli Vecsey József: *Mindszenty-okmánytár*. I. München, 1957, 70–76. o.

²⁶⁵ Mindszenty József: *Emlékirataim*. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1988, 98. o.

²⁶⁶ Horváth Julianna–Szabó Éva–Szücs László–Zalai Katalin: *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948*. Budapest, 2003, Napvilág Kiadó, 143–144. o.

magát a körlevéllel, bár nekem azt mondta, hogy véleménye szerint az nem fedi a magyar püspöki kar véleményét.”²⁶⁷ A tipikusnak egyáltalán nem nevezhető jelentésből legalább két fontos következtetést vonhatunk le. Elsőként azt, hogy a körlevéllel és annak tartalmával kapcsolatban elsősorban az alsópapság képviselői voltak megosztottak. Emellett azon megállapításunkat is hozzáfűzhetjük az eseményekhez, hogy a kommunisták kezdeti időszakban elért sikerinek a titkát az is jelentette, hogy főként 1947–1948 fordulójáig a szélesebb közvélemény számára egyáltalán nem tűntek antiklerikálisnak. Ennek elsősorban a választások kapcsán volt fontos szerepe, a megfelelő számú szavazatszerzés miatt. Az általunk felvázolt következtetéseket alátámasztják az 1947-es év első felében keletkezett, lelkészek és plébánosok tollából származó köszönőlevelek²⁶⁸ is, melyek egytől-egyig a helyi kommunista szervezet templom felújítási, kályhakészítési és harang helyreállítási munkájának az elismeréséről szóltak.

7. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások eredményei

A nemzetgyűlési választásokról alkotott 1945. évi VIII. törvénycikk végrehajtása tárgyában kiadott 20 390/1945. B. M. számú rendelet 3. §-a értelmében a nemzetgyűlési képviselő-választásokat az ország egész területére 1945. évi november hó 4. napjára tűzte ki.²⁶⁹ A választásokon Komárom-Esztergom vármegyében a szavazásra jogosult 110 267 főből 101 215-en adtak le érvényes szavazatot (91,8%), és mindössze 923-an érvénytelen.²⁷⁰ Az eredmények a három járásban és a két megyei városban a következőképpen alakultak.

Az Esztergomi járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 26 443 fő volt, melyből leszavazott 25 138 (95%) választópolgár. Ebből érvényes voksot adott le 11 264 férfi (45,2%) és 13 647 női (54,8%) szavazó. Az érvénytelen szavazatok száma 227 volt. A járás 23 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.²⁷¹

8. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma az Esztergomi járásban

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Bajna	52	23	98	792	129
Bajót	72	17	338	245	82
Csév	21	33	674	351	165

²⁶⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz Tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 233. o.

²⁶⁸ PSZL 274. f. 7. áll. 245. ö. e. Levelezés templomok újjáépítéséről, harangok beszerzéséről, egyházközségek támogatásáról, 9. o., 13. o., 14. o., 32. o.

²⁶⁹ MNL KEML IV. fcs. 959. f. áll. A Gesztesi járás főjegyzőjének iratai. 1 000/1945. sz., 273. o.

²⁷⁰ PSZL 283. f. 38 áll. 32. ö. e. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások statisztikai albuma, 18. o.

²⁷¹ Uo. 158–159. o.

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Csolnok	12	15	243	315	876
Dág	2	8	126	138	125
Dorog	32	23	1 630	556	1 396
Dömös	45	22	134	445	38
Epöl	60	4	15	284	22
Kesztölc	12	27	426	193	740
Lábatlan	4	8	344	339	277
Leányvár	8	8	112	176	146
Máriaalom	2	1	17	196	60
Mogyorósbánya	5	9	95	109	174
Nagysáp	80	14	144	407	152
Nyergesújfalu	44	16	480	559	627
Pilismarót	78	19	207	613	155
Pilisszentlélek	-	3	11	69	132
Piszke	12	8	259	209	342
Sárisáp	56	11	1 704	111	119
Süttő	18	3	82	322	258
Tát	31	11	188	300	246
Tokod	69	74	2 019	694	447
Úny	32	4	28	217	81
Összesen	747	361	9 374	7 640	6 789

A Gesztesi járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 23 136 fő volt, melyből leszavazott 21 227 (91,8%) választópolgár. Ebből érvényes voksot adott le 9 323 férfi (44,3%) és 11 719 női (55,7%) szavazó. Az érvénytelen szavazatok száma 185 volt. A járás 18 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.²⁷²

9. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma a Gesztesi járásban

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Ács	213	70	636	1 974	741
Ászár	33	17	129	511	241

²⁷² PSZL 283. f. 38. áll. 20. ó. e. Táblázatos kimutatások az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások eredményeiről, 129–130. o.

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Bábolna	6	9	107	118	510
Bana	132	16	80	582	88
Császár	7	22	167	865	257
Csép	27	3	95	231	5
Dunaalmás	67	7	85	236	171
Ete	89	3	28	509	36
Kisigmánd	6	4	189	125	61
Kisbér	17	36	222	1 195	450
Mocsa	208	15	236	1 000	142
Nagyigmánd	15	15	212	1 026	168
Neszmély	11	11	90	612	97
Szák	6	5	51	341	49
Szend	7	13	36	556	53
Szőny	55	30	610	1 194	587
Tárkány	42	28	186	950	393
Vérteskethely	26	9	41	436	52
Összesen	967	313	3 200	12 461	4 101

A Tatai járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 44 353 fő volt, melyből leszavazott 41 253 (93,1%) választópolgár. Ebből érvényes voksot adott le 18 297 férfi (44,8%) és 22 596 női (55,2%) szavazó. Az érvénytelen szavazatok száma 360 volt. A járás 26 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.²⁷³

10. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma a Tatai járásban

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Agostyán	2	1	50	163	54
Alsógalla	10	10	176	172	474
Baj	8	7	86	131	88
Bánhida	50	62	3 813	772	2 115
Bokod	76	8	141	688	67
Dad	96	9	84	387	74

²⁷³ PSZL 283. f. 38. áll. 20. ó. e. Táblázatos kimutatások az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások eredményeiről, 141–142. o.

Község neve	NPP	PDP	MKP	FKGP	SZDP
Dunaszentmiklós	-	1	15	169	9
Felsőgalla	51	56	4 888	997	2 657
Gyermely	76	12	56	562	72
Héreg	74	14	106	472	94
Kecskéd	-	9	58	167	100
Kömlőd	89	6	63	100	197
Környe	60	20	323	629	193
Kocs	93	29	289	968	131
Naszály	296	17	251	345	90
Oroszlány	77	20	723	191	425
Szomód	12	17	68	507	289
Szomor	3	3	34	178	41
Tata	390	92	526	3 988	1 674
Tatabánya	16	20	1 881	240	1 460
Tardos	18	22	175	336	475
Tarján	86	6	49	265	50
Várgesztes	10	1	23	93	38
Vértessomló	6	2	154	49	115
Vértesszőlős	6	9	288	299	462
Vértestolna	1	2	57	137	6
Összesen	1 606	455	14 377	13 005	11 450

Esztergomban a választási névjegyzékbe felvettek száma 11 812 fő volt, melyből leszavazott 10 256 (86,8 %) választópolgár. Ebből érvényes voksot adott le 4 385 férfi (43,2 %) és 5 767 női (56,8 %) szavazó. Az érvénytelen szavazatok száma 104 volt.²⁷⁴

11. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma Esztergomban

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
NPP	154	205	359
PDP	73	122	195

²⁷⁴ PSZL 283. f. 38. áll. 32. ö. e. Az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások statisztikai albuma, 18. o.

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
MKP	628	584	1 212
FKGP	2 410	3 596	6 006
SZDP	1 120	1 260	2 380

Komáromban a választási névjegyzékbe felvettek száma 4 524 fő volt, melyből leszavazott 4 264 (94,2%) választópolgár. Ebből érvényes voksot adott le 1 804 férfi (42,8%) és 2 413 női (57,2%) szavazó. Az érvénytelen szavazatok száma 47 volt.²⁷⁵

12. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma Komáromban

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
NPP	69	90	159
PDP	26	36	62
MKP	445	521	966
FKGP	871	1 307	2 178
SZDP	393	459	852

13. táblázat. Komárom-Esztergom vármegyei szavazatok összesen²⁷⁶

Pártok	Szavazatok száma			%
	Férfi	Női	Összesen	
NPP	1 750	2 088	3 838	3,8
PDP	571	815	1 386	1,4
MKP	14 512	14 617	29 129	28,7
FKGP	16 474	24 816	41 290	40,8
SZDP	11 766	13 806	25 572	25,3

14. táblázat. Az országos szavazatok száma²⁷⁷

Pártok	Szavazatok száma	%
NPP	225 284	6,87

²⁷⁵ Uo. 18. o.

²⁷⁶ PSZL 274. f. 9. áll. 19. ó. e. A nemzetgyűlési választások statisztikája, 5. o.

²⁷⁷ Balogh: *Szabad és demokratikus választás...* 236. o.

Pártok	Szavazatok száma	%
MRP	5 762	0,12
PDP	76 424	1,62
MKP	802 122	16,85
FKGP	2 697 503	57,03
SZDP	823 314	17,41

Az urnák felnyitása és a szavazatok összeszámlálása után tehát a következő kép alakult ki a vármegyében.

A Független Kisgazdapárt a maga 41 290 szavazatával a legerősebb párt lett. Mindenképpen meg kell azonban említenünk, hogy az országos eredményeik arányszámaitól majd 16 %-kal elmaradtak a vármegyében. Elsőprő fölényel nyertek az agrárjellegű Gesztesi járásban (59,2%), illetve Esztergom (59,1%) és Komárom (51,6%) megyei városokban. Második helyen végeztek a Tatai (31,8%), és az Esztergomi járásokban (30,6%). Kitűnő eredményeket értek a német nemzetiségű lakosságú településeken. Amennyiben a vármegye három járásának 67 községét vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a kisgazdák 43 településen végeztek az első helyen. Kiváló eredményt értek el Dunaszentmiklóson (87,1%), Szenden (83,65) és Bajnán (72,4%) is. 14 községben végeztek a második, 10 településen pedig a harmadik helyen. A választások során a legrosszabb eredményeket a vármegye két szénmedencéjének – a tatainak és a doroginak – a fellegrévaiban (Bánhida, Felsőgalla, Tatabánya, Dorog, Sárissáp) érték el.

A Magyar Kommunista Párt a 29 129 szavazatának köszönhetően a második legerősebb párt lett a vármegyében, messze felülmúlva az országos eredményeiket. Mindez azt jelenti, hogy az 1945. októberi 17 916 fős taglétszámuknál több mint 10 000-rel több szavazatot kaptak.²⁷⁸ Sikerült megszerezniük az első helyet – abszolút többség nélkül – a jelentős munkásmozgalmi múlttal rendelkező, főként bányászok lakta településekkel benépesített Tatai (35,2%) és Esztergomi (37,6%) járásokban. Második helyen végeztek Komárom megyei városban (23%), míg a Gesztesi járásban (15,2%) és Esztergom városában (12%) a pártra leadott alacsony szavazatszám miatt csak a harmadik helyre kerültek. A vármegye 67 községéből mindössze 13-ban végeztek az első, 17-ben a második, 30-ban a harmadik és 7-ben a negyedik helyen. Fontos megjegyezni, hogy a pártra leadott összes

²⁷⁸ PSZL 274. f. 16. áll. 42. ö. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 14. o.

szavazatok 54,7%-át a vármegye hat (Dorog, Sárísáp, Tokod, Bánhida, Felsőgalla és Tatabánya), főleg bányászok és munkások által lakott települése adta.

A Szociáldemokrata Párt a maga 25 572 szavazatával – szintén az országos átlag feletti arányszámot produkálva – a harmadik helyen végzett. Az előbbi két párttal ellentétben nekik nem sikerült első helyet szerezniük sem a járásokban, sem pedig a két megyei városban. A vármegye 67 községéből 11-ben végeztek az első, 29-ben a második, 20-ban a harmadik és 7-ben a negyedik helyen. A két megyei város közül Esztergomban a második, míg Komáromban a harmadik legjobb eredményt érték el. A községek közül a legjobban az Esztergomi járáshoz tartozó, többnyire „svábok” által lakott Csolnokon (60%) szerepeltek.

A Nemzeti Parasztpárt és a Polgári Demokrata Párt nem ért el számottevő eredményt a vármegyében. A két párt közül a Nemzeti Parasztpárt csak azért tudott képviselőt küldeni a VII. választókerületből, mert a Fejér vármegyei szavazataival elérte az egy mandátumhoz szükséges szavazatszámot.

A választások számszerű eredményei (kiegészülve Fejér vármegye szavazatszámaival) mandátumszámokban az alábbiak szerint alakultak. A Független Kisgazdapárt 10, a Szociáldemokrata Párt 4, a Magyar Kommunista Párt 3, míg a Nemzeti Parasztpárt 1 mandátumhoz jutott. A pártok lajstromairól az alább felsorolt képviselők kerültek be a nemzetgyűlésbe.²⁷⁹

15. táblázat. A nemzetgyűlési képviselők pártok szerint

Pártok	A képviselők neve
NPP	Dr. Jócsik Lajos
MKP	Rajk László, Osztrovszky György, Zgyerka János
FKGP	Kovács Béla, Dobi István, Kovács István, Szombathy László, Tőke István, Vocsa Ferenc, Dr. Gróh József, Dancs József, Nagy Ignác, Dr. Nyirjén Sándor
SZDP	Szakasits Árpád, Vas Miklós, Czézner Dénes, Borbély János

Az országosan leadott érvényes szavazatok alapján az FKGP 245, az MKP 70 az SZDP 69, az NPP 23, a PDP pedig 2 mandátumot kapott. Az 1945. november 4-i választások alapján tehát 409 képviselője lett a nemzetgyűlésnek. A nemzetgyűlés első ülése azonban az

²⁷⁹ PSZL 238. f. 38. áll. 20. ó. e. Táblázatos kimutatások az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választások eredményeiről, 9. o.

1945. VIII. törvénycikk értelmében az ország közéleti személyei, és szellemi kiválóságai közül még 12 képviselőt²⁸⁰ választott tagjai sorába.

A kommunista párt számára csalódást keltő választások eredményét a párt vezetőinek meg kellett magyarázniuk, amit Rákosi Mátyás a központi vezetőség 1945. november 22-i ülésén a következőképpen tett meg: *„a választás egész sor olyan körülmény között folyt le, amely a demokrácia számára nem volt kedvező. A demokrácia ezen a választáson az ár ellen úszott. Elsősorban három ilyen tényezőt fogok kiemelni. Az első az élelmiszerhiány. Rossz termés és szabotálás. A második tényező az infláció, amely részben összefügg az ország kirablásával és a javak elhurcolásával, de itt is nagyobb szerepet játszik a reakció tudatos munkája. Ehhez járul elsősorban a katolikus egyház hatalma és természetesen ez a hatalom érvényesült a választásokon is. Nemcsak a Mindszenty levélre gondolok, amely nyílt beavatkozás volt a választásokba, de gondolok arra a szisztematikus egyházi agitációra, prédikációkra szerte az országban, amely természetesen a budapesti választások után érvényesült. Ez a három tényező volt az, amelyik kétségkívül rendkívül károsan befolyásolta a demokrácia számára a választások kimenetelét.”*²⁸¹ Majd az értékelést folytatva, nagy hibának tartotta még azt is, hogy az agitátorai a kampány során nem tudták végrehajtani a párt nemzeti vonalát, ugyanis: *„sok helyen olyan szégyenkezve csinálták a dolgot mintha idegen eszmét kellett volna képviselni és ezt természetesen észre lehetett rajtuk venni. Nem tudták beállítani pártunkat sem úgy, mint a magyar demokrácia történelmi hagyományainak örökösét és folytatóját sem úgy mint amelyik párt jelenleg is a magyarság nemzeti érdekeit a legeredményesebben képviselte, se külsőségekben nemzeti lobogó használatával, sem frazeológiájával és ami még fontosabb, érvelésükben sem tudták a kommunista párt nemzeti jellegét kidomborítani. A kisgazdapárt sikereinek részben ez az oka. Ott ahol az elvtársak ezt meg tudták csinálni, a hatás nem maradt el. Ezen a téren is változtatni kell.”*²⁸²

---

²⁸⁰ Bölöni György, Juhász Nagy Sándor, Károlyi Mihály, Kodály Zoltán, Miklós Béla, Moór Gyula, Pátzay Pál, Szent-Györgyi Albert, Szőnyi István, Tamási Áron, Vámbéry Rusztem, Zsedényi Béla.

²⁸¹ PSZL 274. f. 2. áll. 33. ö. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 9–10. o.

²⁸² Uo. 26–27. o.

IV. A kommunista pozíciószerezés 1945–1947-ben

1. A választások utáni politikai helyzet

A nemzetgyűlési választások lényegében tisztázták – a parlamentáris demokrácia szabályai szerint – a politikai erőviszonyokat Magyarországon. A polgári tábor szinte egyöntetű támogatását élvező Független Kisgazdapárt szerezte meg a szavazatok abszolút többségét, ugyanakkor a kommunisták–szociáldemokraták–parasztpártiak együttes szavazati aránya (41,2%) arról tanúskodott, hogy a baloldal az új nemzetgyűlésben is jelentős erőt képviselt.²⁸³ Az új kormány megalakítására vonatkozó tárgyalások – melyek már a választások napján megkezdődtek – eredményeképpen a Nemzetgyűlés elnöke a kisgazdapárti Nagy Ferenc, míg a kormányfői megbízatást az ugyancsak kisgazda református pap Tildy Zoltán kapta. A választási eredmények azonban már a kormányalakítás során sem voltak maradéktalanul irányadóak. A koalíciós kormányzás fenntartása a jaltai nagyhatalmi megállapodásból következő elvárás volt, ezért az FKGP abszolút győzelme ellenére sem alakíthatott volna egyedül kormányt. Abban viszont, hogy a miniszteri posztok elosztásában sem tudták érvényesíteni akaratukat, fontos szerepe volt Vorosilov marsallnak a SZEB elnökének. A vita elsődlegesen a közigazgatást és a rendőrséget irányító belügyminiszteri szék betöltése körül élesedett ki, amit a kisgazdák végül átengedtek a kommunistáknak.²⁸⁴ Lényegesen könnyebb volt a többi tárca elosztásában egyezsége jutni, ami azt jelentette, hogy az FKGP és a koalíciós pártok 7–7 miniszteri posztot kaptak.

Az MKP vezetése a választási eredményekből és nem utolsósorban Vorosilov marsall kormányalakítás során tanúsított magatartásából azt a következtetést vonta le, hogy fő feladatuk az elkövetkező időkben az lesz, hogy minden parlamenti és azon kívüli eszközzel korrigálják a választási eredményeket. Mindez kiderül Rákosi Mátyás 1947 őszén írott összefoglalójából is, ebben ugyanis leszögezte, hogy ebben az időszakban a köztársaság létrehozása, az infláció elleni küzdelem és az MKP megerősítése mellett a kisgazdapárt feldarabolására is nagy hangsúlyt fektettek.²⁸⁵ A folyamat első állomása a Gazdasági Főtanács létrehozása volt 1945 novemberétől 1946 januárjáig. A Főtanács (lényegében kommunista vezetőségű titkársága) megkapta a rendeletkibocsátás jogát, ezzel a gazdaság első számú állami irányító szerve lett, nemcsak a parlament, hanem a kormány fölött is.²⁸⁶ Mivel a

²⁸³ Pölöskei–Gergely–Izsák (szerk.): i. m. 280. o.

²⁸⁴ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 66. o.

²⁸⁵ PSZL 274. f. 7. áll. 123. ö. e. Rákosi Mátyás jegyzetei az MKP három éves munkájáról tartandó beszámolóhoz, 3. o.

²⁸⁶ Rainer: *A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948...* 25. o.

jóvátétel teljesítése állami kötelezettség volt, az ezt szolgáló termelés-szállítás finanszírozása révén jutott a Gazdasági Főtanácson keresztül az MKP meghatározó befolyáshoz a gazdaság működésében. Eközben viszont a helyreállítás forrás- és anyagihiány miatti akadozásáért vagy éppen az ebből következő közellátási zavarokért a többi párt irányítása alatt álló minisztériumokat lehetett bűnbakként beállítani.²⁸⁷ Erre az időszakra esett az állami szektor kiterjesztése, miután 1945. december 18-án megjelent az IK 12 200/1945. M. E. sz. rendelete, amellyel a kormány 1946. január 1-jei hatállyal a szénbányákat állami kezelésbe vette. (Az állami tulajdonba vételre csak ugyanezen év nyarán került sor).²⁸⁸

Az új nemzetgyűlés első legfontosabb teendőjének az államforma kérdésének végleges rendezését tartotta. Magyarország jogilag ugyanis még mindig királyság volt. A baloldali pártok egyértelműen a köztársaságot támogatták, míg az egyre inkább heterogén összetételű, nagy gyűjtőpárttá váló Kisgazdapárt ingadozott.²⁸⁹ Velük szemben álltak a hazai legitimizmus feltétlen hívei, elsősorban Mindszenty József hercegprímás, aki többször is nyíltan kiállt a köztársasági államforma megteremtése ellen.²⁹⁰ Ő ugyanis alapvetően azt kifogásolta, hogy a békeszerződés aláírása előtt akarnak dönteni ilyen fontos kérdésben, illetve hogy nem közvetlenül, azaz nem népszavazással teszik ezt. Álláspontjával azonban kisebbségben maradt.²⁹¹ A köztársasági törvényjavaslat kidolgozásával párhuzamosan a pártok figyelme a lehetséges elnökjelölt személyére összpontosult. Mivel a baloldali pártok a kisgazdapárti Tildy Zoltán személyéhez ragaszkodtak, a jelölés tulajdonképpen eldőlt.²⁹² Nagy Ferenc erről így írt: „*Úgy éreztem azonban, hogy a történelmi igazság szerint Tildy Zoltán szolgált rá legjobban az államfői tisztségre. Idősebb ember is volt nálam, ő volt a párt politikai vezére, majd ő viselte legutóbb a miniszterelnöki tisztséget; azt tartottam igazságos dolognak, ha Tildyt választjuk meg a köztársaság elnökévé.*”²⁹³ 1946. január 31-én – több napos vita után – a nemzetgyűlés elnöke a Magyarország alkotmányáról szóló törvényt, mint az 1946. I. törvénycikket kihirdetettnek nyilvánította és ennek alapján 1946. február 1-jén a nemzetgyűlés közfelkiáltással választotta meg Tildy Zoltánt a Magyar Köztársaság elnökévé.²⁹⁴ A köztársaság kikiáltásának kapcsán Mindszenty ugyanazon a napon kelt tiltakozó levelet juttatott el a miniszterelnöknek és a nemzetgyűlés elnökének, melyben éles kritikával illette az államforma kérdésének tárgyában benyújtott törvényjavaslat tárgyalását,

²⁸⁷ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 67. o.

²⁸⁸ Honvári (szerk.): i. m. 455. o.

²⁸⁹ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 287. o.

²⁹⁰ Izsák: *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948...* 90–91. o.

²⁹¹ Balogh Margit: *Mindszenty József*. Budapest, 2002, Elektra Kiadóház, 108. o.

²⁹² Pölöskei–Gergely–Izsák (szerk.): i. m. 283. o.

²⁹³ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött. I. kötet*. Budapest, 1990, Európa–História, 231. o.

²⁹⁴ Balogh: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon...* 165. o.

mely szerinte: „*idegen megszállás alatt, a magyar nép megkérdezése nélkül, a képviselők szólásszabadságának korlátozásával folyt le.*”²⁹⁵ Mindehhez hozzá kell tennünk azt is, hogy a legújabb kutatási eredmények szerint ekkor a magyar társadalom több mint 60%-a helyeselte a köztársasági államformát.²⁹⁶

A nemzetgyűlési választásokat követően a Magyar Kommunista Párt vármegyei politikai életben bekövetkezett legfontosabb változás az volt, hogy Kóbor Ferenc, a Magyar Kommunista Párt első vármegyei titkára 1945. november 15-én december 1-jei határidővel bejelentette a tisztségéről való lemondását, aminek a Budapesti Területi Bizottság helyt adott. Indoklásában többek között családja anyagi helyzetének egyre bizonytalanabbá válása és a pártmegbízatásának amúgy is csak ideiglenes elvállalása szerepelt.²⁹⁷

1945. december 29-én szervezeti változás is bekövetkezett a vármegyei pártbizottság életében, az MKP Központi Vezetőségének határozata értelmében ugyanis megszűntek a Területi Bizottságok.²⁹⁸ Ezt követően 1946. január 1-jei határidővel megszervezték a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei Bizottságát, melynek központja immáron Tatabánya lett, közvetlen felettes szerve pedig a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége volt. A vármegye közigazgatási székhelye azonban továbbra is Esztergom maradt, községeinek a száma pedig az Esztergomi járásban 23, a Gesztesi járásban 17, a Tatai járásban pedig 26 volt. Miután azonban Tatabánya 1947. október 10-én várossá alakult vele együtt a városok száma háromra a Tatai járás községeinek a száma pedig 22-re csökkent.²⁹⁹ A vármegyei bizottság apparátusában osztályok nem voltak, a különböző munkaterületek³⁰⁰ irányításával a vármegyei végrehajtó bizottság egy-egy tagját bízták meg, míg a gazdasági ügyeinek intézésére a párt 1946-tól saját függetlenített adminisztrátort is alkalmazott. Bár a reszortokat már az 1946. február 17-i első vármegyei konferencián szétszegték, a gyakorlat az volt, hogy a végrehajtó bizottság tagjai a járások bizonyos számú községéért is felelősséggel tartoztak, így munkájukra inkább a területi felelősség volt a jellemző. A reszortok szerinti munka és felelősség csupán 1947-től kezdett érvényesülni, bár mindezt nagyban meghatározta, hogy a különböző reszortokat betöltő személyekben többször

---

²⁹⁵ Somorjai Ádám–Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez.* Budapest, 2008, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 264–265. o.

²⁹⁶ Fejtl István–Gellériné Lázár Márta–Kende János: *Demokratikus köztársaságok Magyarországon.* Budapest, 2007, Napvilág Kiadó, 94. o.

²⁹⁷ Szakács: i. m. 38. o.

²⁹⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 2. ó. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának 1945. évi iratai, 3. o.

²⁹⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 99. f. Az MSZMP Archívumának ügyviteli iratai.

³⁰⁰ Ilyen volt példának okáért a vármegyei titkár, a tömegszervező, a kádermegbízott, a propagandavezető, a közigazgatási vezető is.

következett be változás, sőt egyes funkciókat hosszabb-rövidebb ideig nem is töltötték be.³⁰¹ Az MKP Központi Vezetőségének a határozata értelmében a járási titkárságokat is újjászervezték. Ennek alapján alakították meg az MKP Esztergomi járási Bizottságát Dorog székhellyel, az MKP Gesztesi járási Bizottságát Komárom székhellyel és az MKP Tatai járási Bizottságát Tata székhellyel. Röviddel az első vármegyei konferencia után, 1946. március 3-án az imént felsorolt mindhárom járásban megtartották a pártkonferenciákat, ahol egyúttal sort kerítettek a járási választmányok és a végrehajtó bizottságok megválasztására is. Az így létrejött járási bizottságok szervezetileg közvetlenül a vármegyei bizottság hatáskörébe tartoztak.³⁰² A községi pártszervezetek a szigorú hierarchia legalsó szintjén foglaltak helyet a járási bizottságok hatáskörébe utalva. Az MKP struktúrájának ismeretében és az iratok alapján megállapíthatjuk, hogy az alsóbb szinteken lévő szervezetek olyannyira függő viszonyban voltak a felettük álló szervekkel, hogy akármilyen szintű önállóságra is vajmi kevés esélyük volt.

Kóbor Ferenc tehát lemondott, helyét pedig igaz csak átmenetileg a tatabányai munkásmozgalom egyik legismertebb alakja, és nem mellékesen jó barátja – az előzőekben már többször említett – Goda János vette át. Goda János 1910. március 29-én bányászszülők gyermekeként látta meg a napvilágot Felsőgallán. Édesapja – aki tevékeny részt vállalt a Tanácsköztársaság idején – korai halála miatt egészen fiatalon családfenntartóvá lépett elő. A munkásmozgalomnak 1925 óta volt a tagja, 1925–1927 között a tatabányai Bánya- és Kohómunkás Szakszervezetnek, illetve a Szociáldemokrata Pártnak is a tagja volt. Az illegális kommunista mozgalom munkájába 1927-ben kapcsolódott be. 1929 és 1933 között sok vármegyei társához hasonlóan ő is Belgiumban tartózkodott, ahol a Vörös Segélynek és a Vörös Szakszervezetnek volt a tagja. Alighogy hazatért, jobban mondva kiutasították, 1933 májusában több társával együtt hat hónap szabadságvesztésre ítélte őt a Győri Törvényszék. A háború kitörését megelőzően Budapesten vállalt munkát, 1940 és 1944 között pedig Tatabányán. 1944 szeptemberében letartóztatták és Németországba hurcolták volna, azonban sikerült megszöknie. 1945 után az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek volt a tagja, majd betöltötte a tatabányai rendőrparancsnoki, az MKP Tatai járási és a vármegyei titkári funkciókat is. Miután elvégezte a Vörös Akadémiát, 1953–1973 között a Tatabányai Szénbányák különböző üzemeiben látott el vezető beosztásokat. Számos kitüntetés birtokosaként (Magyar

---

³⁰¹ Bencze (szerk.): i. m. 16–17. o.

³⁰² MNL KEML XXXV. f. fcs. 99. f. Az MSZMP Archívumának ügyviteli iratai.

Népköztársaság Érdemérem, Munka Érdemrend, Magyar Partizán Emlékérem stb.) 1989-ben hunyt el.³⁰³

1945 novemberében és decemberében tovább romlott a gazdasági helyzet a vármegyében is, ami elsősorban a bányavidékeken okozott súlyos ellátási zavarokat. Ennek következtében egyre több pártszervezet követelt erélyesebb fellépést a „reakció” és az infláció megfékezése ellen. Mindezt az 1944 decembere és 1945 márciusa között Dorog környékén partizánként harcoló sárisápi párttitkár, Knyazovics András november 14-én kelt jelentésében a következőképpen fogalmazta meg: *„A helyzet mindig rosszabb és rosszabb lesz. A munkásság türelemmel várt a választásokig, most, hogy a választások lezajlottak gyors javulást szeretne elérni, különösen az élelmezés terén. Ha nem akarjuk a munkásság bizalmát elveszíteni radikálisabb eszközökhöz kell nyúlnunk a reakcióval szemben, mert a reakció különösen most a választások után, melyet a maga javára döltnek vél, kezd a fejünkre nőni. [...] S.O.S. élelmet a munkásságnak jó pénzt és rendet, ha másképp nem megy csak ököllel, hát sújtsunk, ellenben várni már ne várjunk, a munkásság most olyan hangulatban van ha kell hát ütni is tud. A demokrácia védelmében radikálisan kell szembehelyezkednünk a burjánzó reakcióval.”*³⁰⁴ A jelentéstevő igen korán drasztikus lépéseket fogantatosított volna, ami életútjának ismeretének tudatában egyáltalán nem meglepő.

Knyazovics András 1914-ben született Sárisápon munkásszülők gyermekeként. Tizenkét éves kora óta rendszeresen dolgozott, előbb a mezőgazdaságban, mint cseléd és napszámos majd a környékbéli bányában. 1941-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, amikor is részt vett a bányász szakszervezet kongresszusán. 1944 decemberében és 1945 első hónapjaiban tevékeny részt vállalt a Sárisáp és a Dág környéki partizánharcokban. 1945 és 1948 között a sárisápi kommunista pártszervezet titkára volt. Ezen időszak alatt Budapesten elvégezte a két hónapos pártiskolát is. Az 1950-es években előbb a Dorogi Szénbányászati Tröszt pártvezetőségének tagja majd ugyanott a párttitkári tisztséget is betöltötte. 1956-ban fegyverrel védte a dorogi pártbizottság épületét, 1956. november 4-ét követően pedig a karhatalom megszervezését irányította.³⁰⁵ 1957 áprilisában az MSZMP Dorog Járási Intéző Bizottságának a tagja, 1958-ban pedig országgyűlési képviselő volt. Ezen tisztségét azonban

³⁰³ MNL KEML XXXV. fcs. 45. f. 138. ó. e. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntettek személyi anyaga (20. század). Goda János önéletrajza, 3–4. o.

³⁰⁴ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ó. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 239. o.

³⁰⁵ MNL KEML XXXV. fcs. 41. f. 305. ó. e. Knyazovics András önéletrajza, 6–7. o.

mindössze egy évig töltötte be, miután kiújuló súlyos betegsége következtében 1959. május 27-én Dorogon meghalt.³⁰⁶

Visszatérve a jelentésben foglaltakhoz, a vármegye munkásságához hasonlóan december végére a rendőri szervek alkalmazottainak a körében is nagyfokú elégedetlenség volt érzékelhető, ugyanis számukra már a megállapított fejadagok biztosítása is komoly nehézségeket okozott.³⁰⁷

Az 1946-os év első jelentősebb eseménye a január 6-án megtartott vármegyei bizottsági és járási titkári értekezlet volt, melyen az újonnan megválasztott vármegyei titkár, Goda János az elkövetkező időszak legfontosabb feladatait ismertette. Ezek között a községek politikai és szervezeti szempontok alapján történő felmérése, a pártvagyon és a párthelyiségek kérdése, a könyvtárak és az esti tanfolyamok helyzete szerepelt, továbbá tervbe vették a MADISZ és az MNDSZ helyzetének a vizsgálatát is.³⁰⁸ Január hónapról sajnos nem rendelkezünk titkári jelentéssel, ennek ellenére szinte minden fontos részletre fény derül Goda Jánosnak, az 1946. január 12–13-án lezajlott vármegyei titkárok és propagandisták első országos értekezletén tett hozzászólásából. Referátumában többek között kitért arra, hogy az alapszervezetek szervezettségének és pártéletének szempontjából komoly elmaradás mutatkozott elsősorban a Gesztesi járás községeiben, továbbá a vármegye egész területét érintette a párt helyi érdekérvényesítő képességének elmaradása, amit elsősorban a jegyzők és az egyház szerepével indokolt. Kitért a káderhelyzet siralmas állapotára, a bányákban dolgozó minőségi szakemberek alacsony számára, a munkafegyelem és a munkaerőkölcs sekély színvonalára. A „sváb” kérdésben pedig arra kérte a vezetőséget, hogy azokban a községekben ahol a nemzetiségi lakosság jelentős hányada a pártra adta a szavazatát, a kitelepítés során ne vegyék azonos elbírálás alá azokkal a településekkel ahol bizonyíthatóan magas volt a fasiszta szervezetekhez tartozó lakosok száma.³⁰⁹ Ennek ellenére a kommunista párt helyzete a meglévő problémák ellenére mégis mutatott biztató jeleket is, főként ha figyelembe vesszük a taglétszám alakulását, ami 1946 januárjára már 18 000 főre emelkedett.³¹⁰

A vármegye politikai életére komoly hatást gyakorolt a korábban már ismertetett köztársaság kikiáltása is, amit több helyen ünnepségek kísértek. A Szabad Esztergom 1946. február 10-i számában minderről a következőképpen tudósította a közvéleményt: „A közönség

³⁰⁶ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 103. o.

³⁰⁷ Bahurek–Cseh: i. m. 15. o.

³⁰⁸ Szakács: i. m. 40. o.

³⁰⁹ PSZL 274. f. 8. áll. 13. ö. e. A vármegyei titkárok és propagandisták első országos értekezletének jegyzőkönyve, 20–21. o.

³¹⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 42. ö. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 14. o.

és a hivatalok a Hősök terén gyülekeztek és innen a Kossuth Lajos utcán és a Vízivároson át vonultak fel díszmenetben a Széchenyi térre. Elöl az államrendőrség díszegyenruhába öltözött szakasza haladt. Utána a munkáspártok és a szakszervezetek csoportjai majd az alispánnal az élén a megyei hivatal és a szakhivatalok, postások, vasutasok és a Petz-gyár munkásai következtek, végül a menetet a közönség zárta be.”³¹¹ Tárkányi Lajos kommunista alispán pedig a Széchenyi téren álló Bottyán-ház erkélyéről beszédet intézett a jelenlévőkhöz, melyben elsősorban azt hangsúlyozta, hogy a köztársasági államforma lezárta az ezt megelőző ezer évet, és megnyitotta a következőt melynek a szabadság és a demokrácia évezredének kell lennie.³¹² A tudósítás szerint az esztergomi egyházi élet képviselői nem vettek részt az ünnepségen, ami összefüggésben lehet Mindszenty József köztársaságról alkotott nézeteivel.

2. Az MKP első vármegyei konferenciája 1946. február 17-én

Az 1946-os év egyik kiemelkedő eseménye a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei szervezeteinek első konferenciája volt, melyre 1946. február 17-én került sor Tatabányán a volt tiszti kaszinó épületében. Napirendjén Rajk László politikai tájékoztatója és Goda János szervezeti beszámolója szerepelt, melyet a jegyzőkönyv szerint nagyszámú hozzászólás is követett. A konferencián 32 helyi és 38 üzemi pártszervezet küldöttei vettek részt, akik közül 46 fő ipari munkás, 6 fő önálló iparos, 28 fő földmunkás, 4 fő értelmiségi és 6 fő az „egyéb” megnevezésű társadalmi csoporthoz tartozott. Az összesen 99 fő szavazásra jogosult személy közül kilencen a vármegyei illetve a járási aktíváknak a tagjai voltak, akik a fenti kimutatásban nem szerepelnek.³¹³ Rajtuk kívül képviseltette magát a szociáldemokrata párt titkára, a tatai járási főjegyző és az alispáni hivatal is. Így a konferencia összlétszáma a szavazati joggal nem rendelkező meghívottakkal együtt 156 főre duzzadt.³¹⁴

Az első előadó a Magyar Kommunista Párt főtitkárhelyettese, Rajk László volt, aki bevezetőjében hangsúlyozta, hogy Magyarország történetében első alkalommal kerülhetett ekkoriban sor a vármegyei kommunista pártszervezetek konferenciáira.³¹⁵ Ezután az országos események ismertetését állította előadásának középpontjába, melynek keretében összegezte az elmúlt egy év során produkált eredményeket, előtérbe helyezve a romba dőlt ország újjáépítését és a földreform sikerességét. Ez utóbbi kapcsán megállapította, hogy abból a

³¹¹ Szabad Esztergom. 1946. február 10.

³¹² Uo.

³¹³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 3. ó. e. Esztergom-Komárom Egyesített Vármegyék (sic!) MKP szervezetének első konferenciája, 26. o.

³¹⁴ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 45. o.

³¹⁵ Szakács: i. m. 41. o.

Magyar Kommunista Párt komoly politikai tőkét tudott kovácsolni (más kérdés, hogy mindez nem igazán látszott meg a nemzetgyűlési választások során – W. B.). Másrészt külön kiemelte a konferenciát megelőző hetek történései közül a köztársaság kikiáltásának a jelentőségét és az üzemi bizottságokban kezdődő kommunista befolyás kibontakozását is. A problémák ismertetését a közellátási nehézségekkel és a spekuláció elharapódzásával kezdte, majd rátért az új kollektív szerződés szükségének kérdéskörére és az újonnan földhöz juttatott gazdák anyagi nehézségeire is.³¹⁶ Beszámolója zárásaként összefoglalta azt a három fontos területet, amelyen szerinte a legélesebb küzdelmet vívják majd az elkövetkező időszakban, ezek pedig az infláció leküzdése, a 80 000 fős hadsereg létszámának csökkentése maximum 10 000 főre, s végül de nem utolsósorban a földhöz juttatott gazdák megvédése voltak.³¹⁷ Mondandójának mintegy zárásaként kinyilvánította azon szándékát is a jelenlévők felé, hogy a két munkáspártnak mindenképpen együtt kell működnie, aminek elsősorban az egységes munkásosztály kiépítésében kell majd megmutatkoznia, hiszen véleménye szerint csakis ezen a módon juthatnak el „ *a szocializmus megvalósítása felé!*”³¹⁸

A második napirendi pont előadója Goda János vármegyei titkár volt, aki a szervezeti kérdések aktuális állásáról számolt be. E téren végzett munkájuk jelentős eredményének tartotta, hogy a vármegye minden községében sikerült megalakítani a kommunista pártszervezeteket, ezen kívül a taglétszám gyarapodásának a tekintetében is előreléptek. Szólt továbbá az újjáépítés vármegyei eredményeiről, a közigazgatás és a rendőrség megszervezéséről is. Értékelte a megalakult tömegszervezetek és tömegmozgalmak, a MADISZ és az MNDSZ, illetve a szakszervezetek eddig végzett munkáját, végül pedig hosszasan elemezte a két munkáspárt között kialakult kapcsolatot.³¹⁹

A napirendi pontokat követően a hozzászólásokra került sor. Elsőként Molnár Lajos szakszervezeti titkár szólalt fel, aki a kommunista párt hiányosságaira hívta fel a figyelmet a szakszervezeti kérdést illetően, továbbá kitért az üzemi bizottságok működési problémáira is. Ezekon kívül kitért a rendőrség kérdésére is, melynek kapcsán az alábbi, érdekes megállapítást tette: „*Hogy a reakció mennyire dolgozik közöttünk, nagyon jól látjuk a rendőrség kérdésénél is. A rendőrségnél vannak olyanok, hogy azok közül, akiket az első nehéz pillanatokban odaállítottunk a rendőrséghez, a munkásgyerekek legjobbrait kiszórják s elfoglalják helyüket a régi rendőrségi tagok, akik a reakciós rendszert szolgálták. Nem tudom*

³¹⁶ Gecsényi: *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946-1970...* 24–27. o.

³¹⁷ Szakács: i. m. 42. o.

³¹⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ő. e. Esztergom-Komárom Egyesített Vármegyék (sic!) MKP szervezetének első konferenciája, 8. o.

³¹⁹ Szakács: i. m. 42. o.

mi lesz ennek a következménye, de jogos a munkásság elkeseredése. [...] Az utolsó pillanatnál vagyunk, hogy végre leszámoljunk a reakciós rendszerrel s megtaláljuk a módját, hogy ezeket a problémákat is megoldjuk."³²⁰ Török Sándor a komáromi rendőrség tagja az ugyanezen a területen szerzett tapasztalatait osztotta meg a jelenlévőkkel. Az előtte szóló Molnárhoz hasonlóan ő is különös figyelmet fordított a „reakció” által elért eredmények ismertetésére, emellett azonban felhívta a figyelmet egy további, a kommunisták számára ugyancsak súlyos problémára, és pedig arra hogy: *„a rendőrség nincs elég szoros kapcsolatban a pártszervezetekkel. Mi elsősorban kommunisták vagyunk és azért vagyunk a rendőrség szervezetében, hogy mint kommunisták működünk. Ne legyen többé olyan rendőrség, amely a munkásosztályt össze-vissza lövöldözi, ha a jogait követelni merészeli. Szükséges, hogy a lehető legszorosabb kapcsolatban álljunk a pártszervezeteinkkel. Nekiünk nem arra van szükségünk, hogy az utcán álljunk mint rendőrök, hanem hogy a munkásosztály érdekeinek megfelelően tudjuk igazgatni az egész rendőrséget. [...] Végül rá kell mutatnom arra, hogy jó rendőr csak jó kommunista lehet. A magyar népi demokráciának a rendőrség legyen a mozgató ereje.*"³²¹ Török szerint tehát hiába volt a rendőrség túlnyomó része a kommunista párthoz kötődő személy, ez még nem jelentette azt, hogy a vármegyei pártszervezetekkel zökkenőmentesen együtt tudtak volna működni.

Dr. Hacker György egy másik témakört, mégpedig az úgynevezett „telepes kérdést” érintette felszólalása során, melyben különös hangsúlyt helyezett a Tatai járás kitelepítésre váró községeire, ahol éppen emiatt kaotikus állapotok alakultak ki. Pontosan ezért éles hangon követelte, hogy a kitelepítettek helyére politikailag teljesen megbízható lakosokat költöztessenek, biztosítva ezzel a bányatelepek folyamatos és zökkenőmentes élelmiszerellátását.³²² Ugyanebben a tárgyban Maurer András azt javasolta a jelenlévőknek, hogy a német nemzetiségűek körében szüntessék meg a pártszervezést, ugyanis nézete szerint teljesen felesleges beszervezni olyan egyéneket, akik rövid időn belül úgymint ki lesznek telepítve.³²³

Darabos János, aki ekkor a Szociáldemokrata Párt Tatai járási titkári pozícióját töltötte be, Rajk László felszólalásához kapcsolódva a két munkáspárt együttműködésének a szükségességét hangsúlyozta ugyanis szerinte a kommunista párt és a szociáldemokrata párt elválaszthatatlanok egymástól. Kitért továbbá arra is, hogy a két munkáspárt célkitűzése is

---

³²⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ó. e. Esztergom-Komárom Egyesített Vármegyék (sic!) MKP szervezetének első konferenciája, 10. o.

³²¹ Uo. 13–14. o.

³²² Uo.

³²³ Uo. 12. o.

azonos, mégpedig egymás támogatása. Hozzászólását a következő, igen hangzatos megállapítással zárta: *„Egymást nélkülözni nem tudjuk, mert ha ezt megpróbáljuk, akkor megszólal a harmadik nevető: a reakció. Elvtársak! Fogjunk össze, harcoljunk azokért a jogokért, amelyek minket megilletnek.”*³²⁴

A vármegyei kommunista káderállománnyal kapcsolatos aktuális helyzetet Sebes István ismertette, aki hozzászólásában az alábbi megállapításra jutott: *„Az erősebb pártszervezeteknek támogatnia kell a gyengéket. A jó kommunista kádereket arról lehet megismerni, hogy ki hogyan válik be a gyakorlati munkában. A mi káderpolitikánknál csupán a rátermettség és alkalmasság számít. [...] Úgy erkölcsi, mint magánéletének kifogástalannak kell lennie. Nagy gonddal kell megválogatni, hogy kiket kell a központi pártiskolára küldeni. Inkább nélkülözzük egy pár hónapig az ilyen kitűnően dolgozó elvtársakat, küldjük őket iskolára, és sokszorosan megerősödve, értékesítve fogjuk őket visszakapni.”*³²⁵ Ezután ugyanő a vármegyei feladatok nehézségére is emlékeztetett, majd kijelentette, hogyha elegendő káder áll majd a párt rendelkezésére, akkor „legyőzhetetlenek” lesznek.³²⁶

A konferencia további, már-már dicshimnuszként zengő hozzászólásai elsősorban a kollektív szerződés kérdését, a köztársasági államformát, a földreformot és a kisgazdapártban megbújó reakciós elemek elleni küzdelmet érintették.³²⁷

Az összesen 33 hozzászólást követően Rajk László a legfontosabb kérdések megválaszolására tett kísérletet, melyek közül külön hangsúlyt fektetett a földreform és a rendőrség tárgyában elhangzott felszólalások tisztázására. A földreformmal kapcsolatban felhívta a figyelmet arra, hogy: *„Törvényileg is hassunk oda, hogy a parasztság végre magáénak érezhesse azt, amit megkapott. Pártunk álláspontja az, hogy addig is, amíg a telegkönyvezés megtörténik, amíg a birtokleveleket kiosztják, könyveljük törvénybeiktatásokat annak, hogy minden kiosztott föld azé aki megkapta. Ha akadtak olyan esetek, ahol a kereteket túllépték, akkor sem kell visszavenni. Ilyen esetekben az pártunk álláspontja, hogy a tulajdonosokat, amennyiben sérelem érte, a törvény szellemében kárpótolni kell a kat. tiszta jövedelem 60%-a erejéig. Semmisestre sem földet visszaadni. A KP teljes egyetértésben a szoc. dem. párttal, semmi körülmények közt nem hajlandó abba belemenni, hogy a kiosztott földeket visszavegyék a parasztságtól.”*³²⁸ Majd rátérve a rendőrség kérdésére a következőképpen folytatta: *„A rendőrséget kritizálják jobbról, balról, nemrégén a*

---

³²⁴ Uo. 17. o.

³²⁵ Uo. 21–22. o.

³²⁶ Uo. 22. o.

³²⁷ Uo. 16–22. o.

³²⁸ Uo. 23. o.

parlamentben is igen súlyos kifakadások történtek a kisgazdapárt jobboldala részéről. Miért? A rendőrséget túlságosan demokratikusnak tartják. Túl erőszakosnak. Fapatkát sem ér az a rendőr, akinek még a sapkát is le lehet lopni a fejéről.³²⁹ Mi igenis olyan rendőrséget akarunk, akinek ökle van és foga van, amit a reakció agyonütésére fel tud használni. A rendőrség sajnos nem keményöklű és olyan szintiszta demokratikus elemekből tevődik össze, amint az kívánatos volna. Kétségtelen, hogy a rendőrség igen erősen felduzzadt a reakciós elemektől, nem is beszélve arról, hogy a rendőrségnél sem ment tökéletesen végbe a tisztek és altisztek leigazolása.”³³⁰ Rajk László tehát először is igyekezett meggyőzni arról a vármegyei kommunistákat, hogy többek között kézben tartják a földosztás során felmerülő esetleges problémák kezelését, a rendőrséggel kapcsolatban pedig kitért az igazolási eljárások kudarcára, melynek következtében valóban számos olyan rendőr tartozhatott továbbra is a testülethez akik már 1945 előtt is teljesítettek szolgálatot.

Ezután a küldöttek elfogadták a konferencia határozatát mely a következő pontokat tartalmazta:

„1. A konferencia küldöttei örömmel és lelkesedéssel fogadták el pártunk irányvonalát. Az értekezlet követeli az infláció elleni erélyes harcot. Az infláció terheit viseljék a gazdagok. A konferencia helyesli a kötött gazdálkodásra való áttérést. A korszerű anyaggazdálkodás és a spekuláció letörésére a konferencia követeli a szénbányák államosításának gyors befejezését. Valamennyi bányáág – elsősorban a bauxitbányák – államosítását, a bányákhoz tartozó feldolgozó üzemekkel együtt. Továbbá az erőműtelepek, olajforrások államosítását, s a Ganz Művek rimamurányi és Weisz Manfréd üzemek állami kezelésbe vételét.

2. A konferencia követeli a közigazgatási apparátus létszámcsökkentését. Követeli a hadsereg és főként a tisztkar 80 000-es létszámának lecsökkentését legfeljebb 10 000 főre. Tiltakozik az újjgazdák földjeinek bármilyen címen való visszavétele ellen.

3. A konferencia örömmel fogadja Rákosi elvtársunk rádió felhívását az ország bányászaihoz. Az értekezlet bányász küldöttei vállalják az ország újjáépítését eldöntő széncsatát. Nógrádi elvtársnak adott ígéretéhez híven március 15-ig Tatabánya széntermelését napi 500 vagonra emeli fel.”³³¹

---

³²⁹ Hauer István említette ezt az esetet a felszólalása alkalmával. Uo. 14. o.

³³⁰ MNL KEML XXXV. ffc. 23. f. 3. ő. e. Esztergom-Komárom Egyesített Vármegyék (sic!) MKP szervezetének első konferenciája, 23. o.

³³¹ Uo. 25. o.

A határozat elfogadása után került sor a vármegyei pártválasztmány tagjainak a megválasztására melynek név szerinti összetételét a következő táblázat illusztrálja.³³²

16. táblázat. A végrehajtó bizottság és a pártválasztmány tagjai és póttagjai

A pártválasztmány tagjai és póttagjai
Barta István, Bottyán István, Csapucha Mihály, Döme Piroska (nöfelelős), Elek János, Flórián Gusztáv (propagandista), Földes Mártonné, Friedmann Mátyás, Gedő János, dr. Hadanich Gyula, dr. Hacker György, Hauer István (tömegszervező), Kántor Béla, Király Ferenc, Király Lajos, Kollár József (ifjúsági felelős), Korczyk József, Kovács János, Knyazovics András, Molnár Mihály, Molnár Lajos, Novák István, Petrás Paula, Pintér Ferenc, Somlói János (kádermegbízott), Soós Sándor (vármegyei titkár), Süveg István, Szász József, dr. Tárkányi Lajos, Török István, Warsitz Gyula (közigazgatási felelős)
Fehér István (póttag), Gabricsevics József (póttag), Maglódi László (póttag), Magyar Józsefné (póttag), Tóth Gyula (póttag)

A megválasztott választmány összetételét elemezve több megállapítást is tehetünk arra vonatkozóan. Elsőként mindjárt azt, hogy az összesen 32 tagot és 4 póttagot számláló testületbe 32 férfit (89%) és 4 nőt (11%) választottak be. A tagok közé elsősorban a vármegyei munkásmozgalom ismert és elismert tagjai kerültek, szinte minden korosztály képviselőjében, hiszen vannak az 1880-as években (pl. Dr. Tárkányi Lajos), illetve az 1920-es években (pl. Somlói János) születettek is. Mellettük országos ismertséggel rendelkező személyt is találunk a névsorban, Döme Piroskáét, aki a források szerint 1943-ban került kapcsolatba a tatabányai kommunistákkal. A vármegyei nőmozgalom szervezésében 1946 januárjától vett részt. A fenti névsorban számos érdekes életúttal rendelkező személlyel is találkozhatunk, akik közül kiemelkedik Hauer István, aki a vármegyei tömegszervezői funkciót töltötte be a választmányt követően.

Hauer István 1892. december 18-án született a Gesztesi járáshoz tartozó Nagyigmánd községben. Mindössze három éves volt, amikor árva lett, ezután a nagyszülei nevelték. Tizenkét éves korában nagyapja betegsége miatt gazdasági cselédként próbálta eltartani magát a nagyszüleit. Az első világháború kezdetétől a keleti fronton harcolt, ahol 1915. március 29-én fogságba esett. Számos fogolytáborban megfordult, mígnem saját bevallása szerint 1917-ben hosszabb időre a szibériai Tomszkba került. A fogságba esését követő harmadik évben,

³³² PSZL 274. f. 16. áll. 176. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 45. o.

tehát 1918-ban belépett a helyi kommunista pártba, 1920-ban pedig már a Vörös Hadsereg katonájaként több ütközetben vett részt. Ezt követően sikeresen elvégzett egy hathetes pártiskolai tanfolyamot is. Hét év magyarországi távollétet követően illegális politikai munka végzésére Magyarországra került.³³³ A hazaérkezését követő időszakról a következőket olvashatjuk az önéletrajzában: „1921. február 7-én Csóton letartóztattak. Egy Beck Pál nevű szigetszentmiklósi kulák elárult. [...] Csótról Pápára vittek majd Zalaegerszegre. Csóton és Pápán kevés ideig voltunk. A hosszabb időt a zalaegerszegi internáló táborban töltöttem, ahonnan letartóztatásom után majdnem 4 évvel később szabadultam.”³³⁴ 1924 és 1944 között Csépen tartózkodott, folyamatos csendőri felügyelet alatt. Hauer 1944-ben ismét letartóztatták, majd a dunaszerdahelyi 421-es különleges internáló táborba szállították, ahonnan a szovjet csapatok szabadították ki. 1945-ben aktív részese volt a Csép községi kommunista párt megszervezésének, melynek titkári teendőit a tárgyalts korszakban ő látta el. Az 1950-es években komoly szerepet játszott a termelőségmozgalmak szervezési munkáiban is.³³⁵ Az 1956-ot követő időszakban részt vett az MSZMP helyi szervezetének a megszervezésében, majd három éven keresztül abban a párttitkári pozíciót is betöltötte. Az elsők között lépett be a munkásörtségbe, emellett szintén szerepet vállalt a Hazafias Népfront megyei és a Csép községi szervezetében is. 1979. május 11-én hunyt el Tatabányán.³³⁶

A táblázatból az is kiderül, hogy a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei Bizottságának új titkára lett, a munkásmozgalmi múlttal rendelkező Soós Sándor személyében.

Soós Sándor 1905. augusztus 5-én született a Győr vármegyei Gönyü községben. Szülei, akik mezőgazdasági cselédek voltak, rajta kívül két fiút és egy lányt neveltek. 1910-ben kerültek Tatabányára, ahol Sándor sikeresen elvégezte az elemi iskolát. 1917-től folyamatosan dolgozott, előbb Tatabányán a Cementgyárban és a bányában, később Felsőgallán asztalossegédként. Tevékeny részese volt a szénmedence községeiben kibontakozó illegális kommunista mozgalomnak is, emiatt számos alkalommal került összetűzésbe a csendőrséggel. Az 1930–1933 közötti belgiumi kitérőt követően ismét Tatabányára került ahol 1938-ig munkanélküliként tengette az életét. Az ekkor meginduló gazdasági konjunktúrát kihasználva sikerült elhelyezkednie különféle építkezéseken illetve a Tatabánya-újtelepi élelemtárban. 1945 márciusának végétől tevékeny részt vállalt a

---

³³³ MNL KEML XXXV. ffcs. 45. f. 84. ó. e. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntetettek személyi anyaga (20. század). Hauer István önéletrajza, 18. o.

³³⁴ Uo.

³³⁵ Uo. 19. o.

³³⁶ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 71–72. o.

kommunista párt alapszervezeteinek szervezésben és a földosztásban Tatabányán és a Tatai járás községeiben. 1945 júniusában előbb két hetes, majd ezt követően három hónapos pártiskolát is elvégzett. A vármegyei titkári tisztséget egészen 1950-ig töltötte be, a tanácsválasztásokat követően a Földművelési Minisztériumba került az állami gazdaságok főosztályvezető-helyettesi pozíciójába. 1951-ben az Állami Egyházügyi Hivatal apparátusának volt a tagja, igaz mindössze két hónapig, júliusban ugyanis pártfegyelmeivel leváltották. Ennek oka egy csomagelvesztéssel és autólerobbanással is tarkított pécsi kiküldetés volt, melyet az említett okok miatt csak egynapos késéssel tudott teljesíteni. Ezután a pilisi és a dorogi szénbányáknál dolgozott. 1954-ben súlyos bányabalesetet szenvedett melyet követően már lényegesen alacsonyabb pozíciókban alkalmazták. 1965-ben nyugdíjazták. 1949–1953 között országgyűlési képviselő, számos kitüntetés birtokosa. 1973. május 22-én, Dorogon halt meg.³³⁷

Az első vármegyei konferenciát kultúrelőadás követte melynek programjában a „Két ember a bányából” című jelenet, az „Ostoba” címet viselő partizán melodráma, továbbá szavaltatok és zeneszámok is szerepeltek, melynek zárásaként a jelenlévők elénekelték az Internacionálét.³³⁸

3. A nemzetiségi kérdés

1945 után a térség társadalmainak többségi közhangulata a nemzetiszocializmus mellett a kisebbségeket – elsősorban a németeket – tette felelőssé a második világháború kirobbantásáért.³³⁹ A térségben élő német lakosság kötelező erejű kitelepítését Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról a potsdami konferencia írta elő. A különböző lengyel területekről, beleértve Kelet-Poroszországot, elmenekült vagy elűzött németek száma körülbelül 7–8 milliót, a csehszlovákiaiaké 2,6-3 milliót, a magyarországiaké pedig több mint 200 ezret tett ki. Ezzel gyakorlatilag megszűnt a csehszlovákiai német kisebbség, a magyarországi pedig a felére csökkent.³⁴⁰ Az 1945. május 10-én az 1 710/1945. M. E. sz. rendelettel létrehozott Népgondozó Hivatal adatai szerint hozzávetőlegesen 185 ezer németet telepítettek ki Magyarországról, sokan pedig önként távoztak, vagy a szovjetek hurcolták el őket.

³³⁷ MNL KEML XXXV. 45. f. 59. ő. e. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntetettek személyi anyaga (20. század). Soós Sándor önéletrajza, 1–3. o.

³³⁸ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 45. o.

³³⁹ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 199. o.

³⁴⁰ Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és a 20. században.* Budapest, 1998, Napvilág Kiadó, 278. o.

Az önként távozők közé tartoztak többek között a szomori németek is, akiknek egy része 1944 végétől több hullámban hagyta el a szülőföldjét. 1944 őszén ugyanis a helyi Volksbund vezetősége felszólította a tagjait, hogy a rendelkezésre álló vonatokon vagy szekereken költözzenek ki Németországba. Ekkor 16 család, összesen 65 tagja távozott. Őket követte a szovjet hadsereg közeledésének hírére 1944. december 10-én 70 nő és 30 gyermek, akik a herceghalmi vasútállomáson szálltak fel arra a vonatra, amely rövidesen elhagyta az országot. December 11-én további 15 férfi 9 lovaskocsi igénybevételével, Tarján és Kocs érintésével Kisbéren szállt fel az országot a háta mögött hagyó vonatszerelvényre.³⁴¹

A szovjetek általi elhurcolást, az úgynevezett „málenkij robot”-ot az 1944. december 22-én kelt 0060. sz. parancs rendelte el. Ez a német nevű személyekre vonatkozott, függetlenül attól, hogy beszélték-e a nyelvet, vagy milyen nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallották magukat. Feltehetően 40-65 ezer német származású és nevű személyt hurcoltak el ilyen módon Magyarországról.³⁴² Mivel Komárom-Esztergom vármegye területén 1944 decemberétől 1945 márciusának végéig állandó harcok dúltak, ráadásul az egyes települések többszöri alkalommal is gazdát cseréltek, az itt végbement népmozgásokról csak szórványos adataink vannak. Láng Beáta szerint Dorogról 1945. január 10-én mintegy 900 személyt hurcoltak el a szovjetek, akik közül sokam már útközben meghaltak, elsősorban az időjárás, a járványok és a megfelelő élelmezés hiánya miatt. Az 1948-ban visszatért túlélők sok esetben családjuknak és rokonságuknak már csak a hült helyét találták, mert időközben végrehajtották a kitelepítéseket.³⁴³ A Dorogtól alig 15 km-re fekvő Máriahalomról 50–60 férfit hurcoltak el, akiknek harmada soha sem látta viszont szülőföldjét.³⁴⁴ A vármegye Tatai járásában végrehajtott szovjet deportálások mértékét eddig nem tisztázta a helytörténetírás.

Az internálásokkal³⁴⁵ párhuzamosan, 1945 tavaszától kezdetét vette az országos rendelkezések végrehajtása, melynek során a vármegye területén fekvő jelentős számú német lakosság által benépesített településeken hozzáfogtak a vagyonek kobzásához, összeköltöztetésekhez és a telepések ugyanitt történő elhelyezéséhez. Ezek közül az 1945. március 18-án megjelent földreformrendelet különösen hátrányosan érintette a magyarországi németeket, hiszen amíg a különböző szélsőjobbaldali szervezetek esetében különbséget tett egyszerű tagok és vezetők között, s csak az utóbbiak birtokait kobozta el nagyságra való tekintet nélkül teljes egészében, a Volksbund esetében ez a különbségtétel nem érvényesült.

³⁴¹ Tóth Krisztina: *Reményé váljon az emlékezet. Szomor története.* Szomor, 2008, Szomor Község Önkormányzata, 94. o.

³⁴² L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 202. o.

³⁴³ Láng Beáta: *A dorogi németek kitelepítése 1947-ben.* Dorog, 1997, 15–16. o.

³⁴⁴ Wágenhoffer Vilmos: *Népességcsere Máriahalomon 1945–1949 között.* Limes, 1992, 1. sz. 86. o.

³⁴⁵ Az internálások részletesebb tárgyalását lásd a II.1. fejezetben.

Az egyszerű Volksbund-tagok birtokát éppúgy kisajátították, mint a vezetőket, sőt még azokat is, akik német hangzású családi nevet vettek fel. A kollektív vagyonekobbzás célja a szétesztható földalap növelése, és ezáltal a magyar szegényparasztok és a menekültek földvagyonhoz juttatása volt.³⁴⁶ Az Esztergomi járáshoz tartozó Dágon 71, Dorogon 73, Máriahalmon 66 család vagyonát kobozták el 1945. június-július folyamán, Süttön pedig 24 családot. Leányváron a községi földigénylő bizottság javaslata alapján a Komárom-Esztergom Megyei Földbirtokrendező Tanács 1945-ben 180, majd a következő év augusztusában újabb 34 tulajdonos vagyonát vette el.³⁴⁷ Az elkobzott ingatlanok területe a vármegyében 1945. október 29-ig 14 115 kh., 1946. június 5-ig 16 176 kh., 1947. május 31-ig 18 034 kh. volt. Az elkobzások után a németeket összeköltöztették, majd a megüresedett ingatlanokba telepes családokat költöztettek be.³⁴⁸ Egy 1947. márciusi statisztika szerint a vármegye 17, jelentős számban németek által is lakott községébe 599 telepes család, összesen 2 617 személy érkezett, de rajtuk kívül (140 családtaggal) 34, főleg erdélyi és felvidéki menekült család is jött.³⁴⁹

Esztergom városáról és a járásról 1945. július 7-én készítették el a rendőrség munkatársai azt a hangulatjelentést, melyben már arról írnak, hogy: „*A sváb községek lakóinak hangulata nyomott és a demokráciával szemben bizalmatlan. Főbb vezetőik már letartóztatásban vannak, s a sváb lakosság megfigyelése állandóan folyamatban van.*”³⁵⁰

Miként vélekedtek a politikai pártok a „sváb-kérdés”-ről? Erről először a Nemzeti Parasztpárt nyilatkozott, Kovács Imre 1945. április 7-én az Andrássy út 25. szám alatti központban fogalmazta meg a véleményét. Eszerint: „*Magyarország végre elérkezett oda, hogy tisztázhatja viszonyát Németországgal és a svábsággal. A svábság egy batyuval jött ide, egy batyuval is menjen.*”³⁵¹ A Magyar Kommunista Párt egyetértett a Nemzeti Parasztpárt álláspontjával, amit az 1945. április 17-én és 18-án a Szabad Népből megjelent, sváb kitelepítést sürgető cikkek is bizonyítanak.³⁵² Ehhez azonban hozzátartozik az is, hogy kezdetben a hazai³⁵³ és a moszkvai³⁵⁴ kommunisták között különböző álláspont alakult ki a nemzetiségi kérdésről, ugyanis az utóbbiak szerint lehetetlen etnikai határt alkotni

³⁴⁶ Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó, 126. o.

³⁴⁷ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 207. o.

³⁴⁸ Gróf: i. m. 19. o.

³⁴⁹ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 208. o.

³⁵⁰ ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 4. d. 19. o.

³⁵¹ Fehér István: *A magyarországi németek kitelepítése 1945–1950*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó, 24. o.

³⁵² Kővágó László: *A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés 1918–1948*. Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó, 320. o.

³⁵³ Közéjük tartozott Kállai Gyula és Rajk László.

³⁵⁴ Ezt a csoportot Gerő Ernő és Révai József képviselte.

Magyarország és a vele szomszédos államok között, éppen ezért helytelenítették az áttelepítést. Később a helyzet azonban úgy alakult, hogy az MKP által képviselt nemzetiségi politikának mégis sarkalatos pontjává vált a kollektív felelősségről és felelősségre vonásról szóló állásfoglalás.³⁵⁵

1945. július 17. és augusztus 2. között került sor a szövetséges nagyhatalmak potsdami konferenciájára, mely a magyarországi németek kitelepítéséről is hozott határozatot. Eszerint az ügy végrehajtását Magyarország tekintetében a Szövetséges Ellenőrző Bizottságra bízta. Ez azt is jelentette, hogy az Ideiglenes Nemzeti Kormány és a következő kormányok feladatait ebben a kérdésben egészen a békekötésig a SZEB intézte.³⁵⁶ Ennek megfelelően a nemzetgyűlési választásokat követő november 28-i SZEB ülésen Vorosilov marsall kijelentette, hogy a magyar kormánytól kapott információk szerint a deportálásra váró svábok száma 350 000 fő lesz.³⁵⁷

A kitelepítésről szóló 12 330/1945. M. E. sz. rendelet a magyarországi német nemzetiségű lakosság Németországba való kitelepítéséről 1945. december 29-én jelent meg.³⁵⁸ Mindazokat, akik 1941-ben német anyanyelvűeknek vagy német nemzetiségűeknek vallották magukat, akik magyarosított nevüket német hangzásúra változtatták vissza, valamint azokat is, akik a Volksbundnak vagy valamely fegyveres német alakulatnak a tagjai voltak, a rendelet Németországba való áttelepülésre kötelezte.³⁵⁹ Az események felgyorsulása valószínűleg nagy elégedettséggel töltötte el az MKP dorogi szervezetét, akik a német nemzetiségűek tárgyában 1945. november 20-án terjedelmes levélben fordultak az MKP Országos Központja Közigazgatási Osztályához. Ebben megemlítik, hogy a nagyközségben meglehetősen nagy létszámú, mintegy 1 100 személy vallotta magát német nemzetiségűnek, akik közül sokan a szovjet csapatok elől vagy elmenekültek, illetve a településen „meglapulva” vészelték át a háborút. Az általuk megfogalmazott kérés lényege az volt, hogy az 1941-es népszámlálás alkalmával német nemzetiségűnek vallókat tartalmazó lista minél hamarabb eljusson a szervezetük központjába, ugyanis e nélkül a birtoklevelek kiadása és az új telepéseknek juttatandó ingó és ingatlan vagyon kiosztása nem fejezhető be.³⁶⁰ Ráadásul „*a visszaszivárgások és a szemtelenkedések a svábok részéről mindennaposak és az országos*

---

³⁵⁵ Zinner: i. m. 31. o.

³⁵⁶ Izsák: *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948...* 114. o.

³⁵⁷ Feitl István (szerk.): *A magyarországi Szövetséges Ellenőrző Bizottság jegyzőkönyvei 1945–1947.* Budapest, 2003, Napvilág Kiadó, 112. o.

³⁵⁸ Zielbauer György: *Adatok és tények a magyarországi németiség történetéből (1945–1949).* Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó, 59. o.

³⁵⁹ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 209–210. o.

³⁶⁰ PSZL 274. f. 15. áll. 48. ó. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései, 73. o.

*központ segítsége igen jelentős számunkra.*³⁶¹ A németység körében elkeseredést váltott ki a rendelet, habár a negatív hírek ellenére még mindig voltak olyanok, akik az eljövendő kitelepítésről szóló híreket tévedésnek tartották.³⁶² Valószínű, hogy a reménykedők hangulata megváltozott volna, amennyiben értesülnek arról az 1945. december 12-én elkészült tervezetről, mely szerint a magyarországi németek kitelepítését megelőzte volna gyűjtőtáborokba való tömörítésük.³⁶³ Eszerint Komárom-Esztergom vármegye 29 községének 28 902 főt számláló német lakosságát Csolnokra szállították volna.³⁶⁴ A tömörítési terv végrehajtásához néhány helyen hozzá is fogtak, teljes véghezvitelére nem került sor.³⁶⁵

A Komárom-Esztergom vármegyei kitelepítések³⁶⁶ első szakaszának végrehajtásával dr. Benczur József miniszteri osztálytanácsost bízták meg, illetve nevezték ki miniszteri biztossá. Az előzetes tervekkel ellentétben azonban az 1946-os évben mindössze három vármegyei településen került sor a német lakosság egy részének kitelepítésére.³⁶⁷ Leányváron március 24-én 868 főt, Máriahalmon április 2-án 637 főt, míg Szomoron április 13-án 314 főt érintett a kitelepítés végrehajtása.³⁶⁸ A leányvári kitelepítés meglehetősen botrányosra sikerült, az itt élő magas számú bányászcsalád mentesítésének ügye miatt, mely a procedura lezárulását követően azt jelentette, hogy 124 bányászcsalád összesen 390 személy „végső mentesítés”-ben részesült.³⁶⁹ Az Esztergomi járás másik községében Máriahalomban szintén sor került a népgazdasági szempontból fontos bányászcsaládok (összesen 24) utolsó pillanatban, már-már meglepetésszerű felmentésére. Azonban ennek ellenére az ingó- és ingatlan vagyonukat elkobozták.³⁷⁰ Leányvárral és Máriahalommal ellentétben Szomoron, ahol nem éltek bányászok, így bányászmentesítésre sem került sor, szinte teljes mértékű volt a német lakosság kitelepítése.³⁷¹ Ezzel Komárom-Esztergom vármegyében a kitelepítések első szakasza lezárult, ami azt jelentette, hogy a vármegye német nemzetiségű lakossága 1 819 fővel csökkent. Fontos megjegyezni azt is, hogy a német kitelepítések messze alul maradtak a korábbi tervekben rögzítettekhez képest. Emiatt a Népgondozó Hivatalt 1946. július 27-én megszüntették, a kitelepítés lebonyolítása ezzel átkerült a Belügyminisztérium hatáskörébe.

---

³⁶¹ Uo.

³⁶² Wágenhoffer: i. m. 87. o.

³⁶³ Gróf: i. m. 21. o.

³⁶⁴ PSZL 274. f. 10. áll. 35. ó. e. A sváb kitelepítéssel kapcsolatos iratok, 23. o.

³⁶⁵ Gróf: i. m. 21. o.

³⁶⁶ A kitelepítés a Budapest környéki falvakban indult meg, az első szerelvények 1946. január 19-én gördültek ki Budaörsről.

³⁶⁷ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 212. o.

³⁶⁸ Zielbauer: i. m. 64. o.

³⁶⁹ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 212–214. o.

³⁷⁰ Wágenhoffer: i. m. 88. o.

³⁷¹ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 215. o.

A kitelepítések második szakaszára 1947-ben került sor. Hosszas előkészítő munkát követően augusztus utolsó napjaiban két községben, a tatai járáshoz tartozó Környén és az esztergomi járás közigazgatási területén fekvő Dorogon hajtották végre a kitelepítéseket.³⁷² A dorogi kitelepítést váratlanul, két lépcsőben hajtották végre, közvetlenül a választásokat megelőzően augusztus 27-én és 30-án. Méreteit tekintve az első sokkal nagyobb, szervezettebb akció volt, és feltehetően 114 főt érintett. A második kitelepítés Láng Beáta számításai szerint 42 főt érinthetett.³⁷³ Környén 1947. augusztus 27-én történt meg a német lakosság elszállítása a 202. számú szerelvényen melyen összesen 465 személy hagyta maga mögött a községet.³⁷⁴ A kitelepítéseket Komárom-Esztergom vármegyében tehát két szakaszban hajtották végre, mely során összesen mintegy 2 440 főt szállítottak el szülőföldjükről. Mindez azt is jelenti, hogy a Komárom-Esztergom vármegyei kitelepítések nem érték el még a 10%-ot sem, hiszen alapul véve a tömörítési tervben szereplő 28 902 fős összlétszámot és az imént idézett 2 440 kitelepítetett akkor 8,4%-os arányszámot kapunk. Mi lehetett ennek az oka? Úgy véljük, hogy elsősorban a mentesítések, amit elsősorban azzal magyarázhatunk, hogy a vármegye területén két szénmedence is volt, ahol nagyszámú német nemzetiségű lakosság élt és dolgozott. Emiatt gazdasági szempontból nélkülözhetetlenek voltak.

A következőkben a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei Bizottsága³⁷⁵ vezető politikusainak az álláspontját ismertetjük, melyek a magyarországi németek kitelepítésének tárgyában születtek. Az első erre vonatkozó adatot az 1945. augusztus 31-én kelt jelentésben találhatjuk, melyben a kommunista vezető arról tájékoztatja a felsőbb pártszervet, hogy a vármegye politikai hangulatát jelentősen befolyásolja a „svábság” kérdése. Ráadásul *„ezeknek a politizáló része részben a Szoc. Dem. részben a kiszagda pártba helyezkedett el, ahol védelmet nyújtanak nekik.”*³⁷⁶ Véleménye szerint ezért lenne nagy szükség a kitelepítés kérdésének gyors és mielőbbi megoldására.³⁷⁷ Az 1945 késő őszién készült Esztergom és környékének politikai hangulatát elemző összefoglalók pedig már a német nemzetiségű lakosság és az újonnan érkezett telepesek közötti konfliktusokba nyújtanak bepillantást. Eszerint Leányváron a „svábokkal” szemben fellépő telepesek rendkívül elszántak, ennek ellenére az ő érdekeiket képviselő szervek hiánya miatt sok kérdés

---

³⁷² Gróf: i. m. 27. o.

³⁷³ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 218. o.

³⁷⁴ Gróf: i. m. 28. o.

³⁷⁵ Kivételt képeznek ez alól a vármegyei konferenciák jegyzőkönyveiben foglaltak.

³⁷⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 146. o.

³⁷⁷ Uo.

megoldásában teljességgel tehetetlenek. A jelentéstevő szerint a község jegyzője és az öttagú helyi rendőrség is a német nemzetiségű lakosok pártján állt. Mindezt elsősorban a helyi kommunista párt gyengeségének számlájára írta.³⁷⁸

A helyzet a következő év márciusára sem sokat változott, amire elsősorban Tömpe András³⁷⁹ által készített a Politikai Rendészeti Osztály Vidéki Főkapitányságának a tevékenységét összegző jelentésének a vármegyére vonatkozó tartalmából következtethetünk. Véleménye szerint ugyanis a svábságnak az a része, amely számít a kitelepítésre, nem végzi el az időszerű tavaszi mezőgazdasági munkákat, mivel tudatában vannak annak, hogy annak eredményét már nem ők arathatják le. A betelepítettek pedig nem elég hogy szerszám és vetőmaghiánnyal küzdöttek, sokan közülük egyáltalán nem értettek a földműves munkákhoz.³⁸⁰ Azért akadt kivétel is, Vértessomlón például a kitelepítésre ítélt németek mindenütt elvégezték az évnek ebben a szakaszában esedékes munkákat.³⁸¹ Sok egyéb mellett a vármegye szénmedencéiben folyó munkát is hátrányosan érintette a folyamatban lévő kitelepítés. Az iratok tanúsága szerint ugyanis amióta a sváb bányászok tudomást szereztek arról, nem jártak dolgozni ami egyenes következménye lett a termelés érezhető visszaesésének. Érdekességként mindenképpen megemlíthetjük azt is, hogy a dorogi bányászszakszervezet titkára sokkal jobban aggódott a szlovákok áttelepülése miatt, véleménye szerint ők szorgalmasabbak és jobb munkát is végeztek, mint a német nemzetiségű bányászok.³⁸²

A gazdasági életben okozott problémák mellett a kitelepítéseknek fontos pártpolitikai aspektusai is voltak. A jelentések szerint ugyanis *„a sváblakta területeken a bekövetkezendő kitelepítések folytán a Kisgazda Párt gyengülésére és a munkáspártok erősödésére lehet számítani. Ezért a területeken a reakciós körök élénk tevékenységet fejtenek ki a volksbundisták mentésére.”*³⁸³ Minden bizonnyal ezt a lehetőséget akarták kihasználni a szociáldemokraták is, melyről Papp Lajos az 1946. március 21-én kelt jelentésében a következőképpen számolt be: *„Érzésem az volt, hogy a Szociáldemokrata Párt kiküldötte*

---

³⁷⁸ Uo. 189. o.

³⁷⁹ Tömpe András a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának volt a vezetője egészen annak 1946. október 6-án bekövetkezett megszűnéséig. Tömpe ezt követően majd egy évtizedig szovjet hírszerzőként tevékenykedett latin-amerikai országokban.

³⁸⁰ PSZL 274. f. 11. áll. 11. ö. e. Tömpe András jelentései a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának tevékenységéről és a Péter Gáborral való ellentétéről, 26. o.

³⁸¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 10. o.

³⁸² PSZL 274. f. 10. áll. 33. ö. e. Magyar Áttelepítési Kormánybizottság jelentései a sváb községek politikai, gazdasági viszonyairól, 1. o.

³⁸³ PSZL 274. f. 11. áll. 11. ö. e. Tömpe András jelentései a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának tevékenységéről és a Péter Gáborral való ellentétéről, 20. o.

erősen pártszempontokat visz a kérdésbe, és menteni akar minden svábot, aki a szociáldemokrata párt tagja.”³⁸⁴ Ezzel szemben az MKP helyi vezetői Máriahalom községben a német nemzetiségű lakosság kitelepítéséig átmenetileg még a kommunista pártot is feloszlatták.³⁸⁵

A Népgondozó Hivatal megszüntetését követően alig két nappal Soós Sándor vármegyei titkár már amiatt panaszkodott, hogy a kitelepítés felfüggesztése és a telepések folyamatos áramlása komoly feszültséget okozott. A kialakult helyzetért elsősorban a Földbirtokrendező Tanácsot és a rendőrséget tette felelőssé.³⁸⁶ 1946 őszére a helyzet mit sem változott, hiszen: „19 sváb község van a megyében és a kitelepítés még csak egy³⁸⁷ községben történt meg. Többi sváb községben teljes a zűrzavar, szervezni nem igen merünk mert nem tudjuk, hogy ki kerül kitelepítés alá.”³⁸⁸ Emellett meg kell említenünk azt is, hogy a telepések problémáját sem sikerült megoldaniuk úgy a telekkönyvezés mint az egyéb juttatások terén sem.³⁸⁹ A kitelepítés második szakaszának idejéről rendkívül kevés pártirat áll a rendelkezésünkre. Ennek elsődleges oka az lehet, hogy ekkor már a választásokra való felkészülés állt munkájuk és beszámolóik középpontjában. Megállapításunkat igazolja a vármegyei titkár 1947 júliusában keletkezett jelentése is, melyben a szavazati joggal rendelkezők ügyével foglalkozott. Véleménye szerint ugyanis a vármegyében élő svábok kitelepítésének a megoldása komoly előnyt jelentene a kommunista pártnak az elkövetkező választások alkalmával.³⁹⁰ A választások másnapján született jelentésében pedig már arról szerezhettünk fontos információkat, hogy a svábok kitelepítését minél előbb meg kell indítani, az általuk lakott községekben uralkodó feszültségek megoldása érdekében.³⁹¹ Az ezt megelőző napok dorogi kitelepítését azonban egy szóval sem említették.

Ezt követően szinte egyetlen mondatban sem utalnak a német nemzetiségű lakossággal kapcsolatos „problémákra”. Azt mindenesetre bizton állíthatjuk, hogy a vármegyei kommunista apparátus tagjai – igazodva az országos tendenciához – a kitelepítés szorgalmazói közé tartoztak. Valószínűleg az is nyugtalanította őket, hogy a német

---

³⁸⁴ Uo.

³⁸⁵ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 73. o.

³⁸⁶ MNL KEML XXXV. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 4. o.

³⁸⁷ A vármegyében erre az időre már három községben végrehajtották a kitelepítéseket.

³⁸⁸ MNL KEML XXXV. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 8. o.

³⁸⁹ Uo.

³⁹⁰ Uo. 53. o.

³⁹¹ Uo. 60. o.

nemzetiségű lakosok nagy része a Szociáldemokrata Párt tagjainak létszámát gyarapította, nem pedig az övékét. Az pedig a fentiekből egyértelművé vált, hogy aktív propagandát a kitelepítés bizonytalansága miatt nem volt érdemes ezekben a községekben végezni.

*

A német kitelepítéssel párhuzamosan került sor a magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezmény keretében a szlovák lakosság egy részének eltávozására is. A nagyhatalmak nyomásának eredményeképpen Gyöngyösi János külügyminiszter elfogadta az 1945. november 11-i, Prágába szóló meghívását, megkezdve ezzel a lakosságcseréről folyó egyezkedéseket.³⁹² Az 1946. február 27-én megkötött magyar-csehszlovák lakosságcsere egyezményben a magyar kormány hozzájárult ahhoz, hogy a magyarországi szlovákok között azok, akik akarnak, önként áttelepülhessenek Csehszlovákiába. Az áttelepülés előkészítésére, a jelentkezések összegyűjtésére Csehszlovákia kormánybizottságot küldhetett Magyarországra.³⁹³ A Csehszlovák Áttelepítési Bizottság propagandamódszere az élőszóval történő meggyőzésre épített. Az előre kidolgozott beszédekkel a nemzettudatot kívánták felébreszteni, gazdasági ígéretekkel kellőképpen megalapozva.³⁹⁴ Ezt megelőzően a kollektíven bűnösnek nyilvánított magyar lakosság elleni jogfosztó intézkedések 1945-től kezdve sorozatosan jelentek meg a kassai kormányprogram³⁹⁵ szellemében. A kassai kormányprogram kihirdetésétől 1947 áprilisáig 46 ezer magyar menekült át Magyarországra.³⁹⁶ A Magyar Kommunista Párt vármegyei választmánya az 1946. december 1-jén megtartott ülésén foglalkozott a kérdéssel, sőt az általuk elfogadott határozati javaslatot a Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja is közölte. Ebben „*megállapítja a választmány, hogy a deportálás rendkívüli durvasága, az a mód, ahogy a családokat szétszakítja egymástól és elviselhetetlen testi és lelki gyötrelmekbe taszítja egyes*

---

³⁹² Balogh Béni: Csehszlovák-magyar lakosságcsere: ki- és betelepítések Komárom-Esztergom vármegyében a II. világháború után. In: *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltárának Évkönyve 1993–1994*. Esztergom, [é. n.], 168. o.

³⁹³ Kővágó: i. m. 314. o.

³⁹⁴ Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig. Trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*. Pozsony, 2007, Kalligram Könyvkiadó, 250. o.

³⁹⁵ Az 1945. április 5-én kiadott program VIII. fejezete kimondta, hogy a csehszlovák állampolgárságot csakis a köztársasághoz hű magyar nemzetiségű lakoságnak hagyják meg, a többieket megfosztják attól.

³⁹⁶ Gyüszti László: *Néhány adalék a szlovák-magyar lakosságcsere történetéhez*. Limes, 1992, 1. sz. 13. o.

*megcsúfolása az emberiségnek...*³⁹⁷ A választmány felkérte a párt vármegyében élő szervezeteit, hogy indítsanak gyűjtéseket ezzel is segítve a menekülteket.³⁹⁸

Az áttelepülésre buzdító propaganda hatásos volt, bár a csehszlovák vezetők nem voltak megelégedve az összesen 90 ezer jelentkezővel. Az áttelepítési kormánybiztosság kimutatásai szerint Komárom-Esztergom vármegye községei közül 1946-ban a legtöbben Kesztlőcön (1091), Sárísápon (1025), Cséven (927), Bánhidán (843) és Vértesszőlősön (427) jelentkeztek áttelepülésre.³⁹⁹ Tömpe András 1946 március végi jelentésében a vármegyei áttelepülésekről a következőket olvashatjuk: „*A Dorog környékén lakó szlovákság kitelepítése veszélyt jelent a bányatermelésre nézve. A szlovák propaganda az eddig nyugodt munkásságot megzavarta, számítani lehet arra, hogy Bánhida, Vértesszőlős és Oroszlány községekből a munkások 65-70 %-a fog Szlovákiába költözni.*”⁴⁰⁰ A kommunista vármegyei titkár ugyanezen időszakában született jelentéséből kiderül, hogy az önkéntes kitelepítés az amúgy is rossz gazdasági – elsősorban a mezőgazdaság állt gyenge lábon – helyzetet tovább rontja, ugyanis a szlovák propagandisták olyan eredményesen agitáltak, hogy egyes helyeken még a gyümölcsfákat is kiszedték.⁴⁰¹

A magyarországi szlovákok intézményes áttelepülésére 1946. június 11-én vette kezdetét, a befejező szakaszára pedig 1948 őszén került sor. A lakosságcsere befejezését követően a Szlovák Telepítési Hivatal zárójelentésében ismertette a lakosságcsere végeredményét. Eszerint a Magyarországról önként áttelepült szlovákok száma 73 273 főt tett ki, míg a lakosságcsere-egyezmény alapján ténylegesen kitelepített szlovákiai magyarok száma 89 660 személyt jelentett.⁴⁰² Azt, hogy Komárom-Esztergom vármegye területéről hányan települtek át Csehszlovákiába a különböző statisztikák, kimutatások – melyek adatai sok esetben ellentmondanak egymásnak –, hiszen sok esetben különböző időpontokban készültek, sok esetben pedig egyes községek nem is kerültek bele azokba nehéz pontosan megállapítani. Az eddigi adatok szerint úgy véljük, hogy a számuk nagyon hasonló lehetett a német kitelepítettekéhez.⁴⁰³

---

³⁹⁷ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 39. o.

³⁹⁸ Uo.

³⁹⁹ Gyüszí: i. m. 15. o.

⁴⁰⁰ PSZL 274. f. 11. áll. 11. ő. e. Tömpe András jelentései a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának tevékenységéről és a Péter Gáborral való ellentétéről, 44. o.

⁴⁰¹ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 85. o.

⁴⁰² Vadkerty: i. m. 303–304. o.

⁴⁰³ L. Balogh: *Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949...* 233–241. o.

4. B-lista, káderhelyzet, „frakcióharcok”

Az 1946-os év koalíción belüli küzdelmeinek szerves részét alkotta a közalkalmazotti kar soraiban ez év májusában megindított intézkedéssorozat, a B-listázások ügye. Ennek indoklásában a politikai tisztogatás szempontjai mellett gazdasági érvek is megfogalmazódtak, éspedig az, hogy az 1938–1941 között végbement területgyarapodással összefüggésben jelentősen megszorodott állami adminisztráció fenntartása jelentős többletkiadást jelentetett az amúgy is gyenge lábakon álló gazdaságnak.⁴⁰⁴ Ráadásul sokan annak ellenére megkapták a fizetésüket, hogy ténylegesen nem teljesítettek közszolgálatot.⁴⁰⁵ A közalkalmazotti társadalommal szemben tanúsított tolerancia az 1945-ös választásokat követően egy csapásra megváltozott. Egy héttel a választásokat követően Vásárhelyi Miklós nyitotta meg a Szabad Nép hasábjain azt a sajtókampányt, mely az államapparátus megtisztítását követelte az igazolási eljárások után is hivatalban maradt „reakciós” tisztségviselőktől.⁴⁰⁶ A közigazgatás megtisztítására vonatkozó első tervezetet 1945. november 22-én készítették el az MKP pártközpontjában, s ebben már egyértelművé tették azt is, hogy a hangsúly konkrétan a tisztogatáson lesz.⁴⁰⁷ A pártok egyébként tisztogatási akcióval teljes mértékben egyetértettek, vitát közöttük mindössze a végrehajtás módja generált. Több hétig tartó disputát követően 1946. május 6-án megszületett a pártközi megállapodás a B-lista végrehajtásáról, mely a közalkalmazotti létszámot az 1938. évi állapotokhoz képest tíz százalékkal kívánta redukálni. Az ebben a tárgyban kiadott sajtóközlemény szerint azoknál az intézményeknél és hivataloknál, ahol a létszám nem haladja meg az 1937–38-as keretet, politikai szempontok függvényében akár az alkalmazottak 20 százalékát is elbocsáthatják. Ellenben ahol magasabb a létszám, ott a politikai mellett a gazdasági szempontokat is figyelembe kell venni. Végezetül azt is közölték, hogy azokat a személyeket, akik minden szempontból túljutottak az igazolási eljárásokon, mentesülnek az újabb procedúra alól.⁴⁰⁸ Az 5 000/1946. M. E. sz. rendelet értelmében a leépítési ügyekben háromtagú bizottságok határoztak, melyekbe egy-egy tagot a miniszterelnök, az illetékes szakminiszter és a Szakszervezeti Tanács delegált.⁴⁰⁹ A rendelet azokat ítélte elbocsátandónak, akiknek a „hivatali működése az ország demokratikus szellemű újjáalakítását nem szolgálja”, továbbá azokat, akik a hivatali funkciójukból adódó feladataikat a megkívánt mértékben rátermettség

⁴⁰⁴ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 76. o.

⁴⁰⁵ Valuch Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó, 154. o.

⁴⁰⁶ Gyarmati György: *Harc a közigazgatás birtoklásáért. A koalíción belüli pártküzdelmek az 1946. évi hatalmi dualizmus időszakában.* Századok, 1996, 3. sz. 512. o.

⁴⁰⁷ Uo. 513. o.

⁴⁰⁸ Horváth–Szabó et al.: i. m. 226. o.

⁴⁰⁹ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 65. o.

vagy szorgalom híján képtelenek voltak ellátni. A szankciók tehát nemhogy a kisgazdapárt által szorgalmazott szakképzettségi kritériumokat nem tartalmazták, hanem újfent a szubjektivizmusnak tág teret engedő, tárgyilag nem egyértelműsíthető formulákkal operált. Az alaprendelet⁴¹⁰ a fővárosban két hónap alatt, augusztus 31-ig pedig országosan is befejezendő procedúráról szólt.⁴¹¹ Az akció lebonyolításának végén született zárójelentések arról tanúskodtak, hogy a minisztériumokban 45 348, a területi önkormányzatoknál 21 209, míg az állami üzemek apparátusából 26 576 fő került B-listára. Az összesen 93 133 fő likvidálása a közigazgatásból egyenes következménye az lett, hogy sok helyütt teljesen megbénult az államgépezet. Ezzel összefüggésben az MKP KV Közigazgatási Osztálya 1946. augusztus 5-én kelt levélében⁴¹² arról informálta a kommunista vármegyei bizottságokat, hogy az államapparátus zavartalan működésének biztosítása végett öttagú bizottságot kell alakítani, melyet a Független Kisgazdapárt, a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a Szakszervezeti Tanács irányítása alatt tevékenykedő szakszervezeti kiküldött alkot. A bizottság véleménye alapján a vármegyei alispánnak az volt a feladata, hogy azokban a hivatalokban, ahol a közigazgatás zavartalan működésének fenntartása elháríthatatlan akadályokkal küzdött, az egyes B-listára helyezett tisztviselőket vissza lehetett helyezni állásukba. Mindez természetesen „... *nem jelenti a B-lista revízióját, csupán az átmeneti nehézségek megoldása a cél. A B-lista revíziójáról külön miniszteri rendelet fog dönteni, de már most is lehetőleg csak olyanokat tartsunk vissza, akiknek a B-listáról való levételét helyesnek, szükségesnek tartják és a revízió kapcsán is mellettük foglalnak állást.*”⁴¹³ Az 1946. augusztus 6-án hatályba lépett 9 050/1946. sz. rendelet által életre hívott revíziós – és a revíziót előkészítő ad hoc jellegű – bizottságok közel háromnegyed éven át húzódó B-lista revízió zárószáma 6 668 főben jelölhető meg, ami a közalkalmazotti szférából elbocsátottak bő 7 százalékára rúgott.⁴¹⁴ A revíziót követő létszámapasztás tehát összesen 86 465 főben adható meg.

A közigazgatás megtisztításának ügyéről a Komárom-Esztergom vármegyei pártiratokban elsőként az 1946. március 3-án megtartott Tatai járási konferencia jegyzőkönyvéből szerezhetünk információkat. Soós Sándor az ez alkalommal tartott

---

⁴¹⁰ Az eredeti direktíva megjelenését követően majd négy tucat kiegészítő, módosító intézkedés jelent meg, mely a kontraszelekción szolgált.

⁴¹¹ Gyarmati: *Harc a közigazgatás birtoklásáért. A koalícion belüli pártküzdelmek az 1946. évi hatalmi dualizmus időszakában...* 522–523. o.

⁴¹² Hivatkozva az 5 093/1946. B. M. rendeletre.

⁴¹³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 30. ő. e. Közigazgatási funkciók betöltésével kapcsolatos iratok, 3. o.

⁴¹⁴ Gyarmati: *Harc a közigazgatás birtoklásáért. A koalícion belüli pártküzdelmek az 1946. évi hatalmi dualizmus időszakában...* 522–523. o.

referátumában kifejezésre juttatta azon nézetét, miszerint a köztisztviselők magas létszáma⁴¹⁵ az elkövetkező időszakban fenntarthatatlan lesz, mégis maguknak a „közhivataloknak a megtisztítása” igen nehéz feladatot ró majd a kommunista pártra.⁴¹⁶ Hogy ez alatt mit értett, sajnos nem fejtette ki bővebben. Király Lajos hosszas, az élet szinte minden területét érintő kérdését behatóan tárgyaló felszólalása végén ugyancsak kitért a B-lista ügyére, mellyel kapcsolatban leszögezte, hogy: *„Ne úgy gondoljuk a reakció eltávolítását a közigazgatásból, hogy majd fentről a vezetőség elintézi. Nem! Nekünk kell ott közbeszólni! Ha tudjuk, hogy a község hátrányát érzi annak, hogy az a bizonyos jegyző ott van, ki kell szórni.”*⁴¹⁷ A felszólalók Királyhoz hasonlóan jobbnál jobb javaslatokkal álltak elő a közigazgatás megtisztításának az ügyében. Többben azon véleményüknek adtak hangot, miszerint a B-listát népi mozgalommá kell tenni, oly módon, hogy a névsorokat a polgároknak kellene összeállítani, ellenkező esetben ugyanis az igazoló eljárásokhoz hasonlóan ez is kudarcba fog fulladni.⁴¹⁸ Az 1946. március 10-én megtartott vármegyei választmányi ülésen – igaz nem túl részletesen – ismét szóba került a B-listázások ügye. Az érdemi hozzászólók egyikeként Knyazovics András sárisápi párttitkár azt javasolta, hogy a közigazgatás megtisztítása érdekében tartsanak demonstratív gyűléseket – elsősorban bányászok részvételével.⁴¹⁹ A párt képviselői mellett a Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága is foglalkozott a kérdéssel, méghozzá a féléves összefoglaló jelentések keretében. Az 1946-os év márciusának első két hetének történéseit tárgyaló rész abba enged bepillantást, hogy ebben az időszakban a jobboldali köztisztviselők körében feltűnő érdeklődés mutatkozott meg a munkáspártok irányába, amit a jelentéstévő elsősorban a B-lista elkerülésének és a meglévő pozíciók biztosításának a számlájára írt.⁴²⁰

A kommunista párttagságra vonatkozó adatok vizsgálatából azonban arra következtethetünk, hogyha voltak is a közalkalmazottak részéről puhatolózások a Magyar

---

⁴¹⁵ A közigazgatási apparátus létszámát a hajdani Komárom vármegye Csehszlovákiához került területeiről érkező hivatalnokok is növelték.

⁴¹⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 49. o.

⁴¹⁷ Uo. 51. o.

⁴¹⁸ Uo. 52-54. o.

⁴¹⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 4. o.

⁴²⁰ ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 4. d. 12. o.

Kommunista Párt irányába, ez csakis 1946 júliusára vezethetett eredményre⁴²¹, melyet a következő táblázat is igazol.⁴²²

17. táblázat. A párttagok járások szerinti megoszlása március, május és július hónapokban

Járások/városok neve	1946. március	1946. május	1946. július
Esztergomi járás	5 500	4 142	4 703
Esztergom város	?	570	644
Gesztesi járás	3 500	2 464	2 946
Komárom város	?	652	664
Tatai járás	8 000	9 031	9 563
Összesen	17 000	16 859	18 520

A Szabad Esztergom Vármegyei Híradó 1946. május 5-i száma – tehát a másnapi pártközi értekezleten született megállapodást megelőzően – már arról tudósította az olvasóit, hogy az április utolsó hetében megkezdődött B-listázást a Komárom-Esztergom vármegyébe kiküldött miniszteri biztos „nagy körültekintéssel” végezte.⁴²³ Ennek eredményeképpen a „Nemzeti Bizottságok úgy a városi, mint a megyei és járási tisztviselők ügyében már megtették javaslataikat. Az összegyűlt anyag feldolgozása május 6-ára befejeződik s akkor a megfelelő javaslatokkal felterjesztik a belügyminisztérium illetékes osztályára, ahol majd a végleges határozatot fogják meghozni.”⁴²⁴ A kommunisták vármegyei felső vezetése az összeállított listát még a felterjesztés előtt feldolgozhatta, amit az 1946. május 5-i választmányi ülésen elhangzottak is igazolnak, ekkor ugyanis Soós Sándor éles kritikával illette a közigazgatás megtisztításának az ügyét, szerinte ugyanis a végrehajtás során nem sikerült elérniük a párt által kitűzött célokat, ami miatt a B-lista ekkor még meglehetősen „siralmasan nézett ki” a vármegyében.⁴²⁵ Azt hogy milyen adatokkal volt elégedetlen Soós, Tárkányi Lajos összegezte a hozzászólásában, mely szerint az 1 102 alkalmazott közül addig az időpontig mindössze 245 fő került B-listára, ami vármegyei viszonylatban 22%-ot jelentett. Ugyanezen ülésen Hacker György is kitért a Soós Sándor által megfogalmazott kritikára, melyben válaszolva a vármegyei titkárnak ő a nemzeti bizottságokban dolgozó párttagok

⁴²¹ Ebben a hónapban a tagságot 701 fő értelmiségi is szaporította, ez a szám azonban 1946 szeptemberére azonban 539 főre apadt.

⁴²² PSZL 274. f. 16. áll. 43. ö. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 11. o.; PSZL 274. f. 16. áll. 44. ö. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 62. o.

⁴²³ *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. május 5.

⁴²⁴ Uo.

⁴²⁵ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 6. o.

közötti rossz kommunikációt jelölte meg fő problémaként. Elek János pedig a falvakban dolgozó jegyzőket tette felelőssé, véleménye szerint ők nem tájékoztatták a nemzeti bizottságokat a B-listáról, ráadásul az MKP delegáltjait is igyekeztek „kijátszani”. Volt olyan felszólaló is – példának okáért a korábban már részletesen bemutatott Hauer István – aki szerint magát a közigazgatást is egyszerűsíteni kellene, ez azonban nem aratott osztatlan sikert a jelenlévők körében.⁴²⁶ A kérdés tárgyalásának zárásaként Hadanics Gyula ügyvéd a következő megállapítást tette: „*A B-lista gyengesége azt mutatja, hogy nem foglalkoztunk eléggé a falusi szervezetekkel és a N. B.-okkal. Nincs ugyanakkor a megyében kellő szövetkezeti élet és ami van abba sincs befolyásunk.*”⁴²⁷ A rendőrségi jelentések szerint a B-lista oly nagy bizonytalanságot okozott a közigazgatásban, aminek következtében a hivatali teendők ellátása sok helyen nagyon felületessé vált, ennek pedig az lett a következménye, hogy a parasztság egy része igyekezett kibújni az aktuális beszolgáltatási kötelezettségei alól.⁴²⁸

Javában folyt még a B-lista bizottságok⁴²⁹ munkája, amikor 1946. július 17-i keltezéssel a MKP KV Közigazgatási Osztálya a B-listázások folytán előálló jegyzőhiány bekövetkezésére felhívó levelet juttatott el a vármegyei pártbizottsághoz. Emiatt – figyelmeztettek – sor kerülhet majd arra is, hogy kommunistákat kell elhelyezni különböző jegyzői pozíciókba. A 200 878/1946. B. M. rendeletben foglaltak szerint ugyanis a rövidített közigazgatási tanfolyamra azok vehetők fel, akik középiskolai, vagy azzal egyenértékű iskolai végzettséggel rendelkeznek, illetve a szakszervezet által rendezett közigazgatási tanfolyam után az alkalmassági vizsgát letette. Kiskaput jelentett viszont az a kitétel, miszerint a belügyminiszter hozzájárulhat olyanok felvételéhez is, akik sem megfelelő iskolai végzettséggel, emellett pedig iskolai gyakorlattal sem rendelkeztek.⁴³⁰ A fentiek értelmében „...*az Elvtársak intézkedjenek, hogy mindazok az Elvtársak, akiknek a jegyzői pályához kedvük van és pártszempontból és egyéb szempontból megfelelőek is, tekintet nélkül iskolai végzettségükre, vagy arra, hogy a szakszervezet közigazgatási tanfolyamát elvégezték-e, haladéktalanul adják be kérvényüket a Belügyminisztériumba.*”⁴³¹

---

⁴²⁶ Uo.

⁴²⁷ Uo. 7. o.

⁴²⁸ ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 4. d. 184. o.

⁴²⁹ Komárom-Esztergom vármegyében négy bizottságot állítottak fel, egyet Komáromban, egyet Tatán, kettőt pedig Esztergomban.

⁴³⁰ MNL KEML XXXV. fős. 23. f. 30. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 1. o.

⁴³¹ Uo.

Az 1946. július 21-én megjelent Szabad Esztergom Vármegyei Híradó „*Vigyázzunk a Gömbös-katonákra...*” címmel írt cikkében arra hívta fel az illetékesek figyelmét, hogy a B-lista bizottságok tagjai – hiába kellően tájékozottak – előtt homályban maradhatnak a közalkalmazottak olyan múltbéli cselekedetei, amelyért feltétlenül B-listára kell kerülniük. Ezért részletesen ismertették az 1933-ban hivatalba került és azóta is ott lévő tisztségviselők tevékenységét, majd a következő megállapítást tették: „*Ma ezek a Gömbös-katonák meghúzódnak és sunyin lesik, hogy keresztülcsússzanak valahogy a B-listán.*”⁴³² 1946 júliusának végére mindenütt befejeződött a közigazgatás létszámának leépítése a vármegyében. A pártiratok tanúsága szerint az itt működő 3 belügyi bizottság 280 főt, míg a földművelésügyi bizottság 81 főt utalt a B-listára. A kultuszminisztérium keretén belül működő bizottság nem adott le semmiféle jelentést, mivel az ő munkájuk rendkívüli módon elhúzódott, Soós szerint a bizottságba delegált „reakciós elemek” tevékenysége miatt.⁴³³ A beszámolók tanúsága szerint sok helyen, így Komáromban is közmegelegedést váltott ki egyes tisztségviselők eltávolítása, akiket ráadásul kivétel nélkül az MKP javaslatára bocsátottak el.⁴³⁴ A B-lista előkészítési irataiban az azokra felkerülő személyek mellé gondosan feljegyezték azt is, hogy milyen okból lenne szükség az illető közalkalmazottat az államigazgatásból elbocsátani. Ezen – a sajnos csak ad hoc jellegű – bejegyzések között szerepelt a jobboldali, a klerikális, a szovjetellenes, az antidemokrata, a nyilas, a reakciós, a züllött, a megvesztegethető, az iszákos és a sváb származású megnevezés is.⁴³⁵ A véglegesen B-listára kerülő személyekről pillanatnyilag nem rendelkezünk ilyen kimutatásokkal, minthogy a fent említett Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején pozícióba kerülő államapparátusi dolgozókra vonatkozó feljegyzésekkel sem találkoztunk az iratokban.

Néhány nappal az összesítés elkészülte után az MKP KV Közigazgatási Osztálya újabb levelet küldött a vármegyei pártbizottságnak augusztus 7-i keltezéssel, melyben a fentiekben már ismertetett B-lista revíziójának menetét vázolták fel. Mivel a tervezet szerint a revízió kismértékű lesz, figyelmeztették a pártfunkcionáriusokat arra, hogy jól átgondolt fontossági sorrend alapján jelöljék ki azokat, akiket mindenképpen mentesíteni szeretnének majd.⁴³⁶ A rendelkezésre álló szórványos kimutatások szerint – mely csak a belügyi bizottság adatait tartalmazza – a visszavettek száma valóban alacsony volt, ugyanis mindössze 22 fő

⁴³² Szabad Esztergom Vármegyei Híradó. 1946. július 21.

⁴³³ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 69. o.

⁴³⁴ Uo. 12. o.

⁴³⁵ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 16. ó. e. A közigazgatás „megtisztításával” kapcsolatos iratok, 1–68. o.

⁴³⁶ Uo. 66. o.

mentesült a korábban összeállított B-lista alól.⁴³⁷ Az 1946. augusztus 18-i Szabad Esztergom Vármegyei Híradó írásában melyet a jegyzők kérdésre hegyezett ki a cikkíró igen részletesen – sajnos a számszerű kimutatások mellőzésével – tudósított. Eszerint Komárom-Esztergom vármegye 65 községéből az államapparátus leépítése során 13 község maradt vezető jegyző nélkül, ami miatt a tisztviselők visszarendelésére volt szükség. Miután ez megtörtént, elégedetten értesíthették a vármegye lakosait arról, hogy a községekben, a központi szerveknél, továbbá Esztergom és Komárom városokban a közigazgatási teendők ellátása immár zavartalan.⁴³⁸

*

„Legfőbb érték – a káder. Meg kell érteni, hogy a mi viszonyaink között minden a káderektől függ”.⁴³⁹ A hatalom átvételéhez és annak megtartásához ugyanis elengedhetetlenül szükség volt a megfelelő felkészültségű és abszolút párthű kádergarnitúra kiépítésére. A kérdéssel viszonylag korán, már az 1945. március 30-i MKP KV ülésen is foglalkoztak. Ekkor többek között szóba került az is, hogy a vármegyei székhelyeken káderosztályt kell létrehozni, melynek feladati közé tartozna a meglévő káderek nyilvántartása és az új káderek felkutatása, illetve a párt soraiba nem illő személyek azonnali eltávolítása.⁴⁴⁰ Ezeknek a feladatoknak a megfelelő ellátására kiválasztott személyekkel szemben pedig a következő fontos elvárásokat támasztották: „Feltétlenül politikailag megbízhatónak, lehetőleg régi illegális párttagnak kell lennie, vagy legalábbis olyannak, ha nem régi párttag, aki részt vett valamilyen illegális akcióban a párttal együtt. Volt frakciós káder-ember nem lehet soha semmi szín alatt.”⁴⁴¹

A vármegyei kommunista káderhelyzet feldolgozását az 1945. augusztus 31-én kelt titkári jelentésben foglaltak értelmezésével és feldolgozásával kell kezdenünk, a jelentésből ugyanis fontos információkat szerezhetünk a vármegyei bizottság, a járási titkárságok és a községi pártszervezetek személyi összetételére vonatkozóan is. Eszerint úgy a vármegyei bizottság, mint a három járási titkárság munkájában komoly hiányosságok voltak

---

⁴³⁷ Gyarmati: *Harc a közigazgatás birtoklásáért. A koalícion belüli pártküzdelmek az 1946. évi hatalmi dualizmus időszakában...* 542. o.

⁴³⁸ *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. augusztus 18.

⁴³⁹ Idézi Gyarmati György: *A káderrendszer és a rendszer kádere az ötvenes években*. Valóság, 1991/2. sz. 51. o.

⁴⁴⁰ PSZL 274. f. 2. áll. 21. ö. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 5. o.

⁴⁴¹ Uo.

tapasztalhatók. Mindezt elsősorban a közlekedési eszközök hiányával⁴⁴² és a személyi állomány alacsony létszámával, illetve a tisztességes megélhetést garantáló jövedelem elmaradásával indokoltak. Éppen ezért a pártszervezetek vezetőségeiben (Komárom, Dorog, Keszthely, Ács, Tát és Süttő) számos személycserére is sor került, melyet elsősorban azzal indokoltak, hogy ezekben a községekben a kommunista párt irányvonalát nem tudták megfelelő módon képviselni.⁴⁴³ Előfordult egyébként olyan község is, nevezetesen Leányvár ahol a párttitkárt korrupció gyanúja miatt kellett eltávolítani.⁴⁴⁴ A hiányosságok ellenére a közigazgatás vonatkozásában mégis megvolt az esély arra, hogy saját embereikkel töltsék fel a fontosabb pozíciókat, nagy részükről azonban saját bevallásuk szerint az „ügyetlenségük” miatt lecsúsztak. Sikert egyedül a rendőrség berkein belül értek el, hiszen a vármegyei rendőrfőkapitány (Stibor Imre – „hivatalosan” NPP) és a politikai osztály vezetőjének (Bolgár Imre – MKP) megválasztása során elérték azt, hogy minden az előre eltervezett program szerint zajlott.⁴⁴⁵

A koalíciós korszak politikai küzdelmei során azonban kiemelt fontossággal bírt a megfelelő színvonalú kádermunka végzése, mellyel a vármegyei pártfunkcionáriusok is tisztában voltak. Somlói János kádernegbízott az általa képviselt felfogásról a következőképpen vélekedett: *„A legnagyobb súlyt arra fordítom, hogy a pártvezetőségben, a közigazgatásban meghúzódo korrupct és meg nem felelő elvtársakat leváltssam és helyébe megfelelő igaz elvtársakat helyezzek.”*⁴⁴⁶ A párt által meghatározott feladatokra minden szempontból alkalmas utánpótlás „kinevelésének” érdekében a vármegyében kéthónapos és háromhetes pártiskolákat szerveztek. Az előbbire elsősorban a járások, városok, nagyüzemek, nagyközségek és a tömegszervezetek titkárainak, kizárólag a 20 és a 40 év közötti korosztályból, míg az utóbbira a községi titkárok, kisüzemi titkárok és a közigazgatási funkcionáriusok – életkorra vonatkozó kötöttségek nélkül – jelentkezését várták.⁴⁴⁷ 1946. augusztus 11-én a kádervezetők részére megtartott ülésen Korczyk József arról számolt be, hogy szerinte azért nem szerencsés a 40 esetleg 45 éven felüli funkcionáriusok jelölése az iskolákra, mert szerinte ez a korosztály már nem alkalmas arra, hogy megfelelő színvonalon

---

⁴⁴² A közlekedési eszközök hiánya a tárgyalt korszak egésze során komoly problémát jelenthetett, amit igazol, hogy mindez a B-lista kapcsán is felmerült.

⁴⁴³ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 145. o.

⁴⁴⁴ Uo. 159. o.

⁴⁴⁵ Uo. 161. o.

⁴⁴⁶ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 6. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának munkatervei, 3. o.

⁴⁴⁷ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 22. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága kádernegbízottjának munkatervei és jelentései a vármegye káderek helyzetéről és a kádernemkáról, 2. o.

sajátítsa el a tananyagot. Az egyes tanfolyamok kapcsán bizonyos szintű előképzettségre is szükség volt, ami azt jelentette, hogy a kéthónapos iskolára csak azokat javasolták, akik elvégezték már a két- esetleg háromhetes továbbképzést.⁴⁴⁸ Az a szerencsés személy pedig, aki minden szempontnak megfelelt és eljutott a jelölésig, a legelső feladataként el kellett készítenie az önéletrajzát még hozzá a következő szempontok maximális figyelembe vételével. Ezek szerint abban mindenképpen szerepelnie kellett az illető nevének, a születési helyének és idejének, az iskolai végzettségének, a szakképzettségének, és annak hogy a jelölt milyen családból származik.⁴⁴⁹ Ugyanezen év szeptemberére az illetékesek a pártiskolákra jelöléseket sikeresen összeállították, mely szerint a kéthónaposra 14 főt, míg a három hetesre 80 főt választottak ki, elsősorban – a központi utasítás figyelembe vételével – az ipari és a mezőgazdasági munkások közül.⁴⁵⁰ Mindenképpen érdemes azt is megemlíteni, hogy az életkorra vonatkozó irányelvet (24–35/40) maradéktalanul betartották, ami azt jelentette, hogy az ennél fiatalabb korosztály képviselőit csakis egészen kivételes esetben vették fel. Érdekességképpen azt is kiemelhetjük, hogy az értelmiségiek (orvosok, mérnökök, ügyvédek stb.) mellett nyilvántartották azokat is, akik bár nem voltak tagjai a Magyar Kommunista Pártnak, ellenben a pozíciójukból adódóan a párt célkitűzéseinek elérésében nagy segítséget tudtak nyújtani.⁴⁵¹ Az 1947. június 9. és 1947. július 22. között megtartott háromhetes pártiskola kapcsán rendelkezésünkre áll egy igen részletes kimutatás a 18 fős hallgatóságról, melynek alapos tanulmányozása során a következő megállapításokat tehetjük. Először is a résztvevők nemek szerinti megoszlása alapján megállapítható, hogy a tizennégy férfival szemben mindössze négy nő vett részt az oktatásban. Az életkorra vonatkozóan is rendkívül érdekes adatokat találunk, melyből kiderül, hogy egy fő a 20 éven aluli, három fő a 21–25 év közötti, tíz fő a 26 és 35 év közötti, míg a 35 év feletti korosztályt mindössze négyen képviselték. Amennyiben a foglalkozások figyelembe vétele alapján végezzük el a vizsgálatunkat, abból kiderül, hogy heten voltak bányászok, négyen ipari munkások, ketten-ketten földművesek és gyári munkásnők, ugyancsak két fő háztartásbeli, míg a rendőrséget csak egy fő képviselte. Végezetül felmerül a jogos kérdés, milyen tanulmányi eredmény született? A rendelkezésünkre álló adatok szerint nyolcan teljesen, négyen részben, öten kisebb részben sajátították el az anyagot. Emellett egy főt teljesen fejlődésképtelennek

---

⁴⁴⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 13. ő. e. Jegyzőkönyvek az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságánál tartott vármegyei kádervezetők értekezleteiről, 1. o.

⁴⁴⁹ Uo. 2. o.

⁴⁵⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 47. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának jelentései a budapesti Káder Osztály számára, 2. o.

⁴⁵¹ Uo. 3. o.

jelöltek meg az illetékesek.⁴⁵² Ugyanezzel a tanfolyammal kapcsolatban részletes leírást találtunk arról is, hogy milyen tananyaggal látták el a résztvevőket, milyen volt a fegyelem és a hallgatók tanulmányi előmenetele.⁴⁵³ Az iskola konkrét munkájának értékelése során az illetékesek megállapították azt is, hogy: „Az iskola hallgatói jó eredményeket értek el. Sok fontos kérdés megbeszélésre nem jutott elegendő idő. Csekély kivétellel a hallgatók az iskola után eredményesebben fogják munkájukat végezni. Általában élénkek voltak a szemináriumok és nemcsak a gyakorlati kérdések, hanem az elméleti kérdések körül is alakultak ki viták. Hiba volt, hogy a két pártnap, melyen részt vettünk, nem volt sikeres, ami némileg demoralizálta a hallgatókat.”⁴⁵⁴ Amennyiben az 1947-es év összes tanfolyamáról⁴⁵⁵ készített jelentést vizsgáljuk meg, akkor megállapíthatjuk, hogy hárman végezték el a hathónapost, míg hatvannyolcan a kéthónapost. Ennél jóval népszerűbb lehetett a két- és háromhetes pártiskola, melyeken összesen 257 fő végzett. A választások miatt hatnapos agitációs tanfolyamot is szerveztek, amin összesen 270-en vettek részt. Megpróbálkoztak úgynevezett vándor pártiskola szervezésével is, ebből azonban mindössze egy indult a vármegyében, mégpedig a jelentős számú bányász által lakott Tokod-Altárón.⁴⁵⁶

A káderiratok áttanulmányozása alapján megállapíthatjuk, hogy nagyon gyakoriak voltak a vezetőségben bekövetkezett személyi cserék, melyek okaként többnyire a korrupciót, az alkoholproblémákat és a nem megfelelő munkavégzést jelölték meg. Az ekkor végrehajtott személycserék során – az 1947-es év első felétől kezdve – igyekeztek a „paraszi kádereket” és a pártiskolákból kikerülteket a vezetőségekbe integrálni. A pártszervezetekre vonatkozó további adatgyűjtésünket az archontológia tartalmazza.

*

A kommunista alapszervezetek megalakítását (is) tárgyaló fejezetben már esett szó az 1919-es és az új generáció képviselői közötti nézetkülönbségekről, ami azonban akkor még nem okozott látványos törést a kommunista párt helyi szervezeteiben. Ezzel szemben az 1946-os év utolsó hónapjaiban a Sándor Teofil vezetésével kibontakozó, a korabeli források által „frakcióharcnak” minősített belső pártharcot, melynek központja Tatabányán volt, komoly

⁴⁵² MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 37. ő. e. Káderjellemezések, kimutatások a pártiskolai tanfolyamokon részt vett hallgatókról, 7. o.

⁴⁵³ Uo. 8-10. o.

⁴⁵⁴ Uo. 10. o.

⁴⁵⁵ Sajnos az 1946-os évről ilyen típusú kimutatásokkal nem rendelkezünk.

⁴⁵⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 112. o.

feladat elé állította a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának a vezetését. Mit nevezünk, illetve neveztek frakciónak?

A frakció egy olyan párton belüli csoportot jelent, mely a párt általános politikai irányvonalával nem ért egyet teljes mértékben, éppen ezért a párton belül külön álláspontot képvisel. A kommunista párt esetében a lehető legszigorúbban tiltottak mindennemű frakciózást, hiszen a közvélemény számára egységet és erőt kellett mutatniuk. Szerintük ugyanis a frakciózás alááshatta a pártfegyelmet, megbonthatta a párt elvi és szerkezeti egységét, s nem utolsó sorban megbéníthatta a párt irányíthatóságát is. Éppen ezért a frakciózás rendkívül súlyos vádnak számított, amit a legszigorúbban büntettek.⁴⁵⁷

A Tatabányán kibontakozó „frakció” vezetője, Sándor Teofil 1897-ben született Tibor községben. Az első világháborúban – sok honfitársához hasonlóan – a keleti fronton harcolt, mígnem 1916-ban orosz hadifogságba került. Részt vett az orosz forradalomban, sőt – a korábban már bemutatott Hauerhez hasonlóan – a Vörös Hadseregben is harcolt. 1919-ben tért vissza Magyarországra, ahol a magyar Vörös Hadsereg katonája lett. A Tanácsköztársaság bukása után az emigrációban töltött évei alatt járt többek között Franciaországban és Csehszlovákiában is. Ez idő alatt több nyelvet is elsajátított. 1930-tól ismét Magyarországon tartózkodott, előbb Tatabányán bányásznak állt, majd rövid ideig a helyi sütödében is dolgozott. Az 1930-as évek második felében Budapesten vállalt munkát, méghozzá a Fővárosi Kenyérgyárban. Önéletrajzi adatai szerint tagja volt a KMP-nek, az MKP-nak, az MDP-nek és az MSZMP-nek is.⁴⁵⁸ Saját bevallása szerint a marxista tanok alapos megismerésével 1917 óta foglalkozott rendszeresen.⁴⁵⁹ Soós Sándor vármegyei titkár, Sándor Teofil munkásmozgalmi múltjának elismerését igazoló procedúra keretében a következőképpen vélekedett róla: *„1939-ben ismertem meg. Ő az illegális munkában nem vett részt. Beszélgetni szoktam vele, de csak addig a határig ameddig lehetett. Nem bíztam benne. Ő nagyon élesen beszélt a Horthy és a német fasizmus ellen, de mint ahogy saját maga is bevallotta és így is volt, hogy neki lehet mert őt bolondnak nézik. A felszabadulás után egy pár szélhámosnak szerzett is kisebb-nagyobb üzleteket addig amíg tolmács volt. De hamarosan megszüntettük a garázdálkodását.”*⁴⁶⁰

Sándor Teofil neve az 1945. május 21-én kelt „a tatabányai eseményekhez fűzött kiegészítések” címet viselő jelentésben szerepel először az iratokban. A róla adott jellemzés

⁴⁵⁷ <http://www.rev.hu/sulinet45/szerviz/kislex/kislexis.htm>. (utolsó letöltés: 2014. szeptember 14.)

⁴⁵⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 1. f. 149. ő. e. Sándor Teofil munkásmozgalmi múltjának elismerése kapcsán keletkezett iratok, 7. o.

⁴⁵⁹ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-87450. 3. o.

⁴⁶⁰ Uo. 1. o.

szerint „értelmes, jó elvtársnak vélték”, akiről nem tartották elképzelhetőnek, hogy a pártvezetőség elleni harcnak ő lett volna az irányítója. Sebő László – aki a jelentést készítette – szerint a neve azért merülhetett fel, mert a diktatórikus vezetési módszereket alkalmazó vezetőség elleni elégedetlenkedők hangadójaként lépett fel.⁴⁶¹ Kóbor Ferenc és Blau Lajos keltezés nélküli – valószínűleg 1945 júniusában, júliusában született – jelentésükben röplapokról is említést tesznek, melyek a vezetőség lemondását, Sándor Teofil előtérbe helyezését követelték.⁴⁶² A források szerint a röpiratokat 1945. április 15-én szerette volna terjeszteni, melyben Király Lajos járási titkár és Szöör István propagandista leváltását sürgette. A felhasználásra szánt röpcédulákat azonban nem tudta szétosztani, ezt ugyanis a rendőrség megakadályozta.⁴⁶³ Kóborék említést tettek Sándor illegális munkájáról⁴⁶⁴ is és a megbízhatatlan egyénekkal fennálló kapcsolatairól.⁴⁶⁵ Végezetül leszögezték, hogy „*vagy a reakció keze van a dolgokban, vagy valami frakció van kialakulóban*”⁴⁶⁶ 1946 augusztusára úgy tűnik számukra minden kétséget kizáróan bizonyosságot nyert, hogy ez utóbbi eset állt fenn. A kommunista rendőrség gyenge működését is tárgyaló jelentésben ugyanis Sándor Teofil ismét központi – nem is akármilyen – szerepet játszott. Eszerint Sándor fegyverrel támadt a felsőgallai élelemtár üzemi bizottságának az elnökére.⁴⁶⁷ Az ebben a tárgyban született rendőrségi jelentés szerint 1946. augusztus 1-jén a déli órákban Sándor Teofil rövid szóváltás után előrántotta a pisztolyát és Lukács Lajos üzemi bizottsági elnökre lőtt. Az incidens kiváltó oka Sándor sorozatos távolléte volt a munkahelyéről, amit Lukács több alkalommal is szóvá tett, legutolsó figyelmeztetésként fizetéslevonásnak a kilátásba helyezésével. Ekkor rontott be az irodájába Sándor, és követte el az előbb ismertetett cselekedetet. Lukács azonban időben elhajolt ezért a golyó célt tévesztett. Miután a pisztolyt kicsavarta Sándor kezéből, elment az MKP vármegyei titkárságára, ahol Soós Sándor értesítette a rendőrséget, akik bekísérték Sándor Teofil a felsőgallai rendőrbizottságra.⁴⁶⁸ A vizsgálati anyagokból kiderül, hogy Sándor Teofil a helyi munkásság körében nagy megbecsülésnek örvendett, főként azért, mert érdekeikért minden esetben kiállt. Vele

⁴⁶¹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 51. o.

⁴⁶² Uo. 66–67. o.

⁴⁶³ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-76368. 7. o.

⁴⁶⁴ Soós Sándor mindezt kategorikusan cáfolta. Úgy gondoljuk – a Sándor Teofil munkásmozgalmi múltjával kapcsolatban keletkezett dokumentumok átolvasása alapján –, hogy Soós mondanivalóját a Sándorral szembeni nagyfokú ellenszenv táplálta.

⁴⁶⁵ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ö. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 66–67. o.

⁴⁶⁶ Uo. 67. o.

⁴⁶⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 22. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága kádermegbízottjának munkatervei és jelentései a vármegye káderhelyzetéről és a kádermunkáról, 3. o.

⁴⁶⁸ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-87450. 10. o.

ellentétben Lukács Lajos rendkívül népszerűtlen volt a dolgozók körében, elsősorban a „nyers modora és az önteltsége” miatt.⁴⁶⁹ A Sándor által kiépített „frakció” tagjai közül azonban többen, az őrizetbe vételt követő pártnap⁴⁷⁰ végén erélyesen követelték a szabadon bocsátását, amit a vezetőség egy része (Soós Sándor, Szegvári József, Vígh Sándor, Korczyl József) kategorikusan elutasított. Ezzel szemben a pártvezetőség másik csoportja (Flórián Gusztáv, Bokor Ferenc és Somló János)⁴⁷¹ Sándor pártját fogva a rendőrség tagjai között végzett „rögtönzött agitációval” igyekeztek őt szabadlábra helyeztetni, ami sikerült is nekik, igaz csak egy napra.⁴⁷² A hatóság meggyőzése során nem merülhetett fel különösebb gond, hiszen: „*A felsőgallai rendőrség nagyobb része ugyancsak Sándor pártján van, mivel több rendőr volt vele összeköttetésben partizánkodása*”⁴⁷³ alatt.⁴⁷⁴

Elengedésének oka emellett az is volt, hogy a 14-es akna bányászai mihelyst értesültek az eseményekről azonnal beszüntették a munkát, amit csak Sándor szabadon bocsátása esetén vettek fel. A jelentések kitérnek arra is, hogy az ominózus aknán többségében a Szociáldemokrata Párt tagjai dolgoztak, aminek nagy szerepet tulajdonítottak a hirtelen munkabeszüntetés okainak a keresése során.⁴⁷⁵ Ezt követően Sándor rövid ideig ismét a rendőrkapitányság vendégszeretét élvezte, egészen addig, mígnem 1946 decemberének elején már a tatabányai kétnapos sztrájk előkészítésével és annak a kiobbantásával hívta fel magára a figyelmet. Még a sztrájkot megelőzően, 1946. november 25-én elkészült egy minden részletre kiterjedő jegyzőkönyv, melynek szerzője a „frakcióba” beépülő Somló János – aki korábban Sándor pártfogoltjaként lépett fel – volt. A Flórián Gyula lakásán megtartott gyűlés első felszólalója Fekete István azt hangsúlyozta, hogy a kommunista párt helyi szervezete helytelen politikát folytat, melynek elsődleges okaként a pártközpontból érkező rossz utasításokat jelölte meg. Majd rátért a legfontosabb célkitűzések felsorolására, melyek közül kiemelt jelentőséget tulajdonított a fontosabb pozíciók saját emberekkel történő feltöltésének.⁴⁷⁶ Javasolta továbbá egy titkos ezred felállítását is, melynek feladatkörét a következőképpen határozta meg: „*Ezzel az ezreddel a zsaroló zsidó és keresztény üzleteseket, illetve üzlethelyiségeket körüldárjuk és minden élelmi cikket, valamint iparcikket lefoglalunk,*

⁴⁶⁹ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-76368. 15–16. o.

⁴⁷⁰ Az iratok tanúsága szerint ugyanazon a napon került erre sor, amikor az incidens történt.

⁴⁷¹ Miután ők is Sándor mellett foglaltak állást a pártvezetés „dorgálásban” részesítette őket.

⁴⁷² MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 22. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága kádermegbízottjának munkatervei és jelentései a vármegye káderhelyzetéről és a kádermunkáról, 3. o.

⁴⁷³ Ez az illegális munkájára utalhat, partizán voltára utaló életrajzi adatot ugyanis nem találtunk.

⁴⁷⁴ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-76368. 15–16. o.

⁴⁷⁵ ÁBTL 3.1.9. Vizsgálati dossziék, V-87450. 10. o.

⁴⁷⁶ MNL KEML XXXV. fcs. 24. f. 13. ö. e. Jegyzőkönyvek a Sándor Teofil frakció ügyében, 6. o.

és mindent államosítani fogunk. A szövetkezetek élére pedig becsületes embereket teszünk.”⁴⁷⁷

A jegyzőkönyv további részében Sándor Teofil részletesen ismertette az 1945-ös akciójukat, amikor is Feketével együtt az akkori vezetés leváltásának érdekében plakátokkal próbálták céljaikat elérni – ez az ügy egyáltalán nem nevezhető frakciózásnak –, ami azonban nem sikerült, mivel a tervük idő előtt kitudódott. Miután elkobozták a plakátokat, előbb három napra lecsukták, majd a pártból is kizárták őket, igaz nem véglegesen, ugyanis három hónap múlva visszakapták a párttagkönyvüket.⁴⁷⁸ Sándorék új vezetőségre vonatkozó elképzelése pedig az volt, hogy azt elsősorban olyan emberekből kell összeállítani, akik megjárják a koncentrációs táborok valamelyikét.⁴⁷⁹ Arra, hogy mindez miért volt annyira fontos, nem tértek ki.

A sztrájkjal kapcsolatban felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint, az 1946. december 4-én délután, a XII-es aknánál kezdődött, mígnem a következő nap reggelén Tatabánya⁴⁸⁰ – később pedig Oroszlány – összes üzemében beszüntették a munkavégzést. A tiltakozás színhelyéül a tatabányai sportpályát választották, ahol december 5-én hozzávetőleg 15 ezer ember (többségük bányász) gyűlt össze. A tömeg elsősorban a drágaság megszüntetése⁴⁸¹ és a szénprémium megtartása mellett foglalt állást. Ez irányú követelésüket egyébként az MKP központjába is továbbították az illetékesek, így az összegyűlteket az üzemi bizottság jelenlévői meg tudták győzni arról, hogy hagyjanak fel a sztrájkjal és térjenek haza. A jelenlévők – néhány akadémikus kivételével – azzal a tudattal, hogy kérésük hamarosan meghallgatásra talál elindultak hazafelé.⁴⁸² A sztrájkot követően szinte azonnal születtek olyan jegyzőkönyvek, melyek elsősorban Sándor Teofil szerepét próbálták tisztázni. A Somlói János által készített egyik feljegyzésből kiderül, hogy a Sándorral folytatott beszélgetés során a nyilvánvaló ellentmondások felmerülése ellenére is igyekezett mindent tagadni, sőt a felelősséget megpróbálta áthárítani a „reakcióra” és Mohi Rezső bányagazgatóra.⁴⁸³ Somlói beszámolójának azonban van egy érdekes része is, éspedig a „frakció” országos kiépítettségét⁴⁸⁴ tárgyaló rövid szakasz. Eszerint Komárom-Esztergom vármegye szénmedencéinek munkásságán kívül erős bázissal és kiterjedt kapcsolatokkal rendelkeztek Salgótarjánban, Győrben, Pécsen, Szolnokon, Miskolcon, Szegeden és

---

⁴⁷⁷ Uo.

⁴⁷⁸ Uo. 7–8. o.

⁴⁷⁹ Uo. 8. o.

⁴⁸⁰ A dokumentumok tanúsága szerint szinte az összes üzemben voltak frakciótagok.

⁴⁸¹ Pedig ekkor már megtörtént a stabilizáció.

⁴⁸² MNL KEML XXXV. fcs. 24. f. 13. ő. e. Jegyzőkönyvek a Sándor Teofil frakció ügyében, 11–12. o.

⁴⁸³ Uo. 15–16. o.

⁴⁸⁴ Az 1946. december 5-én felvett jegyzőkönyvben ugyanezt közölte Troll Kálmán is. MNL KEML XXXV. fcs. 24. f. 13. ő. e. Jegyzőkönyvek a Sándor Teofil frakció ügyében, 10. o.

Budapesten is. Ezek közül Oroszlányban, Budapesten, Miskolcon és Salgótarjánban jelentős volt a frakció, míg Dorogon és Tokodon jelentékenyebb. Somlói azon kérdésére, hogy a városok és a bányavidékek között hogyan biztosították az összeköttetést, Sándor nem adott választ.⁴⁸⁵

Az MKP Bányász Szervező Bizottsága 1946. december 9-én készítette el a jelentését az 1945. december 5-én kezdődött sztrájkról, mellyel kapcsolatban megállapították, hogy annak kirobbanása elsősorban a bányászoknak juttatott illetményezésének a csökkentése volt. Az érvényben lévő kollektív szerződés ugyanis 58 mázsát írt elő a számukra, holott az elmúlt évben 70 mázsa szenet kaptak. A jelentéstevők emellett szoros összefüggést véltek felfedezni a Sándor Teofil és Felső József (helyi SZDP vezető) által szervezett tatabányai, illetve a pécsi sztrájk között.⁴⁸⁶ A jelentés végén pedig az alábbi következtetést vonták le: *„Nem olyan nagy baj, hogy ez a sztrájk most kirobbant, mert Tatabányán úgylis régen forrong minden. Most, hogy már a sztrájk előtt sikerült biztosítani a liszt, cukor és bakancsellátás jó részét, aminek hiánya elégedetlenségre adott néha okot, pártunk a sztrájkból megerősödve került ki. A sztrájk szervezőit már keresik, a káderosztály is intézkedik.”*⁴⁸⁷

Sándor Teofil egyébiránt még egy kísérlettel megpróbálta tisztázni magát a sztrájk kirobbantásának vádja alól, amikor is a következőket mondta: *„Somlói elvtárs egyáltalán ne gondold azt, hogy mi csináltuk a sztrájkot, mert ha mi csinálunk sztrájkot akkor az én üzemem⁴⁸⁸ is le fog állni, tehát abból is láthatod, hogy a sztrájkot nem mi csináltuk, mert az én üzemem dolgozott.”*⁴⁸⁹ Somlóit persze nem tudta meggyőzni, valószínűleg azért sem, mert neki sikerült beépülnie a frakcióba, ami által első kézből értesülhetett annak irányvonaláról és terveiről. Megállapította azt is, hogy magát a „frakciót” nem csak Sándor Teofil irányítja, hanem Fekete István, aki „fasiszta terveivel befolyásolja az elégedetlenkedőket.”⁴⁹⁰ Éppen ezért megkérte az illetékeseket, hogy: *„kemény kézzel, kommunista módra számolják fel ezen népellenes mozgalmat, amely a sokat szenvedett bányászokat a pusztulásba akarja vinni. Szilárd meggyőződésem hogy az elvtársak mindent megtesznek, hogy ezeket a sorainkból egyszer és mindenkorra megtisztítsák.”*⁴⁹¹ Kérése meghallgatásra talált, amit Soós Sándornak

---

⁴⁸⁵ Uo. 16–17. o.

⁴⁸⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 69. ö. e. A bányász szervező bizottság iratai. Közötte jegyzőkönyvek, instruktori jelentések, 65. o. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani Germuska Pálnak a forrás rendelkezésünkre bocsátásáért.

⁴⁸⁷ Uo. 65–66. o.

⁴⁸⁸ Ekkor a pékségben dolgozott.

⁴⁸⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 24. f. 13. ö. e. Jegyzőkönyvek a Sándor Teofil frakció ügyében, 17. o.

⁴⁹⁰ Uo. 9. o.

⁴⁹¹ Uo. 19. o.

az 1947-es év politikai eseményeit összegző jelentése bizonyít, melyből kiderül: „*Ezt a frakciót december végén felszámoltuk azzal, hogy Sándor Teofilt és egy pár társát letartóztatták. A frakciót vezetője letartóztatása után ideológiailag is szétvertük.*”⁴⁹² A „frakciótagok” jelentős része ezt követően „belátva pártbomlasztó tevékenységük káros hatásait” önkritikát gyakorolt és visszatérhetett a pártba. Soós szerint a „frakcióval” szembeni határozott fellépés jelentősen megerősítette a kommunista párt tekintélyét az ipari munkásság körében.⁴⁹³ Ezzel egy időben a vármegyei bizottság felső vezetésében is jelentős „tisztoगतó” akciót hajtottak végre, melynek keretén belül leváltották Flórián Gusztávot, Jordán Ferencet és Szalai Klárát is.⁴⁹⁴

A pártiratokban „Sándor Teofil-féle frakcióként” szereplő csoportosulás névsorát a „szigorúan titkos” minősítésű Nyilaskeresztes pártra vonatkozó tagnévsorokat és fényképeket tartalmazó dossziében találtuk meg, melyben Sándoron kívül a következő személyek szerepelnek: Szabó János, Horváth István, Szoeska Péter, Dóci Sándor, Flórián Gyula, Galambos ?, Héder Jánosné, Somlói János (aki a frakció tevékenységéről jelentett), Bokor Ferenc, Fekete István, Miksa ?, Bikes István, Láng ?, Laufer Mária, Lakk István, Ferenc János, Németh János, Heinrich ?, Bakóné, Farkas István, Farkas László, Kukurugya Lajos, Vígh Sándor, Flórián Gusztáv, Steinmacher János és Somlói Vilmos.⁴⁹⁵ Hogyan kerülhetett a névsor, az elsősorban nyilas iratokat tartalmazó dossziéba? A választ Sándor Teofil Operatív nyilvántartó kartonja adhatja meg, melyben a következő áll: „*Nyilas pártnak tagja volt, a felszabadulás után az MKP-be befurakodott és ott frakciót szervezett.*”⁴⁹⁶

Annak ellenére, hogy a korabeli forrásokban kezdettől fogva „Sándor Teofil frakcióként” szerepelt az imént ismertetett ügy, a kutatások mai állása szerint azt inkább nevezhetjük párton belüli pozícióküzdelemnek, melynek elsődleges kiváltó oka a stabilizáció ellenére még mindig fennálló munkáselégedetlenség volt. A helyi pártvezetőség pedig úgy oldotta meg a problémát, hogy a renitens embereket adminisztratív úton eltávolította a hatalom közeléből.

Éppen ezért, úgy véljük, hogy mindaz, ami ekkor történt szorosan kapcsolódik a Magyar Kommunista Párt berkein belül lejátszódott gleichschaltolási politikába, melynek keretében kerítettek sort például Demény Pál és a Weisshaus Aladár féle frakciók

---

⁴⁹² MNL KEML XXXV. f. 23. f. 20. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárnak jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 92. o.

⁴⁹³ Uo.

⁴⁹⁴ Uo. 111. o.

⁴⁹⁵ MNL KEML XXXV. f. 41. f. 14. ö. e. A Nyilaskeresztes Pártra vonatkozó iratok, fényképek.

⁴⁹⁶ ÁBTL 2.2.1 Operatív nyilvántartások, V-76368.

felszámolására is. Ezen frakciókkal szemben az MKP vezetésének az volt a taktikája, hogy a velük folytatott politikai vita helyett egészen más eszközöket vetettek be, s nemes egyszerűséggel internáltatta ezeket a személyeket. Itt jegyezzük meg, hogy Demény Pál szervezetének Komárom-Esztergom vármegyei tagjai is voltak méghozzá Martsa Alajos, Németh Pál és Bottyán István személyében.⁴⁹⁷

Végezetül az eset kapcsán mindenképpen utalnunk kell még a kommunista és a nyilas radikalizmus közös találkozási pontjaira is, melyek főként a gazdaság- és a szociálpolitika kérdéskörében mutatkoztak meg. Mire gondolunk? Elsősorban arra, hogy mindkét ideológia kiemelt hangsúlyt fektetett a marxi gazdaságpolitika főbb motívumaira, mint például az irányított tervgazdaság bevezetésére és az államosítások szorgalmazására. Emellett alapvetően tőkeellenesek is voltak, szorgalmazták a nagybirtokok – nem kímélve az egyházi tulajdont sem – felosztását, a munkanélküliség megszüntetését, a munkásság életszínvonalának emelését és a jövedelmek szabályozását is.

Hasonló – bár létszámában és szervezettségében jelentéktelenebb – „frakcióról” számolt be az MKP Felsőgalla-mésztelepi szervezetének titkára Korenkó Károly, az 1947. január 20-án kelt jelentésében. Bár megfelelő felkészültségű irányító híján nem ítélte veszélyesnek, mégis kívánatosnak tartotta „*a társaság maradéktalan felszámolását.*”⁴⁹⁸ Ez irányú tevékenységét mindenekelőtt a „frakció” összetétele motiválhatta, hiszen az főképp „németbarátokból” és nyilasokból toborozta a tagjait.⁴⁹⁹

5. Tömegszervezetek (szakszervezetek, a MADISZ és az MNDSZ)

A különböző társadalmi szervezetek és egyesületek gyűjtő elnevezése a tömegszervezet. Fontos jellegzetességük, hogy – néhány kivételtől eltekintve – a maga működési területén mindegyik szervezkedési monopóliummal rendelkezik.⁵⁰⁰ A Magyar Kommunista Párt számára a hatalom megszerzéséért vívott küzdelemben kiemelt szerepet játszott a különböző szervezetek irányítása feletti korlátlan ellenőrzés megszerzése.

A szakszervezetek és az üzemi bizottságok szerepét illetően egészen sajátos helyzet alakult ki. A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt közti megállapodások⁵⁰¹ szerint ugyanis – kezdetben – a szakszervezeteken belül nem lehetett alakítani külön bizottságokat, frakciókat vagy sejteket. Ugyanakkor a kommunista párt tagja köteles volt

⁴⁹⁷ Demény Pál: „*A párt foglya voltam*”. Budapest, 1988, Medvetánc, 46. o., 148. o.

⁴⁹⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 21. ó. e. Alsóbb MKP szervek titkárainak jelentései, 8. o.

⁴⁹⁹ Uo.

⁵⁰⁰ Kornai János: *A szocialista rendszer*. Pozsony, 2012, Kalligram Kiadó, 71. o.

⁵⁰¹ Lásd a két párt tagjaihoz 1944. október 10-én, 1945. január 21-én, majd 1945. április 27-én intézett közös leveleket.

politikailag úgy befolyásolni az eseményeket, hogy a helyi üzemi bizottságok vezetése az addig többnyire szociáldemokrata szellemű helyett kommunista legyen. Ennek megfelelően a kommunista pártszervezetekben működtek külön szakszervezeti megbízottak és a pártvezetőség tagjai közül is többen tagok lettek a helyi szakszervezeti és üzemi bizottságokban a kommunista befolyás biztosítására.⁵⁰² A formai tilalom gyakorlati feloldását jelentette az 1945. április 27-i nyílt levélben megfogalmazott tézis, mely szerint a két párt képviselői minden fontos kérdés eldöntése előtt állapotodjanak meg a követendő egységes magatartást illetően: „*Mindenütt, ahol kommunisták és szociáldemokraták együtt harcolnak, a városi közgyűlésen és községi képviselőtestületekben, a nemzeti bizottságokban, a gyárak üzemi bizottságaiban, a földigénylők között, az igazoló bizottságokban az eddiginél szorosabbra kell fogni az együttműködést. El kell kerülni minden eszközzel azt, hogy az ilyen testületekben a két munkáspárt bármilyen kérdésben is szembekerülhessen egymással.*”⁵⁰³ Mindez azért is volt fontos, mert a szakszervezeteknek 1945 végére országosan mintegy 400 000 tagja volt, míg ugyanebben az időszakban az MKP-nak csupán 150 000. Nem volt tehát véletlen, hogy az MKP 1945. május 20–21-én megrendezett pünkösdi konferenciája egyik teljes napján a szakszervezetekkel foglalkoztak.⁵⁰⁴ Ekkor került felszínre többek között az egységes mozgalom megteremtésének a problémája, illetve a központi irányítás és a szervezeti fegyelem hiánya is.⁵⁰⁵ Az országos pártértekezlet határozata a szakszervezetekben végzendő fontos feladatokat is kijelölte, melyek közé sorolta a munkásegység megvalósítását, a szakmai átképzést, a belső demokrácia megvalósításának az ügyét és a sikeres újjáépítés biztosítását.⁵⁰⁶ Ezekon kívül: „*Az országos pártértekezlet kijelenti, hogy a kommunisták a szakszervezetekben az újjáépítés érdekében a munkabeszüntetés fegyverének, a sztrájknak alkalmazása ellen foglalnak állást anélkül, hogy lemondanának a munkásság sztrájkjogáról.*”⁵⁰⁷

1945 augusztusának végére a szakszervezetek Komárom-Esztergom vármegyében is jelentős mértékben megerősödtek. Erre az időpontra a taglétszámuk elérte a 20 000 főt, emellett a kollektív szerződések érvényének a megállapítása, az ellátási kérdések, a termelési problémák és a különböző rohammunkák megszervezése terén is komoly sikereket

⁵⁰² Bencze (szerk.): i. m. 12–13. o.

⁵⁰³ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 77. o.

⁵⁰⁴ Lux Judit: *A szakszervezetek történetéből*. Budapest, 2008, Friedrich Ebert Alapítvány, 79. o.

⁵⁰⁵ Jakab Sándor: *A magyar szakszervezeti mozgalom 1944–1950*. Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó, 22–23. o.

⁵⁰⁶ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 87–89. o.

⁵⁰⁷ Uo. 89. o.

könyvelhettek el.⁵⁰⁸ A fentiekben idézett jelentés külön kiemeli a vármegye újjáépítése során Dorogon, Tokodon és Almásfüzitőn elért kiváló eredményeket is.⁵⁰⁹ Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a vármegye üzemeiben 1945 szeptemberének elejére a szakszervezetek többsége elfogadta az MKP utasításait, melynek eredményeképpen elsősorban az imént már említett gazdasági területen adódó feladatok végrehajtásában, az agitációban és a nagygyűlésekre való mozgósításban voltak a kommunista párt segítségére.⁵¹⁰

A szénbányák állami kezelésbe vétele⁵¹¹ – melyről a rendelet 1945. december 20-án jelent meg – komoly hatást gyakorolt a vármegyei üzemi bizottságokra is. A bizottságok ugyanis ezt követően jóval kisebb létszámmal működtek: *„Ennek oka először az, hogy a legfontosabb tennivaló az ellenőrzés, amihez kevesebb ember szükséges, mint a végrehajtáshoz. A másik oka az, hogy az államosítással a munkásság vállalati jogviszonya automatikusan rendeződik. Az állam nem csak munkaadója, hanem jogbiztosítója is a munkásnak, ezért elegendő a kis létszámú Ü. B.”*⁵¹² Álláspontjuk szerint a még magánkézben lévő vállalatoknál a meglévő kollektív szerződések ellenére az állami vállalatokénál nagyobb létszámú üzemi bizottságra volt szükség, ezzel látták biztosítottnak a munkások érdekképviselését.⁵¹³

A szakszervezetekkel kapcsolatos következő fontosabb részletre az 1946. március 10-i vármegyei választmányi ülés világított rá, éspedig akkor, amikor Damásdi Gyula arról beszélt a jelenlévőknek, hogy a szakszervezetekre fontos feladatok hárulnak majd a közigazgatás megtisztítása során is. Kitért arra, hogy a bizottságok munkájában az általuk delegált tagok közül *„már jó előre ki kell szemelni, kik azok az elvtársak, akik erre alkalmasak lesznek.”*⁵¹⁴ Ugyanezen év júliusában Soós Sándornak már arra kellett figyelmeztetnie a szakszervezetek vezetőségét, hogy az addig megszerzett pozíciókra⁵¹⁵ vigyázniuk kell, ugyanis a szociáldemokraták készen állnak azok újbóli átvételére.⁵¹⁶ Erre kiváló példát nyújt a Bányamunkások Szakszervezete dorogi csoportjának 1946. augusztus 18-i vezetőségi

---

⁵⁰⁸ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 146. o.

⁵⁰⁹ Uo.

⁵¹⁰ Szakács: i. m. 31. o.

⁵¹¹ Az államosítással kapcsolatos Komárom-Esztergom vármegyei pártiratot a kutatásunk során nem találtunk.

⁵¹² MNL KEML XXXV. ffcs. 24. f. 15. ő. e. Jegyzőkönyv az MKP Tatabánya-Ótelepi szervezete, az SZDP és a szakszervezet pártközi értekezletéről, 1. o.

⁵¹³ Uo.

⁵¹⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 4. o.

⁵¹⁵ Valószínűleg a július végi Tatabányán megrendezett szakszervezeti választásra gondolhatott, melyen a kommunisták komoly sikert értek el.

⁵¹⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 20. o.

választása, melyen a Szociáldemokrata Párt igaz hogy csak 26 szavazat különbséggel, de győzött.⁵¹⁷ Ennek háttérében az 1900-as években kibontakozó, elsősorban Schmidt Sándor által megteremtett keresztényszocialista hagyományok, illetve a szociáldemokrata beágyazottság áthatott.⁵¹⁸ A hasonló események bekövetkezését elkerülendő, a kommunistáknak mindenképp lépniük kellett, éppen ezért az év végére kiépítették a szakszervezeti bizottságokat, ugyanis úgy gondolták, hogy azokon keresztül majd eredményesebb munkát tudnak végezni.⁵¹⁹ Elgondolásukban nagy szerepet játszhatott az is, hogy a vezetőséghez beérkező jelentések arról tájékoztatták őket, hogy példának okáért a Tatai járás területén a szakszervezetek kommunista tagjai a párttal ellentétes politikát folytattak, aminek következtében ez irányú munkájuk teljes mértékben ellenőrizhetetlenné vált.⁵²⁰ A véghezvitt változtatásoknak köszönhetően 1947 februárjára a szakszervezetek vezetőségének munkájában – elsősorban Tatabányán⁵²¹ és Dorogon – komoly javulást tapasztaltak a párt vezetői, amit azonban még mindig nem tartottak megfelelőnek.⁵²² Éppen ezért a szakszervezetek működésének további javítása érdekében szemináriumokat (Dorog, Tokod, Tatabánya és Almásfüzitő) szerveztek, melynek eredményessége ugyancsak rövid időn belül megmutatkozott.⁵²³ A témát napirenden tartva, az 1947. április 27-i vármegyei választmányi ülésen további fontos utasításokkal látták el a tömegszervezeti munkával foglalkozó funkcionáriusokat. Ezek között szerepelt a szociáldemokraták által irányított szakszervezetek megerősítésének az igénye is, méghozzá oly módon, hogy a legjobban képzett „elvtársaikat” kellett ezekre a helyekre beépíteni.⁵²⁴ Ezeken kívül ugyancsak fontos feladatként jelent meg a szervezetek vezetőségeiben a taglétszám gyarapítása, különösen azért mert az „...nem növekedett meg még azokon a helyeken sem, ahol kommunisták voltak az Ű. B.-ben, a szakszervezetekben és általában a vezetésben.”⁵²⁵ Az MKP komáromi pártszervezete jelentős eredményeket ért el ezen a téren is, hiszen egyes üzemi

⁵¹⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 34. o.

⁵¹⁸ Marek Viktor: *A dorogi szénmedence településeinek története 1956 fényében*. Doktori (PhD) értekezés, Piliscsaba, 2012, 12–23. o.

⁵¹⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 9. o.

⁵²⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 24. f. 8. ő. e. Az MKP Tatai járási titkárának iratai, 3. o.

⁵²¹ Ebben a hónapban került sor a kommunisták számára komoly sikereket hozó üzemi bizottsági választásokra, melyen a 38 üzemből 32-ben kommunista irányítású vezetést választottak.

⁵²² MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 15. o.

⁵²³ Uo. 25–31. o.

⁵²⁴ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 48. o.

⁵²⁵ MNL KEML XXXV. fcs. 27. f. 1. ő. e. Az MKP Komárom Városi Titkárságának összesített jelentése, 1. o.

szervezeteiben⁵²⁶ rövid idő leforgása alatt megduplázta – sőt egyes esetekben megháromszorozta – a tagjainak számát, ráadásul a gyenge pontnak számító tagdíjfizetésben is előrelépés történt.⁵²⁷ Fontos adatokat tartalmaz az 1947. június 20-án kelt tömegszervezeti jelentés, mely egyebek mellett bepillantást enged a párt által képviselt politika szinte minden részletbe. Szakszervezeti vonalon mindez azt jelentette, hogy május óta sikerült a munkakörök felosztásával rendszeressé és jobban irányítottá tenni a munkájukat.⁵²⁸ Emellett gyűléstervezetet is készítettek, melyet a hónap folyamán úgy tűnik végre is tudtak hajtani. Ennek keretében került sor például Esztergomban a vármegyei üzemi értekezletre, mely a jelentések tartalma szerint helytel-közzel eredményes is volt. Komoly sikert könyvelhettek el a szakmaközi bizottságok kiépítésének a terén, melyek számát 6-ról 12-re emelték, többségében kommunista összetétellel.⁵²⁹ Végezetül rátértek a „pedagógus vonalra” is, ahol szintén a szakszervezeten keresztül próbálták kézbe venni az irányítást. Mihelyst felmerült annak a lehetősége, hogy a pedagógusok függetlenített vármegyei titkárt – ez volt az a pozíció, amely elengedhetetlen volt a számukra – kapjanak, azon nyomban beindult a kommunista gépezet. A módszer lényege a következő volt: a vármegye hat pedagógus szakszervezetének szakcsoportjai (Esztergom, Komárom, Dorog, Tokod, Nyergesújfalu, Tata és Tatabánya) által választott elektorok⁵³⁰ közül háromnak mindenképpen kommunistának kellett lennie, míg a másik három esetében a megosztás taktikájának sikeres alkalmazásával véghez tudták vinni azt, hogy a kérdés végkifejlete számukra kedvezően alakuljon.⁵³¹ A kiskereskedők esetében pedig leszögezték: „*Itt is meg fogjuk találni a módját, hogy áttörjük a szociáldemokrata párt bázisát.*”⁵³² Zárásként pedig megállapították, hogy miután a szakszervezeti mozgalom jelentős előrelépésen van túl, remény mutatkozott arra is, hogy mindez megfelelő eredménnyel jár majd.

A következő fontos feladat mely a szakszervezetekre hárult az országgyűlési választások előkészítése, és a megfelelő színvonalú kampány végrehajtása volt. Ennek érdekében öttagú választási bizottságot hoztak létre, melynek vezetői július folyamán

---

⁵²⁶ A vasutas, a postás, a rendőri és a lengyári.

⁵²⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 27. f. 1. ő. e. Az MKP Komárom Városi Titkárságának összesített jelentése, 1. o.

⁵²⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 44–45. o.

⁵²⁹ Uo. 45. o.

⁵³⁰ Az elektorok voltak hivatottak megválasztani a titkárt.

⁵³¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 46. o.; 117. o.

⁵³² Uo.

végigjárták a vármegye összes üzemait, ahol választási bizottságokat alakítottak, illetve a vármegyei akcióprogramokon kívül helyi terveket is kidolgoztak.⁵³³

A teljes 1947-es esztendő eseményeit összegző vármegyei titkári jelentésben a szakszervezetekkel kapcsolatban megállapították, hogy az előző évhez képest ezen a téren is jelentős előrelépés következett be. Mindezt számokban is kifejezték, ami azt jelentette, hogy a szakmai szervezetek száma 115-ről 127-re, míg a FÉKOSZ (Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége) szervezetek száma 29-ről 49-re emelkedett. Ráadásul a szakmai szervezetek és a kommunista párt közötti kapcsolatokat is megjavították azáltal, hogy a vármegyei és a városi viszonylatban is sikerült nekik megalakítani a szakszervezeti bizottságokat. Megemlítik továbbá azt a 13 szakmaközi bizottságot is, melyek közül az esztergomi és a nyergesújfalui végzett kiemelkedő munkát. Különös figyelmet szenteltek a megfelelő kádereképzésnek is, melynek érdekében számos szemináriumot indítottak a szervezetek jelentős részében, ezeket azonban kevesen látogatták.⁵³⁴ Az üzemi bizottságok tekintetében pedig arról számoltak be, hogy a nyergesújfalui VISCOSA gyár szervezete kitűnő eredményeket ért el, ugyanis sikeresen véghez tudták vinni a szociáldemokrata többségű üzemi bizottság leváltását.⁵³⁵ Negatív példaként jelentek meg a bányász szakszervezetek, melyek a viszonylag nagy létszám ellenére képtelenek voltak arra, hogy kiemelkedő eredményeket érjenek el.⁵³⁶ Az UFOSZ (Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége) tekintetében viszont elégedetten számoltak be arról, hogy a vármegye 11 701 földhözjuttatottjából 1 750 volt a szervezet tagjainak a száma. Fontos adatként jelenik meg az, hogy a vármegye 51 községében lévő helyi szervezet vezetősége immár többségében a kommunista párt tagjai közé sorolható. A fentiekben már említett 49 FÉKOSZ szervezetet szintén hasznosnak tartották, különösen azért mert a vezetőségének 65%-a szintén a kommunista párt tagjainak számát gyarapította.⁵³⁷

*

A kommunista párt szervezőinek határozott elképzelésük volt az ifjúság és a nők soraiban végzendő mozgalmi teendőkre is. Az alaptételük szerint az ifjúság és a nők problémáit az egységes demokratikus szervezetek, a MADISZ (Magyar Demokratikus

---

⁵³³ Uo. 56. o.

⁵³⁴ Uo. 116. o.

⁵³⁵ Uo. 117. o.

⁵³⁶ Uo. 116. o.

⁵³⁷ Uo. 117. o.

Ifjúsági Szövetség) és az MNDSZ (Magyar Nők Demokratikus Szövetsége) keretében kell megoldani. Csakhogy a SZIM (Szociáldemokrata Ifjúsági Mozgalom) létrehozása a szociáldemokrata érzelmű fiatalok számára az SZDP által, amelyet a kiscgazdák a FISZ-szel (Falusi Ifjak Szövetsége), a parasztpártiak pedig a NISZ-szel (Népi Ifjúsági Szövetség) követtek, valamint a külön szociáldemokrata nőbizottságok szervezése azt eredményezte, hogy a MADISZ, illetve az MNDSZ csak elnevezésében volt egységes demokratikus ifjúsági illetve nőszervezet, hiszen ténylegesen a Magyar Kommunista Párt közvetlen politikai eszközei voltak a párt eszméjének terjesztésére a fiatalok és a nők körében.⁵³⁸

1945 augusztusának végére a vármegye területén lévő MADISZ szervezeteknek hozzávetőlegesen 7 000 tagja volt, akiknek mintegy 40%-a a Magyar Kommunista Párt tagkönyvét is magáénak tudhatta. Jelentős bázissal – nem meglepő módon – elsősorban az ipari és a bányavidékeken rendelkeztek, míg a mezőgazdasági jellegű településeken a befolyásuk csekély volt.⁵³⁹ Ez utóbbi települések elsősorban a Gesztesi járás közigazgatási területén feküdtek, ahol a Független Kiscgazdapárt ifjúsági szervezete és az újonnan megalakult legényegyletek voltak az ifjúság gyűjtőhelyei.⁵⁴⁰ A MADISZ kezdeti tevékenységében kiemelkedő szerepet játszott a vármegyei fiatalság szabadidejének a megfelelő „kitöltése” olyan programokkal, melynek összeállítása során különös figyelmet szenteltek az ifjúság életkori sajátosságaira és az érdeklődési körére. A tatai MADISZ például rendszeresen szervezett táncos összejöveteleket, teadélutánokat, emellett pedig még arra is futotta az erejükből, hogy amatőr művészeti csoportot is létrehozzanak, melynek tagjai a „Nótás kapitány” címet viselő három felvonásos operettel Tatán, Tatabányán és Almásfüzitőn is felléptek.⁵⁴¹

A MADISZ szervezetek életében jelentős változást hozott Jordán Ferenc⁵⁴² 1946. április 15-i kinevezése a párt ifjúsági ügyeinek a vezetésére, ezt követően ugyanis igyekeztek rendszeresebbé tenni a pártnapokat is. Emellett különös figyelmet fordítottak arra, hogy abban a községben ahol nem volt, ott mielőbb megalakítsák a helyi MADISZ szervezetet, továbbá minél több kommunista érzelmű fiatalat igyekeztek magába a pártba is beszervezni, integrálni.⁵⁴³ Jordán részt vett az 1946. május 5-i választmányi ülésen is, az ekkor tett

---

⁵³⁸ Bencze (szerk.): i. m. 13. o.

⁵³⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 146. o.

⁵⁴⁰ Uo. 160. o.

⁵⁴¹ Deák József–Gál Lajos–Vámosi László: *Dokumentumok Komárom megye ifjúságmozgalmának történetéből 1945–1957*. Tatabánya, 1985, 34. o.

⁵⁴² Jordán Ferencre vonatkozóan ez idáig semmilyen életrajzi adatot nem találtunk.

⁵⁴³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 8. o.

felszólalása befejezéseként ugyanis megkérte a jelenlévő vezetőségi tagokat arra, hogy: „...*az ifjúsági szervezeteket minél aktívabb módon támogassák és ne kerüljenek az egyes párttitkár elvtársak szembe a MADISZ-szal. Az ifjúsági kérdés annál is fontosabb, mert az elvtársak láthatják, hogy az összeesküvésekbe amelyek fasiszta irányzatúak, legnagyobb részt ifjak vannak.*”⁵⁴⁴ Valószínűleg az esztergomi Szent Antal Kollégium diákjai által szervezett „fasiszta szervezkedésre” gondolhatott, melynek – a rendőrség szerint – az elsődleges célja orosz katonák, valamint baloldali mozgalmakban résztvevők elleni merényletek elkövetése volt, abban az esetben, ha a megszálló orosz csapatokat angol vagy amerikai egységek váltanák fel. A rendőrségi jelentések szerint a kollégiumban fegyvereket és kézigránátokat is találtak, melynek következményeként a résztvevőket vagy rendőri felügyelet alá helyezték, vagy pedig elbocsátották a gimnáziumból.⁵⁴⁵

A MADISZ szervezetek kezére játszhatott az is, hogy 1946 májusában G. V. Szviridov tábornok – aki Vorosilovot váltotta fel a SZEB elnöki székében – a szovjet katonák ellen elkövetett merényletekre hivatkozva követelte többek között a KALOT (Katolikus Agrárfjúsági Legényegyesületek Országos Tanácsa) és más szervezetek feloszlását is. Ennek következményeképpen Rajk László belügyminiszter július elején mintegy 1 500 társadalmi egyesületet és ifjúsági szervezetet – köztük a KALOT-ot és a Cserkészszövetséget – oszlatozott fel. Ez a lépés lényegében a civil társadalom elleni nyílt támadás volt, s a baloldali erőktől eltérően gondolkodó társadalmi csoportok felszámolását jelezte.⁵⁴⁶ Mindez azonban az Esztergomi járásban vajmi kevés sikert hozott, hiszen az 1946. augusztus 24-én kelt titkári jelentés szerint „...*a papság ezekből a szervezetekből (KALOT és KALÁSZ) a fiatalokat részben a FISZ-ben tömöríti, valamint más újonnan alakítandó katolikus alakulatokba, melyek egyházi vezetés alatt állnak.*”⁵⁴⁷

A kongresszusi verseny kapcsán 1946 szeptemberében elkészült jelentésben szintén foglalkoztak az ifjúsági szervezettel, abban ugyanis többek mellett megemlítik: „*A vállalt 30 MADISZ szervezetből 23 lett megalakítva, nem bírtuk 100%-ig végrehajtani mert 19 sváb és 6 szlovák község van a megyében amik most állnak kitelepítés előtt, nagy felfordulás van ezekben a falvakban.*”⁵⁴⁸ Mindez rávilágít arra, hogy nemcsak a pártszervezést és a tagtoborzást érintette hátrányosan a vármegyei kitelepítés, hanem az ifjúsági szervezettel is.

---

⁵⁴⁴ Uo.

⁵⁴⁵ PSZL 274. f. 11. áll. 11. ö. e. Tömpe András jelentései a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának tevékenységéről és a Péter Gáborral való ellentétéről, 76. o.

⁵⁴⁶ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 65. o.

⁵⁴⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 34. o.

⁵⁴⁸ Uo. 69. o.

A fentiekben már esett szó Jordán Ferencről, az MKP Komárom-Esztergom vármegyei Bizottságának ifjúsági titkáráról aki – legalábbis a pártiratok szerint – a kinevezését követően egy rövid ideig megfelelő munkát végzett. 1946 novemberében azonban enyhén ittas állapotban a vármegyei titkár határozott tiltása ellenére „elkötött” egy vállalati gépkocsit, amivel közúti balesetet okozott. Az esetet 1946. november 9-én pártfegyelmi tárgyalás követett, melynek végkifejletként Jordán „szigorú dorgálásban” részesült, továbbá figyelmeztették arra is, hogy az esetlegesen bekövetkező legkisebb vétség esetén azonnal megfosztják a tisztségétől.⁵⁴⁹ Alig egy hónappal később erre sor került, miután fegyverrel fenyegetett meg egy motorkerékpár tulajdonost, illetve verekedésben is részt vett, aminek következtében bizonytalan időre a korábban beígérteknek megfelelően minden tisztsége alól felmentették.⁵⁵⁰ Mindez azonban már nem sokat változtatott az amúgy is szétesőben lévő szervezet életében, hiszen 1947 februárjában még mindig nem volt az MKP vármegyei bizottságában ifjúsági titkár. Ez is közrejátszhatott abban, hogy a vidéki MADISZ szervezeteket a vármegyei titkárukon kívül senki sem látogatta rendszeresen, ráadásul ebben az időszakban az amúgy is meglévő problémáikat komoly anyagi nehézségek is tetézték.⁵⁵¹ Az év közepére azonban egy csapásra pozitív változás következett be a szervezet életében, melynek kiváltó okát a 48-as bizottságok⁵⁵² – melyből júniusban 22 volt – megalakítása jelentette. Ezek közül is kiemelkedett Komárom városa, itt ugyanis sikerült véghezvinniük azt, hogy a szervezet teljes mértékű kommunista befolyás alá került.⁵⁵³ Az újonnan megalakult bizottságok munkatervet is készítettek az elkövetkező időszakra vonatkozóan. A tatabányaiak tervében a napi széntermelés felemelése mellett lakás- és iskolaépítés, sőt még gyümölcsfa telepítése is szerepelt.⁵⁵⁴

Annak ellenére, hogy az ifjúságpolitikában a MADISZ-é volt a vezető szerep, 1947 júniusában a fiatalok körében igény mutatkozott arra is, hogy egyes községekben más név alatt dolgozzanak, ami nem okozott osztatlan örömet a párt egyes képviselőinek a körében. A vezetők ezzel kapcsolatban ugyanis leszögezték, hogy: *„Addig amíg ilyen helyeken a*

---

⁵⁴⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 5. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 7–8. o.

⁵⁵⁰ Uo. 24. o.

⁵⁵¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 16. o.

⁵⁵² A bizottságok megalakítására az 1848/49. évi forradalom és szabadságharc centenáriuma való készülődés adott okot.

⁵⁵³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 42. o.

⁵⁵⁴ Deák–Gál–Vámosi: i. m. 79. o.

MADISZ-t káderekben meg nem erősítjük, a 48-as Bizottságon keresztül visszük az ifjúság politikát és ezután a népszerű ifjúság vezetőket újra a MADISZ-ba küldjük dolgozni."⁵⁵⁵

Ugyanebben a jelentésben egyébként szó esett a SZIT-ről (Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanoncmozgalom) is, ekkor azonban még úgy vélekedtek, hogy a vármegye területén nincs szükség erős SZIT mozgalom kiépítésre, mivel a MADISZ-t mindenféleképpen meg fogják erősíteni.⁵⁵⁶ Miután ez mégsem sikerült nekik, hozzáfogtak a SZIT szervezetek kiépítésére, habár a jól működő MADISZ szervezeteket (Bajót, Kesztlőc, Annavölgy, Augusztatelep, Sárísáp és Tatabánya) továbbra is működtették.⁵⁵⁷

*

Az MNDSZ hivatalos „zászlóbontására” ugyanazon a napon került sor, amikor a MADISZ megjelentette programját, mégpedig 1945. február 18-án.⁵⁵⁸ Komárom-Esztergom vármegyében a megalakulást követő fél év múlva mintegy 3 000 taggal rendelkeztek a helyi szervezetek. Hasonlóan a MADISZ-hoz, jelentős befolyásra az ipari jellegű vidékeken sikerült szert tenniük.⁵⁵⁹ A szervezetre vonatkozóan rendkívül szórványosak a rendelkezésre álló iratok, melynek folytán a következő adatot a majd egy évvel később készült jelentésben találhatjuk. A dokumentumban az MKP Dorogi Szervezete arról számolt be, hogy az MNDSZ helyi szervezete július 8-án tartotta meg a zászlóavatását, melynek programjában szerepelt a szovjet katonák sírjainak a megkoszorúzása, illetve színvonalas kulturális műsor rendezése is.⁵⁶⁰ A kongresszusi verseny kapcsán készült részjelentés szerint 1946 augusztusának végére az Esztergomi járás területén 6 új MNDSZ szervezetet alakítottak, mellyel együtt a taglétszámuk már elérte az 1 680 főt.⁵⁶¹ A korábban már említett kongresszusi verseny kapcsán elkészült összefoglalóban az MNDSZ-ről azt olvashatjuk, hogy a 25 szervezetből (ennyi volt a vállalásuk) 24-et sikeresen megalakítottak, összesen 1 600 taggal, ezen kívül augusztus 18-án sikeres vármegyei nőbarátkozó napot is tartottak, ami majd 4 000 embert mozgatott meg.⁵⁶² 1946. év végére a Magyar Kommunista Párt a drágaság elleni

---

⁵⁵⁵ Uo. 48. o.

⁵⁵⁶ Uo.

⁵⁵⁷ Uo. 118. o.

⁵⁵⁸ Bencze (szerk.): i. m. 13. o.

⁵⁵⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 109. ő. e. A Budapesti Területi Bizottsághoz tartozó pártszervezetek iratai. Komárom-Esztergom vármegye, 146. o.

⁵⁶⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 21. ő. e. Alsóbb MKP szervek titkárainak jelentései, 1. o.

⁵⁶¹ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 34. o.

⁵⁶² Uo. 69. o.

tömegmozgalom megszervezésével bízta meg az MNDSZ-t.⁵⁶³ Ennek jegyében példának okáért Dorogon sikeres tüntetést szerveztek.⁵⁶⁴ Emellett sok energiát fordítottak a „mindenki karácsonyfája” akció megszervezésére is, mely során Tatabányán, Dorogon Tokodon és Komáromban is szép eredményeket értek el.⁵⁶⁵ A komáromi karácsonyi vásár során egyébként az MNDSZ komáromi és szőnyi szervezete nagy sikerrel árusította a túlnyomórészt saját maguk által készített játékokat és egyéb apróságokat is.⁵⁶⁶ Az üzemi bizottsági választások során is sokat profitáltak az MNDSZ szervezeteiben lévő kommunista munkások munkájából, elsősorban az agitáció tekintetében. Az MNDSZ szervezetek összehangoltabb működésének érdekében – hasonlóan a MADISZ-hoz – Földesi Mártonnét nevezték ki vármegyei titkárnak, akinek azonban a megfelelő közlekedési eszközök hiányában nem volt könnyű a feladata.⁵⁶⁷ 1947 áprilisára azonban – a mezőgazdasági jellegű vidékeken is – komoly fejlődést tapasztaltak a szervezetek munkájában, ami elsősorban a központi irányelvek jobb végrehajtásában és a „vándor-autó” üzembe helyezésének volt köszönhető.⁵⁶⁸ Ez utóbbinak nagy szerepe volt abban, hogy Pilismaróton, Dorogon, Únyon és Dágon is megtudták erősíteni a szervezetet. Pilismaróton például rövid időn belül mintegy 120 taggal rendelkező csoportot tudtak kiépíteni.⁵⁶⁹ Komáromban ellenben visszaesett a szervezet működésének a hatékonysága, amit elsősorban annak tulajdonítottak, hogy az MNDSZ szervezetek irányítói hasonlóan a MADISZ-hoz „elszakadtak” a párttól, ezáltal megszűnt az állandó kapcsolat fenntartásának a lehetősége.⁵⁷⁰ Említésre méltó volt a szerepük az anyák napja megszervezése és megünneplése terén, melyben nagy segítséget jelentett a Budapestről érkezett falujáró csoport, akik amellet, hogy anyagilag is támogatták a helyi szervezeteket, több községben cukrot és egyéb ajándékokat is szétosztottak. A szövetség igyekezett komoly szerepet vállalni a hazaérkező hadifoglyok protokolláris fogadása során is, hiszen: „*Minden faluban, ahol van MNDSZ megalakították a hadifogoly bizottságot.*”⁵⁷¹ Végezetül említsük meg az 1947-es választási kampány idején rájuk háruló fontos feladatokat is, melynek

⁵⁶³ Balogh: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon 1945–1947...* 357. o.

⁵⁶⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárnak jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 15. o.

⁵⁶⁵ Uo.

⁵⁶⁶ MNL KEML XXXV. 23. f. 21. ő. e. Alsóbb MKP szervek titkárainak jelentései, 6. o.

⁵⁶⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárnak jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 15. o.

⁵⁶⁸ Uo. 42. o.

⁵⁶⁹ Uo. 49. o.

⁵⁷⁰ MNL KEML XXXV. 27. f. 1. ő. e. Az MKP Komárom Városi Titkárságának összesített jelentése, 5. o.

⁵⁷¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárnak jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 49. o.

előkészületei során a helyi akcióprogramok kidolgozása mellett a községi választási bizottságok létrehozása is szerepelt a terveik között.⁵⁷²

6. Politikai küzdelmek az első és a második vármegyei konferencia közötti időszakban

Az 1946. február 17-i első vármegyei konferenciát követően az alapszervezetek legfontosabb feladatát a határozatban foglaltak maradéktalan végrehajtása jelentette. Ennek érdekében került sor 1946. március 3-án a Tatai járási, az Esztergomi járási és a Gesztési járási titkárságok konferenciáira is, melyeken nagyon hasonló tematika alapján vették sorra a vármegyei konferencián felmerült kulcskérdéseket. A fentiekben ezek közül a legfontosabbakat – a közigazgatás megtisztítását, a nemzetiségi kérdést, a tömegszervezeteket és a káderhelyzetet – már ismertettük. Mielőtt rátérnénk az úgynevezett széncsata kérdésének az ismertetésre, néhány mondatban összefoglaljuk a vármegyei közigazgatás legfontosabb pozícióiban bekövetkezett személyi változásokat, és azok kiváltó okait, rámutatva arra, hogy a helyi kommunisták kivel folytattak küzdelmet a hatalom birtoklásáért.

Miután a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyében a választási eredmények alapján az országos átlagnál jelentősebb erőt képviselt, megpróbáltak erélyesen fellépni a vármegyei és az alsóbb szintű – számukra nem megfelelő – közigazgatási apparátus képviselőivel szemben. Ennek volt köszönhető, hogy az 1945–1947 közötti időszak során parázs szóváltások – legtöbbször persze eredménytelenül – alakultak ki többek között a vármegyei törvényhatósági bizottság ülésein. Már egészen korán, 1945. augusztus 28-án sor került Dr. Pákh János a komáromi kispasztor vezérszónoka felszólalására, aki elsőként világított rá a kommunisták szerepére a rendőrség túlkapásaiban, megemlítve a kihallgatások során a foglyokkal szemben tanúsított embertelen bánásmódot is. Ezt követte ugyanezen év december 29-én megtartott közgyűlés, melyen a rendőrség mellett Pákh a sváb kérdés kíméletlen kezelésére és a Komárom vármegyei rész hátrányos megkülönböztetésére is felhívta a figyelmet. A korszak egyik Komárom-Esztergom vármegyei jellegzetessége volt, hogy a kommunista válaszadók szinte minden esetben igyekeztek a kérdéseket elnagyoltan kezelni, azokat „demagóg” felszólalásokként értékelni, emellett a megszületett viszontválaszokat is többnyire igyekeztek figyelmen kívül hagyni.⁵⁷³ Mindez azt mutatja, hogy a vármegyei kommunisták közül szinte alig volt olyan személy, aki megfelelő jogi és közigazgatási gyakorlattal és ismerettel rendelkezett volna.

---

⁵⁷² Uo. 56. o.

⁵⁷³ Ortutay András: Napirend előtt. In: Uő (szerk.): *Jó, ha a dolgokat írásba foglaljuk. (Tanulmányok Komárom-Esztergom megye múltjából.)*... 302–303. o.

Az 1945–1948 közötti időszak során a vármegyei apparátusban számos változására került sor, az elsőre rögtön 1946. január 14-én, ekkor iktatták be ugyanis az új főispánt Dr. Zeőke Pált, aki megválasztásának idején a Független Kisgazdapárt Komárom-Esztergom vármegyei elnöki posztja mellett a közellátási kormánybiztosi tisztséget is betöltötte. Visszaemlékezése szerint rövid ideig tartó főispánsága alatt számos alkalommal került összetűzésbe a szovjetekkel, akiknek, úgy vélte komoly szerepük volt az eltávolításában.⁵⁷⁴ Ez utóbbi állítást támasztja alá Soós Sándor beszámolója is, aki Zeőke eltávolításának a háttérében szintén a szovjetek befolyását sejtette.⁵⁷⁵ Zeőke helyére Dr. Rab Károly került, aki hivatali elődjéhez hasonlóan semmifajta kapcsolatot nem épített ki és tartott fenn a kommunistákkal. Ennek ellenére posztját egészen 1948 szeptemberének végéig betöltötte. A levéltári források tanúsága szerint a vármegyei kommunisták a saját embereikkel szemben is felléptek, amit bizonyít Dr. Tárkányi Lajos kommunista alispán eltávolításának az esete is⁵⁷⁶ 1947. április 25-én.

A vármegyei közigazgatásban jelentős változást az 1947-es választások hoztak, ekkortól ugyanis egyértelműen megváltozott a vármegyei apparátusnak a helyzete. Egyszerre eltűntek azok a „renitensek” akik hozzászólásaikkal az MKP ellenszenvét korábban kivívták. Ennek eredményeképpen a kisgazdapárti Dr. Gróh József és Dr. Pákh János 1947 év végén már egyáltalán nem szólalhatott fel a törvényhatósági bizottsági üléseken.⁵⁷⁷ Ezt megelőzően, 1947 nyarától pedig egyre gyakoribbá vált a közigazgatási apparátus beszerzése a kommunista pártba, melynek eredményeképpen a községi jegyzők száma 5-ről 10-re, míg a segédjegyzőké 2-ről szintén 10-re emelkedett. A siker érdekében a kommunisták Tatabányán 9 hónapos közigazgatási tanfolyamot is szerveztek.⁵⁷⁸ Az MKP községpolitikája 1947 és 1948 fordulóján fordult abba a szakaszba, amikor az előjáróságok összetételére is jelentős befolyással bírtak. Ebben nagy szerepet játszott a képviselőtestületi frakcióknak a létrehozása, a közigazgatási és községpolitikai értekezletek megtartása.⁵⁷⁹

⁵⁷⁴ Zeőke Szőke Pál: *Egy keresztény úrfiú életútja*. História, 1997/4. sz. 28–29. o.

⁵⁷⁵ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 7. o.

⁵⁷⁶ A források szerint a vármegyei kommunista felsőbb vezetés az ő számlájára írta a községpolitikai téren elért gyenge eredményeket. MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 114. o.

⁵⁷⁷ Ortutay: *Napirend előtt...* 307. o.

⁵⁷⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 114. o.

⁵⁷⁹ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ő. e. Párszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 132. o., 150. o.

Az 1946 februárjában kezdődött szénbányászati szénbányászati a kezdeményezői a tatabányai bányászok voltak, akik a Szabad Nép hasábjain intéztek felhívást az ország többi bányászaihoz a széntermelés fokozása érdekében.⁵⁸⁰ Hamar felismerték ugyanis azt, hogy a jóvátétel, az újjáépítés, a megmaradt ipari kapacitás kihasználása – és nem utolsósorban a lakások fűtése – múlt a megfelelő mennyiségű szénen.⁵⁸¹ Éppen ezért a járási konferenciákkal egy időben a vármegye két bányászok által lakott településén – Dorogon és Tatabányán – nagygyűléseket is szerveztek, a központból érkezett neves előadók részvételével. Ennek megfelelően Dorogon Révai József, míg Tatabányán Kádár János szólította fel a jelenlévő bányászokat arra, hogy a szénbányászati meggyőzés érdekében fokozzák a napi termelést. Mindez számokban kifejezve azt jelentette, hogy Dorogon napi 220 vagon, míg Tatabányán napi 500 vagon szénnek a kitermelését vállalták el az igencsak közeli, március 15-ére kitűzött határidőre.⁵⁸² A szénbányászati propaganda szempontból is igyekeztek megfelelően kihasználni, és pedig úgy, hogy a rohammunkások és a párt között állandó és közvetlen hírszolgálatot létesítettek, továbbá összeállítottak egy „suttogó agitátor aktívát” is, akik megadott instrukciók alapján a szénbányászati és a többletermeléssel kapcsolatos jelszavakkal borították be a házak falait.⁵⁸³ Erőfeszítéseik azonban a megadott határidőre eredmény nélkül maradtak, hiszen a tatabányai 500 vagonból a több mint egy hónapos csúszást jelentő április 18-ára is csupán 458 vagon sikerült elérniük, míg Doroggal kapcsolatban – ahonnan nem rendelkezünk pontos kimutatásokkal – csupán annyit jegyeztek fel, hogy talán május 1-jére sikerül elérni a vállalt mennyiséget.⁵⁸⁴ Ez utóbbi dátum, legalábbis Tatabánya esetében úgy tűnik helytállónak bizonyult, hiszen az aznap megjelent Tatai újság lelkesen számolt be arról, hogy április 27-én a tatabányai 12-es akna elérte az 518 vagon.⁵⁸⁵ Erről az illetékesek is beszámoltak, méghozzá a május 5-i vármegyei választmányi ülésen, ahol a sikeres folytatás érdekében felhívták a figyelmet arra, hogy a két szénmedence központi települései közötti kapcsolatokat szorosabbá kellett tenni.⁵⁸⁶ Május 23-án ismét nagygyűlésre került sor – igaz ezúttal csak Tatabányán – ami a beszámoló szerint több ezer embert mozgatott meg, s melynek központi témája szintén a szénbányászati volt. Az előadóként jelen lévő Nógrádi Sándor

⁵⁸⁰ Ravasz Éva: *Az újjáépítés kezdetei a tatai szénmedencében*. Forrás, 1970, 1. sz. 44. o.

⁵⁸¹ Honvári (szerk.): i. m. 455. o.

⁵⁸² *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. március 10.

⁵⁸³ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 87. o.

⁵⁸⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 1–2. o.

⁵⁸⁵ *Tatai újság*. 1946. május 1.

⁵⁸⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 7. o.

ezzel kapcsolatban megállapította, hogy a tatabányai bányászok ezt a csatát sikerrel vívták meg, azonban szeptemberre a termelést mindenképp fel kellett emelniük napi 600 vagonra. Emellett kitért a dorogi és a tokodi bányászok teljesítményére is, akikkel kapcsolatban szintén megjegyezte, hogy hiába érték el a kitűzött célt, azt fokozniuk kell.⁵⁸⁷ Milyen mértékben sikerült Nógrádi utasítását véghezvinniük? A választ az 1946. szeptember 18-án kelt kongresszusi versenyről készített összefoglalóban találjuk meg, mely szerint: „*Tatabányán nem tudtuk elérni a kitűzött 550 vagon⁵⁸⁸, 500 vagonnál járunk. [...] Evvel ellentétben nagyon szépen dolgoztak a Tokod-Altárói elvtársaink, akik augusztus 14-re érték a kitűzött mennyiséget, 60 vagon és most kitűzték maguk elé a 70 vagonos termelést. Dorogon jelenleg 230-240 vagon van, de 28-ikára eléri a kitűzött 250 vagon.*”⁵⁸⁹ A versenyjelentést követően lassú emelkedésnek indult a napi termelés, mely Tatabánya tekintetében november végére elérte a 605 vagon⁵⁹⁰. Amennyiben az 1946-os év termelési eredményeit vizsgáljuk, biztos állíthatjuk, hogy az előző évi szénmennyiséget sikerült megduplázniuk. Számszerűen kimutatva az 1945-ben kitermelt szénmennyiség 7 594 010 mázsáról 1946 végére majdnem a duplájára 14 296 850-re emelkedett. Nőtt az egy vájárra jutó széntermelés is, még hozzá 26,86 mázsáról 33,07 mázsára.⁵⁹¹

1946 márciusának legelején két nagyon fontos eseményre is sor került, mégpedig a Baloldali Blokk megalakítására és a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslatnak az elfogadására. Az előbbi megalakítása a belpolitikai küzdelmek fontos eseménye volt, melynek előzményét Nagy Ferenc miniszterelnöki kinevezése jelentette. Nagy távlati célja ugyanis egy a Szovjetunióval szemben nem ellenséges, de alapvetően mégis az Egyesült Államokra, illetve a nyugat-európai államokra támaszkodó olyan paraszti-polgári demokrácia kialakítása volt, amely a munkáspártok szocializmus irányába mutató radikalizmusát elfogadhatatlannak tartotta.⁵⁹² Rövidesen megindult a kisgazdapárt elleni nyílt, országos támadás, melynek nyitányát Rákosi Mátyásnak március 3-i Mecsekalján elmondott beszéde, és az ugyanaznap Szabad Nép „Tiszta vizet a pohárba” című cikke jelentette. Az ultimátum lényege az volt, hogy a kommunisták csak akkor hajlandók továbbra is a koalícióban kormányozni a kisgazdapárttal, ha a kisgazdapárt

⁵⁸⁷ *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. május 26.

⁵⁸⁸ Szó sincs a 600 vagonról, amit alig 4 hónappal azelőtt kitűztek maguk elé.

⁵⁸⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 69. o.

⁵⁹⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 6. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának munkatervei, 12. o.

⁵⁹¹ Ravasz: *Az újjáépítés kezdetei a tatai szénmedencében...* 46. o.

⁵⁹² Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 287. o.

kizárja jobbszárnyát a pártból.⁵⁹³ Mindezt nyomatékositva 1946. március 5-én a Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt, a Nemzeti Parasztpárt és a szakszervezetek részvételével megalakították a Baloldali Blokkot.⁵⁹⁴ A koalícion belüli pártok polarizációja ezzel világos szervezeti formát öltött. Egyik oldalon álltak a társadalmi-politikai átalakulás folytatásának megállítására, illetve lehetőség szerint korrigálására törekvő kisgazdák s a körük tömörülő különböző konzervatív, liberális és demokrata irányzatok, a másikon pedig a társadalmi forradalom folytatását kívánó és befolyásukat növelni akaró kommunista-szociáldemokrata-parasztpárti blokk.⁵⁹⁵ Megalakulásukat követően szinte azonnal, március 7-ére hatalmas budapesti tömegmegmozdulást szerveztek, melyet a februári népitételek⁵⁹⁶ betetőzésének szántak. Miután a kisgazdapárti vezetők lehetetlen helyzetbe kerültek, március 12-én kénytelen-kelletlen elfogadták a Baloldali Blokk követeléseit. Ennek következtében komoly veszteségeket szenvedett el a párt, ami többek között azt jelentette, hogy olyan vezető személyiségeket kellett kizárniuk soraikból – az összesen 21 képviselőből – mint Sulyok Dezső és Vásáry István.⁵⁹⁷

A Komárom-Esztergom vármegyei pártiratok szinte egy szóval sem említették meg a Baloldali Blokk kezdeti időszakának a tevékenységét, melynek oka a szórványos források mellett a vármegyei kommunista vezetés kevésbé militáns volta lehetett. Éppen ezért a minimális számú információ megszerzésének érdekében elsősorban a helyi sajtóanyaghoz kellett fordulnunk. Ebben az esetben viszont szerencsésnek mondhatjuk magunkat, hiszen az 1946. március 17-én megjelent Szabad Esztergom terjedelmes írásban számolt be a blokk március 5-i megalakulásáról, feltéve azt a kézenfekvő kérdést, hogy vajon vidéken milyen sikerek fogják kísérni a három baloldali párt és a szakszervezetek együttműködését. Az általuk vizionált választ is rögvest megadták, éspedig azt, hogy a vármegyékben mindaddig nem lesz együttműködés a pártok között, ameddig a „reakciós elemeket” maradéktalanul el nem távolítják onnan.⁵⁹⁸ Három hónappal későbbi datálással megjelenik az első érdemi pártirat is, méghozzá az MKP Tatai Járási Bizottságának 1946. július 15-i havi jelentése, melyben arról számolt be a járási titkár, hogy a két nappal korábban megtartott pártközi értekezleten elfogadták a kommunisták azon javaslatát mely a tatai baloldali blokk

---

⁵⁹³ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 146. o.

⁵⁹⁴ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 61. o.

⁵⁹⁵ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 288. o.

⁵⁹⁶ Komárom-Esztergom vármegye területén 1946 tavaszára datálható kommunisták által szervezett tömegmozgalmakra és azok tettelegességig fajulására utaló forrást kutatásunk során nem találtunk.

⁵⁹⁷ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 147–148. o.

⁵⁹⁸ *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. március 17.

megalakítására vonatkozott.⁵⁹⁹ Ugyanebben a hónapban a vármegyei titkár is megszólalt ez ügyben, ő arról informálta a felsőbb vezetést, hogy hiába sikerült több helyütt kialakítani a megfelelő együttműködést, egyes szervezetek vezetői mégis teljesen elzárkóznak ettől, figyelmen kívül hagyva ennek szükségességét. Ezekben az esetekben a vármegyei bizottság tagjai személyesen keresték fel az ilyen szervezeteket, ezzel is elősegítvén az összefogást.⁶⁰⁰

Ugyanazon a napon, amikor a kisgazdák bejelentették a „reakciós” nemzetgyűlési képviselőik kizárását a pártból, fogadta el a nemzetgyűlés a demokratikus államrend és a köztársaság büntetőjogi védelmével foglalkozó VII. tc.-et.⁶⁰¹ Az 1946. március 23-ától hatályossá vált törvénynek igen széles volt a hatóköre és rendkívül szigorúak a rendelkezései a bűncselekményeknek, illetőleg a vétségnek minősített esetekben. Nemcsak a köztársaságellenes szervezkedést és propagandát kívánta maximális szigorral büntetni, hanem azokat is, akik ilyenről tudomást szereztek, és nem jelentették azt időben a hatóságoknak. A törvénnyel a Magyar Kommunista Párt olyan „eszköz” birtokába jutott, amely valóban hatásosan biztosíthatta érdekeinek védelmét minden polgári kísérlettel szemben.⁶⁰² A törvényben felsorolt bűncselekmények elbírálása szintén ugyanezen törvényben külön szervezetet, az úgynevezett népbírószáki ötös, vagy másképpen nevezve külön tanácsokat hoztak létre.⁶⁰³ A Sulyok Dezső által „hóhér törvénynek” nevezett jogszabály lehetőséget teremtett a belügyi, valamint az igazságügyi szerveknek, hogy valós feladataik mellett tevékeny részt vállaljanak a koalíciós struktúra felszámolásában.⁶⁰⁴ Ennek mintegy kiegészítéseként fogadta el a nemzetgyűlés 1946. május 27-én az emberi alapjogok védelméről szóló 1946. X. tc.-t. Az imént felsorolt törvények elfogadása után jelentették be a nemzetgyűlésnek a kormány összetételében végrehajtott időközbeni változásokat. Kovács Béla már februárban távozott a Földművelésügyi Minisztérium éléről, helyét pedig Dobi István⁶⁰⁵ foglalta el. Dobi István a tárgyalt korszak során több ízben is megfordult a vármegyében. 1946 márciusában részt vett az esztergomi Bajcsy-Zsilinszky emlékünnepeken, áprilisban pedig a Független Kisgazdapárt tatabányai rendezvényén.⁶⁰⁶ 1946 nyarán ismét a vármegyében tartózkodott, ekkor a kisgazdapárt tatabányai gyűlésén

⁵⁹⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 6. o.

⁶⁰⁰ Uo. 46. o.

⁶⁰¹ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 289–290. o.

⁶⁰² Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 63–64. o.

⁶⁰³ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 122. o.

⁶⁰⁴ Révai Valéria (szerk.): *Törvénytelen szocializmus. A Tényfeltáró Bizottság jelentése.* Budapest, Zrínyi Kiadó–Új Magyarország, 1991, 26. o.

⁶⁰⁵ Dobi István Komárom-Esztergom vármegye szülötte volt, 1898. december 31-én Szönyben látta meg a napvilágot.

⁶⁰⁶ Tapolczai Ernőné: *Komárom megye a sajtóban 1945–1965.* Tatabánya, 1969, 45. o.

képviseltette magát. Ugyanerről a gyűlésről Soós Sándor MKP vármegyei titkár is beszámolt a felsőbb vezetésnek, élesen bírálva Dobi kijelentéseit.⁶⁰⁷ Dobi az 1947-es választási kampány során megfordult a Tatai járáshoz tartozó Kocs községben is ahol a tudósítások szerint lovas bandériummal és díszkapuval fogadták a Független Kisgazdapárt képviselőjét.⁶⁰⁸ Visszatérve a kormány tagjai között bekövetkezett változásokra, érdemes megemlítenünk, hogy Nagy Imrét 1946. március 20-án Rajk László váltotta fel a belügyminiszteri székben.⁶⁰⁹

A fentiekben már említett 1946. május 23-i tatabányai nagygyűlésnek a széncsatán kívül volt még egy fontos témája, mégpedig a stabilizáció végrehajtása melyet Rajk László augusztus 1-jére ígért.⁶¹⁰ Ennek elsődleges, és legfőbb oka az infláció háború utáni meglódulása volt, mely egyrészt az árukínálat és kereslet egyre növekvő aránytalansága, másrészt az állam fokozódó túlköltekezése volt. Az alacsony kibocsátási szinten vegetáló reálszféra adóbefizetéseiből 1945 nyarán az állam megnövekedett jótételési és újjáépítési kiadásainak 8%-át sem lehetett fedezni. Nem maradt más finanszírozási lehetőség, mint a bankóprés. És miközben a forgalomba egyre nagyobb mennyiségű papírpénz került, ennek árfedezete rohamosan csökkent, ami az árszínvonal hallatlanul gyors növekedéséhez, összességében a világ gazdaságtörténetének eddigi legnagyobb mértékű inflációjához vezetett.⁶¹¹ A nehéz gazdasági helyzet a lappangó antiszemitizmusnak⁶¹² is újabb impulzusokat adott. 1946. május 21-én Kunmadarason, 1946. július 30–31-én pedig Miskolcon került sor antiszemita tüntetésekre és emberáldozatokat is követelő zavargásokra. Az utóbbi háttérben két feketézéssel vádolt zsidó malomtulajdonos, illetve üzletvezető letartóztatása és internálása állt. A kormány a tetteseket felelősségre vonta, s a nemzetgyűlés elé terjesztette az 1946. évi XXV. törvénycikket a zsidóságot korábban ért diszkriminációk megbélyegzéséről.⁶¹³ Az antiszemitizmus kérdése az 1946. július 2-i Komárom-Esztergom vármegyei választmányi ülésen is felmerült, amikor is Pintér Ferenc ezzel kapcsolatban megjegyezte, hogy ez elsősorban a kereskedelemben tapasztalható visszaélésekre vezethető vissza, hiszen az üzletek tulajdonosainak nagy többsége zsidó származású volt.⁶¹⁴

⁶⁰⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 138. o.

⁶⁰⁸ Kórósi: i. m. 174. o.

⁶⁰⁹ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 64. o.

⁶¹⁰ *Szabad Esztergom Vármegyei Híradó*. 1946. május 26.

⁶¹¹ Honvári (szerk.): i. m. 448. o.

⁶¹² Az 1945 utáni antiszemitizmus kérdésére bővebben lásd: Standeisky Éva: *Antiszemitizmusok*. Budapest, 2007, Argumentum Kiadó.

⁶¹³ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 309. o.

⁶¹⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ó. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 15. o.

A stabilizáció végrehajtására és a forint bevezetésére 1946. augusztus 1-jén került sor, addig azonban az új pénz értékállóságát megfelelő árualap felhalmozásával kellett megalapozni. A szűkösen rendelkezésre álló készleteket továbbra is szigorú jegyrendszer alapján osztották szét. A stabilizáció megteremtése szempontjából nagy jelentőséggel bírt az államháztartás egyensúlyának a biztosítása is. Az állami kiadások csökkentésében némi segítséget jelentett a szovjet jóvátételi szállítások már említett átütemezése is.⁶¹⁵ V. Mudrikov „A legfontosabb politikai események Magyarországon 1946 júliusa folyamán” címet viselő feljegyzésben a forint védelméről szóló törvényt is alapos elemzés alá vette. Felsorolta a büntetési tételeket, amik kiszabhatók voltak abban az esetben, ha valakit „árdrágításon” esetleg „külföldi valutával történő spekuláción” kapnak.⁶¹⁶ Ez utóbbival kapcsolatban Tatán is a tettek mezejére léptek a kommunisták, ugyanis a spekulánsok és feketézők elleni hatékony fellépés érdekében bevezették az utca bizalmi rendszert. Ez azt jelentette, hogy minden utcában 2–3 kommunistát bíztak meg, akiknek az volt a legfontosabb feladatuk, hogy nyilván tartsák az ott élő összes lakót, és azokat, akik szerintük nem végeznek „társadalmilag hasznos” munkát át kellett adniuk a rendőrségnek, akik ezután nemes egyszerűséggel internálták őket.⁶¹⁷ Az ekkor létrehozott „utca bizalmi rendszer” az 1947-es országgyűlési választások előkészítése során komoly szerepet játszik majd.

A forint bevezetését megelőzően arra is felhívta a figyelmet a vármegyei titkár, hogy az elkövetkező időszakban kulcsfontosságú lesz a beszolgáltatás ütemének a felgyorsítása, amiben minden pártnak részt kellett vennie.⁶¹⁸ 1947. augusztus 4-én Dorogon maga Rákosi Mátyás tartott több mint kétezer fős tömeg előtt beszédet, melynek témája szintén a forint védelmének a szükségessége volt.⁶¹⁹ Ennek érdekében arra buzdították a pártszervezeteket, hogy ahol lehetőség nyílik rá, alakítsanak forintvédő bizottságokat, melyek feladataként elsősorban a feketézők feljelentését tűzték ki.⁶²⁰

A Független Kisgazdapárt szétdarabolására irányuló taktikában alapvető változást hozott a kommunisták számára azon információ, mely szerint 1946 decemberének közepén a biztonsági szervek egy illegális szervezkedés nyomaira bukkantak. Ebből kreálták a Magyar

---

⁶¹⁵ Honvári (szerk.): i. m. 451. o.

⁶¹⁶ Izsák–Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok... 1944–1948...* 116. o.

⁶¹⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 6. o.

⁶¹⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 17–18. o.

⁶¹⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 34. o.

⁶²⁰ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 18. o.

Közösség⁶²¹ pere néven ismertté vált úgynevezett Köztársaság-ellenes összeesküvést, amely kapóra jött az MKP-nak.⁶²² A leszámolás nem volt minden előzmény nélküli, amit bizonyít az MKP 1946. szeptember 28. és október 1. között zajló III. Kongresszusának kiáltványa, mely szerint: „*A Kisgazdapárt reakciós jobboldala a népi demokrácia ellenségeinek szolgálatába szegődött, bomlasztja a kormányzat egységét, bénítja a törvényhozás munkáját, megmérgezi a közéletet. [...] A dolgozók sorainak megbontásával akarja aláaknázni a demokráciát, nyeregbe ültetni a nép ellenségeit. [...] Ki a nép ellenségeivel a koalícióból!*”⁶²³ A Közösség és a Független Kisgazdapárt kapcsolata a II. világháború alatti ellenállás idején kezdődött, a későbbiekben egy ideig a párt szervezőbizottságát irányító Arany Bálint és Saláta Kálmán közreműködésével. A Közösség másik meghatározó alakja Szent-Iványi Domokos, Teleki Pál egykori bizalmasa a Kiugrási Iroda vezetője, s az 1944 októberében Moszkvában tárgyaló fegyverszüneti bizottság tagja volt.⁶²⁴ A társasághoz tartozott még többek mellett Hám Tibor, Jaczkó Pál, Vatai László, Kiss Sándor, Csicsery-Rónay István, Horváth János és Mistéth Endre is.⁶²⁵ A Magyar Közösség úgynevezett köztársaság-ellenes összeesküvésének leleplezését a politikai rendőrség kezdte, személy szerint Péter Gábor, aki az értesüléseiket eljuttatta a Honvédelmi Minisztériumban dolgozó „elvtársaiknak”.⁶²⁶ 1946 decemberére már egy 30–35 főből álló stáb foglalkozott az összeesküvéssel, az első letartóztatásokra már december 16-án sor került.⁶²⁷ A letartóztatottak⁶²⁸ előbb a Katonapolitikai, majd a Péter Gábor irányítása alatt álló Államvédelmi Osztályára kerültek ahol kisgazda pártvezetőkre és képviselőkre vonatkozó terhelő vallomásokat igyekeztek kicsikarni belőlük. A hamarosan megszülető vallomásokra támaszkodva 1947 januárjában több kisgazdapárti parlamenti képviselőt is őrizetbe⁶²⁹ vett a politikai rendőrség.⁶³⁰ A kihallgatásokról Arany Bálint a következőképpen írt: „*Igyekeztek bennünket kikényszerített vallomásokkal egymásnak ugratni. A gyengébb ellenállású vádlott társak határozatlanságát és letörtségét kihasználva,*

⁶²¹ A Magyar Közösségről – a teljesség igénye nélkül – lásd az alábbi köteteket: Kis András: *A Magyar Közösségtől a Földalatti Fővezérségig*. Budapest, 1969, Zrínyi Katonai Kiadó; Szakács Sándor–Zinner Tibor: *A háború megváltozott természete – Adatok és adalékok, tények és összefüggések – 1944–1948*. Budapest, 1997, Génus Gold Rt.–Batthyány Társaság; Csicsery-Rónay István–Cserenyey Géza: *Koncepciók per a Független Kisgazdapárt széttűzésére 1947*. Tanulmány és válogatott dokumentumok. Szerkesztette: Palasik Mária. Budapest, 1998, 1956-os Intézet; Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 194–211. o.; Szekér Nóra: *A Magyar Testvéri Közösség története*. Budapest, 2012, Norma Kiadó.

⁶²² Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 194. o.

⁶²³ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 264. o.

⁶²⁴ Kiszely Gábor: *ÁVH. Egy terrorszervezet története*. Budapest, 2000, Korona Kiadó, 55. o.

⁶²⁵ Palasik (szerk.): i. m. 17. o.

⁶²⁶ Izsák–Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok... 1944–1948...* 171. o.

⁶²⁷ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 199. o.

⁶²⁸ 1946–1947 fordulóján mintegy 260 főt vettek őrizetbe.

⁶²⁹ Melyre a jogi alapot az 1946. évi VII. tc. szolgáltatta.

⁶³⁰ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 98–99. o.

új teóriákat eszeltek ki. A meglepett, tanácstalan, megfélemlített, családja sorsáért, gyermekeiért aggódó sok száz becsületes embert minden eszközzel szorították. Külön nehézséget okozott, hogy tulajdonképpen senki sem tudta közülünk, miről is van szó, mivel akarnak bennünket vádolni.”⁶³¹ Az ÁVO szerint a köztársaság-ellenes tevékenységet kifejtő csoport rendelkezett saját vezérkarral is, az úgynevezett Hetes Bizottság, melynek tagjaként tevékenykedett a Nagy Ferenc szűkebb köréhez tartozó Saláta Kálmán is.⁶³² A nyomozás – hamis vallomások alapján – végül eljutott egészen Kovács Béláig akinek a mentelmi jogának a felfüggesztését kérte a rendőrség. Miután a nemzetgyűlés – érzékelve a koncepciók per előkészületeit – ezt nem adta meg, a szovjet katonai hatóságok 1947. február 25-én egyszerűen letartóztatták, s szovjetellenes szervezkedés vádjára hivatkozva a Szovjetunióba hurcolták.⁶³³ Immár semmi akadálya nem volt annak, hogy a kommunista pártsajtó tökéletes előkészítését követően 1947. február 27-én megkezdjék az összeesküvés vádlottainak persorozatát (összesen hét volt), amelyek során 260 személyt tartóztattak le, s közülük 229, többnyire fontos beosztású vádlottat állítottak bíróság elé. Ezen a ponton meg kell jegyezni azt is, hogy a kisgazdapárti vezetők közül csupán Arany Bálintnak volt egy ideig jelentős szerepe a közösségben, valamint rajta kívül Saláta Kálmán, Mistéth Endre, Gyulai László és Horváth János voltak valóban tagjai is a közösségnek. A kisgazdapárt felbomlására egyébként a Mistéth- és a Donáth per szolgált.⁶³⁴ Végül a persorozat jogerős másodfokú ítéletei alapján 2 halálbüntetést szabtak ki, amit végre is hajtottak (Donáth György és Püskösti László), 5 éven felüli szabadságvesztésre pedig 13 személyt ítélték. Emellett 75 személyt 1–5 év közötti, míg 100 főt 1 éven aluli szabadságvesztésre ítélték. A többi vádlottat vagy felmentették, vagy ejtették a vádat.⁶³⁵ Ez utóbbi is azt bizonyítja, hogy sok esetben, teljes mértékben súlytalan vádakról volt szó, hiszen a korábban már ismertetett 1946. VII. tc. alapján jóval szigorúbb büntetéseket is kiszabhattak volna.

Az MKP Komárom-Esztergom vármegyei Bizottsága 1947. január 7-én foglalkozott először az „összeesküvéssel”. A végkifejletet illetően a párt vezetői határozott elképzelésekkel rendelkeztek, mely szerint a kisgazdapárt jobboldalának felszámolásával sikerül majd véghezvinniük azt, hogy a jövőben egy tisztán baloldali koalíció vezesse az országot. Nagy Ferenc és Tildy Zoltán szerepével kapcsolatban megemlégtették ugyan annak a valószínűségét, hogy az összeesküvés részleteiről akár tudhattak is, ez azonban véleményük szerint a széles

⁶³¹ Arany Bálint: *Koronatanú (emlékirat 1945–57)*. Budapest, 1990, Püski, 35–36. o.

⁶³² Gergely Jenő–Izsák Lajos: *A huszadik század története*. Budapest, 2000, Pannonica Kiadó, 250. o.

⁶³³ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 291. o.

⁶³⁴ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 225. o.

⁶³⁵ Palasik (szerk.): i. m. 47. o.

nyilvánosságra ekkor még nem tartozott.⁶³⁶ Soós Sándor szerint a leleplezés időzítése – mily meglepő – azért volt tökéletes, mert: „Ezek az összeesküvők a békeszerződés aláírása után akartak bennünket kinyírni, de ez nem sikerült, hála a Belügyminiszterünknek és az Államvédelmi osztálynak, minden esetre evvel az összeesküvéssel kapcsolatban nagy fellendülés van a pártunkban, ezt a leleplezéssel értük el.”⁶³⁷ A jelentések szerint a Gesztési járásban az összeesküvés híre szintén nagy felháborodást váltott ki, különösen az üzemi munkások körében, akik ennek megfelelően a legszigorúbb büntetés kiszabását várták.⁶³⁸ Az országos sajtóorgánumokhoz hasonlóan a vármegyei média is aktívan közreműködött az összeesküvés minden mozzanatának a közvetítése során. A Dolgozók Lapja 1947. január 19-i száma hosszasan fejtegette az általuk már fasiszta összeesküvésként aposztrofált események részleteit, kitérve arra is, hogy milyen célok vezették az ebben résztvevő személyeket.⁶³⁹ Ennek is volt köszönhető, hogy március elején keletkezett rendőrségi hangulatjelentések szerint az egész vármegye lakossága élénk érdeklődéssel tekintett az ügy aktuális állására, különös figyelmet szentelve annak, hogy vajon az összeesküvésben részt vettek sorsa hogyan alakul, illetve milyen ítéletek várhatóak.⁶⁴⁰ Kovács Béla letartóztatásának körülményeit elemezve a vármegyei bizottság azt is megállapította, hogy a kiscgazdapárt azon lépése, miszerint kiállt főtitkára mellett, a Szovjetunióval szembeni provokáció volt, ami rendkívüli módon veszélyeztette a velük addigra kialakított viszonyt.⁶⁴¹ A kommunista pártnak az imént bemutatott 1946–1947 fordulójának koncepciók ügye számos eredményt hozott. Ezek közül a legfontosabbnak azt tekinthetjük, hogy a választások mielőbbi kiírásának napirendre kerülése mellett sikerült elérniük azt is, hogy a vármegye agrárjellegű vidékein élők között is lassú taglétszám emelkedés következett be.⁶⁴²

Az 1946 januárjában 18 000 főt számláló taglétszám a következő hónapra majd 1 000 fővel csökkent.⁶⁴³ A párt számára kedvezőtlenül alakuló tendencia megállításának és rövid időn belüli látványos növelése érdekében az MKP Komárom-Esztergom vármegyei Pártbizottságának 1946 márciusának közepétől április elsejéig terjedő időszakának

⁶³⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 5. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 25. o.

⁶³⁷ Uo.

⁶³⁸ PSZL 274. f. 16. áll. 178. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 32. o.

⁶³⁹ *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja*. 1947. január 19.

⁶⁴⁰ ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 3. d. 4. o.

⁶⁴¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 5. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 32. o.

⁶⁴² MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 17. o.

⁶⁴³ PSZL 274. f. 16. áll. 43. ő. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 8. o.

munkatervében kiemelt szerepet kapott a tagtoborzás megindítása az egész vármegye területén.⁶⁴⁴ A sikeres tagtoborzási kampány érdekében a kommunisták számos népgyűlés megrendezésére is sort kerítettek. A jelentések szerint április utolsó napjaiban Bánhida, Környe, Kecskéd, Kömlőd, Dad, Bokod, Császár, Szák, Szend, Nagyigmánd, Kisigmánd, Kocs, Tata, Baj, Naszály, Tardos és Vértesszőlős községekben – egy-két esetet leszámítva – is jól sikerült gyűléseket bonyolítottak le, ami nagyban hozzájárult a taglétszám lassú növekedéséhez. Mindez, többek mellett arra is tökéletes alkalmat nyújtott nekik, hogy a helyi lakossággal az elmúlt hetek általuk „rémhíreként” értelmezett kérdéseit is tisztázni tudták, a korábban már a megfelelő instrukciókkal ellátott agitátorgárdáik bevonásával. A jövőre vonatkozó ez irányú elképzeléseik azonban komoly akadályba ütközött, amit az illetékesek ismételten a járműhiánnyal indokoltak.⁶⁴⁵ Nincs rá konkrét bizonyíték, de elképzelhetőnek tartjuk, hogy éppen ezért hagyott alább a kezdeti lendületük, amit viszont Soós Sándor vármegyei titkár meglehetősen éles kritikával illetett, holott mindezen hátráltató tényezőkkel neki is tisztában kellett lennie.⁶⁴⁶ Emellett még egy komoly problémával is szembe kellett nézniük, mégpedig a tagság összetételével, ami szintén elégedetlenségre adhatott okot, különösen Tatabánya tekintetében. Itt ugyanis a dolgozók 80%-a már valamelyik pártnak a tagja volt, ezért a tagtoborzást csakis a Szociáldemokrata Pártból tartották elképzelhetőnek. Ugyanis a fennmaradó 20%-ról a rájuk nézve nem éppen kedvező véleményt fogalmazták meg, mely így hangzott: *„ezekből párttagokat nem tudunk csiszolni, ezekkel a pártunkban vagy zsidóellenes vagy oroszellenes hangulatot fogunk kelteni.”*⁶⁴⁷ A forrás következő soraiban arra is utaltak az ülésen részt vevők, hogy ebben az esetben elsősorban a volt nyilas szimpatizánsokra gondolnak.

Hamarosan azonban kedvező fordulat állt be a tagtoborzás tekintetében, amire elsősorban abból következtethetünk, hogy az 1946. augusztusi jelentésében Soós már a taglétszám emelkedéséről – beleértve még a Gesztesi járást is – számolt be, amit a titkár az egyre nagyobb számban megtartott vidéki agitációs napok eredményének tekintett.⁶⁴⁸ A biztató jelek ellenére a kongresszusi versenyjelentésben szereplő adatok szerint a

---

⁶⁴⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 6. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának munkatervei, 1. o.

⁶⁴⁵ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 87. o.

⁶⁴⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 7. o.

⁶⁴⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 176. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 97. o.

⁶⁴⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 6. o.

létszámnövelésre vonatkozó, korábban vállalt teljesítményüket azonban meg sem közelítették, hiszen azt mindössze 55%-ban tudták teljesíteni, amit elsősorban azzal interpretáltak, hogy a meglévő politikai befolyásukat nem tudták oly mértékben kiaknázni, ami jóval nagyobb arányú emelkedéssel járt volna.⁶⁴⁹ Emellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a meglévő tagságnak a fizetési hajlandóságát sem, ami szintén aggodalomra adhatott okot a vármegyei kommunista vezetésben, hiszen a majd 19 000 főnek mindössze 65%-a fizette a díjakat rendszeresen.⁶⁵⁰ Ebben szerepe lehetett annak is, hogy az árak az utolsó negyedévben, rendkívüli mértékben megemelkedtek, ami miatt különösen a bányavidékeken élők emelték fel ismételten a hangjukat.⁶⁵¹ Az alábbi táblázat az 1946-os év utolsó negyedéve és az 1947-es év első hónapjának taglétszámában bekövetkezett változásokat tartalmazza.⁶⁵²

18. táblázat. A párttagok számának járások szerinti megoszlása az 1946 szeptembere és 1947 januárja között eltelt hónapokban

Dátum	A taglétszám alakulása járások szerint (fő)			Összesen
	Esztergomi járás	Gesztesi járás	Tatai járás	
1946. szeptember	5 768	3 723	9 615	19 106
1946. október	5 946	3 642	9 571	19 159
1946. november	5 758	3 348	9 570	18 706
1946. december	5 857	3 317	9 647	18 821
1947. január	5 701	3 217	9 922	18 840

Amennyiben alapos vizsgálat alá vesszük a táblázatban nem közölt rendelkezésünkre álló adatokat, azokból az alábbi fontos következtetéseket vonhatjuk le. A tagság szociális összetételének számarányait elemezve megállapíthatjuk, hogy az adott időszakban a legtöbb tagot a bányászok adták, azonban az 1946. szeptemberi 5 602 fős létszámuk 1947 januárjára 4 627-re csökkent. Ezzel szemben a nagyüzemi munkásság létszáma ugyanezen időszakban a kezdeti 3 311-ről 3 888-ra, az értelmiségé 539-ről 551-re, a vasutasoké 211-ről 303-ra, a kereskedőké 122-ről 190-re, míg az egyéb kategóriába soroltaké 3 655-ről 4 343-ra emelkedett. A többi társadalmi csoport képviselői – a földmunkások, a kisbirtokosok, az ipari munkások és az önálló iparosok – ha nem is jelentős mértékben, de alacsonyabb létszámmal képviseltették magukat. A rendszeresen fizető tagok számának elemzése után

⁶⁴⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 177. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 69. o.

⁶⁵⁰ Uo. 131. o.

⁶⁵¹ Uo. 133. o.

⁶⁵² MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 14. ó. e. Szervezési statisztikai kimutatások, 39–76. o.

megállapíthatjuk, hogy itt volt a legkisebb a veszteség ugyanis a 12 141 főről „csak” 11 929-re csökkent. A legújabb kutatások szerint a tagdíjak rendszeres fizetése az egyik legfontosabb mutatója volt a tagság párthoz való viszonyának, hiszen a tagdíjfizetés inkább volt politikai manifesztum, hűségnyilatkozat, mintsem a párt gazdálkodásának és életének a sarkköve.⁶⁵³ Az 1947. év első félévének tagságra és tagdíjfizetésre vonatkozó országos adatokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Komárom-Esztergom vármegye jóval az átlag feletti tagdíjfizetéssel rendelkezett ebben az időszakban.⁶⁵⁴ Érdekesnek találtuk azt is, hogy a 24 éven aluli tagok száma az Esztergomi járásban volt a legmagasabb a teljes taglétszámhoz viszonyítva.⁶⁵⁵ A táblázat adataiból emellett az is kiderül, hogy elsősorban a téli hónapok alatt esett vissza a taglétszám, melyet a fentiekben már említettekén kívül a vármegye nehéz közlekedési viszonyai (ami jelentősen megnehezítette a tagtoborzást) és a folyamatosan fennálló járműhiány okozhatott.

A tavaszi idő beköszöntését követően ismét megindult a vármegye területén a tagtoborzás, amit a szociáldemokraták is eredményesen használtak ki, a források szerint ugyanis rövid időn belül sikerült jelentős növekedést produkálniuk.⁶⁵⁶ A kommunisták sem tétlenkedtek amire a házi agitáció⁶⁵⁷ rendszeressé tétele és a falusi agitátor gárdák felállítása is utal. Fontosnak tartották ezeken kívül a ház- és a tömbbizalmi rendszer kiépítését is, illetve a közvetlen családtagjaik mellett a rokonok és a szomszédok körében végzett folyamatos agitációt is.⁶⁵⁸ Az elért eredményeikről Soós Sándor ismételt beszámolt, méghozzá az 1947 áprilisában kelt jelentésében. Ebből kiderül, hogy a párt taglétszáma a falujárás rendszeressé válása után rövid idő leforgása alatt közel 1 500 fővel gyarapodott, pedig a járművekkel még mindig gondjaik voltak, emellett a Gesztesi járásban még a kedvezőtlen időjárással is meg kellett küzdeniük.⁶⁵⁹ A belpolitikai eseményeknek a kommunista párt számára kedvező alakulása (ne feledjük a kispazda szervezetek a vármegye területén is szétestek – W. B.)

---

⁶⁵³ Kende Tamás: *Az intézményes forradalom. Adatok a kommunista párt kulturális és társadalmi történetéhez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1945–1956)*. Miskolc–Budapest, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára, 32–36. o.

⁶⁵⁴ Uo. 37. o.

⁶⁵⁵ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 14. ő. e. Szervezési statisztikai kimutatások, 39–76. o.

⁶⁵⁶ ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai, 3. d. 4. o.

⁶⁵⁷ A házi agitációnak jelentős szerepe lesz majd az 1947-es választások előkészítése során is.

⁶⁵⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 5. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 34. o.

⁶⁵⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 27. o.

hamarosan a taglétszám tekintetében is éreztette hatását, melyet a következő táblázat illusztrál.⁶⁶⁰

19. táblázat. A párttagok járások szerinti megoszlása 1947. május, június és augusztus hónapokban

Dátum	A taglétszám alakulása járások szerint			Összesen
	Esztergomi járás	Gesztesi járás	Tatai járás	
1947. május	6 666	3 673	11 295	21 634
1947. június	6 762	3 628	12 178	22 568
1947. augusztus	7 643	4 210	12 931	24 784

A taglétszámnak a táblázat adatai által is bizonyított jelentős mértékű emelkedése most már valóban elégedettséggel töltötte el a vármegyei kommunista apparátust. Mindenképpen érdemes megemlítenünk a Gesztesi járás taglétszámának az alakulását, ami azért is volt figyelemre méltó, mert korábban ebben a járásban volt a legtöbb probléma a káderállománnyal, illetve a kisgazdapártnak is ezen a környéken volt a legnagyobb tömegbázisa. Mindezt elsősorban azzal indokolhatjuk, hogy ezekben a hónapokban már a vármegyében is jelentős eredményre vezetett a kisgazdapártnak a kommunisták általi feldarabolása, az úgynevezett szalámi taktika végrehajtása. A tagdíjfizetési hajlandóságban is előrelépés következett be, 1947 májusában a 21 634 fős tagságból 14 590-en fizették⁶⁶¹ azt rendszeresen.

Még az MKP második vármegyei konferenciáját megelőzően, hosszas előkészítést követően került sor 1947. február 10-én a párizsi békeszerződés aláírására.⁶⁶² A magyar béke-előkészítő diplomácia igyekezett a reálpolitikai adottságokból kiindulni, a magyar békecélokhoz a Szovjetunió támogatását megszerezni. A szovjet büntető magatartás, az ellenérdekelt szomszéd államok, Csehszlovákia és Románia követeléseinek előnyben részesítése a Nagy-Britannia és az Egyesült Államok felé történő tájékozódás lehetőségét tette szükségessé. Ők azonban – a gazdasági engedményeken kívül – nem tudták ellensúlyozni a közép-európai térség hatalmi realitásait. Mindez végső soron azt jelentette, hogy Magyarország, mint legyőzött állam, nem tudta befolyásolni három nagyhatalomnak a

⁶⁶⁰ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 14. ó. e. Szervezési statisztikai kimutatások, 112. o., 121. o., 196. o., 1947 júliusára vonatkozó teljes adatsort nem találtunk.

⁶⁶¹ Kende: i. m. 37. o.

⁶⁶² A kérdés legjobb összefoglalását nyújtja: Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó.

magyar békeszerződésre vonatkozó döntéseit.⁶⁶³ Ennek következtében a békeszerződés végül is a trianoni határokat állította vissza. Az eltérés csupán annyi volt, hogy Csehszlovákia Pozsonnyal szemben még három⁶⁶⁴ további magyar falut is megkapott.⁶⁶⁵ A területi kérdéseken kívül a békeszerződés katonai, gazdasági, politikai és egyéb rendelkezéseket is tartalmazott. Az egyetlen Magyarországra nézve kedvező előírást a IV. rész tartalmazta, melyben szó esett arról is, hogy a békeszerződés életbe lépését követő 90 napon belül minden Szövetséges fegyveres erőt vissza kell vonni Magyarország területéről.⁶⁶⁶ A sokat ígérő mondat azonban így folytatódott: „...mindazonáltal a Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregek az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.”⁶⁶⁷

7. Az MKP második vármegyei konferenciája 1947. március 2-án

A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei szervezeteinek második konferenciájára 1947. március 2-án került sor Tatabányán a Népházban, melynek napirendjén Rajk László belpolitikai tájékoztatója, Soós Sándor vármegyei titkár szervezeti beszámolója és az ezt követő vita szerepelt. A konferencia 362 résztvevője közül a vármegye közigazgatási területén lévő 81 önálló kommunista pártszervezet tagságát 290 tanácskozási joggal rendelkező személy képviselte.⁶⁶⁸ A konferenciát egyébiránt hosszas előkészület előzte meg, mely során a szervezőknek gondoskodniuk kellett a meghívókról, a konferencia küldötteinek elszállásolásáról, a dekorációról, az ebédről és a világításról is.⁶⁶⁹ A fent említett szervezetek az 1947. február 28-án készült kimutatások szerint 19 970 fős tagsággal rendelkeztek, melyeknek a járások szerinti megoszlását a következő táblázat illusztrálja.⁶⁷⁰

20. táblázat. A párttagok járások szerinti megoszlása (1947. február 28.)

Járas neve	Taglétszám			Rendszeresen fizető tag
	Férfi	Női	Összesen	
Esztergomi járás	4 833	912	5 745	4 128

⁶⁶³ Fülöp Mihály–Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, 1998, Aula, 342. o.

⁶⁶⁴ Dunacsún, Horvátjárfalu és Oroszvár.

⁶⁶⁵ Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*. Budapest, 2007, Rubicon-Könyvek, 317. o.

⁶⁶⁶ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 301–302. o.

⁶⁶⁷ Romsics (szerk.): *Magyar történelmi szöveggyűjtemény 1914–1999...* 481. o.

⁶⁶⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ö. e. Komárom-Esztergom vármegye MKP szervezeteinek második vármegyei konferenciája, 9. o., 23. o.

⁶⁶⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 5. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 31. o.

⁶⁷⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 14. ö. e. Szervezési statisztikai kimutatások, 81. o.

Járás neve	Taglétszám			Rendszeresen fizető tag
	Férfi	Női	Összesen	
Gesztesi járás	2 732	826	3 558	1 604
Tatai járás	8 262	2 405	10 667	8 537

A konferenciát nagy érdeklődés előzte meg⁶⁷¹, amit elsősorban Rajk László belügyminiszternek a magyarországi belpolitikai élet aktuális eseményeit tárgyaló referátuma váltott ki.⁶⁷² A forgatókönyv szerint fél 10 előtt néhány perccel Soós Sándor vármegyei titkár nyitotta meg a gyűlést. Bevezetőjében hangsúlyozta, hogy a vármegyei konferencia megrendezésére a köztársaság ellenes összeesküvés miatt Magyarország és a vármegye szempontjából is sorsdöntő időszakban került sor. Ezt követően került sor az elnökség és a mandátumvizsgáló bizottság megválasztására, amit 9 óra 48 perckor Rajk László előadása követett.⁶⁷³

Előadásában mindenekelőtt köszönetét fejezte ki azoknak a pártfunkcionáriusoknak, akik az első vármegyei konferencia óta eltelt egy évben kitartottak a kommunista párt irányvonala és politikája mellett. Hosszasan elemezte a mezőgazdaság, az értékálló pénz bevezetésének és az ipari termelés területén elért teljesítményüket. A propagandisztikus elemekkel dúsított előadás során a jelenlévőket igyekezett meggyőzni arról, hogy 1945 áprilisa óta úgy az életszínvonal, mint a termelés emelkedésének volumenében kiváló eredményeket értek el. A további fejlődés alapját pedig szerinte nem más, mint a Magyar Kommunista Párt által kidolgozott hároméves gazdasági terv jelenti majd. Ő ugyanis úgy számolt, hogy az általuk felvázolt gazdasági terv szisztematikus végrehajtásával 1950-re nemcsak elérik, hanem jelentős mértékben felülmúlják az 1939 előtti gazdasági teljesítményt és az életszínvonalat is. Ennek a megvalósításához azonban nélkülözhetetlen volt a megfelelő politikai háttér is, ami azonban meglátása szerint az évnek ebben a szakaszában még hiányzott.⁶⁷⁴ Rajk úgy vélte: *„Vannak olyanok, kik az erők megosztásán, az erők szembeállításával dolgoznak, s nem azon dolgoznak, hogy az országot talpra állítsák, és a kiscgazda párt mindent megtett, hogy a magyar koalíciót megdöntse, és szembe fordítsa mind a 3 pártot. Meg kell nézni az utolsó fél esztendő. Meg lehet állapítani azt, hogy augusztus 1.*

⁶⁷¹ Előfordult olyan eset is, amikor egyes résztvevők két napos gyalogutat tettek meg csak azért, hogy Rajk László előadását meghallgathassák.

⁶⁷² PSZL 274. f. 16. áll. 178. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 76. o.

⁶⁷³ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ó. e. Komárom-Esztergom vármegye MKP szervezeteinek második vármegyei konferenciája, 1. o.

⁶⁷⁴ Uo. 10–11. o.

nem jelentette az ország felemelését, pedig ennek kellett volna keletkezni."⁶⁷⁵ Az imént idézett mondatokkal tudatosan vezette fel az előadásának a záró szakaszát, melyet szinte teljes egészében a Magyar Közösség ügyének felvázolása, illetve az „összeesküvés” pontról-pontra történő elemzése jelentette.⁶⁷⁶ Végezetül kiemelte a jelenlévők számára azt is, hogy a három éves terv végrehajtásának jelentőségét, az erőszakos tagtoborzás beszüntetésének fontosságát, a magyar parasztság politikai felvilágosítását, a falujárás szükségességét és az „összeesküvés leleplezésének” a lehető legszélesebb körben történő propagálását folyamatosan végezzék.⁶⁷⁷

Rajk László beszámolóját követően Soós Sándor vármegyei titkár előadása következett, mely a szervezési kérdések aktualitásaival foglalkozott. Mindenekelőtt a taglétszám alakulását emelte ki, és pedig az elmúlt egy év vonatkozásában. Erről a következő megállapítást tette: *„Taglétszámunk egy évvel ezelőtt 12–13 ezer volt és ezt szívós munkával sikerült felemelni 20 000-re.”*⁶⁷⁸ Ebben az esetben Soós több ezer párttaggal tévedett, ugyanis 1946 márciusában mintegy 17 000 fős taglétszámmal⁶⁷⁹ rendelkeztek a vármegye kommunista pártszervezetei. A tagság járasonkénti megoszlásának ismertetésénél csalódottságának adott hangot amiatt, hogy a vármegye agrárterületein rendkívül alacsony a tagkönyvvel rendelkezők száma. Mindezt a helyi titkárok hibájának róta fel, ők ugyanis – Soós véleménye szerint – nem voltak elég rugalmasak, ráadásul a kezdeti időszakban „kiskirályként” tevékenykedtek. Rávilágított a 3 hetes pártiskolák fontosságára és arra, hogy mindent el kell követni annak érdekében, hogy az értelmiség minél nagyobb létszámban képviseltesse magát a Magyar Kommunista Pártban.⁶⁸⁰ Ezt követően érintette a vármegyei székhely⁶⁸¹ kérdéskörét, és annak mielőbbi áthelyezésének a szükségességét is, mellyel kapcsolatban kijelentette: *„Az országban nincs még egy olyan vármegye mint Komárom-Esztergom. A vármegye székhelye kint van a megye szélén, úgy hogy ha valakinek elintézendő dolga van, az három napba kerül. A Magyar Kommunista Párt azért harcol, hogy ezt a lehetetlen állapotot megváltoztassa és központi helyre kerüljön Komárom-Esztergom vármegye székhelye.”*⁶⁸² A továbbiakban Soós a 19 sváb és a 6 szlovák nemzetiségű település lakosságát érintő tagtoborzás elmaradását, az

---

⁶⁷⁵ Uo. 11. o.

⁶⁷⁶ Uo. 12–13. o.

⁶⁷⁷ Uo. 13–15. o.

⁶⁷⁸ Uo. 16. o.

⁶⁷⁹ PSZL 274. f. 16. áll. 42. ö. e. Szervezet-, tag- és káderstatisztikai kimutatások, 14. o.

⁶⁸⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ö. e. Komárom-Esztergom vármegye MKP szervezeteinek második vármegyei konferenciája, 17. o.

⁶⁸¹ Ami ekkor még mindig Esztergomban volt. A megyeszékhely Tatabányára helyezésére 1950-ben kerül sor, immár a tanácsrendszer kertén belül.

⁶⁸² Gecsenyi: *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946–1970...* 36–37. o.

apparátus járműhiányát és a járási titkárok minősíthetetlen munkáját is számba vette.⁶⁸³ A tömegszervezetek működéséről (szakszervezet, UFOSZ, FÉKOSZ, MADISZ) szóló összefoglalója középpontjában ugyancsak a káderhiány és a szervezési hiányosságok elemzése állt.⁶⁸⁴ A vármegyei titkár beszámolója a pártok közötti kapcsolatok elemzésével zárult. Ebből kiderült, hogy a szociáldemokrata párt felső vezetésével továbbra sem volt felhőtlen a viszonyuk, mely elsősorban az üzemi bizottságok választásai alkalmával vált kézzelfoghatóvá. A Nemzeti Parasztpárttal – különösen Erdei Ferenc főtitkárrá választása után – ellenben kiváló kapcsolatokat ápoltak. Azon pedig egyáltalán nem lepődhetünk meg, hogy a Független Kisgazdapárttal semmilyen együttműködés kialakítására sem kerítettek sort.⁶⁸⁵

Az ebédszünetet követően 14 órai kezdettel a hozzászólásokra került sor. Bottyán István a dorogi bányászok üdvözlését tolmácsolta, s egyben közölte a konferencia résztvevőivel, hogy a dorogi pártszervezet létszámát 850 főről 1 720-ra sikerült emelniük. Végezetül felolvasta annak a három táviratnak a szövegét, melyeket jóváhagyás után az MKP Központi Vezetőségének, Rákosi Mátyásnak és Gerő Ernőnek küldenek majd el.⁶⁸⁶ Magyar Józsefné hozzászólása az MNDSZ-szel kapcsolatos kampány megindításáról beszélt, míg Hauer István a német nemzetiségű lakosság kitelepítésének megoldását sürgette.⁶⁸⁷ Pető János szerint teljesen világos, hogy: *„A reakció bázisai a faluban vannak. Meg kell szervezni azt, hogy a falusi parasztság döntő részét a demokrácia oldalára állítsuk. Az irány arra megy, hogy a falujáró brigádokat ki kell szélesíteni, hogy komoly segítséget tudjunk nyújtani a falu népének.”*⁶⁸⁸ Rigó József hozzászólásában az összeesküvés témakörét és a munkásegység kérdést érintette.⁶⁸⁹

Az elhangzottakra az első konferenciához hasonlóan Rajk László reagált. Először is elégedetten vette tudomásul a taglétszám látványos emelkedését, azonban felhívta a figyelmet arra is, hogy mindez ne okozzon elöntetlen felhígulást a párton belül. A falvakban történő agitációkról pedig a következő érdekes megállapítást tette: *„A falujárás azt jelenti, hogy fáradságot nem ismervé vállaljuk a felvilágosító munkát, mert ahova a mi szavunk nem jut el oda eljut a régi urak szava és az egyház szava. [...] Nekünk döntő feladatunk, munkánk súlypontját a parasztság felvilágosítására fordítani, ne legyen egy olyan község, hol*

⁶⁸³ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ö. e. Komárom-Esztergom vármegye MKP szervezeteinek második vármegyei konferenciája, 17–18. o.

⁶⁸⁴ Uo. 18–19. o.

⁶⁸⁵ Uo. 19–20. o.

⁶⁸⁶ Uo. 20–21. o.

⁶⁸⁷ Uo. 21–22. o.

⁶⁸⁸ Uo. 23. o.

⁶⁸⁹ Uo. 24. o.

patronázs munkát ne végeztünk volna.”⁶⁹⁰ S végezetül rátért a Szociáldemokrata Pártra is, mellyel kapcsolatban azon elképzelésének adott hangot, hogy azt kell elérniük, hogy a kommunistákkal együttműködni nem képes vezetőséget a tagság segítségével váltsák le.⁶⁹¹

A 15 hozzászólást követően a Warschitz Gyula a konferencia elé terjesztette az új vármegyei választmány névsorát, melyet a résztvevők egyhangúan jóváhagytak. Az alábbi táblázat a választmány tagjainak név, foglalkozás és lakóhely szerinti összetételét tartalmazza.⁶⁹²

21. táblázat. Az újonnan megválasztott vármegyei pártválasztmány tagjai

Név	Foglalkozás	Lakóhely
Asbóth József	?	?
Bakonyi Józsefné	?	Komárom
Bárdkai István	asztalos	Annayölgy
Bottyán István	bányász	Dorog
Detre István	mérnök	Dorog
Dóka Géza	?	Baj
Eckl Gyula	lakatos	Tatabánya
Földes Mártonné	?	Bánhida
Hacker György dr.	?	Tata
Hadanich Gyula dr.	ügyvéd	Tata
Hauer István	földműves	Csép
Ifjú András	?	?
Knyazovics András	?	?
Korczy József	villanyszerelő	Tatabánya
Kupor József	földműves	Tarján
Lénárd József	?	?
Mandl László	?	Komárom
Mátyás Pál	?	Kisigmánd
Mázi József	kiskereskedő	Nagyigmánd
Mészárovcics Imre	?	Tatabánya
Mozsár Lajosné	?	Dorog

⁶⁹⁰ Uo. 24–25. o.

⁶⁹¹ Uo. 25. o.

⁶⁹² Uo. 25–26. o.

Név	Foglalkozás	Lakóhely
Nagy Lajos	?	?
Németh József	tanító	Tatabánya
Pál István	?	Esztergom
Pásztor Sándor	lakatos	Tatabánya
Pollák Ferenc	bányász	Tatabánya
Rácz János	?	Tatabánya
Rigó József	esztergályos	Komárom
Rigó Józsefné	?	?
Somlói János	?	Tatabánya
Soós Sándor	asztalos	Tatabánya
Szalai Klára	?	Tatabánya
Szász József	?	Oroszlány
Szegvári József	mintaasztalos	Tatabánya
Szórádi Imre	?	?
Sztán Ferenc	műszaki rajzoló	Tokod-Altáró
Tárkányi Lajos dr.	alispán	Esztergom
Vajai István	?	Tatabánya
Vándor József	?	Szőny
Varga Zsigmond	?	?
Vérth Vince	?	Almásfüzitő
Vidmár Józsefné	?	?
Warsitz Gyula	?	Augusza (Csolnok)

A választmány összetételét megvizsgálva elsőként azt állapíthatjuk meg, hogy az összesen 43 fős testületet 38 férfi (88%) és mindössze 5 nő (12%) alkotta. Az is figyelemre méltó, hogy az első konferencián megválasztott választmányból ebben már csupán 12-en képviselték magukat: Bottyán István, Földes Mártonné, Dr. Hacker György, Dr. Hadanich Gyula, Hauer István, Knyazovics András, Korczyk József, Somlói János, Soós Sándor, Szász József, Dr. Tárkányi Lajos és Warsitz Gyula. Amennyiben a településeket vesszük górcső alá, abból kiderül, hogy nem meglepő módon, a Tatabányán élők rendelkeztek jelentős túlsúllyal. Emellett még három település, Dorog, Esztergom és Komárom adott egynél több tagot. Hasonlóan az első választmányhoz, ebben a testületben is találkozhatunk olyan életúttal

rendelkező személlyel – például a Sándor Teofil frakció története kapcsán megismert Somlói Jánoséval – akiről mindenképpen szólnunk kell.

Somlói (Zipperer) János 1922. szeptember 1-jén született Bánhida községben. Alig volt 17 éves amikor a tatabányai 8-as aknára került dolgozni mint csillés. Munkatársai 1943-ban szervezték be a szakszervezetbe, 1944-ben pedig a Békepárt helyi szervezetébe. Legfontosabb feladata a fegyverek beszerzése, a röplapok és az illegális újságok terjesztése volt. 1944 augusztusában letartóztatták a Margit körúton lévő fegyházba szállították. A szovjet csapatok előrenyomulásának következtében az itt raboskodókat vonatra tették, s Komárom irányába szállították. Kihasználva azt, hogy a szerelvény Tany községnél megállt, többekkel együtt sikerült megszöknie.⁶⁹³ 1945-ben három hónapig dolgozott a politikai rendőrségnél, majd sikeresen elvégzett egy három hónapos pártiskolát is. A vármegyei kommunista választmánynak két cikluson keresztül volt a tagja. A következő érdemleges információ már 1956-ból való, ekkor tevékeny részt vállalt a karhatalom megszervezésében.⁶⁹⁴ 1965-ben megromlott egészségi állapota miatt nyugdíjazták. Tatabányán hunyt el 1975. május 30-án.⁶⁹⁵

A hozzászólásokat és a pártválasztmány megválasztását követően a küldöttek elfogadták a konferencia határozatát mely többek között a következő megállapításokat és az elkövetkező időszakra vonatkozó vállalásokat tartalmazta:

„A konferencia megállapítja, hogy a belső válságok sorozatában pártunk irányvonala helyesnek és a demokrácia fejlődése szempontjából építő erejűnek bizonyult.

A konferencia követeli az összeesküvés szálainak országos felgöngyölítését és az összeesküvők példás megbüntetését, származásra, politikai pártállásra és pozícióra való tekintet nélkül.

A konferencia üdvözli az MKP 3 éves tervét, mely a stabilizáció óta a legdöntőbb lépés országunk gazdasági felvirágoztatása terén.

[...] A földigénylő bizottság megszűnésével az újjazdákat érdekeik és jogaik folyamatos védelmére minden községben megszervezzük az UFOSZ és FÉKOSZ szervezeteket. Minden erőnkkel támogatjuk a falusi és ipari szövetkezetek kiépítését.

A telekkönyvezés gyors végrehajtása érdekében a konferencia követeli a kormányzattól, hogy tegyék lehetővé azt, hogy a bányászatban dolgozó aknászok a tagosítás mérnöki munkáit végrehajthassák.

⁶⁹³ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 229. o.

⁶⁹⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 45. f. 61. ó. e. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntetettek személyi anyaga (20. század). Somlói János önéletrajza, 1. o.

⁶⁹⁵ Gecsényi–Szabó–Tóth: i. m. 230. o.

[...] *A konferencia elhatározza a párttagság fokozottabb aktivizálását a területi és üzemi nagyobb pártszervezetek körzeti és műszakonkénti átszervezésen keresztül.*

A konferencia megállapítja, hogy pártunk női szervezése el van maradva ezért jövőben minden erővel javítani fogunk a helyzeten. A konferencia küldöttei vállalják azt, hogy hazatérve kidolgozzák az aprómunkatervet és azt ez év folyamán végrehajtják. Az ipari és bányatelepek munkásai támogatják falujárásaik során a falusi aprómunkatervet.

A konferencia elhatározza, a Sz. Sz. káderek felerősítését, a női, ifjúsági, kulturális, úttörő és egyéb tömegszervezetek fokozottabb támogatását.

A szervezeti élet fellendítésére elhatározzák a megyei és járási propaganda bizottság kiépítését.

A felvilágosító munka érdekében elhatározzuk a párt központi és megyei sajtójának minél szélesebb körű terjesztését.

A konferencia megállapítja, hogy országunk jövője a munkás-paraszt szövetség és a munkásegység alakulásától függ.

A munkásegységben helyenként súrlódások mutatkoznak, ezért megyénkben mindent megteszünk, hogy a munkásegységet megszilárdítsuk.

*Esztergom-Komárom megye (sic!) II. konferenciájának határozati javaslatai az erőviszonyok leméréseivel reális megvalósítható javaslatok. Bízunk a megyei kommunista szervek harcoss egységében, kik harcoss lendülettel és kommunista odaadással fogunk a jövőben is dolgozni, mert úgy az ipari munkás, mint hős bányászaink és a dolgozó parasztság tudja, hogy a virágzó boldog Magyarországot csakis a népi demokrácián keresztül valósíthatjuk meg. Ígérjük, hogy a népi demokrácia építésében a javaslatok 100%-os végrehajtásával Esztergom-Komárom megye is kiveszi harcoss részét.*⁶⁹⁶

Soós Sándor zárszavában kiemelte, hogy az elkövetkező időszakban megszervezik a falujárást, még hozzá úgy, hogy lehetőleg minden vasárnap minden egyes faluban dolgozzon ilyen csoport. Hitet tett a munkásegység mellett, végezetül pedig a már-már szokásossá vált Rákosi–Gerő–Rajk trió éltetését követően röviddel 18 óra után a konferencia zárásaként a Bányászzenekar eljátszotta az Internacionálét.

8. Az országgyűlési választások kiírásának kikényszerítése

A kommunista párt a Magyar Testvéri Közösség perét maradéktalanul fel tudta használni politikai ellenfeleivel szemben. A politikai koncepció ezúttal sikeres volt, a

---

⁶⁹⁶ Uo. 26–28. o.

kisgazdapárt a szétesés útjára lépett.⁶⁹⁷ Ezt fokozta Rákosi Mátyás 1947 áprilisi levele melyben konkrét utalást tett Nagy Ferenc eltávolítására is, akkor, amikor a következőt írta moszkvai feletteseinek: „*Folytatni akarjuk az összeesküvők és közöttük Nagy Ferenc miniszterelnök leleplezését.*”⁶⁹⁸ Az összeesküvés feltárása okozta újabb koalíciós ellentéteket a pártok az 1947. március 11–13-i pártközi egyezményrel próbáltak lezárni. Rákosiék ezzel nem csak azt érték el, hogy gyorsan és mielőbb „megbüntethették” az összeesküvőket, hanem azt is, hogy a kormány elfogadta a hároméves terv gondolatát, pontosabban olyan tervet, amelynek alapját a két munkáspárt egyeztetett gazdasági programja képezte.⁶⁹⁹

Az összeesküvés záró felvonásaként Nagy Ferenc félreállítása következett. Erre megfelelő alkalmat nyújtott az, hogy a miniszterelnök 1947. május közepétől Svájcban töltötte a szabadságát. A helyettesítésével megbízott Rákosi Mátyás a következőképpen írt Nagy Ferenc lemondatásának kezdetéről: „...*érdeklődtem a szovjet elvtársaknál a Kovács-ügy fejleményei iránt, s nemsokára megtudtam, hogy Kovács a szovjet vizsgálóbíró előtt nemcsak saját szerepére vonatkozólag tett részletes beismerő vallomást, de leleplezte Nagy Ferencet is, aki az összeesküvés kérdésében vele együtt dolgozott.*”⁷⁰⁰ Valószínűleg még május végén Puskin kérésére Rákosi Aradra utazott, ahol Szuszajkovtól átvette Sztálinnak azt az egy oldalas kézzel írt üzenetét, melyben az állt, hogy: „*Nagy Ferenc nem pihen Svájcban, hanem az ellenséggel tárgyalja meg azokat a terveket, amelyek alapján a kommunistákat el akarják távolítani a kormányból.*”⁷⁰¹ Miután a Rákosi által május 28-ra összehívott minisztertanácsi ülésen a kisgazdák megismerték Kovács Béla kihallgatási jegyzőkönyveinek a Nagy Ferencre vonatkozó „legkompromittálóbbnak” tartott mondatait, a felmerült problémák tisztázása érdekében másnapra összehívott FKGP PB úgy döntött, hazahívja a miniszterelnök-pártelnököt, hogy itthon védekezzék a vádakkal szemben. Másnap azonban Balogh István azt kérte a kormány és a kisgazdapárt vezetőségének nevében telefonon, hogy Nagy Ferenc ártatlanságának hangoztatása mellett mondjon le, és a lemondólevelet küldje el Budapestre.⁷⁰² A berni magyar követség és Budapest közötti számos további telefon egyeztetés eredményeként végül is olyan megállapodás született, hogy Nagy Ferenc akkor adja át lemondólevelét a magyar állam megbízottjának, ha ugyanezen személy magával hozza Budapestre a miniszterelnök kisebbik fiát. Bár a cserére csak június 2-án került sor, a Magyar

⁶⁹⁷ Palasik Mária: *A jogállam csapdái Magyarországon 1947 első felében.* Századok, 1995/6. sz., 1319. o.

⁶⁹⁸ Izsák–Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok... 1944–1948...* 194. o.

⁶⁹⁹ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 82. o.

⁷⁰⁰ Rákosi: *Visszaemlékezések 1940–1956. I. kötet...* 377. o.

⁷⁰¹ Uo.

⁷⁰² Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 242–243. o.

Távirati Iroda már május 29-én tényként közölte Nagy Ferenc lemondását.⁷⁰³ Rác Erzsébet⁷⁰⁴ visszaemlékezésében arról olvashatunk, hogy a május 31-én kelt lemondólevelet Száll József kommunista titkár hozta el a berni követségről, a benne szereplő levelet pedig még a kispárt vezetőnek történt kézbesítés előtt valaki olvashatta, amire a boríték ragasztásának állapotából következtetett.⁷⁰⁵ Nagy Ferenc a lemondását követően, elsősorban az ország további sorsát felvázolva a következőképpen vélekedett: „*A kommunista elnyomás alatt álló Magyarország megszabadult utolsó demokratikus miniszterelnökétől. Leomlott az utolsó akadály is a teljes kommunista befolyás elől. Az ország elveszítette függetlenségét, mielőtt a békeszerződés folytán visszanyerhette volna. A magyar nép ki volt szolgáltatva a kommunista és szovjet önkénynek.*”⁷⁰⁶ Rákosi Mátyás úgy gondolta, hogy ez még csak az első lépést jelentette, a kispártban belüli „nagytakarítás” szerinte csak ezután következett.⁷⁰⁷ Nagy Ferenc lemondása után az új miniszterelnök Dinnyés Lajos lett, akit Kovács Imre szerint moszkvai utasításra neveztek ki.⁷⁰⁸

A miniszterelnök eltávolításának a híre a vármegye politikai életére is komoly hatással bírt. Soós Sándor úgy vélte, hogy ezt követően a helyi társadalomnak a párt irányába tanúsított bizalma jelentősen megnövekedett. Éppen ezért komoly erőket mozgósítva megkezdték a vármegyei kispárt felbomlásának az előkészítését, amire magának a pártnak a vezető politikusai között fennálló ellentét is megfelelő alapot szolgáltatott.⁷⁰⁹ Az így kialakult zűrzavart a kommunistáknak sikerült is kihasználniuk, méghozzá oly módon, hogy a kispárt vármegyei vezetőségébe beépültek, melynek eredményeképpen az elkövetkező időszak tekintetében minden egyes fontos kérdéssel megfelelő információval rendelkeztek.⁷¹⁰ Ez komoly előnyt jelentett a majdani választás során. Emellett a helyi pártlap is kivette a részét a vármegye lakosságának a tájékoztatásából, elsőként az 1947. június 8-án megjelent Dolgozók Lapja hasábjain. A tatabányai nagygyűlésről tudósító cikkükben arról írtak, hogy: „*Nagy Ferenc teljes mértékben részese az összeesküvésnek. Nagy Ferenc úgy ment Svájcba, hogy üdülni megy, de a valóságban tárgyalásokat folytatott a különböző emigráns reakciós elemekkel, többek között Saláta Kálmánnal is. A minisztertanács távirati úton felszólította,*

⁷⁰³ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 102–103. o.

⁷⁰⁴ 1945-től Tidy Zoltán személyi titkáráként dolgozott.

⁷⁰⁵ Rác Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában. Emlékezés Tildy Zoltánra.* Budapest, 1995, 227. o.

⁷⁰⁶ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött. 2. kötet.* Budapest, 1990, Európa–História, 160. o.

⁷⁰⁷ Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek.* Budapest, 1950, Szikra, 213. o.

⁷⁰⁸ Kovács Imre: *Magyarország megszállása.* Budapest, 1988, Katalizátor Iroda, 356. o.

⁷⁰⁹ MNL KEML XXXV. fős. 23. f. 20. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkáranak jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 39. o.

⁷¹⁰ Uo. 51. o.

hogy azonnal térjen haza. A felszólításnak azonban nem tett eleget, hanem a svájci követségen bejelentette lemondását ezzel gyáván megfutamodott a felelősségre vonás elől."⁷¹¹

Az 1947 közepétől felerősödő államosítási folyamat az augusztus 1-jétől meghirdetett hároméves terv keretén belül ment végbe.⁷¹² Az előkészületek azonban már 1947 januárjában megkezdődtek, ekkor került sor a két munkáspárt tervegyeztető bizottságának létrehozására, amely 1947. március közepére ki is dolgozta a közös tervet. Amikorra ez 1947. június 2-án a koalíció négy pártjának közös értekezlete elé került – az eddigiekben már ismertett események következtében – már alapvetően megváltoztak a belpolitikai erőviszonyok, s így e fórum kisebb módosításokkal elfogadta az elképzelést.⁷¹³ Az első hároméves terv 1947. augusztus 1-jén kezdődött, s két és fél év alatt, 1949-re fejeződött be. Az előirányzatok eredetileg azt tűzték ki célul, hogy az újjáépítés munkáját befejezve a tervperiódus végére a mezőgazdasági termelés közelítse meg az utolsó békeév szintjét, a gyáripari termelés pedig 27%-kal haladja is azt meg.⁷¹⁴ A terv végrehajtását⁷¹⁵ egészében véve sikeresnek nevezhetjük, bár a megvalósítás során jelentős ágazatbeli különbségek jelentkeztek. Komoly eredmények elsősorban az újjáépítés terén voltak: lényegében e tervnek a keretében állították helyre a legfontosabb ipari üzemeket, így a terv befejeződése idején már több száz üzem termelhetett. Ha elfogadjuk azt az alapvető s viszonylag sok szakmunkában hivatkozott adatot, amely szerint 1949 végére 1 400 ipari üzem, valamint 400 építőipari üzem állítottak helyre, akkor láthatjuk csak igazából a hatalmas újjáépítési lendületet. Az ipar mellett a közlekedés területén is nagyok voltak a változások, sőt működőképessé tették a közigazgatási hivatalokat is. Újjáépítették a lerombolt folyami hidak többségét, illetve helyreállították a vasútszisztem nagy részét is.⁷¹⁶ Az imént felsorolt eredményekkel ellentétben a mezőgazdaság az 1938-as szintet sem tudta elérni. A főbb növényfélések többségének termésátlaga és termésmennyisége továbbra is jelentősen elmaradt a háború előttitől. Ezzel szemben az állatállomány helyzete kedvezőbb képet mutatott. A szarvasmarhák és a lovak száma csaknem megduplázódott 1945-höz képest, s így 1949-ben meghaladta, illetve megközelítette az 1938-as számot. A juh- és sertésállomány viszont – bár 1945-höz képest megháromszorozódott – az 1938-asnak még mindig csak a kétharmadát tette ki. Mindezek alapján a mezőgazdaság összetermelése 1949-ben az 1938-as 85%-ára becsülhető.⁷¹⁷

⁷¹¹ *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja*. 1947. június 8.

⁷¹² Kaposi: i. m. 339. o.

⁷¹³ Pető-Szakács: i. m. 84. o.

⁷¹⁴ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 314. o.

⁷¹⁵ Melyet mindössze 2 év és öt hónap leforgása alatt végre is hajtottak.

⁷¹⁶ Kaposi: i. m. 339. o.

⁷¹⁷ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 315. o.

A hároméves terv bevezetését komoly előkészítő – elsősorban a megfelelő propaganda szempontjait előtérbe helyező – munka előzte meg a vármegye területén is. Az ezzel kapcsolatos jelentések szerint a vármegye dolgozóinak nagy többsége bizalommal tekintett az augusztus 1-jei bevezetés elé. Az üzemi munkások mellett, akik még tervbizottságokat is alakítottak, a mezőgazdaságból élők is pozitív hangulatban várták az időpontot, ugyanis a tervtől elsősorban az életszínvonaluk érezhető emelkedését várták.⁷¹⁸ Soós Sándor szerint a vármegyei értelmiség – párhovatarozásra való tekintet nélkül – is nagy érdeklődéssel követte a hároméves terv fejleményeit, ami szerinte elsősorban abban mutatkozott meg, hogy az ennek propagálására kiadott könyvet nagy részük megvásárolta. Emellett értelmiségi ankétokat is rendeztek. Kezdeti lendületük ellenére, melynek során a pártvezetőség a hároméves tervet igyekeztek napi szinten tartani, a legfontosabb időpontra, tehát 1947. augusztus 1-jére annak propagálása úgy tűnik szinte teljesen megszűnt. Egyébként a terv végrehajtása keretében került sor az almásfüzitői Timföldgyárban a fejlesztések kivitelezésére, a szőnyi MOLAJ⁷¹⁹ üzemének bővítésére.⁷²⁰ Emellett jelentős fejlesztésekre is sor került főként a falusi lakás- és iskolaépítés, a bányász és kohász kolóniák építése és az egészségvédelmi beruházások tekintetében.⁷²¹

Az előzőekben már ismertetett politikai perek, a miniszterelnök puccsszerű eltávolítása, a parlament elnökének menekülésre kényszerítése következtében a Magyar Kommunista Párt és a Baloldali Blokk elérte céljait.⁷²² Mindezt tetézte Kovács Béla a Független Kisgazdapárt főtitkárának először az ausztriai Baden bei Wien-be, majd onnan tárgyalás nélkül a Gulagra hurcolása. A „népi demokráciának” nevezett politikai rendszer valódi jellegéről s a magukat demokratának álcázó kommunisták valódi szándékáról ezek után senkinek sem lehetett kételye.⁷²³ A szándékuk pedig az idő előtti választások megtartása volt, amit Rákosi Mátyás 1947. június 15-i MKP KV ülésen elmondott referátuma is igazol. Az elmúlt időszak politikai eseményeit ismertetve felolvasta az előző ülés határozati javaslatát⁷²⁴ is, majd így folytatta: *„Ezt azért olvastam fel, hogy az Elvtársak lássák, hogy nekünk legalább*

⁷¹⁸ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 40. o.

⁷¹⁹ Magyar Olajművek Rt.

⁷²⁰ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 102-103. o.

⁷²¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 35. ő. e. Az újjáépítéssel kapcsolatos iratok, 16. o.

⁷²² Földesi Margit–Szerencsés Károly: *Halványkék választás. Magyarország–1947.* Budapest, 2001, Kairosz Kiadó, 14. o.

⁷²³ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 291. o.

⁷²⁴ Melyben az összeesküvés felszámolása és a kisgazdapárt feldarabolása szerepelt.

*egy fél esztendeje, amióta ez az összeesküvés felmerült, határozott céltudatos vonalunk volt, mely abban kulminált, hogy új választásokkal megváltoztassuk az 1945-ös választáson kialakult erőviszonyokat.*⁷²⁵ Erre 1947 augusztusának legvégén került sor.

---

⁷²⁵ PSZL 274. f. 2. áll. 40. ő. e. A központi vezetőség ülésének a jegyzőkönyve, 1. o.

V. Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások

1. Az 1945. évi VIII. tc. (választójogi törvény) módosítása

Az MKP vezető politikusaiban 1945 novemberétől egyre inkább gyökeret vert az a gondolat, hogy a párt választási kudarcának egyik oka a túlságosan demokratikus választójogi törvény volt. Éppen ezért a választások előrehozatalának megpendítésével egy időben napirendre került a demokratikus választójog, és a választási rendszer átalakítása, amire lehetőséget nyújtott az is, hogy az 1945. évi VIII. törvény csupán egyetlen alkalomra szólt. Ezt kihasználva az MKP már 1947 tavaszán, Rajk László vezetésével munkabizottságot hozott létre az új választójogi rendelkezések kidolgozására.⁷²⁶ A leendő új törvény egyik legfontosabb funkciója az volt, hogy a kommunista párt számára legalizálja az adminisztratív visszaélések végrehajtását. Ennek érdekében a választás-előkészítő csapathoz – melynek Farkas Mihály volt a vezetője – a kommunista funkcionáriusok részéről sorra érkeztek a jobbnál jobb javaslatok, a választók ilyen módon történő távoltartásáról. Szirmai István, aki ekkor az MKP KV Tömegszervezetek Osztályának a vezetője volt, június 30-i keltezéssel a következő felterjesztést juttatta el Farkas Mihálynak:

„Kedves Farkas Elvtárs!

Az 1945. évi VIII. tc. /a nemzetgyűlési választásokról/ X. §-ának 3. bekezdése így szól: »A számlálólapokat az összeíró bizottságok a házmegbízottak útján küldik szét...« A kommunista házmegbízottak teljesítsék rosszul feladatukat és ne kézbesítsék az általuk ismert ellenünk szavazóknak, vagy legalább azok egy részének a szavazó lapokat.

A XIII. § szerint »A kitöltött számláló lapokat a házmegbízott, illetőleg az összeíró biztos szedi össze..., és a tudomása szerint fennálló kizáró okokra vonatkozó megjegyzéseit a tények megjelölésével megteszi akkor is, ha az összeírott fél a számlálólapot nem töltötte ki és nem írta alá.« Házmegbízottaink a várhatóan ellenünk szavazók felénél tegyék meg a »fennálló kizáró okokra« vonatkozó megjegyzéseiket.

Ez esetben azoknak szavazati jogosultságát az összeíró bizottság állapítja meg. Az összeíró bizottságban dolgozó kommunisták különböző okmányok bemutatását kérhetik a választói jogosultság megadása előtt. A kért okmányok beszerzése időbe és utánajárásba kerül. Sokan nem lesznek majd hajlandók végigcsinálni egy ilyen eljárást.

Az eljárás megkönnyítése kedvéért az 1945-ben használt számlálólapok helyett hosszú és komplikált szövegű, nehéz kérdésekkel telített számlálólapot adjunk ki. Erre módot ad a

⁷²⁶ Szerencsés Károly: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)...* 11. o.

törvény, mert 10. §-ának 2. bekezdése így intézkedik: »A számlálólapok szövegét, mely választói jogosultság megállapításához szükséges, s a személyi adatokra vonatkozóan tartalmaz kérdéseket, a belügyminiszter állapítja meg«.

Úgy kell ezeket a kérdéseket megszövegezni, hogy a házmegbízottaink, vagy ahol ilyenek nincsenek, a kommunista biztosok módot kapjanak a » kizáró okok« feltüntetésére.⁷²⁷

A Szirmai felterjesztését tartalmazó őrzési egységben található egy táblázat is, mely a választási rendszerből kizárható személyek számát tartalmazza a régi (1945. évi VIII. tc.) és az új tervezet szerint.⁷²⁸

22. táblázat. Összehasonlító táblázat arról, hogy az egyes kizárási címeken hány személy kizárása várható

Kizárás oka	Régi tc. szerint	Új tervezet szerint
Népbírói ítélet vagy vádemelés	10 000	10 000
Rendőrhatósági őrizet	2 000	10 000
Rendőrhatósági felügyelet	-	5 000
Földtulajdon elkobzása	3 000	3 000
Fasiszta egyesületek vezetői, ill. választmányi tagsága	3 000	5 000
Nyilaskeresztes párt és azonos elbírálás alá eső szervezet tagsága	-	10 000
Áttelepítendő németek	5 000	50 000
Igazolóbizottsági határozat	40 000	40 000
B-lista	-	5 000
A politikai okokból kizártak együtt élő hozzátartozói	-	200 000
Nyugatról vissza nem tértek kizárt rokonai	-	15 000
20-22 év közöttiek	-	200 000
Összesen	63 000	553 000

⁷²⁷ PSZL 274. f. 9. áll. 34. ö. e. A választójogosultak névjegyzékének összeállítására, a választójogi törvény módosítására vonatkozó feljegyzés és levél, 5. o. A forrást elsőként közli: Gyarmati: „Itt csak az fog történni amit a kommunista párt akar! Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez... 146. o.

⁷²⁸ Uo. 4. o.

1947 júliusára a tervezet el is készült, és a koalíciós pártok egyeztető értekezlete elé került. A július 8-án⁷²⁹, 10-én és 12-én kialakított koalíciós megegyezés – kiegészülve Tildy Zoltán köztársasági elnök támogató hozzájárulásával – az adott politikai és parlamenti erőviszonyok figyelembevételével egyet jelentett a törvényjavaslat elfogadásával.⁷³⁰ Ezt követően 1947. július 22-én és 23-án került sor a választójogi törvénytervezet parlamenti vitájára⁷³¹, mely a polgári ellenzék heves támadásai ellenére természetesen törvényerőre emelkedett.

Az 1947. július 24-én elfogadott XXII. tc. szerint a választás alapelvei változatlanok maradtak: az általánosság, a titkosság, a közvetlenség és az egyenlőség. Megmaradt a választókerületi beosztás és a lajstromos rendszer is.⁷³² Alkotmányjogi módosítást viszont már tartalmazott azzal, hogy a Nemzetgyűlés jogköre az egykamarás Országgyűlésre szállt. A legnagyobb változás a választói jogosultságtól megfosztottak magas száma volt. Nem szavazhattak a politikai okokból B-listára kerültek, a Horthy-rendszer jobboldali pártjainak, és szervezeteinek közép és alsó szintű vezetői. Elsősorban a Csehszlovákiából Magyarországra telepített magyarokat sújtották azzal, hogy 1947. május elsejéig állandó lakcímmel kellett (volna) rendelkezniük. Megvonták továbbá a szavazati jogot a Németországba telepíteni szándékozott német nemzetiségűektől, még akkor is, ha magyar anyanyelvűnek vallották magukat. Mivel engedélyezték a választási szövetségben való indulást, bevezették a prémiumos rendszert. Ez azt jelentette, hogyha a választási szövetségre lépett pártok elnyerték az országosan leadott érvényes szavazatok 60%-át, akkor az országos listán megválasztható képviselői megbízatások (60 hely) 80%-át, ha legalább 75%-ot nyertek el akkor a képviselői helyek 100%-át szerzik meg. Viszont ha nem a kormánykoalíció pártjai érnének el ilyen eredményt, akkor a „premizálás” nem lép életbe. Megváltozott az egy mandátumhoz szükséges szavazatok száma is, ez ugyanis 12 ezerről 14 ezerre emelkedett. A választási visszaélések elkövetésének alapját azonban a választói névjegyzékek újbóli összeírása jelentette. Mivel az összeírást többnyire kommunista szimpatizánsok irányították, tömegével hagyhatták ki azokat, akikről tudták, hogy nem hívei a baloldali pártnak.⁷³³ További visszaélésekre adhatott lehetőséget az ideiglenes névjegyzékkivonattal történő szavazás is.

---

⁷²⁹ Ezen az ülésen Szirmai szinte szóról-szóra megismételte a fent említett javaslatait, ami bizonyítja, hogy akkori elképzeléseinek nagy részére fogékony volt a felsőbb pártvezetés.

⁷³⁰ Szerencsés Károly: Predesztinált választások, 1947. In: Hubai László–Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. Budapest, 1991, Lap- és Könyvkiadó, 106. o.

⁷³¹ A parlamenti vita részletes bemutatására ld.: Szerencsés Károly: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*... 22–28. o.

⁷³² Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*... 257. o.

⁷³³ Földesi–Szerencsés: *Halványkék választás. Magyarország–1947*... 89–98. o.

1947-ben – szemben 1945-tel⁷³⁴ – bárki élhetett ezzel a lehetőséggel, aki előre tudta, hogy a választás napján nem tartózkodik a szavazókörzetében, s a választójogát igazolandó, beszerezte a nevére kiállított névjegyzékkivonatot. A törvényhozók többsége nem számolt azzal, hogy ezekkel a kékcédulákkal vissza lehet élni, hiszen 1945-ben nem történt ilyen eset.⁷³⁵

A törvény 20. § (4) bekezdése érvényesítésének érdekében a kormánykoalíció tagjai és a jobboldali ellenzéki csoportok egyaránt tárgyalásokat folytattak a választásokon való közös részvételről. A kommunisták először azt javasolták, hogy a koalíciós pártok az egymás közti feszültségeket és versenyszellemet csökkentendő, s a jobboldali erők elleni egységes fellépést biztosítandó, kössenek választási szövetséget, és közös listán induljanak. Az NPP támogatta az MKP kezdeményezését, de az SZDP és az FKGP tartózkodott a közös lista elfogadásától. Erre a kommunisták elálltak az eredeti tervüktől, s elfogadták a parasztpárt azon javaslatát mely szerint a pártok önállóan vesznek részt a kampányban, de kötnek választási szövetséget is. A választási blokkot, amely a Függetlenségi Front formális felújítását jelentette, a július 29-i pártközi értekezleten alakították meg.⁷³⁶

2. A választásokon induló pártok választási programjai

A törvény elfogadása után Tildy Zoltán köztársasági elnök, a minisztertanács javaslatára 1947. július 25-én feloszlatta a Nemzetgyűlést, és az új Országgyűlést 1947. szeptember 16-ára hívta össze. A választásokat pedig 1947. augusztus 31-ére – tehát a békeszerződés hatályba lépését megelőző időpontra – írták ki, melynek tisztaságáért Rajk László (MKP), és Ries István (SZDP) voltak felelősek. Komárom-Esztergom vármegye (mely az 1945-ös választásokhoz hasonlóan a 7. választókerülethez tartozott, Fejér vármegyével közösen) közigazgatási területén nyolc párt indult a választásokon. Ezek a pártok a következők voltak: Magyar Kommunista Párt, Független Kisgazdapárt, Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt, Keresztény Női Tábor, Magyar Radikális Párt, Független Magyar Demokrata Párt, Polgári Demokrata Párt.

A Magyar Kommunista Párt augusztus 3-án hozta nyilvánosságra a Politikai Bizottság által július 31-én elfogadott választási programot, melynek középpontjában a hároméves terv állt. De nem is annyira a teljes megvalósítás jelentőségét domborította ki, hanem annak a közvetlen jövőre gyakorolt hatásait. Így, féléven belül a munkanélküliség teljes

⁷³⁴ 1945-ben csak azok a szavazatszedő és választási bizottsági tagok szavazhattak névjegyzékkivonattal, akik nem a saját körzetükben teljesítettek szolgálatot.

⁷³⁵ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 258. o.

⁷³⁶ Vida: *Koalíció és pártharcok 1944–1948...* 268. o.

megszüntetését, a terv első évének befejezésére pedig a munkabérek és fizetések 35%-os emelését, a tömegfogyasztási javak termelésének fokozását, valamint a drágaság letörését ígérte.⁷³⁷ Követelte továbbá a hadifoglyok földhöz juttatását, elsősorban a „svábok” kitelepítésével felszabaduló birtokokon, továbbá mindenekelőtt azoknak a mezőgazdasági beruházásoknak a végrehajtását a 3 éves terv keretében, amelyek az újgazdák és kisbirtokosok gazdaságait megszilárdíthatták. A program elismerte a magánkezdeményezés és magánvállalkozás szabadságát, a közérdek határain belül. Állást foglalt a vallásszabadság s különösen a munkásság vallásos hitének tiszteletben tartása mellett, és kinyilvánította a párt szándékát a népi demokratikus állam és az egyházak barátságos együttműködésének megvalósítására, a függőben levő kérdések mielőbbi megnyugtató rendezésére.⁷³⁸

A Független Kisgazdapártnak hivatalos programja ezúttal sem jelent meg, mégis annak tekintették az 1947 elején kis füzetben megjelent 14 pontba foglalt elképzeléseket. A program hitet tett a demokrácia, a köztársaság és annak 1946-ban rögzített intézményei, alaptörvényei mellett, az emberi és polgári alapjogok biztosítása mellett, s szükségesnek tartották megfogalmazói leszögezni, hogy az 1945 folyamán kialakított, az emberi szabadságjogokat gátló korlátozásokat fokozatosan le kell építeni. Szerepelt a programban a magántulajdon sérthetlensége, az államosításoknak – az MNFF programja mértékéig és nem tovább terjedő – végrehajtása, a hároméves terv elfogadása, s itt is felbukkant a szövetkezeti mozgalom támogatása. A párt ezeken kívül továbbra is vállalta a polgárság képviselését, ezen belül kiemelt szerepet biztosítva a tulajdonos parasztságnak. Nemzeti és keresztény alapon, a magántulajdon őrzőjeként aposztrofálta magát.⁷³⁹

A Szociáldemokrata Párt 1947. július 18-án elfogadott programjában többek között követelte a földreform befejezését s ennek kapcsán a kiosztott földek telekkönyvi tulajdonba vételét, a mezőgazdaság gépi felszereléssel való ellátását, a falu villamosítását, a Duna-Tisza csatorna megépítését hajózás és öntözés céljára, falusi iskolák és egészségügyi intézmények építését, a szociális biztosítás kiterjesztését s nem utolsósorban a falusi lakosság életszínvonalának emelését.⁷⁴⁰ Belpolitikai feladataik között szerepelt a két munkáspárt együttműködésének további fejlesztése, kíméletlen harc a korrupció ellen, az új demokratikus jogrendszer megteremtése, a közoktatás gyors ütemű átalakítása, melynek eredményeképpen az egységes alsó fokú oktatást kiterjesztik az ország összes iskolájára. Külpolitikai téren pedig

---

⁷³⁷ Balogh: *Parlamenti és pártharcok Magyarországon...* 493. o.

⁷³⁸ Balogh–Izsák: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)*... 108. o.

⁷³⁹ Szerencsés: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*... 32–33. o.

⁷⁴⁰ Balogh–Izsák: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)*... 107. o.

a szomszédos népi demokráciákkal való jó kapcsolatok kiépítését szorgalmazták, illetve a Szovjetunióhoz fűződő őszinte barátság elmélyítését.⁷⁴¹

A Nemzeti Parasztpárt programjavaslatát az 1947. május 4-i nagyválasztmányi ülésén hagyták jóvá. A dokumentum 12 jelszószerű követelése felöleli az ország gazdasági, szociális, társadalmi és politikai életének minden szféráját.⁷⁴² A program előjogoktól mentes népi Magyarországot hirdetett nemcsak törvény és jog szerint, de a volt uralkodó osztályok társadalmi tekintélyének lerombolásával is. Miközben a program új embertípusról moralizált, erős köztársaságot hirdetett, ennek ellenére síkra szállt a parlamentáris demokrácia mellett is. Szorgalmazták a vármegyerendszer eltörlését, a közigazgatásban a jogászai képzettség egyeduralmának megtörését, a „nagy bűnösök” kíméletlen megbüntetését stb. Gazdasági téren a paraszti munka egyenrangúsítását sürgette, az agráröllő megszüntetését, a nagytőke hatalmának megtörését, a bányák és kulcsiparok államosítását, a kartellek és trösztök feloszlását és a bankok állami ellenőrzését.⁷⁴³

A Keresztény Női Tábor Slachta Margit vezette, és ez volt az a párt, amely Mindszenty József esztergomi érsekhez a legközelebb állt. Egyik legfontosabb célkitűzése közé tartozott a nők számának növelése úgy a parlamentben, mint az önkormányzatokban. Elleneztek a hároméves tervet és a tervgazdálkodást is. Elsősorban a tízparancsolatnak és a Szent István megszabta tradícióknak kívántak érvényt szerezni.⁷⁴⁴ A Keresztény Női Tábor az országban mindössze négy választókerületben állított lajstromot (Fejér-Komárom-Esztergom, Nagy-Budapest, Pest-Pilis-Solt-Kiskun, és Jász-Nagykun-Szolnok).

A Magyar Radikális Párt programja szerint szükség van az államosításokra és a nagytőke antiszociális túlkapásainak korlátozására, de fontos az is, hogy a gazdasági reformokat ne az ötletszerűség és ne az egyes pártok által kidolgozott programjai diktálják, hanem az ésszerűség, a szükségszerűség és a társadalom közérdeke. A Magyar Radikális Párt mindennél fontosabbnak tekintette a demokratikus kultúrpolitika megteremtését. Továbbá kíméletlen harcot hirdetett a panama, a korrupció, a nepotizmus, valamint az állam és a pártok égisze alatt kötött gátlástalan üzletek rendszere ellen.⁷⁴⁵

A Független Magyar Demokrata Párt 1947. augusztus 1-jén nyilvánosságra hozott programja a polgári szabadságjogok maradéktalan biztosításának az igényét állította előtérbe. Harcot hirdetett a bürokrácia túlkapásai ellen, és a helyi önkormányzatok kiépítését

⁷⁴¹ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 490–491. o.

⁷⁴² Tóth István: *A Nemzeti Parasztpárt története 1944–1948*. Budapest, 1972, Kossuth Könyvkiadó, 220. o.

⁷⁴³ Szerencsés: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*... 31–32. o.

⁷⁴⁴ Földesi–Szerencsés: *Halványkék választás. Magyarország–1947*... 22. o.

⁷⁴⁵ Izsák Lajos: *Pártok és politikusok Magyarországon 1944–1994*. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó, 116–117. o.

szorgalmazta. Külön is hangsúlyozta, hogy rendezni kell az állam és az egyház viszonyát. A program gazdasági támogatást ígért a parasztságnak, s ezen felül is a földreform során földhöz jutott új gazdáknak, továbbá jólétet és társadalmi felemelkedést az értelmiségnek. Külpolitikai téren pedig síkraszállt az ország függetlensége mellett mind a nyugati nagyhatalmak, mind a Szovjetunió viszonylatában.⁷⁴⁶

A Polgári Demokrata Párt igyekezett konkrét és modern programot adni: többek között a közéletben a pártszempontok visszaszorítása, a parlament szerepének erősítése, a demokratikus szabadságjogok biztosítása, az internálás, a rendeleti kormányzás beszüntetése, a bürokrácia csökkentése, a magántulajdon védelme, a B-listázások felülvizsgálata szerepelt a programban.⁷⁴⁷

3. A Magyar Kommunista Párt választási kampánya a vármegyében

1947 nyara a heves választási kampány és küzdelem jegyében telt el a vármegyében. A választásokon induló pártok között elsősorban anyagi és hatalmi szempontból mutatkoztak lényeges különbségek. A koalíciós pártok – MKP, SZDP, NPP és FKGP – mögött álltak ugyanis a pártvállalatok, a nyomdák, a mozik és a kereskedelmi cégek, melyek bevételi forrásai biztos alapot teremtettek a kampányfinanszírozásnak. A választási kampány különlegességet is tartogatott, ugyanis a Magyar Kommunista Párt ekkortól kezdte nyíltan hangoztatni, hogy végső célja a szocializmus.⁷⁴⁸

A megfelelő színvonalú propaganda kifejtése érdekében már a Nemzetgyűlés feloszlását megelőző napokban, pontosabban 1947. július 18-án Komárom-Esztergom vármegyét az MKP vármegyei vezetői 21 választási körzetre osztották. A következő táblázat a körzeteket, az azokhoz tartozó településeket és az oda beosztott választási felelősök nevét tartalmazza.⁷⁴⁹

23. táblázat. A választási felelősök beosztása

Körzetszám	A körzethez tartozó települések	Választási felelős
1	Kisbér, Vérteskethely, Ete, Ászár, Császár	Budapesti központból érkezik
2	Nagyigmánd, Kisigmánd, Csép, Tárkány	Szijjártó András
3	Bana, Ács, Milkovics-tag puszta	Hajnik István

⁷⁴⁶ Izsák: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949...* 162. o.

⁷⁴⁷ Földesi–Szerencsés: *Halványkék választás. Magyarország–1947...* 21. o.

⁷⁴⁸ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 292. o.

⁷⁴⁹ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ö. e. Párszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 108-109. o.

Körzetszám	A körzethez tartozó települések	Választási felelős
4	Komárom, Szöny, Almásfüzitő, Bélapusztá	Budapesti központból érkezik
5	Kocs, Mocsá, Kömlőd, Szák, Szend, Dad	Budapesti központból érkezik
6	Oroszlány, Kecskéd, Várgesztes, Bokod, Vértessomló	Király Ferenc
7	Bánhida, Környe, Szentgyörgypusztá,	Budapesti központból érkezik
8	Tata (Tóváros), Naszály, Agostyán, Baj, Szomód, Vértesszőlős	Barta László
9	Tatabánya, Felsőgalla, Alsógalla	Szegvári József
10	Dunaalmás, Neszmély, Süttő, Dunaszentmiklós	Szemetthy Ottó
11	Tarján, Héreg, Marót pusztá, Tardos, Vértestolna	K. Nagy János
12	Gyermely, Szomor, Somodor pusztá, Gyarmat pusztá	Barkóczi József
13	Lábatlan, Piszke, Nyergesújfalu, Mogyorósbánya, Bajót	Budapesti központból érkezik
14	Epöl, Bajna, Máriahalom	Müller József
15	Tokod-falu Tát, Ebszőnybánya	Simon Gyula
16	Tokod-Altáró, Tokod-Üveggyár	Sztán Ferenc
17	Dorog	Budapesti központból érkezik
18	Sárisáp, Annavölgy, Augusztatelep, Csolnok, Dág, Úny	Haracska József
19	Csév, Leányvár, Kesztlóc, Pilisszentlélek	Bodrogi József
20	Esztergom, Esztergom-tábor, Szentgyörgymező	Budapesti központból érkezik
21	Pilismarót, Dömös	Jálics Béla

Amennyiben az előző választások kampányidőszaka közötti különbségeket vizsgáljuk, akkor a legszembetűnőbb változást az jelentette, hogy a kommunisták a nemzetgyűlési választások előkészületeivel ellentétben ekkor nem a nagygyűlésekre helyezték ki a kampányukat. Rákosi Mátyás ugyanis úgy döntött, hogy: *„ezen a választáson nem fogunk nagy, összpontosított népgyűléseket tartani, mert azt tapasztaltuk, hogy egy ilyen óriási népgyűlés előkészülete sok erőt von el, amit jobban fel lehet használni, ha a gyűlés helyett*

másutt alkalmazzuk... Most az egyéni agitációra fogunk rátérni, a házról házra, lakásról lakásra való járásra."⁷⁵⁰ Az agitáció során többek között a párt nemzeti jellegét és az ország függetlenségéért történő folyamatos – ha kell akár fegyveres erővel is – küzdelmét emelték ki.⁷⁵¹ Emlékezzünk vissza mit is mondott Rákosi az 1945. november 22-i KV ülésen? Azt, hogy a kampány során képtelenek voltak a nemzeti vonalat képviselni, holott szerinte a kisgazdák ennek köszönhetően eredményességüket.

Úgy tűnik, a hatás nem maradt el, főként a falvakban, ahol a kisebb gyűlések alkalmával eredményesnek mutatkozott a himnusz lejátszása és a nemzeti színű jelvények osztogatása is.⁷⁵² Ezen kívül fontos szerepet játszott az úgynevezett egyházi vonal is, ahol saját bevallásuk szerint a vármegye területén azért volt könnyű a dolguk: *„mert konkrétan ki tudtuk mutatni megyénkben hány templomot, iskolát javítottunk, hány plébániát hoztunk rendbe. Megtudtuk győzni, hogy mi a lelkiismeret szabadság hívei vagyunk és ez együtt jár a vallásszabadság is. Vannak taktikai módszerek amit tapasztalatok útján tanultunk meg. A reggel kimenő agitátorcsoportok azonnal megkezdik az agitációkat, ez hiba, mert a falusiak úgy értékelik, hogy a templomtól akarjuk őket elvonni. Nem beszélve arról, mindjárt azzal jönnek, hogy vasárnap van, és mi miért nem megyünk templomba. Ha a falujárók reggel kimennek és elmennek templomba, de ezt is ügyesen kell alkalmazni, mert ha mind a katolikus templomba megy akkor a reformátusok neheztelnek, vagy fordítva. Ezért egy csoport a katolikus templomba és egy csoport a református templomba megy és csak 11 óra után kezdtük az agitációt és ezzel nyert ügyük volt, szívesen fogadtak.*"⁷⁵³ A helyi agitátorgárdák szinte tökéletesre fejlesztették az utcai tömb- és házi gyűléseket is. Tatabányán például a választási kampány kellős közepén vezették be azt, hogy egy-egy ilyen csoport négy házat kapott ahol állandó röpgyűléseket és politikai beszámolókat tartottak.⁷⁵⁴ Ezeken kívül színdarabokkal és kultúrelőadásokkal is igyekeztek meggyőzni a választókat, sőt az utcákon gyerekeket is beszervezetek, akik dalokat énekelve bíztattak mindenkit az egyes listára történő szavazásra.⁷⁵⁵ Nagy jelentőséget tulajdonítottak az élelemtárak és a piactereken történő agitálásnak, ezekre a helyekre ugyanis túlnyomórészt nők jártak, akiknek a körében még mindig nem volt elég népszerű a párt.⁷⁵⁶ A választásokat megelőzően népszerűsítő

⁷⁵⁰ Rákosi: *Visszaemlékezések 1940–1956. I. kötet...* 410. o.

⁷⁵¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 34. ő. e. Az 1947. évi nemzetgyűlési választások előkészítésével és lefolyásával kapcsolatos iratok, 30. o.

⁷⁵² Uo.

⁷⁵³ Uo.

⁷⁵⁴ Uo. 31–32. o.

⁷⁵⁵ PSZL 274. f. 21. áll. 105. ő. e. Agitációs és propagandamunka. Komárom-Esztergom vármegye, 36. o.

⁷⁵⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 179. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 4. o.

intézkedésként számos községnek kiharcolták az elmaradt közellátási lisztet és szappant, illetve a középületek megjavítására és az iskolák felszerelésének beszerzésére is indítottak akciókat. Máriahalom községben közmunkát indítottak, továbbá Dömösön szénkutatás céljából fúrást kezdeményeztek, ezzel is növelve a párt elfogadottságát.⁷⁵⁷ Az Esztergomban, Komáromban és Felsőgallán élő nagyobb számú kiskereskedő és kisiparos réteget is jól kidolgozott akcióprogramokkal (pl. a szövetkezeti burgonya kiskereskedők által történő szétosztása) próbálták megnyerni.⁷⁵⁸ A fenti intézkedéssorozat, figyelembe véve a többi párt gyenge kampányát minden bizonnyal ellenszenvet váltott ki, ami kommunistaellenes propaganda kifejtésére sarkallta őket. Az MKP KV Propaganda Osztályának küldött jelentés szerint a vármegye területén elsősorban a szociáldemokrata párt jeleskedett a kommunista párt elleni negatív hangvételű szólamok terjesztésében. Gyűléseiken ugyanis többek között arról próbálták meggyőzni a választópolgárokat, hogy a magyarországi németeket egyedül a Magyar Kommunista Párt akarja kitelepíteni, ráadásul a Magyar Kommunista Párt vezető politikusai egytől-egyig szovjet állampolgársággal rendelkeznek. A kommunisták az ellenük felmerülő vádakot elsősorban az egyre nagyobb számban hazaérkező hadifogollyal tudták ellensúlyozni.⁷⁵⁹

A választási kampány fontos kellékei voltak a plakátok, a szórólapok és a röpcédulák is. A központtól kapott anyagok szétosztása gyorsan megtörtént, mivel ezeket autóval szállították ki a járási titkárokhoz és a községi pártfunkcionáriusokhoz. Ragasztóanyag hiányában azonban a plakátok falakra kerülése már nem bizonyult ilyen gördülékenynek. Mindezt azonban rekordgyorsasággal oldották meg – egy öttagú ragasztó brigád beállításával rövidesen sikerült orvosolniuk.⁷⁶⁰ A választási kampány során a hangsúly valóban nem a nagygyűléseken volt, ami nem azt jelentette, hogy ne használták volna ki a propaganda ezen formáját. A Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja 1947. augusztus 24-i számában lelkesen számolt be a tatabányai, dorogi és a szőnyi választói nagygyűlésekről, ahol összesen harmincezer résztvevő vonult fel.⁷⁶¹ A dorogi gyűlésről a szervezet titkára is készített jelentést melyben a következőket írta: „Az esztergomi járás dolgozói kocsin, vonaton, gyalog jöttek be Dorogra, hogy meghallgassák Rajk elvtársat, a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom megyei listavezetőjét, a vaskezü belügyminisztert. A főúton nagy diadalkapu, a zenekarok, zászlók sokasága. A tömeg először a sportpályán gyülekezik, hogy felvonulhasson

⁷⁵⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 34. ö. e. Az 1947. évi nemzetgyűlési választások előkészítésével és lefolyásával kapcsolatos iratok, 37. o.

⁷⁵⁸ Uo. 35. o.

⁷⁵⁹ Uo. 9. o.

⁷⁶⁰ Uo. 34. o.

⁷⁶¹ Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja. 1947. augusztus 24.

*Rajk elvtárs előtt. 5 órakor kezdődött meg a díszfelvonulás, amely eltartott 6 óráig. [...] A gyűlést Bottyán István az MKP dorogi szervezetének titkára nyitotta meg. Utána a falujárók, népnevelők, a dorogi bányászok, úttörők részéről köszöntötték szavalatokkal, virágcsokrokkal Rajk elvtársat. Majd Rajk elvtárs lép a szónoki emelvény elé. Beszédében vázolta a Magyar Kommunista Párt eddigi harcát, az elért eredményeket és a nehézségeket amit élénk a reakció támasztott. Rámutatott az előttünk álló feladatokra, a múlt és a jelenlegi választásokra, a választási küzdelemre, ezen belül megemlítette a Szociáldemokrata Párt állásfoglalását a munkásegység kérdésében. Felhívta a dolgozókat arra, hogy előttünk áll a kérdés, amelyre válaszolniuk kell. Választhatnak a béke, nyugalom, rend vagy háború, pusztulás, nyomor és elnyomás között.*⁷⁶²

A párt különböző beosztású tisztségviselői mellett a politikai rendőrség képviselői is részt vettek a választások előkészítésében, melyről ők is elkészítették a minden részletre kiterjedő beszámolóikat. Jámbor József alhadnagy az Esztergomban tapasztaltakról „szigorúan bizalmas” minősítésű, igen terjedelmes jelentést adott le, melyben elsősorban a város rendkívül gyenge vezetőségéről, Martsa Alajos párttitkár leváltásának feleslegességéről és a katolikus egyháznak a helyi társadalomra gyakorolt befolyásáról számolt be. Véleménye szerint mindezt a helyi Államvédelmi Osztály megbízhatatlan beosztottjai idézték elő.⁷⁶³ Végül az alábbi, rendkívül érdekes esetet vázolta fel: „F. hó (augusztus) 25-én délután a Szövetséges Ellenőrző Bizottság vezetőjével Sarlai őrnagy bajtárssal Tatabányán megkerestük Soós-ékat, akikkel választási munkákat tárgyaltunk meg. A beszélgetésen kb. 8-an voltunk jelen. A Sarlai őrnagy bts., azon kérdésére, hogy milyen politikai gyűlések voltak a megyében Soós titkár azt válaszolta, hogy az esztergomi járás kivételével mindenhol megkapta. Itt kifogásolta azt, hogy az Államvédelmi Osztály vezetőjével⁷⁶⁴ nem lehet együtt dolgozni, mert neki nem küldi meg a jelentéseket, annak ellenére, hogy ő ezt már több ízben kérte. [...] Dr. Hadanich Gyula ügyvéd, a közigazgatás vezetője – vármegyei MKP vonalon – kijelentette, hogy Somogyinak még arról kellene őket tájékoztatni, hogy hova épültek be, kit építettek be és mit tudtak meg. Én megmondottam, hogy ez már valóban nem rájuk tartozik, azonban hangsúlyoztam, hogy feltétlen együtt kell dolgozni, azonban nem lehet a kérdést mereven nézni.”⁷⁶⁵ A fenti eset alapján kijelenthető, hogy a politikai rendőrség és a vármegyei

⁷⁶² MNL KEML XXXV. fcs. 26. f. 5. ő. e. Az MKP Dorogi szervezetének jelentése a Rajk László részvételével tartott pártközi vitaestről és egységbizottsági ülésről, 1. o.

⁷⁶³ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ő. e. Párszervezetek és kommunista tisztségviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 123–124. o.

⁷⁶⁴ Somogyi János rendőr századosról van szó.

⁷⁶⁵ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ő. e. Párszervezetek és kommunista tisztségviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 124. o.

kommunista vezetés között továbbra is minimális kapcsolat áthatott fenn, ami minden bizonnyal azt is jelentette, hogy az „ellenzéki pártokról” gyűjtött információkat nem osztották meg minden esetben a pártvezetőség tagjaival.

A választási kampányban a vármegyei tömegszervezetekre is jelentős feladatok hárultak. A szakszervezetek kapcsán korábban már esett szó az öttagú választási bizottságok megalakulásáról, melyek elsődleges feladata az volt, hogy a vármegye legkisebb üzemére vonatkozóan is kidolgoztak olyan agitációs programot, amit úgy tűnik sikeresen végre tudtak hajtani. Ezzel komoly eredményeket értek el többek között Annavölgyön, Nyergesújfalun és Szomoron is. Tatabányán ellenben, ahol pedig rengeteg akcióprogramot hajtottak végre, meglátásuk szerint elsősorban a személyi agitáció elhanyagolása miatt munkájuk nem vezetett eredményre.⁷⁶⁶ Külön kiemelték azt is, hogy : „*A dorogi elvtársak nem csak Dorogon, hanem a környező községekben is fejtettek ki jó munkát. Egy 25 tagú csoport állandóan jó bányaaagitációt fejtett ki a környező községekben.*”⁷⁶⁷ A szakszervezetekhez hasonlóan a kampány során fontos feladat hárult az ifjúsági szervezetre a MADISZ-ra is. Tevékenységük igen szerteágazó volt, ami azt jelentette, hogy a kultúrműsorok szervezése mellett nagy hangsúlyt fektettek játszóterek és iskolák „rohammunkában” történő építésére, illetve számos gyermeküdültetési akció végrehajtására is.⁷⁶⁸ Bajóton példának okáért többheti munkával az iskola mellett a községháza épületét is felújította a helyi MADISZ szervezet lelkes tagsága, melyeknek az átadó ünnepségét a választási kampány kellős közepére időzítették.⁷⁶⁹ Végezetül említsük meg a választási kampány során az MNDSZ-re háruló fontos feladatokat is, melynek előkészületei során a helyi akcióprogramok kidolgozása mellett községi választási bizottságok létrehozása is szerepelt a terveik között.⁷⁷⁰

A szervezési munka 1945-höz hasonlóan óriási összegeket emésztett fel⁷⁷¹, melyet választási bélyegek kiadásával és gyűjtési akciók szervezésével igyekeztek fedezni. Fontos feladat volt a közlekedési eszközök, az üzemanyag és a papírellátás (vármegyénként 17 700 kg) biztosítása. A Technikai Osztály ezeken kívül gondoskodott a hangerősítő

---

⁷⁶⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 62. o.

⁷⁶⁷ Uo. 63. o.

⁷⁶⁸ Uo. 67. p.

⁷⁶⁹ Deák–Gál–Vámosi: i. m. 87. o.

⁷⁷⁰ Uo. 56. o.

⁷⁷¹ A választási költségekre összesen 1 200 000 forint lett megszavazva a vármegyéknek.

berendezésekről, a sokszorosítógépekről és a vándor mozi autókról.⁷⁷² A következő táblázat a vármegyei gazdasági vezető által készített választási kiadások összegét tartalmazza.⁷⁷³

24. táblázat. Összesített elszámolás a választási kiadásokról

A kiadások megnevezése	Összeg (Ft)
Irodafenntartás (portó, telefon, nyomtatvány)	1 980,14
Útiköltség (agitátorok, M.B. tagok, választási felelősök)	22 958,88
Gépjármű üzemanyag (benzin, olaj)	6 609,76
Gépjármű karbantartás, javítás	943,62
Esztergomi járásnak	154,50
Gesztesi járásnak	530
Tatai járásnak	1 040
Propaganda kiadás (nyomdaköltség)	6 894,26
Esztergom városnak, összeíró bizottsági tagoknak	926
Összes kiadás	42 037,16

A 42 037,16 Ft összeget kitevő kiadást csak részben fedezte a központ által két részletben kifizetett 40 366 Ft, illetve Práth Károly⁷⁷⁴ 1 000 Ft összegű hozzájárulása, ezért a hiányzó részt a szeptemberi dologi kiadásból fedezték.⁷⁷⁵

4. Az adminisztratív visszaélések végrehajtása

Még javában folyt a választási kampány, amikorra elkészültek a választói névjegyzékek. A több mint 460 000 személy kihagyása megdöbbentette mind a koalíció, mind pedig az ellenzéki pártok vezetőit.⁷⁷⁶ Mindszenty József a miniszterelnökhöz címzett levelében a következőket írta erről: *„A Magyar Püspöki Kar anélkül, hogy politikai vitába, pártküzdelmekbe beavatkoznék, vagy azokban nyilatkozni kívánna, mint a erkölcsnek és igazságnak Istentől hivatott őre, felemeli óvó szavát az ellen, hogy híveinek jelentékeny részét a választójog gyakorlásából kizárják. Különösen kirívó a helyzet, mert demokratikus egyenlőség alapján kijáró jog csorbításáról van szó és az új magyar alkotmányban lefektetett állampolgári jogok megtagadásáról is. Különösen nehezményezi azokat a valóságnak meg*

⁷⁷² PSZL 274. f. 26. áll. 5. ő. e. A választásokkal kapcsolatos gazdasági iratok, 7–8. o.

⁷⁷³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 19. ő. e. Pártgazdálkodással kapcsolatos iratok, 8. o.

⁷⁷⁴ Práth Károly 1946 és 1951 között az MKP, illetve az MDP Párt- és Tömegszervezetek Osztályának volt a munkatársa, bányavidéki instruktor és főinstruktor beosztásban.

⁷⁷⁵ Uo.

⁷⁷⁶ Pölöskei–Gergely–Izsák (szerk.): i. m. 297. o.

*nem felelő, sok esetben becsületbe gázoló megállapításokat, amelyekre hivatkozva ez a jogfosztás igen gyakran történik. Elengedhetetlen, hogy a magyar kormány módot találjon arra, hogy idejében orvosolja ezeket a visszaéléseket és ne tegye ki az országot annak a veszélynek, hogy a választás tisztaságát és érvényességét kétségbe lehessen vonni.*⁷⁷⁷

A választópolgárok megrostálása – a névjegyzékből történő kihagyások útján – az összeíró bizottságok feladatkörébe tartozott. Mivel a vármegyei bizottság nem rendelkezett az 1945-ös választásokról semmilyen kimutatással, az összeíró biztosoknak új választói névjegyzékeket kellett összeállítaniuk, mely munka során feltérképezhették a választópolgárokat, különös figyelmet szentelve a párthoz való viszonyuknak.⁷⁷⁸ Az összeíró bizottságok pozícióinak elosztását azonban nemcsak a szavazók megrostálása miatt tartották fontosnak a pártok, hanem azért is, mert ezek a bizottságok változatlan összetételben komoly hatás és jogkörrel felruházva választási bizottságokká alakultak át. Komárom-Esztergom vármegye központi összeíró bizottságainak névsora járások, városok és pártállás szerint a következőképpen alakult.⁷⁷⁹

25. táblázat. A központi összeíró bizottság tagjainak névsora

Járás/város	Név	Tisztség	Pártállás
Esztergomi járás	Vadász József	elnök	MKP
	Dr. Barth Mihály	alelnök	FKGP
	Hackl András	jegyző	PDP
	Dr. Héjas Aurél	tag	SZDP
	Tárnoki Ferenc	tag	MKP
	Takács Géza	tag	NPP
Esztergom város	Laki József	elnök	NPP
	Mundi József	alelnök	MKP
	Dudás Zoltán	jegyző	SZDP
	Dr. Etter Kálmán	tag	FKGP
	Badó Lajos	tag	PDP
	Bluhony Pál	tag	SZDP
Gesztesi járás	Ináncsi Papp Lajos	elnök	MKP
	Narecka József	alelnök	SZDP

⁷⁷⁷ Mindszenty: *Emlékirataim...* 183. o.

⁷⁷⁸ MNL KEML XXXV. ff. 23. f. 34. ö. e. Az 1947. évi nemzetgyűlési választások előkészítésével és lefolyásával kapcsolatos iratok, 42. o.

⁷⁷⁹ Uo. 21–22. o.

Járás/város	Név	Tisztség	Pártállás
Gesztési járás	Dr. Szabó Andor	jegyző	FKGP
	Hasfelin János	tag	NPP
	Sárközi Béla	tag	PDP
	Major János	tag	SZDP
Komárom város	Szabó László	elnök	SZDP
	Kellner László	alelnök	MKP
	Trogmayer Jenő	jegyző	SZDP
	Neuvért Béla	tag	NPP
	Csongrádi Béla	tag	PDP
	Karcag János	tag	FKGP
Tatai járás	Rác János	elnök	MKP
	Körmendi József	alelnök	NPP
	Szentirmai József	jegyző	SZDP
	Galbicska Rezső	tag	FKGP
	Vajai István	tag	MKP

A táblázat adatainak elemzését követően egyértelműen kijelenthetjük, hogy a kommunistáknak sikerült megszerezniük a vármegye mindhárom járásának elnöki, ezen felül a két megyei város alelnöki tisztségét. A politikai viszonyok gyökeres megváltozását kiválóan érzékelteti az, hogy a Független Kisgazdapárt csupán egy alelnöki és jegyzői pozíciót tudott megszerezni. Az előkészítő munka zárásaként 1947. augusztus 5-én véglegessé vált a vármegye 234 összeíró bizottságának az összetétele is melyet a következő táblázat illusztrál.⁷⁸⁰

26. táblázat. Az összeíró bizottságok elnöki, alelnök és jegyzői pozícióinak megoszlása pártok szerint

Pártok	Elnök (fő)	Alelnök (fő)	Jegyző (fő)
MKP	108	79	111
SZDP	68	87	72
FKGP	36	43	39
NPP	18	23	11

⁷⁸⁰ Uo. 23. o.

Pártok	Elnök (fő)	Alelnök (fő)	Jegyző (fő)
PDP	4	2	1

A két táblázat adatai alapján az is kétségtelenül kijelenthető, hogy a kommunisták elérték a legfontosabb célkitűzésüket, vagyis sikeresen megszerezték az elnöki és a jegyzői pozíciók jelentős részét. Ennek birtokában nem maradt más hátra, mint véglegesíteni a választói névjegyzékeket. Az összeírás során elsősorban a szociáldemokratákat sújtották a 10-12 ezer német nemzetiségű szavazó kizárásával, mivel ezeknek a választópolgároknak a 90%-a az ő szavazótáborukat erősítette.⁷⁸¹ A sváb kérdés állandó napirenden szerepelt az MKP vármegyei vezető testületeinek ülésein is, éles, már-már gyalázatos stílusban elmondott kirohanásokat kiváltva az apparátus tagjaiból.⁷⁸² A nemzetgazdasági szempontból nélkülözhetetlen dorogi és leányvári svábok választójogával kapcsolatban felmerült panaszokkal kapcsolatban Érchegyi József 1947. augusztus 8-án kelt jelentésében azt javasolta, hogy az összeíró bizottságok a 42 091/1947. I./4 B. M. sz. rendelet értelmében kapjanak felhatalmazást arra, hogy a bányászok szavazati jogát ők bírálják el.⁷⁸³

Augusztus végére az összeíró bizottságok befejezték a települések névjegyzékeinek véglegesítésével kapcsolatos munkájukat, melynek eredményeképpen 17 228 szavazópolgárt sikerült adminisztratív úton távol tartaniuk a voksolástól. A következő táblázat a vármegye járásai és megyei városai szerint mutatja az ideiglenes és a végleges névjegyzékben szereplő kizárt választópolgárok számát.⁷⁸⁴

27. táblázat. A kizártak száma a vármegyében

Járás/város	A kizártak száma az ideiglenes névjegyzékben	A kizártak száma a végleges névjegyzékben
Esztergomi járás	4 676	5 867
Esztergom város	525	459 (!)
Gesztesi járás	1 183	1 445
Komárom város	329	620
Tatai járás	7 700	8 887

⁷⁸¹ Uo. 36. o.

⁷⁸² MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 5. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának végrehajtó bizottsági üléseiről készült jegyzőkönyvek, 85. o.

⁷⁸³ PSZL 274. f. 9. áll. 38. ö. e. A Belügyminisztérium Választási csoportjának jelentései, rádióközleményei, 33. o.

⁷⁸⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 34. ö. e. Az 1947. évi nemzetgyűlési választások előkészítésével és lefolyásával kapcsolatos iratok, 45. o.

Rendkívül érdekes, hogy a 17 228 választópolgár kizárása sem adott okot a helyi pártvezetőségnek a meglegedésre. Minderre kiváló példa a közigazgatási osztálynak küldött jelentés, mely szerint: *„meg kell állapítani, hogy az összeíró biztosaink is túl pontosan és lelkiismeretesen végezték ezt a munkát. Csupán egyes települési községekben dolgoztak e tekintetben összeíró biztosaink elég ügyesen, oly módon, hogy a reakciónak nem adtak számláló lapot, vagy lehetőleg kitöltetlenül vették át tőlük a számlálólapokat. Általános tapasztalatom volt, hogy nagyon sok esetben féltek elvtársaink a törvény ránk nézve kedvező megkerülésétől, sokszor magyarázatától, inkább csak arra vigyáztak, hogy ne hagyják megüszkésni a bokájukat és nem arra, hogy miként lehet a választójogi törvény kedvező magyarázatával nekünk előnyöket biztosítani. Sok helyütt észleltem összeíró biztosainknál azt a félelmet, hogy a megjegyzés rovatba történt bevezetéseiket nekik kell majd bebizonyítani és ezért ők bűnvádi úton felelősségre lesznek vonhatók.”*⁷⁸⁵

A választási kampány végének közeledtével kisorsolták az országgyűlési választásokon induló pártok szavazólapon szereplő sorsszámát is, melyek a következők: 1. Magyar Kommunista Párt, 2. Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt, 3. Szociáldemokrata Párt, 4. Nemzeti Parasztpárt, 5. Keresztény Női Tábor, 6. Demokrata Néppárt, 7. Magyar Függetlenségi Párt, 8. Magyar Radikális Párt, 9. Független Magyar Demokrata Párt, 10. Polgári Demokrata Párt.⁷⁸⁶

5. A „kékcédulás” választások eredményei

Az MKP vezetői a kizárások ilyen tömeges alkalmazásával sem érezték biztosítva a választási győzelmet, éppen ezért úgy határoztak, hogy nagyszámú hamis szavazat leadásával – mely valószínűleg Farkas Mihály ötlete volt – is hozzájárulnak célkitűzéseik eléréséhez. Úgy döntöttek, hogy terveikbe bevonják a Baloldali Blokk másik nagy pártját, a Szociáldemokrata Pártot is, hogy egy esetleges botrányban együtt osztozzanak a politikai felelősségben. A szociáldemokrata pártban Marosán György irányította az akciót. A két párt felsőbb vezetésében meg is született a megállapodás 60–60 ezer hamis szavazat leadásáról. Augusztus 28-án azonban mégis úgy határozott a szociáldemokrata pártvezetés, hogy nem vesz részt az akcióban. Döntésüket valószínűleg azért hozták, mert a pártközpontba bejelentés érkezett arról, hogy az állami nyomdában megközelítőleg félmillió névjegyzékkivonatot készítettek. Tehát a nekik szánt 60 ezer névjegyzékkivonat csak a töredéke volt annak, amit a

⁷⁸⁵ Uo. 44. o.

⁷⁸⁶ *Magyar Közlöny*. Budapest, 1947. augusztus 17. 186/a. sz.

kommunista párt akart felhasználni.⁷⁸⁷ Ettől függetlenül az MKP központjában elkészítették a pontos tervet az akció végrehajtására, melynek értelmében 12 260 szavazónak 4 729 körzetben, 208 693 hamis szavazatot kellett leadni. Komárom-Esztergom vármegyében 5 000 hamis szavazat leadását vették tervbe, 180 szavazó bevonásával, 80 körzet felhasználásával. A leadandó szavazatok száma székhelyen 1 800, községekben 3 200, az ehhez mozgósított szavazók száma városban 150, falun pedig 30 volt.⁷⁸⁸ A hamis szavazás ilyen formája összehangolt előkészítést igényelt. Szükség volt hamis névjegyzékkivonatokra (melynek kliséjét minden biztonnal állami nyomdában, állami pénzen készítették el), aktivisták kiképzésére, szállítására, a Választási Bizottságok elnökeinek kioktatására, a rendőrség Államvédelmi Osztályának együttműködésére. A hamisítást valamennyire megkönnyítette, hogy a kék cédula alapanyaga a legegyszerűbb, könnyen hozzáférhető papír volt, ezen kívül a nyomdai előállítás sem igényelt különösebb szakértelmet.⁷⁸⁹

1947. augusztus 31-én, teherautókon, személyautókon, és nemritkán kerékpárral keltek útra a névjegyzék kivonatokkal ellátott kommunista szimpatizánsok, és adták le hamis szavazataikat. Mindez persze nem maradt feltűnés nélkül, amit bizonyít a székesfehérvári központnak küldött jelentés, melyben a következőt olvashatjuk: „*A Gesztesi járás területén Neszmély község határában a rendőrség elfogta az 1638-as rendszámú teherautót 40 utasával, akik állítólag több helyen leszavaztak névjegyzékkivonattal. Ugyancsak visszaélést tapasztaltak a névjegyzékkivonat felhasználásával Bánhida községben.*”⁷⁹⁰

Azt, hogy a fent említett hamisítási tervet milyen mértékben sikerült végrehajtani nagyon nehéz megállapítani. Az egyetlen hivatalos dokumentum a névjegyzék kivonattal szavazók lehetséges számáról, Péter Gábor rendőr vezérőrnagy, – az Államvédelmi Osztály vezetőjének – jelentése Rajk László belügyminiszternek címezve, mely szerint (egyes megyékben hiányos feldolgozás mellett) összesen 62 981 hamis szavazatot adtak le, ebből Komárom-Esztergom vármegyében 905-öt.⁷⁹¹ Mivel az adminisztratív visszaélések választási eredményekre gyakorolt hatását csak a rendszerváltás utáni történetírás kezdte vizsgálni⁷⁹²,

⁷⁸⁷ Földesi–Szerencsés: *Halványkék választás. Magyarország–1947...* 26–30. o.

⁷⁸⁸ PSZL 274. f. 9. áll. 42. ö. e. A választói névjegyzékekről, a kihagyottak számáról készült jelentések és összesítés, 6. o.

⁷⁸⁹ Szerencsés: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)...* 60. o.

⁷⁹⁰ MNL KEML IV. fcs. 954. f. Komárom-Esztergom vármegye Alispánjának iratai, ad. 1828/1947 ai. sz.

⁷⁹¹ PSZL 274. f. 9. áll. 43. ö. e. A névjegyzék-kivonat használatával és a választási visszaélések vizsgálatával kapcsolatos iratok, 3–4. o.; A Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában (a továbbiakban: MNL FML) a Komárom-Esztergom vármegyei szavazóköri jegyzőkönyvek között 237 kitöltött „kék cédulát” találtunk. Azt azonban rendkívül nehéz eldönteni, hogy ezek közül melyik lehetett hamis szavazat leadásának a kelléke.

⁷⁹² Id. erre Gyarmati: „*Itt csak az fog történni amit a kommunista párt akar! Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez...* 144–161. o.

ezért érthető, hogy közvetlenül a választások után a kékcédulákkal leadott hamis szavazatok kerültek reflektorfénybe, melyeknek a pontos számáról eltérő vélemények láttak napvilágot. Boldizsár Iván 80 000, Szviridov tábornok 110 000, a Polgári Demokrata Párt petíciójában 500 000, míg Böhm Vilmos 120 000 ilyen szavazatról tud.⁷⁹³ Hogy mennyire helytállóak ezek a becslések, nézzük meg mit mondott Mindszenty József amerikai és angol újságíróknak minderről közvetlenül a választásokat követően: „Egyedül az Esztergomi körzetben 5 000 szavazattal több volt, mint amennyi szavazásra jogosult választópolgár van e kerületekben, mennyi lehet az egész országban, amiről nem tudok?”⁷⁹⁴ Mindszenty ebben az esetben téved, ugyanis az Esztergomi járásban 24 844 fő volt választói névjegyzékbe felvéve melyből 24 104-en adtak le érvényes szavazatot. Biztos, hogy történtek visszaélések, de a számokból az is látszik, hogy nincs 5 000 szavazatnyi különbség. A Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában a Komárom-Esztergom vármegyei szavazóköri jegyzőkönyvek között talált összesen 237 kitöltött „kék cédula” közül 97 db volt az Esztergomi járás községei közül való.

A központi választási bizottság 1947. szeptember 5-én hirdette ki az országgyűlési választások hivatalos eredményét. Eszerint leszavazott az országban 5 031 025 választó, ebből 4 998 338 érvényes, 32 687 érvénytelen szavazat volt.⁷⁹⁵ Komárom-Esztergom vármegyében a szavazásra jogosult 108 944 főből 106 196-an adtak le érvényes (esetleg érvénytelen) szavazatot. Az eredmények a három járásban és a két megyei városban a következőképpen alakultak.

Az Esztergomi járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 24 844 fő volt, melyből 24 104 (97%) választópolgár szavazott le. A járás 23 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.⁷⁹⁶

28. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma az Esztergomi járásban

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Bajna	194	152	86	162	513	11	14	11
Bajót	335	134	158	42	104	2	10	5
Csév	588	183	255	63	53	18	4	1
Csolnok	371	1	155	2	26	6	1	-

⁷⁹³ Földesi – Szerencsés: *Halványkék választás. Magyarország–1947...* 37. o.

⁷⁹⁴ PSZL 274. f. 7. áll. 248. ö. e. Mindszenty József tevékenységére összegyűjtött iratok, 79. o.

⁷⁹⁵ Izsak: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 90. o.

⁷⁹⁶ MNL FML IV. fcs. 403. f. g. áll. Fejér, Komárom-Esztergom vármegye Központi Választási Bizottságának iratai, 3–5. doboz; Bajna, Dág és Epöl községek választási eredményeinek a forrása: *Szabad Esztergom*. 1947. szeptember 7.

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Dág	162	21	153	8	49	-	1	3
Dorog	1 968	40	1 277	36	341	23	44	7
Dömös	104	102	109	73	211	18	56	8
Epöl	55	82	47	104	120	-	3	-
Kesztölc	674	59	434	19	136	8	9	5
Lábatlan	436	212	318	7	102	4	20	12
Leányvár	150	22	126	75	26	14	7	1
Máriahalom	154	-	48	-	14	-	1	-
Mogyorósbánya	152	15	213	2	54	1	13	-
Nagysáp	171	164	115	125	121	1	20	2
Nyergesújfalu	508	35	441	39	293	26	185	6
Pilismarót	247	240	125	171	133	11	134	2
Pilisszentlélek	116	27	43	2	46	-	6	2
Piszke	246	16	302	59	141	11	6	3
Sárisáp	1 594	11	261	58	29	1	6	-
Süttö	110	66	193	8	113	14	53	3
Tát	161	26	199	17	270	1	21	4
Tokod	2 074	179	904	52	590	5	47	10
Úny	81	64	66	35	85	6	29	-
Összesen	10 651	1 825	6 028	1 159	3 485	181	690	85

A Gesztesi járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 23 383 fő volt, melyből 22 316 (95%) választópolgár szavazott le. A járás 18 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.⁷⁹⁷

29. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma a Gesztesi járásban

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Ács	580	518	410	332	2 029	69	122	55
Ászár	110	263	184	75	159	6	18	6
Bábolna	311	10	228	4	140	4	8	1
Bana	103	210	144	139	172	12	42	55

⁷⁹⁷ MNL FML IV. fcs. 403. f. g. áll. Fejér, Komárom-Esztergom vármegye Központi Választási Bizottságának iratai, 3–5. doboz; Csép község választási eredményeinek a forrása: *Szabad Esztergom*. 1947. szeptember 7.

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Császár	207	721	255	44	164	13	10	6
Csép	129	168	41	36	10	2	15	3
Dunaalmás	143	42	115	76	104	14	147	5
Ete	101	386	27	139	3	1	5	11
Kisbér	420	642	502	18	221	28	97	150
Kisigmánd	240	87	102	14	15	-	13	6
Mocsa	143	355	91	391	522	8	125	51
Nagyigmánd	226	894	142	7	151	7	47	9
Neszmély	131	252	86	9	244	9	75	28
Szák	82	230	86	3	71	2	8	4
Szend	78	366	72	7	117	7	6	-
Szőny	664	350	381	84	459	47	782	77
Tárkány	312	489	378	97	284	10	13	4
Vérteskethely	49	329	56	69	18	1	2	2
Összesen	4 029	6 312	3 300	1 544	4 883	240	1 535	473

A Tatai járásban a választási névjegyzékbe felvettek száma 43 937 fő volt, melyből 43 766 (99%) választópolgár adott le szavazatot. A járás 26 községében az eredmények az alábbiak szerint alakultak.⁷⁹⁸

30. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma a Tatai járásban

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Agostyán	97	-	14	5	2	-	1	-
Alsógalla	284	33	311	2	46	5	7	-
Baj	237	16	50	43	13	1	5	1
Bánhida	4 422	284	2 681	81	289	33	166	16
Bokod	150	610	127	94	13	18	8	1
Dad	85	267	86	140	67	2	11	2
Dunaszentmiklós	54	5	7	-	7	-	2	-
Felsőgalla	5 561	161	3 152	46	237	43	155	13

⁷⁹⁸ MNL FML IV. fcs. 403. f. g. áll. Fejér, Komárom-Esztergom vármegye Központi Választási Bizottságának iratai, 3–5. doboz; Bokod, Gyermely és Tardos községek választási eredményeinek a forrása: *Szabad Esztergom*. 1947. szeptember 7.

Község neve	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Gyermely	130	184	180	141	137	2	10	3
Héreg	138	185	124	93	207	4	15	1
Kecskéd	96	17	37	3	51	-	3	-
Kocs	322	867	124	121	222	4	27	4
Kömlőd	153	97	69	154	22	2	12	1
Környe	387	72	251	46	53	58	14	6
Naszály	290	245	110	366	63	5	54	3
Oroszlány	973	136	472	169	25	9	13	1
Szomód	100	290	284	6	269	13	49	1
Szomor	98	15	81	2	-	2	-	1
Tardos	433	95	371	10	94	3	8	9
Tarján	223	20	48	148	23	-	17	-
Tata	1 181	940	1 933	375	2 483	115	529	53
Tatabánya	2 308	62	1 657	16	190	11	39	6
Várgesztes	11	3	13	8	-	-	1	-
Vértessomló	64	3	14	1	-	-	-	-
Vértestolna	67	3	19	-	4	-	1	-
Vértesszőlős	267	228	548	5	28	5	15	4
Összesen	18 131	4 629	12 763	2 075	4 545	335	1 162	126

Komárom-Esztergom vármegye megyei városai közül Esztergomban a választási névjegyzékbe felvettek száma 12 044 fő volt, melyből 11 319 (94%) választópolgár – 4 996 férfi (44%) és 6 323 női (56%) – adott le érvényes szavazatot.⁷⁹⁹

31. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma Esztergomban

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
MKP	899	723	1 622
FKGP	260	192	452
SZDP	856	673	1 529
NPP	101	72	173

⁷⁹⁹ PSZL 274. f. 9. áll. 40. ö. e. Statisztikák az országgyűlési választások eredményéről, 144–145. o.

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
KNT	2 586	4 401	6 987
MRP	40	28	68
FMDP	169	134	303
PDP	85	100	185

Komáromban a választási névjegyzékbe felvettek száma 4 736 fő volt, melyből 4 691 (%) választópolgár – 1 804 férfi (38,4%) és 2 413 női (61,6%) – adott le érvényes szavazatot.⁸⁰⁰

32. táblázat. A pártokra leadott szavazatok száma Komáromban

Pártok	Szavazatok száma		
	Férfi	Női	Összesen
MKP	553	463	1 016
FKGP	91	77	168
SZDP	339	268	607
NPP	67	61	128
KNT	118	396	514
MRP	41	29	70
FMDP	832	1 159	1 991
PDP	87	110	197

Komárom-Esztergom vármegye közigazgatási területén lévő három járásának és a két megyei városának pártokra leadott szavazatszámai pedig a következőképpen alakultak.⁸⁰¹

33. táblázat. Komárom-Esztergom vármegyei szavazatok összesen

Pártok	MKP	FKGP	SZDP	NPP	KNT	MRP	FMDP	PDP
Szavazatok száma	35 449	13 386	24 227	5 079	20 414	894	5 681	1 066
%	33,4	12,6	22,8	4,8	19,2	0,9	5,3	1

⁸⁰⁰ Uo.

⁸⁰¹ Az eredmények forrásai: MNL FML IV. fcs. 403. f. g. áll. Fejér, Komárom-Esztergom vármegye Központi Választási Bizottságának iratai, 3–5. doboz; PSZL 274. f. 9. áll. 40. ő. e. Statisztikák az országgyűlési választások eredményéről, 144–145. o.; *Szabad Esztergom* 1947. szeptember 7-i száma.

34. táblázat. Az országos szavazatok száma⁸⁰²

Pártok	Szavazatok száma	%
MKP	1 113 050	22,3
DNP	820 453	16,4
FKGP	769 763	15,4
SZDP	744 641	14,9
MFP	670 547	13,4
NPP	415 465	8,3
FMDP	260 420	5,2
MRP	84 169	1,7
KNT	69 536	1,4
PDP	50 294	0,7

Komárom-Esztergom vármegyében a munkáspártokra (MKP, SZDP) 59 676 szavazat (56,1%), a Baloldali Blokk pártjaira (MKP, SZDP, NPP) 64 755 szavazat (61%), a Választási Szövetség pártjaira (MKP, SZDP, NPP, FKGP) pedig 78141 szavazat (73,5%) esett.

A Magyar Kommunista Párt a maga 35 449 szavazatával – az augusztusi 24 784⁸⁰³ fős taglétszám mellett – a legerősebb párt lett a vármegyében. Az országos eredményeinek arányszámaival összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy 10%-kal jobban teljesítettek a vármegyében. 1945-höz hasonlóan sikerült megszerezniük az első helyet a főként bányászok és munkások által benépesített Tatai (41,4%) és Esztergomi (44,1%) járásokban. Kiváló eredményükben az is szerepet játszott, hogy ezt a két járást sújtotta leginkább a német kitelepítés, illetve a legtöbb kizárás. Második helyen végeztek Komárom (21,6%) és Esztergom megyei városokban (14,3%), míg az agrártársadalom által lakott Gesztesi (18%) járásban megismételve az 1945-ös eredményeket csak a harmadik helyre kerültek. A vármegye 67 községéből 31-ben végeztek az első, 16-ban a második, 12-ben a harmadik és 6-ban a negyedik és 2-ben az ötödik helyen. A pártra leadott összes szavazatok 54,1%-át a vármegye nyolc (Csév, Dorog, Kesztlőc, Sárísáp, Tokod, Bánhida, Felsőgalla és Tatabánya), főleg bányászok és szlovák nemzetiségű polgárok által lakott települése adta. A választási eredményeket sikeresnek könyvelhették el, ugyanis a szavazatbecslés során 24 784 főt számláló taglétszám mellett 33 000 voksra számítottak. Egyébként a taglétszámot jelentős

⁸⁰² Szerencsés: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*... 73. o.

⁸⁰³ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 14. ö. e. Szervezési statisztikai kimutatások, 196. o.

mértékben meghaladó szavazatszámot Tokodon, Cséven, Keszölcön, Bánhida és Bajót községekben könyvelhettek el. Dorogon 2 060 fős taglétszám mellett 1 968, Komáromban pedig 1 301 főt számláló alapszervezet mellett csak 1 016 érvényes szavazatot kaptak.

A Szociáldemokrata Párt a maga 24 227 szavazatával a második helyen végzett. Hasonlóan a Magyar Kommunista Párthoz, vármegyénkben ők is majd 8%-kal szerepeltek jobban az országos átlaghoz képest. Az Esztergomi (25%) és a Tatai (29,1%) járásokban második, míg a Gesztesi (14,8%) járásban csupán a negyedik helyen zártak. Esztergom (13,5%) és Komárom (12,9%) megyei városokban az MKP mögött a harmadik legtöbb szavazatot kapták. A vármegye 67 községéből 6-ban végeztek az első, 36-ban a második, 10-ben a harmadik és 10-ben a negyedik, 3-ban az ötödik és 2-ben a hatodik helyen. A szociáldemokraták esetében mindenképpen figyelmet kell szentelni annak, hogy az adminisztratív visszaélések leginkább őket sújtották, ugyanis a sváb szavazók kb. 90%-a tartozott a szociáldemokraták szavazóbázisához. Amennyiben ezt a tényt figyelembe vesszük, akkor jogos a feltevés, hogy a szociáldemokraták a vármegyében akár képesek is lehetek volna megszorítani, esetleg megelőzni a Magyar Kommunista Pártot.

A Slachta Margit vezette Keresztény Női Tábor, köszönhetően elsősorban az Esztergomban és környékén kifejtett eredményes kampánynak a maga 20 414 szavazatával a harmadik legerősebb párttá lépett elő Komárom-Esztergom vármegyében. Kiváló eredményeikben annak is volt szerepe, hogy a Magyar Függetlenségi Párt, és a Demokrata Néppárt nem állított lajstromot a 7. választókerületben. Ebben a legújabb kutatások szerint jelentős szerepe volt Mindszenty Józsefnek.⁸⁰⁴ Velük kapcsolatban mindenképpen érdemes megjegyeznünk, hogy a pártra esett összes szavazatok majd 30%-át a vármegyében gyűjtötték be. A Gesztesi (21,9%) járásban második, az Esztergomi (14,4%) járásban harmadik, míg a Tatai (10,3%) járásban a negyedik helyen végzett. Esztergom megyei városban a megszerezett 6 987 (61,7%) szavazattal elsőprő győzelmet arattak. Komárom városában viszont az 514 szavazat csak a negyedik helyet jelentette a párt számára. A vármegye 67 községéből 9-ben első, 7-ben második, 20-ban harmadik, 16-ban negyedik, 10-ben ötödik és 1-ben hatodik legtöbb szavazatot kapták.

A Független Kisgazdapárt a választások legnagyobb vármegyei veszteseként, szemben az 1945-ös 41 290 vokssal 1947-ben mindössze 13 386 szavazatot kapott. Ráadásul Komárom-Esztergom vármegyében nem sokkal ugyan, de az országos átlag alatt szerepeltek. A szavazótáboruk több mint 70%-ának elvesztésétől függetlenül a Gesztesi (28,3%) járásban

---

⁸⁰⁴ Szakolczai-Szabó: i. m. 42–45. o.

kiváló eredményt értek el, itt ugyanis sikerült az első helyet megtartaniuk. A Tatai (10,5%) járásban harmadik, az Esztergomi (7,5%) járásban pedig a negyedik helyen végeztek. Katasztrofálisan szerepeltek viszont Esztergom megyei városban, ahol a legfeltűnőbb visszaesést produkálva, az 1945-ös 6 006 szavazattal szemben csupán 452 (92,5%-os csökkenés!) választópolgár voksolt rájuk. Komárom város eredményei sem adhattak meglepésre okot, itt ugyanis az 514 szavazat csak a hatodik helyre volt elég. Amennyiben a vármegye három járásának 67 községét vesszük górcső alá, akkor azt látjuk, hogy a kispapok 17 településen végeztek az első, 3-ban a második, 15-ben a harmadik, 21-ben a negyedik, 6-ban az ötödik, 3-ban a hatodik helyen, míg két településen nem kaptak szavazatot. Gyenge eredményük elsősorban annak köszönhető, hogy úgy a választások előkészítésében, mint a kampányban rendkívül szétesett párt benyomását keltették a vármegyében.

A Nemzeti Parasztpárt 5 079 szavazattal – mely elsősorban a megfelelő tömegbázis hiányával magyarázható – jóval a várakozások és az országos átlag alatt teljesített, ráadásul a hasonló értékeket képviselő Független Magyar Demokrata Párt, mely az ellenzéki pártok táborához tartozott, 5 681 szavazatával megelőzte őket. Esetükben érdemes megemlíteni, hogy szavazataik 58,1%-át Komárom megyei város, Tata, és Szöny választási eredményei tették ki. A Magyar Radikális Párt és a Polgári Demokrata Párt nem ért el jelentős eredményt.

A választások számszerű eredményei (kiegészülve Fejér vármegye szavazatszámával) mandátumszámokban az alábbiak szerint alakult. A Magyar Kommunista Párt és a Független Kisgazdapárt egyaránt 4, a Szociáldemokrata Párt és a Keresztény Női Tábor 3, a Nemzeti Parasztpárt a Független Magyar Demokrata Párt és a Polgári Demokrata Párt pedig 1 mandátumhoz jutott. A pártok lajstromairól az alább felsorolt képviselők kerültek be az országgyűlésbe.⁸⁰⁵

35. táblázat. Az országgyűlési képviselők pártok szerint

Pártok	A képviselők neve
MKP	Ausmann György, Magyar Józsefné, Rajk László, Zgyerka János
FKGP	Dobi István, Kiss László, Kovács István, Szabó Kálmán
SZDP	Badari László, Szakasits Árpád, Tóth János
NPP	Dr. Jócsik Lajos
KNT	Dr. Gróh József, Kéri Nándor, Kisházi Mihály
FMDP	Dr. Alvinczy Imre

⁸⁰⁵ MNL KEML XXXV. fcs. 41. f. 265. ö. e. Kimutatás a vármegye országgyűlési képviselőiről, 3. o.

Pártok	A képviselők neve
PDP	Dr. Kabakovits József

A kormánykoalíció választásokon elért 60,9%-os eredménye azt is jelentette, hogy a prémiumos rendszer adta előnyöket is ki tudták használni. Ebből következően a szavazatok száma mandátumokként az alábbiak szerint alakult: MKP 100, FKgP 68, SZDP 67, DNP 60, MFP 49, NPP 36, FMDP 18, MRP 6, KNT 4, PDP 3.⁸⁰⁶ A mandátumszámokhoz az is hozzátartozik, hogy a politikai pártoknak az egy mandátum eléréséhez különböző számú szavazatra volt szükségük. Példának okáért a Magyar Kommunista Pártnak 11 130-ra, a Szociáldemokrata Pártnak 11 114-re, a Nemzeti Parasztpártnak 11 540-re, a Független Kisgazdapártnak 11 320-ra míg a Keresztény Női Tábornak 17 384-re.⁸⁰⁷

⁸⁰⁶ Vö. Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 260. o.

⁸⁰⁷ Szerencsés: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)...* 74. o.

VI. A két munkáspárt egyesülése

1. A választások utáni politikai helyzet

A Magyar Kommunista Párt Politikai Bizottsága közvetlenül a választások után (1947. szeptember 1.) értékelt az eredményeit és foglalkozott a párt jövőbeni politikájával. Ezzel összefüggésben különös figyelmet szenteltek annak a ténynek, hogy az MKP-val még mindig jelentős ellenzéki erők állnak szemben.⁸⁰⁸ A legélesebb harcot a Pfeiffer Zoltán vezette Magyar Függetlenségi Párt ellen indították, melyről a politikai bizottsági ülésről kiadott közlemény a következőket állapította meg: „*A demokratikus alkotómunkával azonban – mint a választási eredmények is mutatják – számottevő reakciós erők állnak szemben. A Pfeiffer Zoltán vezetése alatt álló párt Sulyok Dezső fasiszta pártjának örököse és folytatója, melynek demokráciaellenes aknamunkáját meg kell és meg fogjuk hiúsítani.*”⁸⁰⁹ Ugyanebből a közleményből az is kiderül, hogy az MKP felső vezetése a Barankovics István vezette Demokrata Néppárttal szemben is erős „fenntartásokat” fogalmazott meg, amit elsősorban a Pfeiffer-párttal létrejött együttműködéssel indokoltak.⁸¹⁰ A kommunista és a szociáldemokrata lejárató kampány ellenére az MFP képviselői részt vettek az összeült országgyűlés munkájában, ráadásul ellenzéki hozzászólásaikkal igyekeztek folyamatosan sokkolni a baloldali vezetőket. Közzétették állásfoglalásukat az MKP által szeptember 6-án meghirdetett kormányprogram-javaslatról. Pfeifferék helyeselték a kommunista párt közigazgatás-reformjára, az önkormányzati élet fejlesztésére, a mezőgazdasági érdekképviseleti törvény megalkotására és a korrupció letörésére tett javaslatait, de elleneztek a nagy bankok államosítását. Bírálták az MKP-t, amiért nem foglalkozik a népszavazás intézményének bevezetésével, az egész jogrendszer bizonytalanságának megszüntetésével, az új választójogi törvény megalkotásával, a rendeleti úton való kormányzás helytelenségével, a B-lista revíziójával.⁸¹¹ Ilyen előzmények után került sor az MKP KV 1947. szeptember 11-i ülésére, amely Rákosi Mátyásnak a választási eredményekről tartott kiértékelését is napirendjére tűzte. Hosszasan fejtegette a voksolások előkészítését, az ellenzéki pártok tevékenységét és a szociáldemokraták ellenük kifejtett negatív kampányát. A kékcédulákkal és a választói névjegyzékekkel való visszaélések tárgyában egy rendkívül érdekes elemzést hallhattak a résztvevők. Véleménye szerint ugyanis: „*sokkal súlyosabb károkat okoztak nekünk a választói listából való kihagyások. Ezt a munkát az összes többi pártok szabotálták, sőt arra*

⁸⁰⁸ Izsák: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949...* 207. o.

⁸⁰⁹ Rákosi–Szabó: i. m. 502. o.

⁸¹⁰ Uo.

⁸¹¹ Palasik: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949...* 264. o.

*használták fel, hogy jövődől szavazatok reményében nyakló nélkül vegyék vissza a kihagyottakat, vagy a visszavétel céljából lépjenek közbe. [...] A Szociáldemokrata Párt jobbszárnya megpróbálta a kék cédulákon keresztül az egész kommunista választásnak kitörni a nyakát. Magyarán szólva hátba támadott bennünket ez a jobbszárny és tényleg a választás napjának különösen a második felében sikerült neki nemcsak dezorganizálni választásainkat, de még egy újabb mozgósító érvet adni a reakció kezébe, amely kiadta a jelszót, hogy lóra magyar, a kommunisták csalnak, mindenkinek az urnákhoz – és így is mozgósította a reakciós szavazatokat. Ekképpen ez a két tényező rendkívül sokat ártott nekünk. E két tényező, a kihagyások és a névjegyzék-kivonatok kérdése nélkül mi még lényegesen több szavazatot kaptunk volna.”*⁸¹² Meglátásunk szerint a fenti megnyilvánulás legfontosabb mozgatórugója az lehetett, hogy a kommunisták az általuk irányított és végrehajtott visszaélésekkel, illetve csalásokkal sem tudtak olyan arányú győzelmet elérni, amit előzetesen elvártak és prognosztizáltak, ezért a kudarc lehetséges okait minden módon és eszközzel meg kellett válaszolni. A szociáldemokraták jobbszárnyának kiemelése a beszédben pedig az elkövetkező hónapok politikai küzdelmeit vetítette előre.

A választásokat követően még egy fontos eseményre került sor. 1947. szeptember 15-én életbe lépett a korábban már ismertetett párizsi békeszerződés, ami egyet jelentett a Szövetséges Ellenőrző Bizottság megszűnésével. A Szövetséges Ellenőrző Bizottság ugyanezen a napon tartott utolsó ülését követően a missziók vezetői búcsúlátogatást tettek Tildy Zoltán köztársasági elnöknel, majd hamarosan elutaztak Magyarországról.⁸¹³ Ezzel hivatalosan is véget ért Magyarország Szovjetunió általi megszállása, ennek ellenére az Ausztria területén lévő szovjet zóna csapataival való összeköttetés biztosítása érdekében továbbra is tartottak csapatokat az országban.

A pártok közötti együttműködést az is megnehezítette, hogy a Magyar Függetlenségi Párt a kékcédulás csalások miatt a Választási Bírósághoz fordult. Petíciójukban kétségbe vonták a választások érvényességét és újabb voksolás kiírását szorgalmazták. Ez pedig a baloldali pártok viszonylag szerény parlamenti erőgyarapodását is kétségessé tehetette. A kommunista pártvezetőknek sikerült rávenniük addigi koalíciós partnereiket, hogy közös ellenpetíciót adjanak be a Választási Bírósághoz. Keresetükben csalással vádolták meg a Magyar Függetlenségi Pártot, mondván, hogy Pfeifferék az ajánlóívek összegyűjtésével machináltak. Erre való hivatkozással az MFP összes mandátumának megsemmisítését

⁸¹² PSZL 274. f. 2. áll. 42. ő. e. Rákosi Mátyás beszámolója a központi vezetőség ülésén, 3–4. o.

⁸¹³ Földesi: *A szabadság megszállása. A megszállók szabadsága...* 351. o.

követelték.⁸¹⁴ 1947. október 20-án kezdődött meg a petíciós per, a tárgyalásokon az MFP-t a pártvezér Pfeiffer Zoltán képviselte. A tárgyalásokon Pfeiffer állításait – többek között a rájuk szavazó polgárok képviselőjét kifogásolta – nem tudták meggyőző hitelességgel visszautasítani, illetve megcáfolni. Ezután a budapesti népfőügyészség részéről az országgyűlés elnökéhez egy kiadatási kérelem érkezett, amely Pfeiffer Zoltán mentelmi jogának az előzetes letartóztatására is kiterjedő joghatállyal történő felfüggesztését kérte. Ezt követően, november 4-én Pfeiffer az Amerikai Egyesült Államokba távozott, majd néhány nappal később, november 20-án a Választási Bíróság határozatban mondta ki a párt listáján megválasztott 49 képviselő mandátumának megsemmisítését, Rajk László pedig feloszlatta a pártot.⁸¹⁵

A választások eredményeivel a magyar kommunistáknak ezúttal sem sikerült lenyűgözniük a szovjet pártvezetést. Mindez azért is kínos volt, mert a választások előtt alig két héttel Rákosi Mátyás még azt írta Zsdanovnak, hogy az ellenzék együttvéve sem kap 15 százalékot.⁸¹⁶ Az ismételt kudarcukkal kapcsolatban az SZKP KB Nemzetközi Osztályának az MKP tevékenységéről készített 1947. december 9-i tájékoztató jelentése a következőket jegyezte meg: *„A kommunista párt azonban 1947-ben is súlyos hibákat követett el a választási kampányban. Túlbecsülte saját erejét, és alábecsülte a reakcióét. [...] Mivel a kommunisták alábecsülték a reakciós ellenzék erejét, fő választási vetélytársuknak a szociáldemokratákat tekintették. A szociáldemokraták ugyancsak a kommunistákat tartották a legfontosabb ellenfelüknek. A választásokat közvetlenül megelőző időszakban a kommunista, illetve szociáldemokrata sajtó másodrendű kérdésekben szükségtelen és éles vitát folytatott egymással, ami kétségtelenül rossz hatással volt a baloldali választók hangulatára.”*⁸¹⁷ A szovjet vezetés figyelmét a magyar fordulat aktuális fejleményeinél azonban sokkal fontosabb események kötötték le, olyan fejlemények, amelyek a kelet-európai biztonsági zónában végérvényesen megszüntettek mindenfajta kölcsönöségi álláspontot. A Marshall-terv elutasítása ugyanis új tartalmat adott a már 1946 óta érlelődő szovjet elképzeléseknek, amelyek a jelentősebb európai kommunista pártok valamilyen laza együttműködésére irányultak.⁸¹⁸ Mindezt az 1947 szeptemberének végén, az 1943-ban feloszlított Komintern helyébe lépő Kominform megalakítása jelentette. Ennek az is a következménye lett, hogy a

---

⁸¹⁴ Gyarmati: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956...* 110. o.

⁸¹⁵ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 97. o.

⁸¹⁶ Izsák–Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948...* 225. o.

⁸¹⁷ Uo. 241. o.

⁸¹⁸ Rainer: *A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948...* 34–35. o.

hidegháború immár végérvényesen globális harccá szélesedett.⁸¹⁹ A Kominform ösztönzésére ugyanis, többek között a tulajdonviszonyok átalakításának a folyamata is felgyorsult. 1947 novemberében államosították a nagybankokat és az érdekképviselőjükbe tartozó ipari és kereskedelmi vállalatok magyar tulajdonú részvényeit. Ennek következtében a gyáripari munkások 58%-a immár állami üzemekben dolgozott. 1948. március 25-én államosították a középüzemeket, melynek következtében uralkodóvá vált az állami tulajdon.⁸²⁰ Mégis a Szklarska Porębában történteket a magyar kommunista vezetés elsősorban a szociáldemokraták ellen kívánta kihasználni. Furcsa módon azonban, miközben a franciákat és olaszokat Zsdanovék megrótták a szocialistákkal való paktálás miatt, a magyar szociáldemokraták ügyében Moszkva ismét óvatosságot mutatott. Mivel Rákosi a fúziót presztízskérdésnek tekintette, amelytől a szovjet pártvezetés habozó és óvatos álláspontja sem tartotta vissza.⁸²¹ Még ezt megelőzően, 1947. szeptember 18-án az MKP PB már megalakított egy öttagú bizottságot⁸²², amelynek feladata elsősorban az SZDP-ben a baloldal megszervezése volt, mely az egyesülés végrehajtásának legelső mozzanatát jelentette.

Az MKP Központi Vezetőségéhez hasonlóan a vármegyei kommunista vezetés is kiértékelte a választások előkészítését és azok eredményét. Soós Sándor 1947. szeptember 17-én kelt titkári jelentésében Rákosihoz hasonlóan a szociáldemokraták ellenük kifejtett negatív kampányát, illetve a kisgazdapárt néhány gyűlésének megemléztetését és a Keresztény Női Tábor kiváló eredményeit ismertette. Ezt követően rátért a választások eredményeinek értékelésére és az általuk elkövetett hibáknak a felsorolására. Először is leszögezte, hogy a választások során nem érték el azt a százalékos arányszámot amire előzőleg számítottak (38–40%), melynek okát elsősorban a vármegye bányatelepeinek vezetőségének eltúlzott becsléseire vezetett vissza (ezen a ponton azonban meg kell jegyeznünk, hogy ettől az arányszámtól minimálisan maradtak csak el – W. B.). Soós szerint nagy gondot okozott többek között az is, hogy az Esztergomi járásban ebben az időszakban nem volt járási titkár, aminek következtében a választási apparátust a vármegyei bizottságnak kellett kiépíteni és működésbe hozni.⁸²³ A választási eredmények a fentiekén kívül rávilágítottak a még mindig gyenge káderállományra, éppen ezért elhatározták, hogy azokon a helyeken, ahol szerepük a választási eredménytelenségben egyértelműen bizonyítható, azonnal leváltják az illetékeseket. Valószínűleg a Keresztény Női Tábor kiváló eredményei láttán azt is tervbe vették, hogy a

---

⁸¹⁹ Stöver: i. m. 73–74. o.

⁸²⁰ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 103. o.

⁸²¹ Rainer M. János: *A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948...* 36–37. o.

⁸²² Rákosi Mátyás, Gerő Ernő, Révai József, Farkas Mihály és Kádár János részvételével.

⁸²³ PSZL 274. f. 16. áll. 179. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 54. o.

vármegye leányainak és asszonyainak körében mindenképpen javítaniuk kell a propagandamunkájukon annak érdekében, hogy az eddigi – számukra kínosan kedvezőtlen – arányokon javítani tudjanak.⁸²⁴ A választások értékelése során Soós Sándor vármegyei titkár beszámolt az előrelépésekről is, melyre példaként az agitátorok vidéki munkáját hozta fel. Ezen a téren ugyanis: „*A falujárók nagyon jó munkát végeztek, különösen a kispesztiek, de jók voltak a dorogi és a tatabányai falujárók is.*”⁸²⁵ Ennek ellenére azonban még mindig előfordultak olyan települések – példának okáért Bánhida – ahol saját beismerésük szerint nem tudtak profitálni a „hatalmas templomjavítási” munkákból, ugyanis mindez a nem túl acélosnak számító 3 százalék szavazategyarapodást eredményezett. A pusztákon, amik ez idáig az elhanyagolt területekhez tartoztak sikerült komoly eredményeket elérniük.⁸²⁶ Annak ellenére, hogy az MKP a legerősebb párttá lépett elő a vármegyében is, a választásokat követő hónapokban a politikai helyzet meglehetősen ingatag volt. Ezt szerintük főként az okozta, hogy a drágaságért és a bányatelepeken fellépő élelmiszerhiányért (burgonya, kukorica) a lakosság többsége a Magyar Kommunista Pártot okolta. A jelentések ennek fő okozóit is megjelölték, méghozzá a szociáldemokrata vezetők jobboldali szárnyának prominens alakjai személyében, akik mindezt oly hatékonyan terjesztették, hogy a kommunista párttagság jelentős részével sikerült is mindezt elhíttetni.⁸²⁷ A tagság kérdése egyébként az 1947. október 26-i vármegyei bizottsági ülésen is felmerült, mert a vezetőség tagjai úgy látták, hogy arról minél előbb pontos taglétszám kimutatást kell készíteni elsősorban azért, hogy a törzskönyvekbe csak azoknak a nevei kerüljenek be, akik valóban tagjai voltak a pártnak.⁸²⁸ A következő táblázat az 1947. szeptemberi (25 077 fő) és októberi (24 791 fő) taglétszámokat tartalmazza járások szerint.⁸²⁹

36. táblázat. Kimutatás az 1947. szeptemberi és októberi taglétszámokról

Járás neve	Szeptemberi taglétszám	Októberi taglétszám
Esztergomi járás	7 650	7 650
Gesztesi járás	4 030	3 490
Tatai járás	13 397	13 651

⁸²⁴ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 55. o.

⁸²⁵ PSZL 274. f. 16. áll. 179. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 55. o.

⁸²⁶ Uo.

⁸²⁷ Uo. 85. o.

⁸²⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 4. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 55. o.

⁸²⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 14. ő. e. Szervezési és statisztikai kimutatások, 197. o.

Visszatérve a politikai helyzet ismertetésére, nézzük meg a vármegye területének leggyengébb kommunista pártszervezeteit tömörítő Gesztesi járásában bekövetkezett választások utáni eseményeket. Rigó József járási párttitkár jelentése szerint a politikai hangulat az országos helyzethez igazodott. A jobboldali szociáldemokraták elleni harc megindításának jegyében különös hangsúlyt fektettek arra, hogy igen részletesen ismertette az általuk (mármint a szociáldemokratákét – W. B.) képviselt „suttogó propaganda” hangzatos jelszavait. Emellett fontosnak tartotta az egyház képviselői által a Boldogasszony évének ünnepségei kapcsán végzett kommunistaellenes munkájának az ismertetését is.⁸³⁰ Az MKP választások utáni kommunikációjának megváltozását jelentette a következő megállapítás is mely szerint: *„A kulák parasztság valamint a városi kispolgárok a külföldi angolszász rádió és a helyi ügynökei befolyása alatt a háború rémét festik a dolgozók elé ezzel is forrponosítva az amúgy is feszült gazdasági és belpolitikai helyzetet.”*⁸³¹ A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt vármegyei Összekötő Bizottsága 1947. október 13-án a jobboldali erők és a drágaság elleni küzdelem érdekében közös határozatot hozott, melyet a vármegye három jelentős lapja – Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja, Szabad Esztergom és a Barátság – is közölt. Az öt pontot tartalmazó közlemény egyebek mellett a más pártokban lévő tagok átszervezésének a megtiltását és a tagság felülvizsgálatának mielőbbi végrehajtását tartalmazta. Végezetül a munkáspártok megállapodtak abban is, hogy az elkövetkező időkben havi rendszerességgel fogják megtartani az összekötő bizottsági üléseket.⁸³²

Fontos esemény volt a vármegye életében a legjelentősebb munkásmozgalmi múlttal rendelkező Tatabánya, Alsógalla, Felsőgalla és Bánhida régóta várt egyesítése. A bányaközségek előljárásihoz már 1945. október 24-én megérkezett az alispáni javaslat a megyei várossá történő egyesítésük tárgyában.⁸³³ Mivel a képviselőtestületekben elutasító állásfoglalás született a kérdés lekerült a napirendről. A bányaközségek sorsában az 1947-es év jelentette a fordulatot. Felsőgalla község képviselő-testülete a május 10-i rendkívüli közgyűlésen 22:1 arányban mondta ki, hogy kéri a négy bányászközség egyesítését, Tatabánya megyei város létrejöttét. Őket hamarosan követte a tatabányai, alsógallai és felsógallai képviselő-testületek hasonlóan pozitív állásfoglalása. Ezt követően írta alá – még a választásokat megelőzően – 1947. augusztus 15-én Rajk László belügyminiszter a 179 238/1947. III. 3. sz. rendeletet, amely kimondta 1947. október 1-jével Tatabánya megyei város megalakulását. Ezután megindult a konkrét szervező munka az egyesítés és a várossá

⁸³⁰ MNL KEML XXXV. fcs. 25. f. 4. ö. e. Az MKP Gesztesi járási titkár jelentései, 10. o.

⁸³¹ Uo.

⁸³² *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja*. 1947. október 19.

⁸³³ A dokumentumot közli: Ortutay (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv...* 306–307. o.

alakulás előkészítésre, melynek végeztével 1947. október 10-én sor került Tatabánya város alakuló ülésére, új fejezetet nyitva a lakosság életében.⁸³⁴ A képviselőtestület összetétele abszolút munkáspárti többséget mutatott, hiszen abban 32 fő a Magyar Kommunista Pártot, 27 fő a Szociáldemokrata Pártot és mindössze 1 fő a Független Kisgazdapártot képviselte. A fontosabb tisztségek közül, így a polgármester, a főjegyző, a gazdasági tanácsnok, az adóhivatal vezetője és a városi tiszti orvos egytől-egyik a kommunista párt delegáltja volt.⁸³⁵

A jelentések szerint a vármegyei kommunistáknak sokat jelentett a Magyar Függetlenségi Párt feloszlása és a kormányprogram egyes pontjainak viszonylag gyors megvalósítása (munkásbíróság, bankok államosítása) is jót tett. Az ekkor született feljegyzések arról is beszámoltak, hogy a vármegyei káderek munkája – elsősorban paraszti vonalon – elmozdult a holtpontról és javuló tendenciát kezdett mutatni.⁸³⁶ Komoly sikerként élték meg azt is, hogy a bányászok lakta településeken sikerült megoldani az élelmiszerellátást. Mindennek ellenére az általuk érzékelt politikai hangulat – különösen Tatabányán – még mindig nem a kommunista tisztségviselők elképzelései szerint alakult, melynek elsőszámú okaként a kollektív szerződések kérdését jelölték meg. Soós Sándor minderről a következőképpen vélekedett: „*Meglátásom szerint bizonyos fokig a bányászokat a demokrácia elkényeztette és evés közben jön meg az étvágyuk. Ezért hibás elsősorban az üzemi agitátor gárda mert nem dolgoznak és a tömegek uszályába kerülnek, sőt sok esetben ők állnak a követelések élére. Hibás a városi vezetőség is, mert nem foglalkoznak kellően az agitátor gárda mozgatásával.*”⁸³⁷ Az általa felvázoltakkal ellentétben Tokodon és Dorogon az agitátorok kiváló munkát végeztek, itt ugyanis az üzemi tagság körében nem jelentkeztek a tatabányaihoz hasonló problémák.⁸³⁸ A választásokat követő átmeneti bizonytalanságot követően a vármegyei kommunista szervezetek hamarosan mozgásba lendültek, amit elsőként a rémhírterjesztőkkel szembeni egyre erélyesebb fellépésük bizonyít, hiszen ez okból kifolyólag a baji főjegyző és a községi bíró is az internálás sorsára jutott. Az egyház és ezzel együtt a Slachta Margit vezette Keresztény Női Tábor elleni durvuló küzdelemre az volt a jellemző, hogy a felmerülő és szerintük kibontakozó feketegazdaság kapcsán igyekeztek a

---

⁸³⁴ Leblancné Kelemen Mária: Sorsdöntő évek. Adalékok a négy bányaközség helyi önkormányzatának történetéhez 1945-től 1947. október 10-ig, Tatabánya megyei város létrejöttéig. In: Somorjai (szerk.): *Tatabánya 45 éve város...* 110–112. o.

⁸³⁵ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ő. e. Párszervezetek és kommunista tisztségviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 132. o.

⁸³⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 95. o.

⁸³⁷ Uo. 84. o.

⁸³⁸ Uo.

Keresztény Női Tábor egyik legjobb aktívájának a vezetőjét, történetesen a mocsai plébánost is ellehetetleníteni 27 q gabona eladásának a vádjával.⁸³⁹ Az év végére szintén előrelépésként jelentkezett az, hogy bár számszerűleg sajnos nem sikerült pontos adatsorokkal kimutatnunk, a jelentések tartalma mégis arra enged következtetni, hogy lassú emelkedésnek indult a párt taglétszáma. Ezzel együtt a fizető tagok száma is szaporodott, amit az eladott bélyegek mennyiségéből következtettek ki a vezetőség tagjai.⁸⁴⁰ Fontos változást jelentett a vármegyei választmány átszervezése is melyet a tagok számának 31-ről 46-ra emelése jelentett.⁸⁴¹ Hamarosan a következő hetek feladatait is kijelölték, méghozzá a 3 éves terv ismertetését és népszerűsítését, az agitátor gárdák újbóli aktivizálását, a szakszervezetekben és a tömegszervezetekben végzendő munka intenzitásának növelését és a szociáldemokrata tagsággal való jó viszony kialakítását tűzték ki.⁸⁴²

Végül – de nem utolsó sorban – nézzük meg, milyen fontosabb eseményekre került sor a vármegyei tömegszervezetek életében. A két munkáspárt egyesítését megelőző időszak szakszervezetekkel kapcsolatos kommunista politika kulcskérdése a kollektív szerződés volt, mellyel nem is volt különösebb probléma, főként azokon a településeken – Dorog, Tokod és Oroszlány – ahol a szervezetek az MKP pártvezetőségek szoros irányítása alatt működtek.⁸⁴³ Ennek eredményeképpen nyugodtan jelenthették ki: *„mindenről tudomásunk van, és nem történhetnek olyan dolgok, hogy egyes demagógok sztrájkba vigyék a tömeget”*⁸⁴⁴

Miután a MADISZ szervezeteket mégsem sikerült megerősíteniük, a kommunisták hozzáfogtak a SZIT szervezetek kiépítéséhez, habár a jól működő MADISZ szervezetek (Bajót, Keszölc, Annavölgy, Augusztatelep, Sárisáp és Tatabánya) minden további nélkül tovább működtek.⁸⁴⁵ A SZIT-re vonatkozó erőfeszítéseik csupán 1948 márciusára hozták meg az első komolyabbnak nevezhető eredményeket, ekkorra sikerült ugyanis a vármegye fontosabb településein – Tatabánya, Lábatlan, Tokod, Almásfüzitő, Komárom és Esztergom – megalakítani azokat.⁸⁴⁶ Egy hónappal később pedig a csoportok száma már elérte a 17-et, összesen 1 352 tagot számlálva.⁸⁴⁷ 1948. március 1-jén az MKP és az SZDP ifjúsági

---

⁸³⁹ Uo. 84–85. o.

⁸⁴⁰ Uo. 90. o.

⁸⁴¹ Uo. 91. o.

⁸⁴² Uo.

⁸⁴³ Uo. 129. o.

⁸⁴⁴ Uo. 137. o.

⁸⁴⁵ Uo. 118. o.

⁸⁴⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 119. o.

⁸⁴⁷ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 20. ó. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 148. o.

bizottságai megállapodtak a MINSZ (Magyar Ifjúság Nemzeti Szövetségének) létrehozásában, melynek helyi bizottságait a SZIT, az MDNSZ, a MEFESZ, a MADISZ és a parasztifjúság képviselőiből március 15-én alakítottak meg. Néhány nap múlva pedig azt is bejelentették, hogy ezek a helyi bizottságok életre hívták a Magyar Ifjúság Népi Szövetségét, mellyel végérvényesen megalakult az immár egységes ifjúsági szervezet.⁸⁴⁸ A pártiratokban erről mindössze egy mondatot találtunk az 1948. áprilisi vármegyei titkári jelentésben, ahol csupán annyit jegyeztek meg, hogy Komáromban és Esztergomban megalakult a MINSZ.⁸⁴⁹

A választásokat követően az MNDSZ szervezetek életében a párt vezetői komoly visszaesést tapasztaltak, ami csupán 1948 márciusára, a falujárások rendszeressé válása következtében vett számukra kedvező irányt.⁸⁵⁰ Ezt követte a nőszervezetek 1948. áprilisi II. országos találkozója, ahol néhány kivételtől eltekintve kinyilvánították csatlakozásukat az MNDSZ-hez, ami által az egyesülést követően létrejött az MDP egységes nőszervezete is.

2. A munkáspártok egyesítésének előkészítése

A fentiekben már esett szó az ötös bizottságról, mely több szálon haladt a célja megvalósítása felé. Egyrészt a Szociáldemokrata Párton belül megalakított Baloldali Munkaközösség egy-két vezetőjének tudtával és közreműködésével hozzáfogott az egész országban a szociáldemokrata mozgalom minden szervezetében és szintjén a baloldaliak titkos, bizalmas csoportjainak kiépítéséhez, másrészt pedig a Baloldali Munkaközösségen belül létrehozott nyolcfős operatív csoport („Nyolcak”) hathatós segítségét vette igénybe a fúziós törekvések végrehajtásához.⁸⁵¹ A szociáldemokrata balszárnyak a megszervezését is központi utasítás szerint kellett végrehajtani. Az ebben a tárgyban keletkezett iratok tanúsága szerint mindezt az alsóbb pártszervezetekben sokkal könnyebb volt végrehajtani, ott ugyanis a szovjetekkel szembeni szimpátia „őszintébb”, jóval kisebb a pozícióharc, ráadásul a korrupció mértéke is alacsonyabb. A szervező munkát a lebukás és a provokáció elkerülése érdekében legális eszközökkel kellett végrehajtani.⁸⁵²

Szeptember legelején Soós Sándor vármegyei titkár meglehetősen pesszimista álláspontot képviselt, hiszen ekkor még úgy vélte, hogy a szervezett baloldal kiépítésének

---

⁸⁴⁸ Bencze (szerk.): i. m. 14. o.

⁸⁴⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkáriának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 148. o.

⁸⁵⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ő. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 118. o.

⁸⁵¹ Strassenreiter Erzsébet: Egyesülés? Beolvadás? Likvidálás? In: Feitl-Izsák-Székely: i. m. 248–249. o.

⁸⁵² PSZL 274. f. 7. áll. 211. ő. e. A munkáspártok egyesítésének előkészítésére vonatkozó iratok, 3–4. o.

lehetősége egyedül Komáromban és a Gesztesi járás községeiben lesz végrehajtható.⁸⁵³ Ugyanebben az időpontban, 1947. szeptember és október hónapokban megindultak a Szociáldemokrata Párton belül a vezetőségválasztások, melyek arra voltak hivatottak, hogy a szociáldemokraták baloldalának képviselőit kedvező pozícióba juttassák. Az 1947. október 27-én kelt titkári jelentésben azonban azt olvashatjuk, hogy nemcsak Dorogon, hanem Esztergomban is jobboldali többségű vezetőséget választottak meg. Ez utóbbiakkal ellentétben Komáromban sikerült kiépíteniük a megfelelő kapcsolatokat, melynek eredményeképpen a járási vezetőség hathatós segítségével sikerült megválasztaniuk a baloldali vezetőséget.⁸⁵⁴ Rostás István 1947 októberének legelején erről a következőképpen számolt be: *„A volt Komárom (Gesztes) járási szociáldemokrata titkárt, kivel már a választás alatt jól dolgoztak össze és aki egy legjobb aktívájával együtt át akart lépni hozzánk sikerült meggyőzni arról, hogy maradjanak bent és építsék ki az ő területükön a baloldalt. Eredmény: a járási titkárból sikerült Komárom városi titkárt csinálni, a legjobb aktívából pedig járási titkárt, s most közös erővel az egész járásban és városban megkezdték a vezetőségek átszervezését.”*⁸⁵⁵ A választást ráadásul a kommunisták is „segítették”, méghozzá úgy, hogy a Magyar Kommunista Pártba belépni szándékozó szociáldemokratáknak a szavazás erejéig visszaadták a tagkönyvüket. A Gesztesi járáshoz hasonlóan a Tatai járásban – Tatát és Tatabányát kivéve – is a kommunisták elképzelése szerint alakultak az események, ami elsősorban a kommunistákkal szimpatizáló szociáldemokrata járási titkárnak volt köszönhető.⁸⁵⁶ A fentiekben már szó volt a kiválóan működő komáromi kapcsolatokról, melyről Kamarás Rezső az MKP komáromi városi titkára az 1947. december 1-jén kelt bizalmas jelentésében arról tudósított, hogy a szeptemberi átszervezések után még úgy tűnt, hogy a vezetőségen belül a baloldalnak sikerült többségbe kerülnie. A kéthónapos munka és a legális együttműködés után azonban azzal kellett szembesülniük, hogy számításaik nem váltak be, s rövid idő leforgása alatt a vezetőségen belül különböző irányzatok alakultak ki. Voltak persze, akik továbbra is baloldali politikát folytattak, igyekeztek a bizalmas jegyzőkönyveket és a határozatokat eljuttatni nekik, továbbá tájékoztatták őket a szervezetükben folyó legális és illegális kommunistaellenes munkáról. Emellett létezett még a középben lévők csoportja, akik ugyan nem támogatták teljes mértékben az együttműködést, kitartó munkával azonban a párt baloldalához lehetett őket fordítani. Ezeken kívül voltak a

---

⁸⁵³ Uo. 83. o.

⁸⁵⁴ PSZL 274. f. 16. áll. 179. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 86. o.

⁸⁵⁵ PSZL 274. f. 7. áll. 211. ó. e. A munkáspártok egyesülésének előkészítésére vonatkozó iratok, 54. o.

⁸⁵⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 179. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 86. o.

jobboldali szociáldemokraták, akiknek az eltávolítását a vármegyei kommunisták mielőbb szerették volna elérni.⁸⁵⁷ Véleményük szerint ez utóbbi csoporthoz tartozott Szabó László is, akiről a következő – nem éppen hízelgő – jellemzést adták: *„Ő a választások után részt vett a párt (SZDP) konferenciáján ahol valószínűleg Széligék befolyása alá került. Így nyílt ellenzéki és kommunista ellenes politikát folytat. [...] Egyébként karrierista és pozíció hajhász. Korrupcióra hajlamos és iszákos. A felszabadulás után rövid ideig alispán volt de rövidesen eltávolították rendőri úton, mivel botránnyosan viselkedett. Később a megyei földosztó tanács elnöke lett ahol gyanús üzelmeket folytatott és korhelykedéseit tovább vitte.”*⁸⁵⁸ Egyes esetekben pedig már az ÁVO is a segítségükre sietett, amit bizonyít a komáromi vasutas szakszervezet titkára elleni rémhírterjesztés miatt megindított eljárás is.⁸⁵⁹ 1947 decemberére a kommunisták számára Tatabányán is kedvező irányt vett a két párt közötti együttműködés. Ennek fenntartása érdekében elhatározták, hogy a pártközi értekezleteken közös akcióprogramok kidolgozásáról is tárgyaltak. Alacsony számban ugyan, de megkezdődött a régi szociáldemokraták átlépése a kommunista pártba. A tisztújítások alkalmával pedig előtérbe került az illegális kommunisták vezető pozíciókba juttatása. Mindezek ellenére azonban az SZDP még mindig nem rendelkezett komoly és számottevő baloldallal.⁸⁶⁰

3. Az MKP harmadik vármegyei konferenciája 1948. január 18-án

A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei Bizottságának harmadik, és egyben utolsó konferenciájára 1948. január 18-án délelőtt 9 órai kezdettel került sor a tatabányai MADISZ dísztermében 85 önálló szervezet 692 küldöttjének részvételével. Napirendjén Nógrádi Sándor politikai beszámolója, Soós Sándor vármegyei titkár szervezeti kérdésekkel kapcsolatos referátuma, hozzászólások és az új választmány megválasztása szerepelt.⁸⁶¹ Soós Sándor konferenciát megnyitó beszédében emlékeztetett a második vármegyei konferenciára, melyet szerinte a legélesebb politikai küzdelem idején tartottak meg, ezzel szemben a mostani: *„... sok sikeres harc befejezésével és az elkövetkező idő irányának kidolgozására ült össze. Ma megállapíthatjuk azt, hogy az elmúlt év alatt az összeesküvés felszámolásával, a bankok államosításával, a munkásbíróságok megalakításával a demokráciánk lényegesen megerősödött. Ma a magyar demokráciáról elmondhatjuk azt,*

⁸⁵⁷ PSZL 274. f. 7. áll. 211. ö. e. A munkáspártok egyesülésének előkészítésére vonatkozó iratok, 96. o.

⁸⁵⁸ Uo. 96–97. o.

⁸⁵⁹ Uo. 97. o.

⁸⁶⁰ Uo. 102. o.

⁸⁶¹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ö. e. Komárom-Esztergom Vármegye MKP szervezeteinek harmadik vármegyei konferenciája, 42. o.

hogy végérvényesen a népi demokráciába fejlődött, amely a szocializmushoz vezet.”⁸⁶²

Bottyán István elnökségi tag az öttagú Mandátumvizsgáló Bizottság megválasztása után felkérte Nógrádi Sándort politikai beszámolójának a megtartására.

Nógrádi a felszólalásában visszatekintett az MKP III. Országos Konferenciájára és annak jelentőségére, továbbá világossá tette a hallgatósága számára, hogy Magyarországon nem a polgári demokrácia útját járják, hanem a népi demokráciáét. A gazdaságpolitika kérdését érintve kitért az államosítások eredményeire, melyet a szocialista társadalom megteremtése szempontjából elengedhetetlen lépésnek tartott. Ezt követően rátért a munkafegyelem megszilárdításának a kérdésére, a munkaszervezés és a munkaversenyek fontosságára, a mezőgazdasági szövetkezetek fejlesztésére és az egyházhoz fűződő viszonyuk elemzésére.⁸⁶³ Ez utóbbival kapcsolatban leszögezte: *„a felső papság nem tud belenyugodni a földosztásba. Ők még ma a reakció védőbástyái, de azért nagyon nagy hiba volna az egyház és a reakció közé egy egyenlőségi jelet tenni. Az egyházon belül is vannak ellentétek az alsó papság körében, akik nem értenek egyet mondjuk Mindszentyvel, annak politikájával.*”⁸⁶⁴ Beszédének egyik legfontosabb aspektusát a munkásegység kérdése jelentette, melyről úgy vélekedett, hogy annak Magyarországon és ezzel együtt Komárom-Esztergom vármegyében is a legfőbb akadályozói a jobboldali szociáldemokraták.⁸⁶⁵

A második napirendi pont tárgyának megfelelően Soós Sándor vármegyei titkár beszámolójával folytatódott a konferencia. Először is hosszasan és elégedetten elemezte a párt taglétszámának az emelkedését és az alsóbb pártszervezetek számának örvendetes szaporodását. A párttagok szociális összetételében is jelentős változások következtek be, ugyanis az értelmiségi és a mezőgazdasági dolgozók száma 1946 februárjához képest jelentős mértékben emelkedett. Ezt követően a pártközi viszony ismertetésének keretében a Szociáldemokrata Párthoz fűződő kapcsolataikról beszélt. Kitért arra, hogy folyamatos munkájuk eredményeképpen sikerült rendszeresíteniük az összekötő bizottsági üléseket, melynek legfőbb folyománya az volt, hogy kiküszöbölték a vitákat generáló nézetkülönbségeket, továbbá az együttműködésük alapelveiben is sikerült konszenzusra jutniuk, mely elsősorban a sajtóban megjelenő közös nyilatkozataikban mutatkozott meg.⁸⁶⁶ A Nemzeti Parasztpárttal is zökkenőmentesen működő kapcsolatot alakítottak ki, illetve tartottak fenn, velük szemben egyedül az adott aggodalomra okot, hogy meglátásuk szerint a

---

⁸⁶² Uo.

⁸⁶³ Uo. 43–45. o.

⁸⁶⁴ Uo. 45. o.

⁸⁶⁵ Uo.

⁸⁶⁶ Uo. 45–46. o.

párt hivatalos lapjának az irányítása teljesen kicsúszott a kezükből.⁸⁶⁷ Az előbbi pártokkal ellentétben hozzátesszük egyáltalán nem meglepő módon a Független Kisgazdapárttal és a Keresztény Női Táborral semmiféle együttműködést nem alakítottak ki, ezen pártok ugyanis velük homlokegyenest ellentétes politikai irányvonalat képviseltek.⁸⁶⁸ Előadásának további részében felhívta a hallgatóság figyelmét a vármegye egyes üzemeiben jelenlévő szabotázs akciókra, a hároméves terv fontosságára, az ellátási nehézségekre, a szövetkezetek megerősítésére, a pártiskolai oktatásra, és a tömegszervezetek (UFOSZ, FÉKOSZ, MNDSZ) működésének jelentőségére.⁸⁶⁹ Zárásként pedig nyomatékosította a jelenlévők számára, hogy: „...erősítsük, fejlesszük a demokráciánk fő erejét, a Magyar Kommunista Pártot. Ezt a célt szolgálja a tagsági könyvcseré amelyeket pártunkban nagy eseményé kell tenni. A tagkönyvcseré végrehajtását úgy intézzük, hogy pártunk megerősödjön, hogy pártunk még jobban tudja szolgálni a magyar dolgozókat, hogy tagjaink még sokkal hűbb védelmezői legyenek a munkásosztálynak, a népi demokráciánknak.”⁸⁷⁰ A következő hetekben esedékes tagkönyvcserét is jól kidolgozott koreográfia szerint kellett végrehajtaniuk. Először is 10-es csoportokat kell létrehozni, melyek a pártalapszervezeteken belül működtek.⁸⁷¹ Ezekhez a csoportokhoz egy-egy önálló, általuk pártbizalminak nevezett párttagot is kijelölt a szervezet. Az így kialakított rendszer elsődleges célja az volt, hogy a tagságot sokkal jobban összefogják, illetve a tömegebefolyást növeljék.⁸⁷² Soós figyelmeztetett a tagkönyvcseré veszélyeire is, éspedig arra: „hogy sokan azt hiszik, ez általános párttisztítást von maga után. Nem szabad előfordulni annak, hogy párttagjainkat tömegesen hagyjanak ki a sorainkból. Mindenkit össze kell írni, majd a központ előtt kell a kihagyásra javaslatot tenni. [...] A másik veszély pedig az, hogy korrupció, népellenes, karrierista párttagok bennmaradnak pártunkban. Az olyan emberek, akik jobban szeretik önmagukat, mint a pártjukat, azon fognak dolgozni, hogy megkapják az új tagkönyvet és esetleg ők fognak fellépni, hogy mennél több becsületes embert kiszorítsanak a pártunkból.”⁸⁷³ Az illegális kommunistákat pedig megnyugtatta, hogy az újonnan keltezett tagságukba beleszámítják majd a mozgalmi időket is. Ugyanez vonatkozott a hazai szociáldemokratákra is, ellenben az, aki 1945 előtt külföldön volt

---

⁸⁶⁷ Uo. 46–47. o.

⁸⁶⁸ Uo. 47. o.

⁸⁶⁹ Uo. 47–49. o.

⁸⁷⁰ Uo. 49. o.

⁸⁷¹ Mindez nem jelentette azt, hogy az alapszervezeteket még kisebb egységekre bontották volna, ugyanis a városi, községi, tanyai és üzemi szervezetek továbbra is változatlan formában működtek.

⁸⁷² MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ő. e. Komárom-Esztergom Vármegye MKP szervezeteinek harmadik vármegyei konferenciája, 49. o.

⁸⁷³ Uo.

szociáldemokrata párttag annak nem számították be az ott eltöltött éveket, mondván lehetősége lett volna a kommunista pártba is belépni.⁸⁷⁴

A szervezeti beszámolót követő hozzászólások egyebek mellett a falusi szövetkezetek kérdését, a munkaverseny és a munkafegyelem kérdéskörét, továbbá a görög szabadságharcosok támogatásának az ügyét érintették. A teljesség igénye nélkül nézzünk meg néhány konkrét hozzászólást is. Mázi István nagyigmándi lakos példának okáért igen éles kirohanást intézett az egyház ellen, hangsúlyozva, hogy a demokrácia legfőbb ellensége a klérus. Éppen ezért szerinte hagyjon fel mindenki az egyházadó fizetésével. Hauer István a tagkönyvcseré kapcsán azon meggyőződésének adott hangot, hogy az a jó kommunista, aki a tagdíjat rendszeresen fizeti, és ezen kívül a pártnapokra is rendszeresen eljár. Tuba József gyermekyi lakos éles hangon követelte az iskolák államosítását.⁸⁷⁵ Az egyházellenes felszólalásokkal kapcsolatban Nógrádi Sándor igen markáns véleményt fogalmazott meg, melyet az 1948. január 20-án kelt jelentése tartalmaz. Szerinte ugyanis: *„Egészségtelen jelenség volt néhány túlságosan éles, köztük egy demagógikus felszólalás az egyház ellen. [...] Meg lett mondva, hogy a legsúlyosabb politikai hiba volna, ha a pártszervezetek általános támadást intéznének az egyház ellen. Ez nem a tömegbefolyás kiszélesítését eredményezné, ami a legfőbb feladatunk, ami az Országos Konferencia középpontjában állott, hanem ellenkezőleg, annak leszűkítését. Nézetem szerint ebben a kérdésben folytatni kell a felvilágosító munkát az Esztergom-Komárom-megyei (sic!) pártszervezetünkben.”*⁸⁷⁶ Nógrádi jelentésének háttérében a Magyar Kommunista Párt éppen aktuális taktikájának a sérülése állhatott. Idő előtti antiklerikális megnyilvánulásokkal az MKP Komárom-Esztergom vármegyében jelentős bázisvesztést könyvelhetett volna el.

A 22 hozzászólást követően a Jelölő Bizottság a konferencia elé terjesztette az új választmány névsorát, melyt minden egyes személynél tapsal jóváhagyott.⁸⁷⁷

37. táblázat. A vármegyei pártválasztmány tagjai

Név	Foglalkozás	Lakóhely	Tisztség
Andó Ferenc	bányász	Tatabánya	polgármester
Babinszky Medárdné	tisztségviselő	Dorog	MNDSZ titkár
Bárdkai István	asztalos	Annayölgy	helyi titkár

⁸⁷⁴ Uo.

⁸⁷⁵ Uo. 50–52. o.

⁸⁷⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 22–23. o.

⁸⁷⁷ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ö. e. Komárom-Esztergom Vármegye MKP szervezeteinek harmadik vármegyei konferenciája, 52–53. o.

Név	Foglalkozás	Lakóhely	Tisztség
Barta László	segéd	Alsógalla	járási titkár
Bolla Ernő	bányász	Tatabánya	vármegyei oktatási felelős
Both József	lakatos	Nyergesújfalu	helyi titkár
Bottyán István	bányász	Dorog	szakszervezeti elnök
Detre István	mérnök	Dorog	értelmiségi titkár
Eckl Gyula	lakatos	Tatabánya	vármegyei tömegszervező
Elek János	földműves	Bánhida	helyi titkár
Fenyves Lajosné	háztartásbeli	Dorog	nőtítkár
Friedmann Samu dr.	orvos	Kisbér	értelmiségi felelős
Hadanich Gyula dr.	ügyvéd	Tatabánya	vármegyei közigazgatási felelős
Hatos György dr.	orvos	Tata	közigazgatási vezető
Hauer István	földműves	Csép	körzeti titkár
Hintalan Ede	?	Komárom	szövetkezeti ügyvéd
Inántszy Pap Lajos	adóhivatali előadó	Komárom	helyi kádern megbízott
Kamarás Rezső	egyetemi hallgató	Komárom	helyi titkár
Kollár Ferenc	bányász	Tatabánya	R. G. parancsnok
Korczy József	villanyszerelő	Tatabánya	vármegyei kádern megbízott
Kovács Mihály	rendőr százados	Esztergom	vármegyei pártfelelős
Kun Ferencné	gyári minősítő	Dunaalmás	szakszervezeti elnök
Kupor József	földműves	Tarján	UFOSZ vármegyei alelnök
Léránt György	kéményseprő	Lábatlan	járási titkár
Mázi József	kiskereskedő	Nagyigmánd	helyi titkár
Molnár Lajos	bányász	Tatabánya	kerületi szakszervezeti titkár
Nagy Béla	földműves	Vértesszőlős	UFOSZ titkár
Németh József	tanító	Tatabánya	értelmiségi felelős

Név	Foglalkozás	Lakóhely	Tisztség
Németh József	főjegyző	Dorog	értelmiségi szervező
Németh Pál	?	Esztergom	helyi titkár
Palágyi Norbert	?	Esztergom	titkárhelyettes
Párdi Imre	villanyszerelő	Tatabánya	helyi titkár
Pásztor Sándor	lakatos	Tatabánya	vármegyei gazdasági vezető
Plank Márton	hajós	Szőny	üzemi titkár
Riczu József	villanyszerelő	Tatabánya	vármegyei falujáró felelős
Rigó József	esztergályos	Komárom	járási titkár
Soós Sándor	asztalos	Tatabánya	vármegyei titkár
Sulyok Ferencné	háztartásbeli	Csép	nőtítkár
Szabó István	földműves	Esztergom	FÉKOSZ vármegyei titkár
Szalai Klára	?	Bánhida	nőtítkár
Szegvári József	mintaasztalos	Tatabánya	városi titkár
Szemethy Ottó	magántisztviselő	Tatabánya	vármegyei propagandavezető
Szentirmai János	tanító	Tatabánya	pedagógus szakszervezeti titkár
Sztán Ferenc	műszaki rajzoló	Tokod-Altáró	helyi titkár
Vajay István	szerkesztő	Tatabánya	MADISZ vármegyei titkár
Varga Jakab	földműves	Sárisáp	körzeti titkár
Vass József	bányász	Tatabánya	szakszervezeti körzeti titkár
Willand János	bányász	Tatabánya	vármegyei szakszervezeti felelős

Az újonnan megválasztott pártválasztmány összetételének vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy az abban szereplő 48 főből nemek szerinti megoszlása ekkor mutatta a legnagyobb arányeltolódást. Mindez azt jelenti, hogy a 44 férfi (92%) mellett mindössze 4 nő

(8%) került a testületbe. A második konferencián megválasztott személyek közül mindössze 17-en (16 férfi és 1 nő) maradtak, akik név szerint a következők voltak: Bárdkai István, Bottyán István, Detre István, Dr. Hadanich Gyula, Eckl Gyula, Hauer István, Korczyk József, Kupor József, Mázi József, Németh József, Pásztor Sándor, Rigó József, Soós Sándor, Szalai Klára⁸⁷⁸, Szegvári József, Sztán Ferenc és Vajay István. Az imént felsoroltak közül az első választmányból pedig még ennél is kevesebben, mindössze hatan maradtak, akik közül Molnár Lajos személye érdekes amiatt, hogy ő a második választmányból kimaradt ugyan, a harmadikba ellenben már visszakerült. Amennyiben a tagok lakhelyét vizsgáljuk, abból ismételen kiderül, hogy Tatabánya vezető szerepe továbbra is megkérdőjelezhetetlen volt. Emellett jelentős számú választmányi tagot adott még Dorog és Komárom is. A táblázatban szereplő foglalkozások közül nem meglepő módon a bányászok és a földművesek voltak felülreprezentálva. Többek mellett a Demény Pál vonalához sorolható Bottyán István is a folytonosságot képviselte, hiszen neki ugyanis már ez jelentette a harmadik, egymást követő ciklusát a választmányban.

Bottyán István 1912. november 30-án született Tatabányán. Édesanyja háztartásbeli, édesapja pedig – aki 1913-tól volt részese a munkásmozgalomnak – bányász volt. Családi háttere miatt egészen fiatalon kapcsolatba került az illegális mozgalommal és annak sajtótermékeivel. Édesapja tevékeny részt vállalt a Tanácsköztársaság idején is. Bottyán 16 éves korától kezdve a dorogi bányában dolgozott. 1930 és 1933 között a műszerész szakmát is elsajátította. 1934-től volt aktív részese az illegális mozgalomnak, 1936-ban pedig a Bányász Szakszervezetbe is belépett. A második világháború idején részt vett a fegyveres ellenállási mozgalomban. 1945-től kezdődően a dorogi pártszervezet titkára, két alkalommal a párt kongresszusi küldötte is volt. 1950–1951 között az MDP Nógrád Megyei Pártbizottságának a titkári teendőit is ellátta, ahonnan súlyos betegsége miatt kellett távoznia. 1956-ban fegyveresen szállt szembe a forradalmárokkal, ezt követően pedig komoly szerepet vállalt a karhatalom újjászervezésében is. 1976-ban nyugdíjazták, ezt követően pedig Pécsre került. Önéletrajzát 1982-ben készítette el, halálára vonatkozó időpontot eleddig nem sikerült kiderítenünk.⁸⁷⁹

A pártválasztmány tagjainak megválasztása után a jelen lévő küldöttek egyöntetűen elfogadták a konferencia határozatát, mely egyebek mellett a következőket tartalmazta:

---

⁸⁷⁸ Szalai Klára eszerint visszakerült a vezetőségbe, hiszen Sándor Teofil ügyének kapcsán az iratok arról tudósítottak, hogy leváltották őt is.

⁸⁷⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 42. f. 127. ő. e. Bottyán István személyi anyaga, 1–2. o.

„A konferencia üdvözli a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségét, elfogadja és minden erejével támogatja a Központi Vezetőség munkáját.

Megállapítja a konferencia, hogy pártunk irányvonala helyes volt, hisz motorja volt annak a harcnak, amely győzedelmesen eldőlt a népi demokrácia és a reakció között, miközben pártunk a magyar demokráciának számbelileg is első pártja lett országos és megyei viszonylatban.

[...] Követeli a konferencia, hogy az államosított üzemek élére munkásigazgatók kerüljenek, az Üzemi Bizottság javaslatára a helyi munkások közül.

Követelik a kiküldöttek az üzemekbe befurakodott fasiszták, demagógok és egyéb szabotálók azonnali eltávolítását.

[...] Mezőgazdasági termelésünk fokozása és a parasztság boldogulása érdekében követeli a konferencia a földműves szövetkezetek döntő megerősítését; a földműves szövetkezetekből a parasztságtól idegen, a régi úri rendet támogató vezetők azonnali eltávolítását és helyükbe tisztán gondolkodó parasztok állítását és a szövetkezetek állami támogatását.

[...] Pártunk országos és megyei viszonylatban hatalmas eredményeket ért el, azonban ezek az eredmények nincsenek kellőképpen tudatosítva. Éppen ezért a konferencia elhatározza, hogy népszerűsíti a hároméves tervet, hogy széles tömegmozgalommá váljék, népszerűsíti a munkaversenyeket, a legjobban dolgozó munkásokat, mint demokráciánk felemelkedésének igazi hőseit.

Elhatározza az értekezlet, hogy még nagyobb gonddal fordul a nők és az értelmiség felé és üdvözli a haladó értelmiséget, ki sorainkban, vagy velünk válllvetve, tehetségük és tudásuk javát adják népünk felemelkedése érdekében.

Örömmel üdvözli a konferencia szociáldemokrata testvérpártunk baloldalának tisztító harcát a munkásellenes jobboldal ellen és harcos marxista üdvözlétét küldi. Szükségesnek tartja az értekezlet a közös pártnapok, közös aktívaülések megtartását, amely a munkásegységet még szorosabbá fogja fűzni.

Megfogadjuk, hogy a nemzeti függetlenségi frontba tömörült pártok élén a még meglévő reakciós gócot felszámoljuk és megtisztítjuk a közoktatást, az igazságszolgáltatást és a közigazgatást a népellenes elemektől.

A Konferencia megvédi a megyénk földhözjuttatott magyar parasztságának magántulajdonát, a 3 éves terv vívmányait, az ország békéjét, nyugalmát és függetlenségét, történelmi nagyjaink: Kossuthnak, Petőfinek, Táncsicsnak becsületét és a Magyar Köztársaságot Mindszenty és az egyházi köntös mögé búvó reakció támadása ellen.

*Pártunk megerősítése az egész magyar demokrácia és az egész magyar nép érdeke. Ezért szükséges, hogy a tagsági könyvcseré során megszervezzük a megyében a tízes csoportokat. A tízes csoportok élére a legjobb aktívainkat állítjuk, mint pártbizalmiakat és ezzel szorosabbra zárjuk pártunk szervezeti és ideológiai egységét. Szilárdítsa meg a tagkönyvcseré sorainkat, a pártfegyelmet és legyen büszke minden párttag arra, hogy a magyar demokrácia élcsapatának, a Magyar Kommunista Pártnak a tagja.*⁸⁸⁰

Rostás István néhány nappal később elkészítette a konferenciáról szóló jelentését, melyben elégedettségének adott hangot a politikai és a szervezeti beszámoló tartalmát illetően. Negatívumként az elnökség személyi összetételét és a felszólalásokra fordítható rövid időtartamot hozta fel.⁸⁸¹

4. A két munkáspárt alsóbb szervezeteinek egyesülése

A Szociáldemokrata Párt sorsa 1948 februárjának közepére végleg eldőlt, bár voltak olyanok is, akikben tovább élt még az illúzió, hogy a tömeges kizárások vállalásával a fúzió elkerülhető. Az 1948. február 18-i szociáldemokrata összehívott ülést⁸⁸² követően, február 21-én Szurdi István „szigorúan bizalmas” minőségű körlevelet küldött szét a vármegyei titkároknak, melyben a következő hetekre vonatkozó tennivalókra utasította őket.⁸⁸³ A feladatok között szerepelt a vármegyei székhelyek és városok helyi végrehajtó bizottságainak a megvizsgálása, a jobboldali magatartást tanúsító személyek azonnali eltávolítása, továbbá a tisztségükről lemondottak politikai hibáinak alapos megvilágítása a pártnapokon.⁸⁸⁴ Hangsúlyozta továbbá azt is, hogy: „A titkár elvtársaktól elvárjuk, hogy mint mozgalmi területek vezetőit, nem fogja el hisztérikus hangulat. Tudomásul veszik, hogy egy tisztogatási folyamat jelent veszteségeket, de tudatában vannak annak, hogy pártunk politikai súlyát nem párezerrel több, vagy kevesebb tag jelenti, hanem a munkásosztály harcában tanúsított marxista magatartás.”⁸⁸⁵ A körlevelet követően néhány nappal a tisztogatási hullám újult erővel söpört végig az SZDP vármegyei, járási, városi és községi szervezeteinek vezetőségeiben. Soós Sándor április 13-án kelt jelentésében arról írt, hogy sok helyen

⁸⁸⁰ Gecsényi: *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946–1970...* 58–59. o.

⁸⁸¹ PSZL 274. f. 16. áll. 33. ö. e. A munkáspártok szervezési egységbizottságának iratai, 78. o.

⁸⁸² Az ülésen Marosán György leleplezte a párt „jobboldalának káros tevékenységét”, „bűneit”, illetve a baloldal harcát a jobboldal ellen, Horváth Zoltán pedig felolvasta annak a negyven országos vezetőnek a nevét akiket lemondattak, illetve félreállítottak.

⁸⁸³ Strassenreiter: *Egyesülés? Beolvadás? Likvidálás?...* 258–261. o.

⁸⁸⁴ PSZL 274. f. 7. áll. 205. ö. e. Az SZDP vidéki titkárságának iratai, 12. o.

⁸⁸⁵ Uo.

túlságosan szigorúak voltak a kizárások⁸⁸⁶ alkalmával, ami azt eredményezte, hogy a szociáldemokraták egyre kisebb számban látogatták a közös pártrendezvényeket, az ott felmerülő kérdésekhez pedig egyáltalán nem fűztek észrevételeket. A vármegyében működő egységbizottságok munkájuk végeztével a Szociáldemokrata Párt vármegyei szervezeteiből 430 tagot zártak ki, ebből Tatabányán 144-et, Esztergomban pedig 72-t. A legkisebb mértékű kizárás Dorogon volt, itt ugyanis csupán 16 fő került eltávolításra.⁸⁸⁷ Az egységbizottságok a vármegyei törvényhatósági bizottságban és a városi illetve községi képviselőtestületekben helyet foglaló jobboldali szociáldemokraták eltávolítására is nagy hangsúlyt fektettek. Ennek köszönhetően három fővel csökkentették a tatabányai városi képviselőtestületben részt vevő szociáldemokraták számát, a törvényhatóságét pedig kilenc fővel.⁸⁸⁸ A kizártak alacsony számában többek között szerepet játszott az is, hogy például a dorogi szénmedence településeinek a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben a baloldali gondolkodású egyének vezető szerepre tettek szert, illetve az, hogy egyes helyeken a jobboldalhoz tartozó tagok még a tisztogatási hullám kezdetén kiléptek a pártjukból.⁸⁸⁹ A „jobboldali munkásegység ellenes”, „demokráciaellenes” és „rémhírtérjesztő” kizártak között találunk orvost, főjegyzőt, hivatalvezetőt, üzemvezetőt, postást, lakatost, borbélyt, gépkocsivezetőt, kőművest, esztergályost és betanított munkást is.⁸⁹⁰ Az imént említettekkel ellentétben a vármegye területén előfordult olyan község is – példának okáért Kisigmánd – ahol a Szociáldemokrata Párt XXXVI. Kongresszusának⁸⁹¹ értelmében a jobboldali elemek eltávolítása tárgyában a következő megállapítást tették: *„Az egységbizottság mindkét párt vezetőségével folytatott tárgyalás alapján megállapítja, hogy a Szociáldemokrata Párt kisigmándi szervezetében jobboldali osztályidegen elemek nincsenek, vagy olyanok, amelyek a két munkáspárt egyesülését bármilyen szempontból is veszélyeztetnék.”*⁸⁹²

A kizárásokkal párhuzamosan zajlott a tagkönyvcserevel kapcsolatos feladatok elvégzése is, melyek közül a legfontosabb az MKP III. vármegyei konferenciájának értelmében a 10-es csoportok kiépítése volt. Mindez 2-3 pártszervezet kivételével úgy a párt-,

---

⁸⁸⁶ Kisbéren például 120-ból 100 tagot akartak kizárni, köztük az összes tanítót.

⁸⁸⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 114–115. o.

⁸⁸⁸ PSZL 274. f. 15. áll. 74. ö. e. Pártszervezetek és kommunista tisztviselők közigazgatási jelentései. Komárom-Esztergom vármegye, 199. o.

⁸⁸⁹ ÁBTL 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Hatóságának iratai, 5. d. 199–200. o.

⁸⁹⁰ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 114–115. o.

⁸⁹¹ Az 1948. március 6-8-a között megrendezett kongresszuson döntöttek a két párt egyesüléséről.

⁸⁹² MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 53. ö. e. Egységbizottsági ülések jegyzőkönyvei, 13. o.

mint az üzemi bizalmiak területén februárban mindenütt megtörtént.⁸⁹³ A csoportok létrehozására egyébként felsőbb utasításra a legjobb és legaktívabb párttagokat kellett kijelölni méghozzá azért, mert: „*A legfőbb célunk az, hogy az elvtársakat ideológiailag is megneveljük. Tehát a 10-es csoportok azért lettek létrehozva, hogy ezen keresztül pártunk ideológiáját még szélesebb rétegbe kiszélesítjük. Tehát a tagkönyvcseré után is meg kell maradni a 10-es csoportoknak.*”⁸⁹⁴ Németh József vármegyei propagandista jelentésében már arról írt, hogy márciusban a csoportok agitációs munkája már-már zavartalanul működött. A tagfelvételi zárlat feloldását követően⁸⁹⁵ pedig egyre nagyobb számban kérték a felvételüket a pártba a munkásosztály mellett a középosztály és az értelmiség közé tartozó polgárok is. Mire azonban az új tagkönyvek kiosztása megtörtént, a kommunista vezetés azzal szembesült, hogy az 1947. decemberi 25 268 fős tagság 1948 áprilisára 21 800 főre csökkent. A legnagyobb arányú veszteség érdekes módon a bányatelepeken (Tatabányán és Dorogon) következett be. A különbség okaként elsősorban a nyilvántartások pontatlan vezetését hozták fel. Soós Sándor szerint ugyanis a belépőket minden esetben rögzítették, az elköltözőket és az időközben elhunytakat azonban már nem. Ráadásul taglétszámcsökkenőnek ott voltak még a kizárt jobboldali szociáldemokraták is, akik amellet, hogy továbbra is részt vettek a pártéletben, kitűnő kommunistaellenes propagandát is kifejtettek.⁸⁹⁶ A tagkönyvcserét igyekeztek ünnepélyes keretek között lebonyolítani, különösen a vármegye városaiban. A Rákosi Mátyás által aláírt tagkönyvek átvétele során nem maradhattak el a párt mellett tett hűségnyilatkozatok és a fogadalmak sem.⁸⁹⁷ A tagkönyvcseré azonban a vármegyei felsőbb vezetés körében nem aratott osztatlan sikert, amit a legátfogóbban Németh József fogalmazott meg: „*Az egész megye területén nem tudtuk kihasználni eléggé a tagkönyv kiosztás nevelő és öntudatosító hatását. Ennek oka az volt, hogy a központ elsőik között tűzte ki Komárom-Esztergom vármegyét az egyesítésre*⁸⁹⁸, a tagkönyvet a központ nem tudta elkészíteni. Mikor

⁸⁹³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 23. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának jelentései a propagandamunkáról, 55. o.

⁸⁹⁴ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 4. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága választmányi üléseinek jegyzőkönyvei, 74. o.

⁸⁹⁵ 1948. február 21-e és március 15-e között, az úgynevezett gátszakadás elkerülése érdekében az MKP vezetése az SZDP-vel történő megállapodás szerint tagzárlatot rendeltek el.

⁸⁹⁶ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ö. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 116–117. o.

⁸⁹⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 143. o.

⁸⁹⁸ Az alapszervezetek egyesítését a vármegyében 1948. május 9-ig kellett végrehajtani, míg a vármegyei egyesítő konferenciát 1948. május 17-ig.

végre megjöttek a tagkönyvek, rohammunkával történt a kiosztása, nem tudtuk azt ünneppé varázsolni.”⁸⁹⁹

A tisztogatási munka elvégzését követően kerülhetett sor a vidéki pártszervezetek egyesítésére, melynek tervezete szerint a legalsóbb alapszervezeteknél (város, község) kellett elkezdni az előkészítési majd a végrehajtási munkákat 1948. május 15-i határidő megjelölésével. Ezt követően kellett sort keríteni – elsősorban vásár- és ünnepnapokon – a vármegyék székhelyén a vármegyei egységesítő értekezleteinek megtartására. A két munkáspárt egyesítésének zárását a június 12-én kezdődő országos konferencia jelentette.⁹⁰⁰ Komárom-Esztergom vármegyében a városi, községi és üzemi alapszervezetek egyesítését május 9-ig kellett végrehajtani, míg a vármegyei egységesítő konferencia időpontjaként május 17-ét jelölték ki.⁹⁰¹ Az előkészítési feladatok közé tartozott a községekben végzett megfelelő előkészítő munka és az esetlegesen felmerülő kérdések megbeszélése, az egyesülés szükségességét és előnyeit tárgyaló politikai gyűlések megszervezése, lehetőség szerint mindkét párt tagjainak a részvételével.⁹⁰² Az előbbieken kívül rendkívül fontos volt a munkásegység mellett végzett megfelelő propaganda kifejtése is. A Szociáldemokrata Párt jobboldala elleni „ideológiai harc” a kezdeti nehézségeket átvészelve 1948 márciusától már teljes gőzzel, jelentős eredmények elkönnyvelésével folytatódott.⁹⁰³ Az egyesülés lezárását jelentő vármegyei értekezletet pedig: *„A megyei egységbizottság köteles előkészíteni és megszervezni. A megyei székhelyen megtartandó értekezletet dekoratív módon, élvonalbeli – lehetőleg központi – előadókkal kell a legünnepelesebben megrendezni. A megyei értekezlet befejezi, dokumentálja a vármegyében az összes alapszervek egységesítését, megválasztja a vármegyei végrehajtóbizottságot, valamint az országos konferencia résztvevőit.*”⁹⁰⁴

Az egyesülés részleteinek ismertetése mellett az új párt elnevezésének kérdéséről is szólnunk kell. Rákosi Mátyás 1948. március 22-én kelt levelében minderről a szovjet vezetés véleményét is kikérte. L. Baranov az SZK(b)P osztályvezető-helyettese az 1948. április 3-án az M. A. Szuszlovnak írt levelében a Magyar Munkáspárt elnevezést javasolta, mivel szerinte ez a név hangsúlyozza azt, hogy a párt a munkásosztály élcsapata, a munkásmozgalom vezető ereje.⁹⁰⁵ Ilyen előzmények után került sor az MKP KV 1948. április 14-i ülésére, melyen a kérdést Rákosi Mátyás igen hosszasan elemezte. Referátumából kiderül, hogy a Magyar

⁸⁹⁹ PSZL 274. f. 21. áll. 105. ö. e. Agitációs és propagandamunka. Komárom-Esztergom vármegye, 97. o.

⁹⁰⁰ PSZL 274. f. 7. áll. 205. ö. e. Az SZDP vidéki titkárságának iratai, 2. o.

⁹⁰¹ PSZL 274. f. 16. áll. 33. ö. e. A munkáspártok szervezési egységbizottságának iratai, 47. o., 49. o.

⁹⁰² PSZL 274. f. 7. áll. 205. ö. e. Az SZDP vidéki titkárságának iratai, 2. o.

⁹⁰³ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 23. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának jelentései a propagandamunkáról, 60. o.

⁹⁰⁴ PSZL 274. f. 7. áll. 205. ö. e. Az SZDP vidéki titkárságának iratai, 3. o.

⁹⁰⁵ Izsák – Kun (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944-1948...* 256. o.

Munkás és Parasztpárt és a szovjetek által javasolt Magyar Munkáspárt nevek is felmerültek, ezek azonban nem voltak számára elég kifejezők. Végül a Magyar Dolgozók Pártja elnevezést választották, elképzelésük szerint ugyanis ez egyesíti a legjobban a munkások tömege mellett a parasztokat és az értelmiséget is.⁹⁰⁶

Ezt követően nem maradt más hátra, mint az egyesítő taggyűlések megfelelő színvonalú lebonyolítása melyek rendelkezésünkre álló időpontjait a következő táblázat tartalmazza.⁹⁰⁷

38. táblázat. Az egyesítő taggyűlések időpontjai.

A település neve	A munkáspártok egyesülésének az időpontja
Komárom	1948. április 25.
Alsógalla	1948. április 25.
Oroszlány	1948. április 25.
Bajót	1948. április 25.
Tokod	1948. április 25.
Tata	1948. április 28.
Annayölgy	1948. április 28.
Csolnok	1948. április 28.
Süttö	1948. április 30.
Nyergesújfalú	1948. április 30.
Lábatlan	1948. április 30.
Tát	1948. május 2.
Dömös	1948. május 2.
Bajna	1948. május 2.
Pilismarót	1948. május 2.
Máriaalom	1948. május 2.
Csév	1948. május 2.
Vérteskethely	1948. május 6.
Dad	1948. május 6.
Szend	1948. május 6.

⁹⁰⁶ PSZL 274. f. 2. áll. 43. ó. e. A központi vezetőség ülésének jegyzőkönyve, 17–18. o.

⁹⁰⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 180. ó. e. Vármegyei bizottságok és pártszervezetek. Komárom-Esztergom vármegye, 129–281. o.

A település neve	A munkáspártok egyesülésének az időpontja
Szák	1948. május 6.
Kecskéd	1948. május 6.
Kömlőd	1948. május 6.
Ete	1948. május 6.
Vértessomló	1948. május 6.
Nagyigmánd	1948. május 8.
Kisbér	1948. május 8.
Naszály	1948. május 8.
Mocsa	1948. május 8.
Kisigmánd	1948. május 8.
Szomód	1948. május 9.
Tarján	1948. május 9.
Agostyán	1948. május 9.
Dág	1948. május 9.
Neszmély	1948. május 9.
Ács	1948. május 9.
Vértesszőlős	1948. május 9.
Baj	1948. május 12.
Úny	1948. május 16.

A vármegyei titkár 1948. május 10-i jelentéséből képet kaphatunk az egyesítő konferenciákról és az azt követő eseményekről is, melyek úgy tűnik valóságos népünnepélyek voltak. Sok esetben több száz, sőt néhol több ezres tömeg részvételével, lampionos kivilágítással, hangzatos jelszavak kifüggesztésével és zenekarok fellépése mellett kerültek megrendezésre. A kommunista vezetők az elégedettségét fokozta az is, hogy – legalábbis a jelentések szerint – a szociáldemokraták 60–70%-a részt vett ezeken a gyűléseken, ráadásul sokan közülük fel is szólaltak, elsősorban a két munkáspárt egyesülésének a szükségességét hangsúlyozván.⁹⁰⁸ A komáromi egyesülési procedúráról Fodor Lajos és Kamarás Rezső által jegyzett jelentésben így írtak: „1948. április 25-én megtartott egyesülő taggyűlést nagy

⁹⁰⁸ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 143–144. o.

érdeklődés mellett nagyszámú közönség előtt folyt le. A kiküldött központi szónok nagy érdeklődéssel megtartott beszéde után sor került az új pártvezetőség megválasztására. A hallgatóság egyhangúlag és teljes megegyezéssel fogadta el a jelölőbizottság jelöléseit. Majd határozati javaslatok benyújtására került sor. Az egyesítő taggyűlés távirattal üdvözölte Rákosi és Szakasits elvtársakat. Ezt követően megtörtént az egyesülés a vasúti, postás és lengyári üzemi szervezeteknél, valamint a közigazgatási pártszervezeteknél is.”⁹⁰⁹ Hasonló megállapításokat tartalmaz Kovácshegyi János jelentése a május 9-én a tatabányai SZIT nagytermében megtartott konferenciáról⁹¹⁰, melyről a következőképpen számolt be: „Az ünnepi előadók Apró Antal és Nyers elvtársak voltak. Az egész konferencia lelkes, ünnepélyes hangulatban folyt le. Délután nagy népünnepélyt rendeztünk a tatabányai „Szabadság” parkban műsorral egybekötve. A parkot szépen dekoráltuk, a tó közepére cölöpökön felszereltünk egy emelvényt, ahol a zenekar és az énekesek helyezkedtek el és onnan adtuk a műsort. Ezen az ünnepélyen mintegy 7-9 ezer ember vett részt. A hatásra jellemző, hogy még ma is élénken tárgyalják a konferencia jelentőségét és az utána lefolyt szép ünnepélyt. De felhasználtuk sportvonalon is az alkalmat és a sportpályán a konferencia jelentőségét ismertettük. A mérkőzések után mindegyik győztes csapatnak rövid beszéd keretében kihangsúlyoztuk a konferencia jelentőségét, virágcsokrot nyújtottunk át a Dolgozók Pártja nevében.”⁹¹¹ Az egyesítő taggyűlések összegzését tartalmazó beszámolók tanúsága szerint vármegyei viszonylatban azok az előírt munkaterv szerint mindenütt befejeződtek. Az egyesülés általában mindenféle bonyodalom nélkül lezajlottak, csupán egy-két helyen voltak apróbb problémák. Bajóton például a szociáldemokrata titkár próbálkozott meg zavart kelteni, melyet az egységbizottság azonnal megoldott: egyszerűen kizárta a pártból renitenskedőt. Dágon pedig a nagyszámú kizárásra javasolt szociáldemokrata személy visszavételével hártották el az akadályokat.⁹¹² A jelentés végén Soós Sándor azt is örömmel állapította meg, hogy a két párt egybeolvadása a vármegyében végleg megtörtént. Véleménye szerint a szociáldemokratákon a felszabadultság érzése lett úrrá, ami elsősorban a pártélet fellendülésén látszott meg.⁹¹³

⁹⁰⁹ PSZL 274. f. 21. áll. 105. ő. e. Agitációs és propagandamunka. Komárom-Esztergom vármegye, 103. o.

⁹¹⁰ MNL KEML XXXV. ffcs. 28. f. 2. ő. e. Az MKP Tatabánya Városi Titkárságának jelentései, 1–12. o.

⁹¹¹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 23. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának jelentései a propagandamunkáról, 67. o.

⁹¹² MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 150. o.

⁹¹³ Uo. 151. o.

5. Az 1948. május 17-i vármegyei egyesítő konferencia és annak következményei

A két munkáspárt egyesítésének folyamata formálisan 1948. május 17-én, a tatabányai⁹¹⁴ SZIT helyiségében a Komárom-Esztergom vármegye Egység Bizottsága által rendezett konferenciával ért véget, melyen a részt vevő 320 küldött (220 fő MKP és 100 fő SZDP) 84 pártszervezetet képviselt.⁹¹⁵ A küldöttek közül 125 fő (71 MKP és 54 SZDP) tanácskozási joggal, míg 195 fő (149 MKP és 46 SZDP) szavazati joggal rendelkezett.⁹¹⁶ Csetneki Mihály javaslatára a díszelnöki tisztségre egyhangúlag megválasztották a távol lévő Rákosi Mátyást, Rajk Lászlót és Szakasits Árpádot, majd ezt követően a konferencia résztvevői a napirendi pontokat is jóváhagyták.⁹¹⁷

Az első napirendi pont előadója Orbán László bevezetőjében rámutatott arra, hogy ezen a napon végérvényesen lezárult az a három évtizedes szakadás, mely a két munkáspárt között fennállt. Mindez elsősorban azoknak a kommunistáknak és baloldali szociáldemokratáknak köszönhető, akik már az illegális mozgalomban felvetették az egységes munkáspárt kérdését és annak szükségét. Kitért az államosítások eredményeire, illetve arra, hogy az egyesülés eredményeképpen most már napirendjükre tűzhetik a klerikális reakció megsemmisítését is.⁹¹⁸ Arra a kérdésre pedig, hogy miért marxista-leninista alapon egyesül a két párt a következő választ adta: „... mert marxista és leninista alapon lehet csak a magyar munkásosztály harcát és ügyét győzelemre vinni. Erről a magyar munkásosztály meg is van győződve az eddigi eredmények alapján, tehát az egész munkásosztály egységes akaratának következtében történik meg ezen a napon a két munkáspárt egyesülése. Nemcsak a saját tapasztalataink győztek meg bennünket erről, hanem országunk felszabadulásának sajátos körülményei is. Mert országunkat a marxizmus és leninizmus alapján s az orosz bolsevik párt vezetése alatt álló vörös hadsereg szabadította fel. Nekik köszönhetjük, hogy Magyarországon népi demokráciát teremthettünk és békés feltételek s körülmények között tudtunk haladni a szocializmus felé vezető úton.”⁹¹⁹ Előadásának záró szakaszában nyilvánvalóvá tette azt is, hogy a Magyar Dolgozók Pártja csak a nevében lesz új párt, mely azonban a következő években tovább folytatja majd a Magyar Kommunista Párt által eddig képviselt politikáját. Az „egyházi reakcióval” kapcsolatban pedig szólt az iskolák mielőbbi államosításának

⁹¹⁴ A vármegye székhelye ekkor Esztergom városa volt.

⁹¹⁵ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 3. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának egyesítő konferenciája, 38. o.

⁹¹⁶ Gecsényi: *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946–1970...* 61. o.

⁹¹⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 3. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának egyesítő konferenciája, 38. o.

⁹¹⁸ Uo. 38–39. o.

⁹¹⁹ Uo. 39. o.

szükségességéről, biztosítva mindenkit arról, hogy mindez nem fogja érinteni a vallásoktatást.⁹²⁰

11 óra után néhány perccel Vajda Imre referátumával folytatódott a konferencia. Bevezetőjében minden jelenlévőt megnyugtatott, hogy a XXXVI. Szociáldemokrata kongresszus által választott új vezetőség olyan irányvonalat képvisel, amely mentes minden jobboldali befolyástól.⁹²¹ Ezt követően hosszasan és részletesen elemezte a Szociáldemokrata Párt baloldala által képviselt politikát, melynek eredményeképpen a két párt egyesülése megtörténhetett. Kitért a parlamenti kulisszatitkok eddig ismeretlen részleteinek, a szovjetek által képviselt politikának, a munkaversenyek és az államosítások eredményeinek, illetve a tízéves villamosítási és öntözési tervek ismertetésére. Éles hangon szólt Mindszenty körleveléről, amely az egyházi tanítóknak megtiltotta a szakszervezeti értekezleten való részvételt. Az életszínvonal látványos emelkedésének zálogaként pedig a társadalmi és a kulturális fejlődést jelölte meg.⁹²² Végezetül leszögezte, hogy: *„Minden téren érvényesülni fog a dolgozó nép akarata és célkitűzése. S ebben a harcban előnnyel indulunk, mert kezünkben van az államhatalom. Olyan államhatalom, amely mindenkor kész a nép ellenségeivel szemben felvenni a harcot. Kezünkben vannak a gazdasági élet kulcsai: a föld, a nagy bankok, a bányák, az iparvállalatok, a nagykereskedelem igen jelentős része, tehát kezünkben van az ipar és a kenyér is. Ennyi eszközzel és ennyi lehetőséggel rendelkezve harcunk kimenetele nem lehet kétséges és ma már senki előtt sem kétséges az a tény, hogy ebben az országban a munkásosztály útja a teljes magvalósulás, a szocializmus útja lesz.”*⁹²³

A politikai beszámolókat követően a hozzászólásokra került sor. Magyar Józsefné az MNDSZ nevében üdvözölte a konferenciát, majd hangsúlyozta, hogy az egységes munkáspártban az eddigieknél is nagyobb szükség lesz a nőkre.⁹²⁴ Böhm József a rendőrség, Földes Mártonné a bányászok, Kamarás Rezső a komáromi pártszervezet, Ferenczi Anna igazgatónő pedig a nyergesújfalui Viscosa-gyár dolgozóinak üdvözlését adta át a konferenciának.⁹²⁵ Fekete Gyula tatabányai iskolaigazgató és Sulyok Ferencné felszólalásaik során a felekezeti iskolák mielőbbi államosítását követelték.⁹²⁶ Dr. Hatos György tisztiorvos ugyancsak az egyházi iskolákat emelte ki, melynek során megállapította: *„hogy számtalan*

---

⁹²⁰ Uo. 39–40. o.

⁹²¹ Uo. 40. o.

⁹²² Uo. 41–42. o.

⁹²³ Uo. 42. o.

⁹²⁴ Uo.

⁹²⁵ *Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja*. 1948. május 23.

⁹²⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 3. ó. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának egyesítő konferenciája, 38. o. 42–43. o.

*helyen tűrhetetlen az egészségügyi állapot. Az árnyékszékek ajtó nélkül vannak, a mosdási lehetőséget még most sem teremtették meg; szintelen táblákon a gyermekek szemei rosszakká válnak. Az egyházi iskolákban az ülő székeket magukkal kell hogy hozzák a gyermekek. A takarítást is nekik kell vállalni. Ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy a demokrácia nagyon is türelmes. Ezeket a tényeket közölni kell az iskolák államosításával kapcsolatban és rá kell mutatni különösen a falusi dolgozóknak arra, hogy az iskolák államosítása a tanulók egészségügyi és szociális helyzetének megjavítását is célozza.*⁹²⁷ Ez utóbbi megállapítás kapcsán vissza kell utalnunk a korábban tárgyalt földosztásra és a végrehajtása során az egyházat ért területvesztéseknek az elemzésére. Hiszen annak során nemcsak az egyházak birtokában lévő vagyonduzzasztó, illetve a kihasználatlan földeket sajátították ki, hanem az oktatási intézmények fenntartására szolgáló célvagyonokat is. Nem meglepő tehát, hogy majd három évvel később komoly intézmény-fenntartási nehézségek álltak elő, amit a kommunisták az államosítások előmozdítására használtak fel.

A 17 hozzászólást követően Bottyán István a konferencia elé terjesztette az új vármegyei választmány névsorát, melyet a konferencia résztvevői egyhangúan jóváhagytak.⁹²⁸

39. táblázat. A pártválasztmány tagjai név, foglalkozás és lakóhely szerint

Név	Foglalkozás	Lakóhely
Barta László	kereskedő	Tata
Bottyán István	műszerész	Dorog
Csetneki Mihály	magántisztviselő	Tata
Dömös József dr.	főjegyző	Esztergom
Eckl Gyula	lakatos	Tatabánya
Fenyvesi Lajosné	háztartásbeli	Dorog
Ferenczi Anna	gyárigazgató	Nyergesújfalu
Hadanich Gyula dr.	jogász	Tatabánya
Hintalan Ede	szövetkezeti szervező	Komárom
Jónás Ferenc	lakatos	Oroszlány
Kollarik Ferenc	bányász	Dorog
Korczy József	villanyszerelő	Tatabánya
Kovács Mihály	rendőr százados	Esztergom

⁹²⁷ Uo. 44. o.

⁹²⁸ Uo. 44–45. o.

Név	Foglalkozás	Lakóhely
Kovácshegyi János	lakatos	Tatabánya
Krakovszki Károlyné	gyári munkásnő	Komárom
Léránt György	kéményseprő	Lábatlan
Major János	gépész	Komárom
Marton Imre	főgépész	Tatabánya
Mázi János	földműves	Nagyigmánd
Mezei Ábel	telefonos	Tokod
Molnár Nándor	esztergályos	Tatabánya
Nagy Béla	földműves	Esztergom
Németh József	tanító	Tatabánya
Németh Pál	cipész	Esztergom
Nyerges Andor	magántisztviselő	Tatabánya
Palágyi Norbert	lakatos	Esztergom
Pásztor Sándor	lakatos	Tatabánya
Payer Jánosné	gyári munkásnő	?
Pollák Ferenc	bányász	Tatabánya
Rigó József	esztergályos	Komárom
Rúzsás Ilona	tisztviselő	Tatabánya
Soós Sándor	asztalos	Tatabánya
Sulyok Ferencné	földműves	Csép
Szabó István	földműves	Esztergom
Szentirmai János	tanító	Tatabánya
Vajdai Lajosné	háztartásbeli	Kisbér
Varga Jakab	földműves	Sárisáp
Végh Gyula	esztergályos	Lábatlan
Vesztergomi Imre	lakatos	Oroszlány
Willand János	bányász	Tatabánya
Zsebők Márton	földműves	Ács

Az újonnan megalakított politikai párt, a Magyar Dolgozók Pártjának Komárom-Esztergom vármegyei választmányának névsorát elemezve elsőként azt állapíthatjuk meg, hogy a kommunista választmányokhoz képest az abban részt vevő 41 fő nemek szerinti

összetétele jelentős változáson ment keresztül. Mindez azt jelenti, hogy a 34 férfi (83%) mellett 7 nő (17%) is bekerült a testületbe. Ami egyáltalán nem változott az Tatabánya hegemon helyzetének megmaradása. Emellett Dorog, Esztergom, Komárom, Lábatlan és Oroszlány településekből érkezett még egynél több tag. Azt hogy a választmányból mennyien voltak korábban az Magyar Kommunista Párt, illetve a Szociáldemokrata Párt tagjai rendkívül nehéz megállapítani. Amit jelenleg biztosan tudunk, hogy az MKP harmadik vármegyei konferenciáján megválasztott választmányból összesen 22-en (20 férfi és 2 nő) szerepelnek a névsorban. A foglalkozások arányában is változás következett be, hiszen jelentősen megnövekedett a lakatosok és a földművesek száma, míg a bányászok a korábbiakhoz képest immár alulreprezentálttá váltak. A választmány tagjainak névsorát tanulmányozva, mindenképpen érdemes megállnunk Németh Pál esztergomi cipésznél, akinek az életútját úgy gondoljuk, mindenképpen érdemes felvázolnunk.

Németh Pál 1904-ben született Gárdonyban. Szüleiről nem sokat tudunk, csupán annyit, hogy édesapja vasúti pályamunkásként próbálta eltartani népes családját, ugyanis Némethék 13-an voltak testvérek. Miután sikeresen elsajátította a cipész mesterséget, Székesfehérváron kezdett dolgozni. Ugyanitt belépett a Szociáldemokrata Pártba és a szakszervezetbe is. 1924 őszén került Győrbe, ahol szintén számos szervezet és csoport tagjaként tevékenykedett. Ezek szinte mindegyike Demény Pál személyhez szorosan kötődött. 1930-ban került Esztergomba, ahol kisiparosként kereste a kenyerét. Az illegális munkával itt sem hagyott fel, az összejövedelekre saját bevallása szerint többnyire a lakásán kerítették sort. Feladatuk közé elsősorban az újságok, a röplapok és a Vörös Segély bélyegek terjesztése tartozott. Ezen időszak alatt ismerkedett meg Martsa Alajossal és Bottyán Istvánval is. 1945. április 1-jén lépett be a Magyar Kommunista Pártba, az esztergomi titkári teendőket 1947-től látta el. Titkári munkája során sikeres együttműködést alakított ki páter Király Pacifik rendfőnökkel, aki rendszeresen szállította Némethnek azokat a Mindszenty által írt körleveleket, melyeket általában ugyanazon hét vasárnapjain olvastak fel. Ezeket Németh azon nyomban továbbította a kommunista Práth Károlynak (MKP PTO), aki eljuttatta azokat az MKP Központi Bizottságához. 1949 és 1956 közötti években Németh az Esztergomi Földműves Szövetkezetben ügyvezetőként, a Dorogi Kiskereskedelmi Vállalatnál igazgatóként, míg az Esztergom Városi Tanácsnál a Kereskedelmi Csoport alkalmazásában állt. 1966-ban bekövetkezett nyugdíjazásáig pedig az esztergomi Szociális Otthon vezetője volt.⁹²⁹ Németh többször fordult az MSZMP felsőbb szerveihez az ügyben, hogy az 1945

---

⁹²⁹ MNL KEML XXXV. fcs. 1. f. 42. ö. e. Németh Pál önéletrajza, 2–5. o.

előtti párttagságát ismerjék el. Ezt azonban nem tették meg, hiszen „Németh elvtárs 1931-től nem a pártnak volt a tagja, hanem a Demény-frakciónak.”⁹³⁰

A pártválasztmány tagjainak megválasztása után Orbán László röviden válaszolt a felszólalásokra. Felhívta a figyelmet a politikai és gazdasági küzdelem folytatásának jelentőségére és a falujárás folytatásának szükségességére, majd kifejezte elégedetlenségét amiatt, hogy a hozzászólások egyáltalán nem érintették a szakszervezeti és a pártbizalmi kérdéseket.⁹³¹

20 perccel két óra után Németh Pál felolvasta a határozati javaslatot, mely többek között a következőket tartalmazta:

„Örömmel üdvözljük a két munkáspárt egyesülését, mely új korszakát nyitja meg a magyar demokrácia fejlődésének.

A konferencia a Magyar Dolgozók Pártjának programját, mely a magyar nép felemelkedésének, szabadságának és nemzeti függetlenségének egyedüli útja, magáévá teszi és minden erejével küzd annak megvalósításáért.

Éppen ezért elhatározza: politikai téren a két munkáspárt egyesülése után kiépítjük vármegyénkben a legszorosabb együttműködést a Független Kisgazdapárttal és a Nemzeti Parasztpárttal, hogy ezzel is elősegítsük minden demokratikus erőnek összefogását, a népi egység politikai tömegszervezetének az Függetlenségi Frontnak a megteremtését.

Változatlan harcot folytatunk a reakció minden maradványa ellen, amely Komárom-Esztergom vármegyében, mint az ország egyik legfontosabb iparvidékén, szabotázs-akciókkal, a munkafegyelem lazításával, a munkásság öntudatának megmérgezésével igyekszik megbontani a demokrácia rendjét és akadályozni erőteljes fejlődését.

Erélyesen fellép az egyház palástja mögé bújó reakciós irányzatok ellen is és kíméletlenül leleplezi a vallásos érzéssel visszaélő néppellenes politikáját.

Megvédünk minden demokratikus papot és pedagógust, kiket a lelki terror eszközeivel igyekeznek távol tartani a demokráciától.

Gazdasági téren vármegyénkben a 3 éves tervet 2 és fél év alatt végrehajtjuk, mindent megteszünk a széntermelés mennyiségi és minőségi fokozására, a munkamódszerek tökéletesítésére és kiterjesztésére, az anyaggal és munkaerővel való takarékoskodásra.

Komárom-Esztergom vármegye bányászai eddig is az élen jártak a munkaversenyben. Fogadják, hogy az eddig elért eredményeket nemcsak tartani, hanem fokozni fogják.

---

⁹³⁰ Uo. 1. o.

⁹³¹ MNL KEML XXXV. fcs. 23. f. 3. ő. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei bizottságának egyesítő konferenciája, 45. o.

A munkafegyelem és munkaerkölcs felemelése érdekében fokozottabb súlyt helyezünk a szakoktatásra és a politikai felvilágosításra.

Az élmunkások, az új munkafegyelem és munkaerkölcs harcos hordozói, ezért vármegyénk legmegbecsültebb tagjaivá emeljük, nevüket a sajtó, mozi, faliújságokon keresztül a széles tömegekben ismertté tesszük.

Mezőgazdaságunk belterjessé tétele és terméshozamának fokozása érdekében megyénk mezőgazdasági szakiskolái hallgatóinak számát növeljük, minél több téli mezőgazdasági tanfolyamot szervezünk.

A mezőgazdasági termelési verseny tekintetében az ország más megyéitől elmaradtunk és ezért fokozott munkával látunk annak megszervezéséhez és kiszélesítéséhez.

A konferencia örömmel állapítja meg, hogy Komárom-Esztergom megye (sic!) parasztsága fokozottabb mértékben tért át az ipari növények termelésére. Arra vesszük az irányt, hogy ezt munkaverseny keretében kiszélesítsük.

A földműves szövetkezetek hivatottak a magyar parasztság gazdasági megerősítésére. Ezért arra vesszük az irányt, hogy a már meglévő szövetkezeteinkbe minél több közép-parasztot vonjunk be és minden községben szövetkezetet létesítsünk.

A szociális gondoskodás terén szükségesnek tartjuk: hogy minden nagyobb üzemnél és kisebb üzemszoportoknál rendelőket állítsanak fel. Minden egyes faluban napközi otthon legyen a dolgozó parasztság gyermekeinek szakszerű gondozására; vármegyénk területén minél több szülő-otthon létesüljön; vármegyénk elhagyott szegényei végre otthont találjanak egy vármegyei szegényházban.

A vármegyei konferencia követeli az egyházi iskolák államosítását a Magyar Dolgozók Pártjának programnyilatkozata szellemében és a pedagógusok anyagi helyzetének megjavítását.

Az ifjúság demokratikus nevelése érdekében a konferencia elhatározza, hogy mindenütt megalakítja az egységes ifjúsági szervezeteket, mert csak ezekben a szervezetekben kapja meg ifjúságunk az erkölcsös demokratikus nevelést.

Segítséget és támogatást ad a falvakban most szervezkedő demokratikus nőszövetségnek.

Mindezeket a hatalmas feladatokat megoldani csak akkor tudjuk, ha pártunk minden egyes tagja telítve van marxi-, lenini világnézettel, a Magyar Dolgozók Pártjának ideológiájával.

Az oktatás terén az irányt arra vesszük, hogy pártunk minden tagja szemináriumi oktatásban részesüljön, minél jobb szemináriumi előadókat neveljünk, szemináriumaink

színvonala minél magasabbra emelkedjék, minden pártmunkásunk, akik pártunk csontvázat képezik, pártiskolai oktatásban részesüljenek.

Pártunk ideológiai és szervezeti egységére úgy vigyázzunk, mint szemünk fényére, ezért nem tűrünk sorainkban frakciózást és opportunistá megnyilatkozást.

Megköveteljük tagjainktól a példaadó erkölcsi magatartást mind munkában, mind a magánéletben.

*A Magyar Dolgozók Pártja Komárom-Esztergom vármegye minden dolgozójának segítője, barátja és tanácsadója. Vezetni és szolgálni fogjuk a vármegye dolgozóit. Ehhez kérjük minden dolgozó segítségét.*⁹³²

A határozat ismertetését és elfogadását követően Bottyán István felolvasta azt a két táviratot, melyeket Rákosi Mátyásnak és Szakasits Árpádnak küldtek el a konferencia nevében. Soós Sándor vármegyei titkár egy-egy bronzból készült szobor átadásával köszönte meg Orbán Lászlónak és Vajda Imrének a színvonalas előadást.⁹³³ Az országos konferenciára a vármegye 12 főt – 8 főt az MKP 4 főt az SZDP⁹³⁴ – delegált akik név szerint a következők voltak: Rajk László (MKP), Soós Sándor (MKP), Bottyán István (MKP), Kapus János (MKP), Manherz Antal (MKP), Misák József (MKP), Magyar Józsefné (MKP), Ferenczi Anna (MKP), Nyerges Andor (SZDP), Kolarich Ferenc (SZDP), Zsebők Márton (SZDP), Krakovszky Károlyné (SZDP).⁹³⁵ Zárásként az újonnan megválasztott választmány nevében Soós Sándor megköszönte a bizalmat, majd röviddel fél 3 után az Internacionálé eléneklésével véget ért Komárom-Esztergom vármegye egyesítő konferenciája.⁹³⁶ Sipos János és Báránys József 1948. május 18-án kelt jelentésében a következőképpen számolt be a rendezvényről: „A konferencia jól elő volt készítve, szépen volt dekorálva. Hozzászólások meg voltak szervezve. Női felszólalók elsősorban a vallás kérdéséhez szóltak hozzá. SZDP-k is felszólaltak, helyeselték a két párt egyesülését, ifjúsági felszólaló is volt. Jó és lelkes hangulatban zajlott le a konferencia.”⁹³⁷

1948. június 12-ig az egész országban mindenütt megtörtént a pártszervek egyesítése. A Szociáldemokrata Párt még ugyanezen nap délelőttjén az Újvárosházán a XXXVII., míg a Magyar Kommunista Párt a Parlamentben tartotta meg a IV. kongresszusát. A szociáldemokrata kongresszuson Marosán György elnökölt, aki rövid tanácskozás után

⁹³² Uo. 45–46. o.

⁹³³ Uo. 46. o.

⁹³⁴ Mindez megfelelt a korábban megállapított 2/3-ad 1/3-ad összetételnek.

⁹³⁵ PSZL 274. f. 16. áll. 33. ö. e. A munkáspártok szervezési egységbizottságának iratai, 4. o.

⁹³⁶ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 3. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei bizottságának egyesítő konferenciája, 46. o.

⁹³⁷ PSZL 274. f. 16. áll. 33. ö. e. A munkáspártok szervezési egységbizottságának iratai, 76. o.

megszavaztatta a párt megszűnéséről szóló határozatot, majd dióhéjban „értékelte” az SZDP történetét. Az MKP kongresszusa határozatban szintén felhatalmazta a küldötteket, hogy a két párt egyesítési kongresszusán alakítsák meg a Magyar Dolgozók Pártját. Ezzel hivatalosan is megszűnt a magyar munkásmozgalom legrégebbi pártja, a Szociáldemokrata Párt. Délután sor került a két munkáspárt egyesítési kongresszusát megelőző nagygyűlésére a Hősök terén, ahol Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád mondott beszédet.⁹³⁸ Másnap június 13-án megkezdődött a Magyar Dolgozók Pártjának első kongresszusa. A kongresszus, amelyen 294 kommunista és 149 szociáldemokrata küldött vett részt, jóváhagyta az MKP és az SZDP egyesülését. Megválasztotta az új Központi Vezetőséget és Politikai Bizottságot, az előzetes megállapodások értelmében a párt elnöke Szakasits Árpád, főtitkára Rákosi Mátyás lett.⁹³⁹ A Magyar Dolgozók Pártja megalakulásakor új programnyilatkozatot fogadott el, mely kijelölte a közvetlen és távolabbi feladatokat. Eszerint politikai téren az államgépezet teljes demokratizálását, az új alkotmány elkészítését és a Függetlenségi Front átszervezését tűzte ki célul.⁹⁴⁰ Gazdasági téren az életszínvonal emelését, az ország termelőerőinek fejlesztését, a mezőgazdasági termelés növelését, a kizsákmányolásból eredő jövedelem további csökkentését és megszüntetését helyezte kilátásba. Állást foglalt a tervgazdálkodás kiterjesztése, valamint a Szovjetunió és a népi demokratikus államok tervgazdasági együttműködése mellett.⁹⁴¹ Kulturális téren a program hangsúlyozta a vagyonos osztályok művelődési monopóliumának megszüntetését, amelynek érdekében követelte a nyolcosztályos általános iskola rendszerének megszilárdítását és kiépítését, a népi kollégiumok támogatását és az egyházi iskolák államosítását. Az országban élő nemzetiségek számára a párt a teljes állampolgári egyenjogúság biztosítása mellett síkra szállt a saját anyanyelvükön történő oktatásukért, a társadalmi és politikai szervezkedésük teljes szabadságáért. A külpolitikát illetően leszögezte, hogy annak alapját a Szovjetunióval és a népi demokráciákkal való szövetség és szoros barátság jelenti.⁹⁴² A program végül megállapította, hogy A Magyar Dolgozók Pártja a szocialista társadalomért küzd majd, melyben megszűnnek a kizsákmányoló osztályok, megszűnik az embernek ember által történő kizsákmányolása, míg az elkövetkező fejlődés a kommunizmus felé vezet majd.⁹⁴³ Rákosi Mátyás a visszaemlékezésében így írt: „*A kongresszus lelkes, bizakodó hangulatban ért véget. Lezárult*

⁹³⁸ Gábor Róbert: *Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a fasizmus és a kommunizmus ellen, 1944–1948.* Budapest, 2001, Századvég Kiadó, 282. o.

⁹³⁹ Vida: *Koalíció és pártharcok 1944–1948...* 311. o.

⁹⁴⁰ Uo. 312. o.

⁹⁴¹ Izsák: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990...* 100. o.

⁹⁴² Izsák: *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948...* 189. o.

⁹⁴³ Rákosi–Szabó (szerk.): i. m. 605. o.

egy fontos időszak, melynek folyamán a párt szívós, kitartó, következetes küzdelemben távolította el a szocialista fejlődés útjából az akadályokat, sorban szétverte az ellenséges osztályok erőit. Bár ennek a harcnak egyes fázisai gyakran összefonódtak, az átmenetek nem voltak élesen elkülönülve, egymásba folytak, mégis helyes az a megállapítás, hogy az 1947–48-as esztendő a fordulat éve volt. 1917. november 7-e mindenki számára világos dátum: az emberiség története e nappal nyitott új fejezetet. 1919. március 21-e is világos választóvonalat jelentett hazánk történetében. Ilyen messze világító dátumok az 1945 évet követő osztályharcokban nem voltak, de az 1947 nyarától 48 nyaráig eltelt esztendő határozott fordulatot jelentett, s ennek a fordulatnak egyik határköve volt az egyesülési kongresszus.”⁹⁴⁴

*

A disszertációnkban vizsgált időszakon kívül esik az egyházi iskolák államosítása, annak előkészítése azonban már néhány hónappal korábban 1948. év elején megkezdődött. A kommunista párt új vallás- és egyházpolitikai koncepcióját Rákosi Mátyás ugyanis már 1948. január 10-én a párt funkcionáriusainak értekezletén nyilvánosságra hozta. Az általa felvázolt koncepció fontos feladatként jelölte meg az állam és az egyház kapcsolatának rendezését. Rákosi Mátyás bejelentette, hogy az „év végéig végezni kell az egyházi reakcióval”.⁹⁴⁵ Ennek legfontosabb lépését a felekezeti iskolák államosítása jelentette, melynek során a protestáns egyházak, illetve az izraelita felekezet tanúsította a legkisebb, míg a lakosság elvileg több mint kétharmadát maga mögött tudó katolikus egyház a legnagyobb ellenállást fejtette ki. Amikor 1948. május 1-jén Rákosi bejelentette, hogy a „magyar demokrácia” legsürgősebb feladata az iskolák államosítása, a püspöki kar ismét körlevélben buzdította a híveket. Egy ilyen helyi ellentüntetés során – Pócspeurin június 3-án – saját fegyvere által véletlenül meghalt egy rendőr. Az eset kapóra jött az államosítást erőszakoló kormányerőknek, akik igyekeztek hisztérikus légkört teremteni. A gyilkossággal vádolt községi jegyzőt statáriális úton kivégezték, a falu plébánosát pedig életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték.⁹⁴⁶ Mindszenty József az ezt követő fejleményekről a következőképpen számolt be: „A pócspeetri eset ürügyül szolgált arra, hogy azonnal zár alá vegyék a hitvallásos iskolák ingó és ingatlan vagyonát és benyújtsák a nemzetgyűlésben (Országgyűlésben – W. B.) az államosítást kérő

⁹⁴⁴ Rákosi: *Visszaemlékezések 1940–1956. I. kötet...* 537. o.

⁹⁴⁵ Köbel Szilvia: „Oszd meg és uralkodj!” *A pártállam és az egyházak.* Budapest, 2005, Rejtjel Kiadó, 113–114. o.

⁹⁴⁶ Romsics: *Magyarország története a XX. században...* 326. o.

törvényjavaslatot.”⁹⁴⁷ 1948. június 16-án az Országgyűlés megszavazta az 1948. évi XXXIII. tc.-et a nem állami iskolák állami tulajdonba vételéről. Összesen 6 505 iskolát államosítottak, ebből 5 407 általános és népiskola, 98 tanító(nő)képző és líceum, 113 pedig gimnázium volt. Az állami státusba került volt felekezeti pedagógusok létszáma megközelítette a 18 ezer főt. A katolikus püspöki kar 5 001/1948. sz. rendeletével egyébként megtiltotta az egyháziaknak az államosított iskolákban való részvételt.⁹⁴⁸

Az államosítási akciókból a vármegyei bizottság is kivette a részét, bár azt leszögezték, hogy miután nem volt előre kidolgozott munkatervük ez irányú tevékenységük elég esetlegesre sikerült. Mire terjedt ki akkor egyáltalán a munkájuk? Először is járásonként és városokként államosítási bizottságokat szerveztek, ezek azonban kezdetben nem voltak elég aktívak. Ezen felül az összes községben lévő pártszervezetet utasították, hogy a helyi nemzeti bizottságokkal és képviselőtestületekkel hozassanak olyan határozatokat, melyek követelik az államosításokat.⁹⁴⁹ A beszámolók tanúsága szerint: „*A kedvező határozat meghozatala érdekében mozgósítottuk a jegyzőket és a tanítókat. Ennek eredményeképpen a vármegye 3 városának Nemzeti Bizottsága, az Esztergomi járás csaknem valamennyi községének – kivéve Dömös, Nagysáp, Pilisszentlélek – Nemzeti Bizottsága, a Tatai járás 11 községének N. B.-a, és a Gesztesi járás 4 községének N. B.-a az államosítás kérdésében egyhangú elfogadó határozatot hozott.*”⁹⁵⁰ A kommunisták kezdeményezte „akcióban” egyébként úgy a Nemzeti Parasztpárt mint a Független Kisgazdapárt is passzív maradt, sőt ez utóbbi párt példának okáért Császár és Mocska községekben az államosítások ellen szavazott. A kérdés tisztázásának érdekében szinte azonnal összekötő bizottsági értekezletet tartottak, ennek eredményéről azonban nem találtam információt. Arra vonatkozóan már rendelkezünk forrásokkal, hogy a nekik nem megfelelő álláspontot képviselő községeket milyen módszerrel igyekeztek saját elképzelésük helyességéről meggyőzni. Ezen településekre falujáró csoportokat indítottak, melyek összesen ötven pedagógusból és ötven agitátorból álltak. Indulás előtt alaposan kioktatták őket, melynek következtében hamarosan komoly eredményekről számoltak be.⁹⁵¹ A jelentések szerint az MNDSZ egyáltalán nem vette ki a részét ennek propagálásából, ellenben a SZIT vármegyei konferenciája valamint az EPOSZ

⁹⁴⁷ Mindszenty: *Emlékirataim...* 206. o.

⁹⁴⁸ Kollega (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet...* 388. o.

⁹⁴⁹ MNL KEML XXXV. ffcs. 23. f. 20. ö. e. Az MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottsága titkárának jelentései a politikai helyzetről, pártközi viszonyról, a pártmunkáról, a tömegszervezetek helyzetéről és az általános politikai hangulatról, 152. o.

⁹⁵⁰ Uo.

⁹⁵¹ Uo. 153. o.

hasonló gyűlése egyhangúan az államosítás mellett foglalt állást.⁹⁵² Fontos megemlíteni magának a katolikus egyháznak a reakcióját, melyről a kommunista vármegyei titkár szintén beszámolt. Szerinte: „*A papság általában az államosítás ellen kiáll. Itt-ott található egy-két pap akik a kérdésben passzív magatartást tanúsítanak. Oly papot még nem találtunk akinél reményünk lehetne arra, hogy mellénk áll, aminek magyarázata Mindszenty közelsége.*”⁹⁵³ Végezetül megállapította, hogy a papság körében arra vonatkozó jelek is mutatkoznak, melyek szerint egyre többen elégedetlenek voltak a Mindszenty által képviselt politikával.⁹⁵⁴

---

⁹⁵² Uo. 153–154. o.

⁹⁵³ Uo. 157. o.

⁹⁵⁴ Uo.

VII. Összegzés

A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyében – különösen 1947-től kezdődően – jól kidolgozott és felépített koncepció mentén haladva elérte azt, hogy a disszertációban tárgyalt időszak végére a legbefolyásosabb és legszervezettebb politikai párt lett a vármegyében. Mindez nem jelenti azt, hogy a Magyar Kommunista Párt hónapról-hónapra egy töréspontok nélküli felfelé ívelő pályán mozgott volna. Disszertációnkban a rendelkezésünkre álló levéltári forrás, a szakirodalom és a helyi sajtó felhasználásával átfogó képet nyújtottunk a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei politikájáról.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés közel hét hónapot felölelő időszakának kommunista politikáját elsősorban a pártalapszervezetek megalakítása, a közigazgatás megszervezése, és a földreform minél előbbi végrehajtása jellemezte. A rendelkezésünkre álló – meglehetősen töredékes – iratanyag feldolgozását követően teljes bizonyossággal megállapíthatjuk, hogy az országos tendenciákhoz igazodva nagy lendülettel láttak munkához. Rövid idő leforgása alatt szinte mindenütt megalakították a kommunista alapszervezeteket, ezen kívül komoly eredményeket tudtak felmutatni a taglétszám tekintetében is, hiszen az 1945 szeptemberének végére majd 13 000 főre emelkedett. Ugyanezen időszak azonban nehézségekben is bővelkedett, melyek közül elsősorban az úgynevezett 1919-esekkel kapcsolatos problémák emelkedtek ki. Emellett az újonnan megalakult pártszervezetek belső életében is akadtak gondok, melyek közül kiemelkedett a vármegyei pártszervezettől érkezett utasítások végrehajtásának az elmaradása. A közigazgatás megszervezéséhez szorosan kapcsolódott a rendőrség megalakítása is, melyben a kommunisták szintén fontos szerepet töltek be. Már az alapszervezeti kérdőívekből világossá vált, hogy szinte az összes településen túlnyomó többségét alkották a testületeknek. A rendőrség vezető tisztségviselőinek pedig majd 80%-a volt a Magyar Kommunista Pártnak a tagja, ami igen magas arányszámot jelent. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy az internálás végrehajtása sem ütközött akadályokba. Arra vonatkozó konkrét iratot melyben a vármegyei kommunista szervezetek, esetleg valamelyik helyi vezető politikai célokra igyekezett volna felhasználni a rendőrséget, nem találtunk.

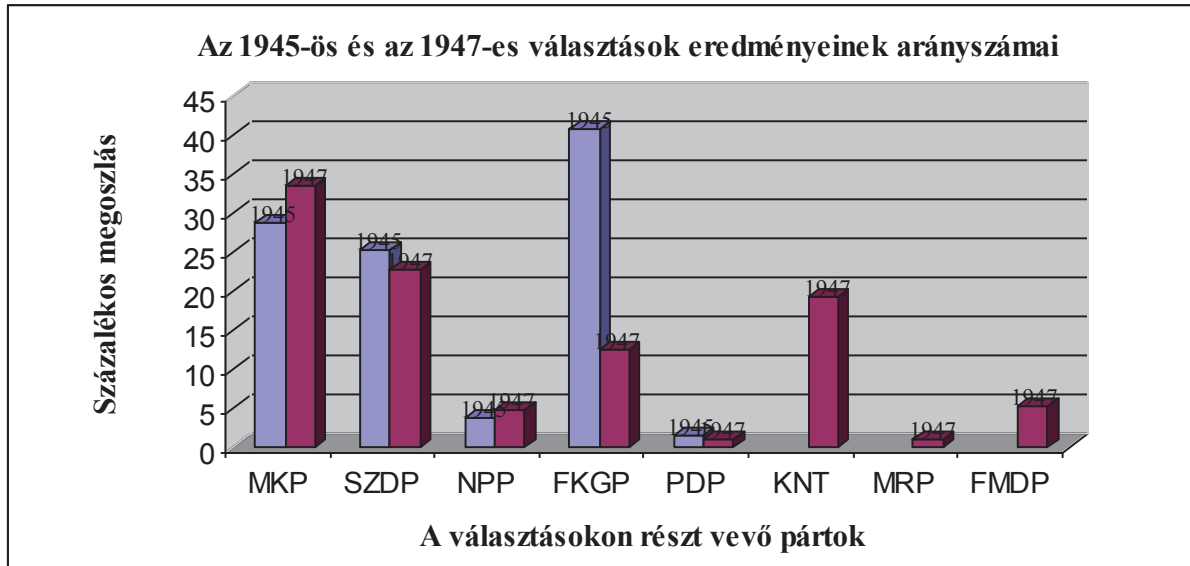
A földosztás vármegyei végrehajtása során a kommunista pártnak nemcsak annak véghezvitelében, hanem a földigénylő bizottságok személyi összetételének a befolyásolásában is vezető szerepe volt. Miután ebből az időszakból szintén rendkívül szórványosak a pártiratok és a sajtó anyaga, mindössze a telekkönyvek kommunisták általi ünnepélyes kiosztására és az ezzel járó ünnepek rendezésére vonatkozó adatokat találtunk.

A témánkat érintő időszak során két választásra is sor került, az 1945. november 4-i nemzetgyűlési és az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokra, melyeket alaposan és elsőként jelen kutatás keretein belül dolgoztunk fel. Az 1945-ös választás azért volt különleges, mert a Magyar Kommunista Párt legális körülmények között első alkalommal vehetett részt a szavazáson. Ennek ellenére a vármegye minden községét érintő kampányt szerveztek, jelentős mennyiségű plakát és röplap felhasználásával. Érdekes volt nyomon követni azt az alig két hónap leforgása alatt végbement változást, mely a Szociáldemokrata Párttal való közös lista meghiúsulásával végződött. Meglepő újdonságot jelentett, annak a feltárása – igaz csak egy község adatai alapján – hogy az ekkor még nem az ő irányításuk alatt álló összeíró bizottságok tagjai kommunista szavazókat szándékosan hagytak ki. Emellett Mindszenty József pásztorlevelének vármegyei visszhangja is hordozott magában érdekességeket, azzal kapcsolatban a katolikus egyház képviselői példának okáért Komáromban a kommunisták helyi prominensei előtt nyilvánították ki egyet nem értésüket. A választások eredményeinek járások, azon belül pedig községek szerinti bemutatása számos következtetés levonását is elősegítette. Ezek közül az egyik legfontosabb megállapítás az, hogy az MKP-ra esett összes szavazatok majd 55%-át a vármegye hat, főleg a bányászok és a munkások által is lakott települése adta. Mindent összevetve megállapíthatjuk, hogy a választásokon tiszta körülmények között elért 29 129 szavazat, bár jóval az előzetes várakozásaikon alul maradt, mindenképpen említésre méltó eredmény volt.

Mindezt nem mondhatjuk el az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választásokról, amely a kékcédulás választásokként vonult be a történeti emlékezetbe. Ennél azonban sokkal nagyobb horderejű visszaéléseket is elkövetett a Magyar Kommunista Párt, méghozzá az ellenzék szavazóbázisának adminisztratív úton való távoltartását. A vármegyében ez azt jelentette, hogy több mint 17 000 szavazópolgárt nem vettek fel a választói névjegyzékekbe, az ekkor már az ő irányításuk alatt álló összeíró bizottságok. A választási kampány annyiban különbözött az 1945-östől, hogy ekkor már nem a nagygyűlésekre fektették a hangsúlyt, hanem az egyéni agitációra, melyből többek között a vármegyében lévő tömegszervezetek is kivették a részüket. Mindehhez hozzátéve még azt is, hogy mekkora apparátus dolgozott megfelelő anyagi fedezet mellett a választási sikerek érdekében, a 35 449 szavazat, mely alig 6 000-el volt több az előző választásokon rájuk esett szavazatszámánál, nem túl fényes produkció. Az eredményeket – első ízben a helytörténetírásban –, az 1945-ös választásokhoz hasonlóan járások és községek szerint közöltük. Az eredmények elemzése kapcsán ekkor is kimutatható volt az, hogy a Magyar Kommunista Pártra leadott összes szavazatok pontosan 54,1%-át, két községgel kiegészülve, a vármegye nyolc településének a szavazatszáma adta.

Mindent összevetve, bizton állíthatjuk, hogy ezután a Magyar Kommunista Pártot már valóban a vármegye legerősebb pártjaként tarthatták számon.

1. diagram. Az 1945-ös és az 1947-es választások Komárom-Esztergom vármegyei eredményeinek az arányszámai

A diagram adattartalmának elemzését követően számos fontos megállapítást tehetünk. Tény, hogy a mindkét választáson részt vevő pártok közül csakis a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt szavazatszámai emelkedtek. Látható továbbá, hogy a Független Kisgazdapárt jelentős veszteségeket elkönyvelve elveszítette a szavazóbázisának több mint a felét. A tőlük lemorzsolódott választók azonban úgy tűnik, hogy nem a munkáspártok szavazatszámát növelték, hanem a Keresztény Női Táborét, a Független Magyar Demokrata Pártét és a Magyar Radikális Pártét. Hiszen ennek a három pártnak az arányszámai kiegészülve a kisgazdákéval 2% híján megegyezik ez utóbbi párt 1945-ös arányszámaival. Mindehhez hozzávéve a több mint 17 000 kizárt szavazatszámát, egészen érdekesen alakult volna a történetünk.

Az 1945 novembere és 1947 augusztusának vége között eltelt időszak első meghatározó eseménye Kóbor Ferenc vármegyei titkár lemondása és a Területi Bizottságoknak a megszűnése volt. A kommunista szervezeti élet fontos eseményei voltak a vármegyei konferenciák, melyeken magas számú résztvevő és többnyire a párt országosan is ismert vezető személyiségeinek a jelenlétében tárgyalták meg az aktuális politikai eseményeket, és az elkövetkező időszakra vonatkozó politikai célokat. Az itt megválasztott vármegyei pártválasztmány személyi összetételének vizsgálata során megállapítottuk, hogy mindössze négy olyan személy volt (Bottyán István, Hadanich Gyula, Korczyk József és Soós Sándor) akit folyamatosan beválasztottak a testületekbe. Három alkalommal választották meg

Hauer Istvánt, Németh Józsefet és Rigó Józsefet, míg a többség egy vagy két alkalommal került be a testületbe. Ennek megfelelően az első vármegyei konferencia főbb témái az infláció elleni küzdelmet, a földosztást, és a közigazgatási apparátus létszámának a csökkentését érintették, míg az 1947 márciusának elején megrendezett második konferencia középpontjában a köztársaság ellenes összeesküvés állt, emellett azonban a hároméves tervvel is részletesen foglalkozott.

A vármegye különleges helyzetéből kifolyólag – a magyar mellett jelentős számú német és szlovák nemzetiségű lakossággal rendelkező település is volt – fontos kérdést jelentett a ki- és a betelepítéseknek az ügye. Az előbbi kapcsán kijelenthetjük, hogy a vármegyei kommunista apparátus tagjai igazodva az országos tendenciához mindenképpen a kitelepítés szorgalmazói közé tartoztak. Úgy véljük, hogy álláspontjuk kialakításában alapvetően az játszotta a legfontosabb szerepet, hogy a német nemzetiségű lakosság nagy része nem velük, hanem a Szociáldemokrata Párttal szimpatizált. Annak ellenére, hogy a kitelepítést minél előbb végre szerették volna hajtatni, az e körül kialakult késedelmek az országgyűlési választások során nagy hasznot jelentettek a számukra, hiszen a kitelepítésre váró német nemzetiségű lakosokat a törvény biztosította szabályozás betartása mellett nem kellett felvenni a választói névjegyzékekbe.

A közigazgatás birtoklásáért folyó küzdelem során fontos feladatot jelentett az államapparátusban dolgozók B-lista útján történő eltávolítása. A rendelkezésre álló pártarchívumi források feldolgozását követően sikerült számszerűsíteni a Komárom-Esztergom vármegyei közigazgatási apparátusában bekövetkezett létszámcsökkenést. A megfelelő káderállomány talán a közigazgatás létszámleépítésénél is fontosabb volt. A helyi pártszervezetek ugyanis a jól képzett, a párt érdekeit szem előtt tartó káderekkel tudták csak biztosítani azt, hogy a társadalom minden rétegében elfogadottá tegyék az 1945-ig illegalitásban tevékenykedő kommunista pártot. Az időszak során folyamatosan voltak problémáik a káderekkel, pedig munkájuk megjavításának érdekében számos lépést tettek, példának okáért egy sereg tanfolyamot szerveztek. Mindenképpen újdonságot jelent a vármegyében 1945–1946 között kibontakozó „Sándor Teofil frakció” tevékenységének a feldolgozása, melynek kapcsán több fontos megállapítást is tehetünk. Elsőként azt, hogy a frakció vezetőinek sikerült – igaz csak egészen rövid időre – a vármegyei vezetőséget két táborra szakítani, emellett azt is feltártuk, hogy nemcsak egyszerű vármegyei szervezkedésről és munkáselégedetlenségről volt szó, annak országos kapcsolataira is utaltak a források. Úgy véljük az is helytálló gondolatnak bizonyult részünkről, hogy mindezt

beillesztettük a kommunista párton belüli gleichschaltolási folyamatba, illetve párhuzamot próbáltunk vonni a szélsőjobb és a radikális kommunisták között.

A hatalom birtoklásáért folytatott küzdelem során a tömegszervezetek feletti irányítás megszerzése is fontos szerepet játszott a párt politikájában. Az általunk vizsgált szervezetek közül mindez a szakszervezetek esetében volt a problematikusabb, hiszen e téren a Szociáldemokrata Párttal kellett komoly küzdelmet vívniuk. Munkamódszereik megváltoztatásával és egyes esetekben a legjobb kommunista káderek beépülésével 1947-re itt is sikerült jelentős eredményeket elérniük. A MADISZ-nak és az MNDSZ-nek egészen 1947 második feléig a folyamatos széteséssel kellett megküzdeniük, ami azért érdekes, mert a kezdetektől fogva megfelelő kommunista bázissal rendelkeztek. A sorok rendezését követően azonban 1948 első negyedévére sikerült véghez vinniük azt, hogy a MADISZ többszöri szervezeti változást követően MINSZ néven egyedüli ifjúsági szervezetté vált, míg az MNDSZ névváltozás nélkül ugyan, de 1948 áprilisára szintén hegemon helyzetbe került.

A párt megerősödésének időpontját az 1947-es év kora nyári hónapjaira tehetjük, ekkor volt ugyanis érezhető hatása Komárom-Esztergom vármegyében is a kisgazdapárt szétverésére irányuló úgynevezett köztársaság ellenes összeesküvésnek. Mindezt elősegítette Kovács Béla és Nagy Ferenc ügye is, melyet követően alig két hónap leforgása alatt a kisgazda háttérbázisnak számító Gesztesi járásban majd 1 000 fővel szaporodott a Magyar Kommunista Párt taglétszáma. Ezt követően a Független Kisgazdapárt vármegyei szervezetei a szétesés útjára léptek, s ennek tudatában a kommunisták sort keríthettek az országgyűlési választásokra.

A párt taglétszámának alakulása az 1945–1947 közötti időszakban látványos emelkedésen ment keresztül, ami azt jelenti, hogy a kezdeti 13 000 fős létszám a választások előestéjére majd 25 000-re fősre emelkedett. A siker érdekében rendszeresen szerveztek agitációs napokat a vármegye szinte minden községében, még hozzá úgy, hogy a vizsgált korszak során állandó járműhiánnyal kellett számolniuk. Egyes periódusokra vonatkozóan sikerült részletesen kimutatnunk a tagok szociális összetételét és a tagdíjfizetési hajlandóságát is. Ez utóbbi jóval az országos átlag felett volt.

Az 1947. augusztus 31-i választásokat követően a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyében is komoly nehézségek nélkül olvasztotta be a Szociáldemokrata Pártot. Mindezt a vármegye esetében is jól felépített koncepció mentén haladva vitték véghez. Ennek főbb állomásait a Szociáldemokrata Párt vármegyei szervezeteiben a baloldal kiépítése és a kommunista szempontból politikailag megbízhatatlan egyéneknek az egységbizottságok által történt eltávolítása jelentette. A források alapján ez

utóbbi procedúra során 430 személyt távolítottak el a pártból, ami figyelembe véve a 10 000⁹⁵⁵ fő körüli taglétszámukat nem mondható túlságosan soknak. Ennek magyarázatát a kutatásunk utolsó pillanatában előkerült rendőrségi hangulatjelentésekben foglaltak jelenthetik, melyek alapján arra következtethetünk, hogy még a kizárások előtt sok alapszervezetben kiléptek azok a tagok, akikre a biztos kizárás procedúrája várt. Ezt követően került sor a korábban előre meghatározott menetrend betartása mellett a két munkáspárt alsóbb szervezeteinek, majd 1948. május 17-én a vármegyei szervezetek egyesülésére.

Álláspontunk szerint Komárom-Esztergom vármegye példája is azt mutatja, hogy a sztálinizmusba való átmenetet elhúzódó folyamatként kell értelmeznünk, melynek végét a Függetlenségi Népfront megalakítására, az első alternatíva nélküli listás választásokra és az új Alkotmány elfogadásának időpontjára, tehát 1949-re tehetünk. A fordulat kezdetét ellenben a vármegyében 1947 májusa és júniusa körüli időpontra datálhatjuk (a kisgazdapárt szétverése és Nagy Ferenc lemondása), melyet azonban az 1945-ös választásokat követően jól végrehajtott, majd két évig tartó, sok esetben a kommunisták által elkövetett törvénytelenésekkel kísért pozíciószerezési folyamat előzött meg. Ennek ellenére 1947. év elejéig a politikai küzdelem a parlamentáris demokrácia keretében zajlott. Az azonnali szovjetizálást – a nemzetközi körülmények mellett – többek között a Magyar Kommunista Párt mögött álló megfelelő társadalmi bázis és a minőségi kommunista káderállomány hiánya is okozott.

A Szociáldemokrata Párttal való 1948. május 17-i egyesülésnek két fontos hozadéka volt. Mindenekelőtt a munkásmozgalom történetében jelentett mérföldkövet, hiszen az ezt követően megalakult Magyar Dolgozók Pártját már minden szempontból kommunista irányítású pártszervezetnek tekinthetjük. Érdekes adalék, hogy az elkövetkező időszak pártirataiban 1949-ig még mindig sok esetben használták a „koalíciós pártok” megnevezést, mely az imént említett konferencia határozatát figyelembe véve nem is olyan nagy meglepetés, abban ugyanis fontos pontként szerepelt a legszorosabb együttműködés kialakítása a Független Kisgazdapárttal és a Nemzeti Parasztpárttal méghozzá a Népfront megalakítása miatt. Másodsorban ettől az időponttól kezdődően valóban felgyorsult a szovjetizálás folyamata, melyet előbb a Függetlenségi Népfront⁹⁵⁶ országos, majd ezt követően a Komárom-Esztergom vármegyei megalakítása követett 1949. március 18-án. Az ebből az alkalomból felvett jegyzőkönyv tanúsága szerint a vezetőségbe 6 főt a Magyar

---

⁹⁵⁵ Ezt a számot a Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom vármegyei taglétszámainak adatait tartalmazó statisztikákból vettük.

⁹⁵⁶ Az újonnan létrehozott politikai tömörülés 1949. február 1-jén alakult meg az MDP elképzeléseinek maximális érvényesítése mellett.

Dolgozók Pártja, 2–2 főt az Független Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt, 1 főt a Szakszervezetek, 2 főt a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége, 1 főt a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, míg ugyancsak 1 főt a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége adott.⁹⁵⁷ Mindezt egyébiránt a helyi vezetőségek megalakításának procedúrája előzte meg, melyek többségével kapcsolatban megemlítették, hogy úgy a kisgazdapárti, mint a parasztpárti tagokkal is kitűnően együtt tudtak működni. Ellenben voltak olyan községek is, melyekben a kisgazdapárti tagok miatt erre nem kerülhetett sor.⁹⁵⁸

---

⁹⁵⁷ MNL KEML XXXV. ffcs. 32. f. 2. cs. 48. ő. e. A Népfrentmozgalom alakulására, szervezésére vonatkozó iratok, 1–8. o.

⁹⁵⁸ MNL KEML XXXV. 32. f. 1. cs. 94. ő. e. Tematikus titkári jelentések, 1–7. o.

VIII. Archontológia

**Komárom-Esztergom vármegye területén tevékenykedő kommunista párttitkárok
archontológiája 1945–1948 között⁹⁵⁹**

40. táblázat. A Magyar Kommunista Párt Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának párttitkárai

Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Kóbor Ferenc	Endrőd, 1907	1945. április 1.–1945. december 1.
Goda János	Felsőgalla, 1910	1945. december 1.–1946. február 17.
Soós Sándor	Gönyü, 1905	1946. február 17.–1948. május 17.

41. táblázat. Az Esztergomi járás párttitkárai

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Bajna	Vass Ferenc	Bajna, 1908	1945–1948
Bajót	Birkés János	Bajót, 1903	1945-től
Csév	Závorszki Antal	Csév, 1913	1945-től
Csolnok	Szabó István	Pázmánd, 1912	1946–1947
	Molnár Ferenc	Várpalota, 1905	1947–1948
Dág	Grnyó János	?	1945–1946
	Pratz András	Recse, 1905	1946–1947
	Mezőfi Lajos	Dorog, 1920	1947-től
Dorog	Valovics Ferenc	Csév, 1903	1945–1946
	Bottyán István	Tatabánya, 1912	1946–1948
Dömös	Id. Szabó Gyula	?	1945–1946
	Sztancsik István	?	1946
	Lőrincz Bálint	?	1946
	Vígh István	?	1946–1947

⁹⁵⁹ Az archontológia adatainak forrásai: MNL KEML XXXV. ffcs. 12. f. 24. d. Párttitkárokra vonatkozó iratok; MNL KEML XXXV. 41. f. 299. ö. e. Párttitkárokra vonatkozó adatok; MNL KEML XXXV. ffcs. 45. f. 59. ö. e. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntetettek személyi anyaga (20. század). Soós Sándor önéletrajza; Amint az majd az alábbiakban kiderül, a felsorolás nem teljes. Amennyiben a jövőben a települések párttitkáira vonatkozó – általunk jelenleg még nem ismert – forráscsoport előkerül, a listát ki fogjuk egészíteni.

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Dömös	Kecskés Albert	?	1947-től
Epöl	Id. Petőcz Márton	Epöl, 1910	1945–1947
	Kozlik János	Epöl, 1890	1948
Esztergom	Lieszkovszki László	?	1945
	Martsa Alajos	Pozsony, 1910	1945–1947
	Németh Pál	Gárdony, 1904	1947-től
Kesztölc	Kara Vencel	Kesztölc, 1924	1946–1947
Lábatlan	Léránt György	Esztergom, 1908	1945–1946
	Sági József	Lábatlan, 1893	1947–1948
Leányvár	Kutasi József	Tapolca, 1913	1945–1947
	Zorics János	Sárisáp, 1898	1947-től
Máriaalom	Szűcs Dezső	?	1945–1947
	Izsó István	?	1947
	Bencsik István	Esztár, 1919	1947
	Békési István	?	1947-től
Mogyorósbánya	Csicsmann Márton	?	1945–1947
	Adamesik János	Alsógalla, 1901	1947-től
Nagysáp	Tóth János	Nagysáp, 1911	1945–1947
	Dinnyés József	?	1947-től
Nyergesújfalu	Bolla Péter	?	1945–1947
	Id. Pathó Géza	Muzsla, 1914	1947–1948
Pilismarót	Lik Dániel	Pilismarót, 1890	1945–1946
	Fejes László	Pilismarót, 1913	1946
	Kocsis Józsefné	Pilismarót, 1899	1946-tól
Pilisszentlélek	György István	Pilisszentlélek, 1910	1945–1948
Piszke	Horváth Béla	Barsendréd, 1894	1945
	Farnadi Ferenc	Tardos, 1896	1945-től
Sárisáp	Knyazovics András	Sárisáp, 1914	1945–1948
Süttő	Holdampf Ferenc	Budapest, 1919	1945–1948
Tát	Balogh István	Zenta, 1908	1946–1947

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Tokod	Fandl Pál	?	1945
	Sztán Ferenc	?	1946–1948
Úny	Kovács Mihály	Úny, 1900	1945–1948

42. táblázat. A Gesztesi járás párttitkárai⁹⁶⁰

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Ács	Szabó László	?	1945–1946
	Süvegh István	?	1946–1948
Ászár	Rémai Miklós	Vérteskethely	1945–1947
	Elekes Ferenc	Ászár, 1918	1947
	Galambos Imre	Ászár, 1922	1947-től
Bana	Kónyi János	?	1945–1946
	Vári Pál	Bana, 1886	1946
	Kaiser Lajos	Bana, 1894	1946–1948
Bábolna	Varga András	Ács, 1900	1945–1946
	Varga József	Ács, 1920	1946–1948
Császár	Füredi Mátyás	?	1945
	Császár Ferenc	?	1946–1947
	Piri Imre	?	1948
Csép	Hauer István	Nagyigmánd, 1892	1945–1948
Dunaalmás	Hrumik János	Mellék, 1903	1945–1947
Ete	Szabó György	Ete, 1888	1945
	Bertalan János	Ete, 1895	1945–1948
Kisigmánd	A párttitkár(ok) személyére vonatkozó adatot nem találtunk.		
Kisbér	Körmendi Béla	?	1945
	Molnár István	Hánta, 1896	1946-tól
Komárom	Kamarás Rezső	?	1945–1948
Mocsa	Kelemen István	Mocsa, 1909	1946

⁹⁶⁰ A járás közigazgatási területéhez tartozó Kisigmánd és Neszmély községek párttitkáira vonatkozó adatot nem találtunk.

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Mocsa	Sánta Ferenc	Ostffyasszonyfa, 1906	1946–1947
	Süvegh Lajos	Mocsa, 1904	1947–1948
Nagyigmánd	Mázi József	?	1945–1948
Neszmély	A párttitkár(ok) személyére vonatkozó adatot nem találtunk.		
Szák	Zóka József	?	1945
	Zóna Sándor	Szák, 1910	1945–1946
	Molnár Lajos	Ászár, 1902	1946-tól
Szend	Simon Pál	Lázi, 1912	1945–1948
Szöny	Hollósy József	Szöny, 1904	1945
	Hollósy Gyula	Szöny,	1946
	Komáromi József	Szöny, 1897	1946-tól
Tárkány	Kálóczi Lajos	?	1945–1946, 1947–1948
	Marosvári István	Tárkány, 1911	1946–1947
Vérteskethely	Sass Ferenc	Hánta, 1907	1945–1948

43. táblázat. A Tatai járás párttitkárai⁹⁶¹

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Agostyán	Kornyik József	?	1945-től
Alsógalla	Szabó?	?	1945–1946
	Schiller István	?	1946–1947
Baj	Dóka Géza	Budapest, 1917	1945–1947
	Borka János	Szimő, 1922	1947–1948
Bánhida	Bányi József	?	1947
	Elek János ⁹⁶²	?	1948
Bokod	Bodvai Károly	?	1945
	Lázár Pálné	Bokod, 1910	1948-tól
Dad	Bíró Péter	Sóvárad, 1902	1945-től
Dunaszentmiklós	Dreser Gábor	?	1945-?

⁹⁶¹ A járás közigazgatási területéhez tartozó Várgesztes község párttitkárára vonatkozó adatot nem találtunk.⁹⁶² Körzeti titkár

Község neve	Párttitkár neve	Születési hely, idő	A pozíció betöltésének ideje
Felsőgalla	Dám József	Kisszállás, 1901	1945
	Hegedűs János	Felsőgalla, 1910	1946–1947
	Takács Tihamér ⁹⁶³	Budapest, 1928	1947–1948
Gyermely	Oláh András	?	1945-?
Héreg	Révész Lajos	Héreg, 1903	1945–1948
Kecskéd	Mohácsi Lajos	Tárkány, 1910	1948-tól
Kocs	Demján József	?	1945-?
Kömlőd	Győrfi Imre	?	1945-?
Környe	Jánosi Ferenc	?	1945–1947
	Pocsai Józsefné	Szamosberence, 1912	1947-től
Naszály	Zsebők József	Naszály, 1901	1945–1947
	Gertner István	Felsőgalla, 1913	1947–1948
Oroszlány	Kuncz Ferenc	?	1945–1948
Szomód	Pénzes Ferenc	Szomód, 1912	1945–1948
Tardos	Prokop János	?	1945-?
Tarján	Valach Mihály	?	1945–1948
	Molnár Károly	Egerlövő, 1922	1948
Tata	Agócs Béla	?	1945–1948
Tatabánya	Egri Gyula	Tatabánya, 1922	1945–1948
Várgesztes	A párttitkár(ok) személyére vonatkozó adatot nem találtunk.		
Vértessomló	Bóka Antal	?	1948
Vértesszőlős	Tomasik Mátyás	Vértesszőlős, 1899	1945–1947
	Bányai Zoltán	?	1947–1948
Vértestolna	Kovács András	?	1945–1947
	Fehér István	?	1947–1948

⁹⁶³ Körzeti titkár

IX. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

- 1.1. Magyar Államrendőrség Politikai Rendészeti Osztályának iratai (1945–1946, 1950)
- 1.2. Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai (1946–1948, 1950)
- 2.2. Operatív és hálózati nyilvántartások (1950–1990)
- 3.1.9. Vizsgálati dossziék (1919, 1945–1989, 1990)

Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltára

- IV. 403/g Fejér, Komárom-Esztergom vármegye Központi Választási Bizottságának iratai (1945–1949)

Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára

- IV. 954. Komárom-Esztergom vármegye alispánjának iratai (1945–1950)
- IV. 959. A Gesztesi járás főjegyzőjének iratai (1945–1950)
- VI. 2. Az Államrendőrség Komárom-Esztergom Megyei Főkapitányságának iratai (1945–1946)
- XXXV. 1. MSZMP Komárom Megyei Bizottságának iratai (1957–1989)
- XXXV. 12. MSZMP Tata Városi Bizottságának és alapszervezeteinek iratai (1957–1989)
- XXXV. 23. MKP Komárom-Esztergom Vármegyei Bizottságának iratai (1945–1948)
- XXXV. 24. MKP Tata Járási Bizottságának iratai (1945–1948)
- XXXV. 25. MKP Gesztesi Járási Bizottságának iratai (1946–1948)
- XXXV. 26. MKP Esztergom Járási Bizottságának iratai (1946–1948)
- XXXV. 27. MKP Komárom Városi Bizottságának iratai (1947–1948)
- XXXV. 28. MKP Tatabánya Városi Bizottságának iratai (1948)
- XXXV. 32. MDP Komárom Megyei Bizottságának iratai (1948–1956)
- XXXV. 41. Munkásmozgalmi gyűjtemény (20. század)
- XXXV. 42. Visszaemlékezés gyűjtemény (20. század)
- XXXV. 45. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága a „Szocialista Hazáért” címmel kitüntetettek személyi anyaga (20. század)
- XXXV. 99. Az MSZMP Komárom Megyei Bizottsága Archívumának iratai (1963–1989)

Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár

274. Magyar Kommunista Párt iratai (1944–1948)

283. Szociáldemokrata Párt iratai (1944–1948)

Forráskiadványok, repertóriumok

Balogh Sándor–Izsák Lajos (szerk.): *Magyarországi pártprogramok 1944–1988*. Budapest, 2004, ELTE–Eötvös Kiadó.

Bencze Cs. Attila (szerk.): *A Magyar Kommunista Párt, a Szociáldemokrata Párt és a Magyar Dolgozók Pártja Komárom-Esztergom megyében 1945–1956*. Esztergom, 2002, KEMÖL Évkönyvei.

Csicsery-Rónai István–Cserenyey Géza: *Koncepciók per a Független Kisgazdapárt szétzúzására 1947*. Budapest, 1956-os Intézet.

Deák József–Gál Lajos–Vámosi László: *Dokumentumok Komárom megye ifjúságmozgalmának történetéből 1945–1957*. Tatabánya, 1985.

Gecsényi Lajos (főszerk.): *Három szabad évtized. Pártkonferenciák és pártértekezletek Komárom megyében 1946–1970*. Tatabánya, 1975.

Horváth Julianna–Szabó Éva–Szücs László–Zalai Katalin: *Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció 1944–1948*. Budapest, 2003, Napvilág Kiadó.

Izsák Lajos–Kun Miklós (szerk.): *Moszkvának jelentjük... Titkos dokumentumok 1944–1948*. Budapest, 1994, Századvég Kiadó.

Krahulcsán Zsolt–Müller Rolf: *Dokumentumok a magyar politikai rendőrség történetéből. A politikai rendészeti osztályok 1945–1946*. Budapest, 2009, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó.

Ortutay András (szerk.): *Komárom megyei helytörténeti olvasókönyv*. Tatabánya, 1988.

Rákosi Mátyás: *Válogatott beszédek és cikkek*. Budapest, 1950, Szikra Kiadó.

Rákosi Sándor–Szabó Bálint (szerk.): *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944–1948*. Budapest, 1979, Kossuth Könyvkiadó.

Romsics Ignác (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény 1914–1999. I. kötet*. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

Somorjai Ádám–Zinner Tibor: *Majd' halálra ítélve. Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez*. Budapest, 2008, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.

Visszaemlékezések

- Arany Bálint: *Koronatanú*. Budapest, 1990, Püski Kiadó.
- Bády István: *A Bazilika árnyékában. Egy polgármester visszanéz*. Esztergom, 1989, Gran Tours.
- Demény Pál: „*A párt foglya voltam*”. Budapest, 1988, Medvetánc.
- Kovács Imre: *Magyarország megszállása*. Budapest, 1988, Katalizátor Iroda.
- Marosán György: *Az úton végig kell menni*. Budapest, 1972, Magvető Zsebkönyvtár.
- Mindszenty József: *Emlékirataim*. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, 1988.
- Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. I–II. kötet, Budapest, 1990, Európa-História.
- Rácz Erzsébet: *Feljegyzések a vihar kapujában*. Budapest, 1995.
- Rákosi Mátyás: *Visszaemlékezések 1940–1956. I. kötet*. Szerk.: Feitl István–Gellértné Lázár Márta–Sipos Levente. Budapest, 1997, Napvilág kiadó.
- Zeőke Szőke Pál: *Egy keresztény úrfiú életútja*. História, 1997/4. sz.
- Vas Zoltán: *Akkori önmagunkról. Önéletírás II*. Budapest, 1982, Magvető Könyvkiadó.

Összefoglaló művek

- Bahurek György–Cseh János: *A Komárom megyei rendőri szervek 25 éve*. Tatabánya, 1969.
- Balogh Margit: *Mindszenty József*. Budapest, 2002, Elektra Kiadóház.
- Balogh Sándor: *Parlamenti és pártarcok Magyarországon 1945–1947*. Budapest, 1975, Kossuth Könyvkiadó.
- Balogh Sándor–Izsák Lajos: *Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948)*. Budapest, 1979, Tankönyvkiadó.
- Balogh Sándor: *Választások Magyarországon 1945. A fővárosi törvényhatósági és a nemzetgyűlési választások*. Budapest, 1984.
- Bank Barbara–Gyarmati György–Palasik Mária: „*Állami titok*”. *Internáló- és kényszermunkatáborok Magyarországon 1945–1953*. Budapest, 2012, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L’Harmattan Kiadó.
- Barakka Gábor: *Sédtől–Süttőig*. [H. n.] 2000.
- Berki Mihály: *Az államvédelmi hatóság*. Budapest, 1994.
- Békés Csaba: *Európából Európába. Magyarország konfliktusok keresztjében, 1945–1990*. Budapest, 2004, Gondolat Kiadó.

- Bihari Mihály: *Magyar Politika 1944–2004. Politikai és hatalmi viszonyok*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.
- Botos János–Gyarmati György–Korom Mihály–Zinner Tibor: *Magyar hétköznapiak Rákosi Mátyás két emigrációja között 1945–1956*. Budapest, 1988, Minerva.
- Borhi László: *Magyarország a hidegháborúban. A Szovjetunió és az Egyesült Államok között 1945–1956*. Budapest, 2005, Corvina Kiadó.
- Charles Gati: *Magyarország a Kreml árnyékában*. Budapest, 1990, Századvég Kiadó.
- Donáth Ferenc: *Reform és forradalom. A magyar mezőgazdaság strukturális átalakulása 1945–1975*. Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó.
- Düllfer, Jost: *Europa im Ost-West Konflikt 1945–1991*. München, 2004, R. Oldenbourg Verlag.
- Fehér István: *A magyarországi németek kitelepítése 1945–1950*. Budapest, 1988, Akadémiai Kiadó.
- Feitl István–Izsák Lajos–Székely Gábor: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.
- Feitl István–Gellériné Lázár Márta–Kende János: *Demokratikus köztársaságok Magyarországon*. Budapest, 2007, Napvilág Kiadó.
- Földes György–Hubai László (szerk.): *Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010*. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó.
- Földesi Margit–Szerencsés Károly: *Halványkék választás. Magyarország–1947*. Budapest, 2001, Kairosz Kiadó.
- Földesi Margit: *A szabadság megszállása. A megszállók szabadsága*. Budapest, 2009, Kairosz Kiadó.
- Fülöp Mihály–Sipos Péter: *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest, 1998, Aula.
- Gaddis, John Lewis: *The Cold War*. London, 2005, Penguin Books.
- Gábor Róbert: *Az igazi szociáldemokrácia. Küzdelem a faszizmus és a kommunizmus ellen, 1944–1948*. Budapest, 2001, Századvég Kiadó.
- Gecsényi Lajos–Szabó József–Tóth Istvánné: *A munkáshatalomért! Komárom megye forradalmi munkásmozgalmának harcosai. Életrajzgyűjtemény*. Tatabánya, 1980, Komárom megyei Lapkiadó Vállalat.
- Gergely Jenő: *A katolikus egyház Magyarországon*. Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó.
- Gleason, Abbott: *Totalitarianism. The Inner History of the Cold War*. New York, 1995, Oxford University Press.

- Gróf Károly: *A magyarországi német lakosság kitelepítése Komárom-Esztergom vármegyéből 1945–1949*. Szakdolgozat, 1998, MNL KEML Kézirattára.
- Gyarmati György (szerk.): *Államvédelem a Rákosi-korszakban*. Történeti Hivatal, 2000.
- Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon. 1945–1956*. Budapest, 2011, ÁBTL–Rubicon.
- Honvári János (szerk.): *Magyarország gazdaságtörténete a honfoglalástól a 20. század közepéig*. Budapest, 2000, Aula Kiadó.
- Horváth János (szerk.): *Tiltott történelmünk 1945–1947*. Budapest, 2006, Századvég Kiadó.
- Hubai László–Tombor László (szerk.): *A magyar parlament 1944–1949*. Budapest, 1991, Lap- és Könyvkiadó.
- Izsák Lajos: *Polgári ellenzéki pártok Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 1983, Kossuth Könyvkiadó.
- Izsák Lajos: *A koalíció évei Magyarországon 1944–1948*. Budapest, 1986, Kozmosz Könyvek.
- Izsák Lajos: *Rendszerváltástól rendszerváltásig. Magyarország története 1944–1990*. Budapest, 1998, Kulturtrade Kiadó.
- Izsák Lajos: *Pártok és politikusok Magyarországon 1944–1994*. Budapest, 2010, Napvilág Kiadó.
- Jakab Sándor: *A magyar szakszervezeti mozgalom 1944–1950*. Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó.
- Kaposi Zoltán: *Magyarország gazdaságtörténete 1700–2000*. Budapest–Pécs, 2002, Dialóg Campus Kiadó.
- Kátai Ferenc–Kövecses Varga Etelka–Lukács László: *Tát története*. Tát, 2000, Tát Nagyközség Önkormányzata.
- Kende Tamás: *Az intézményes forradalom. Adatok a kommunista párt kulturális és társadalmi történetéhez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében (1945–1956)*. Miskolc–Budapest, 2014, Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára.
- Kiss Sándor: *A magyar demokráciáért*. [H. n.], Magyar Öregdiák Szövetség, Bessenyei György Kör.
- Kiszely Gábor: *ÁVH. Egy terrorszervezet története*. Budapest, 2000, Korona Kiadó.
- Kollega Tarsoly István (főszerk.): *Magyarország a XX. században. II. kötet*. Szekszárd, 1997, Babits Kiadó.
- Kornai János: *A szocialista rendszer*. Pozsony, 2012, Kalligram Kiadó.

- Kórosi Gábor: *Kocs. Múlt és jelen*. Kocs, 2003, Kocs Község Polgármesteri Hivatala.
- Köbel Szilvia: „*Oszd meg és uralkodj*” *A pártállam és az egyházak*. Budapest, 2005, Rejtjel Kiadó.
- Körmendi Géza (szerk.): *Tata története 1727–1970*. Tata, 1984, Tata Város Tanácsa.
- Kóvágó László: *A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés*. Budapest, 1985, Kossuth Könyvkiadó.
- Láng Beáta: *A dorogi németek kitelepítése 1947-ben*. Dorog, 1997.
- Lux Judit: *A szakszervezetek történetéből*. Budapest, 2008, Friedrich Ebert Alapítvány.
- Marek Viktor: *A dorogi szénmedence településeinek története 1956 fényében*. Doktori (PhD) értekezés, Piliscsaba, 2012.
- Mészáros István: *Mindszenty-mozaik. Írások a bíborosról*. Budapest, 2002, Ecclesia.
- Müller Rolf: *Politikai rendőrség a Rákosi-korszakban*. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó.
- Nagy József: *A paraszti társadalom felbomlásának kezdetei 1945–1956*. Budapest, 2009, Napvilág Kiadó.
- Palasik Mária: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.
- Pallai Péter–Sárközi Mátyás: *Némi demokráciától a népi demokráciáig. A kommunista hatalomátvétel története Magyarországon a BBC-archívum tükrében (1945–1948)*. 2008, Helikon Kiadó.
- Pető Iván–Szakács Sándor: *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985*. Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Pölöskei Ferenc–Gergely Jenő–Izsák Lajos (szerk.): *20. századi magyar történelem*. Budapest, 1997, Korona Kiadó.
- Rainer M. János: *Nagy Imre. I. kötet 1896–1953*. Budapest, 1996, 1956-os Intézet.
- Rainer M. János: *Bevezetés a kádárizmusba*. Budapest, 2011, 1956-os Intézet–L’Harmattan Kiadó.
- Rádóczy Gyula: *A legújabb kori magyar pénzek (1892–1981)*. Budapest, 1984, Corvina Kiadó.
- Révai Valéria (szerk.): *Törvénytelen szocializmus. A Tényfeltáró Bizottság jelentése*. Budapest, Zrínyi Kiadó–Új Magyarország, 1991.
- Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép- és Délkelet-Európában a 19. és a 20. században*. Budapest, 1998, Napvilág Kiadó.
- Romsics Ignác: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 2004, Osiris Kiadó.
- Romsics Ignác: *Az 1947-es párizsi békeszerződés*. Budapest, 2006, Osiris Kiadó.

- Romsics Ignác: *A 20. század rövid története*. Budapest, 2007, Rubicon-Könyvek.
- Simonik Péter (szerk.): *Az újjáépítéstől a községegyesítésig. Tatabánya elődtelepülései a koalíciós években (1945–1948)*. Tatabánya, 2007.
- Standeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer M. János (szerk.): *A fordulat évei. Politika- Képzőművészet- Építészet. 1947–1949*. Budapest, 1998, 1956-os Intézet.
- Standeisky Éva: *Antiszemitizmusok*. Budapest, 2007, Argumentum Kiadó.
- Steininger, Rolf: *Der Kalte Krieg*. Frankfurt am Main, 2003, S. Fischer Verlag GmbH.
- Stöver, Bernd: *Der Kalte Krieg. Geschichte eines radikalen Zeitalters 1947–1991*. München, 2011, Verlag C. H. Beck.
- Szakács Mihály: *A Magyar Kommunista Párt megalakulása és tevékenységének első időszaka Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1946*. Tatabánya, 1979.
- Szakolczai György – Szabó Róbert: *Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására. Barankovics és a DNP, 1945–1949. Bibó és a DNP, 1956*. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó.
- Számadó Emese (szerk.): *„Ezt a hazát tehát elvesztettem...” A Holokauszt komáromi eseményei*. Komárom, 2014, Komáromi Klapka György Múzeum.
- Szerencsés Károly: *A kékcédulás hadművelet (Választások Magyarországon–1947)*. Budapest, 1992, Ikva Kiadó.
- Tapolczai Ernőné: *Komárom megye a sajtóban 1945–1965*.
- Tóth István: *A Nemzeti Parasztpárt története 1944–1948*. Budapest, 1972, Kossuth Könyvkiadó.
- Tóth Krisztina: *Bajna*. Budapest, 2000, Száz magyar falu könyvesháza Kht.
- Tóth Krisztina: *Reményé váljon az emlékezet. Szomor története*. Szomor, 2008.
- Vadkerty Katalin: *A kitelepítéstől a reszlovakizációig 1945–1948*. Pozsony, 2007, Kalligram Könyvkiadó.
- Valuch Tibor: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.
- Vida István: *A Független Kisgazdapárt politikája 1944–1947*. Budapest, 1976, Akadémiai Kiadó.
- Vida István: *Koalíció és pártharcok 1944–1948*. Budapest, 1986, Magvető Könyvkiadó.
- Vida István (főszerk.): *Magyarországi politikai pártok lexikona (1846–2010)*. Budapest, 2011, Gondolat Kiadó.
- Wágenhoffer Vilmos: *Úny története*. Úny, 2001, Úny Község Önkormányzata.

Zielbauer György: *Adatok és tények a magyarországi németiség történetéből (1945–1949)*.

Budapest, 1989, Akadémiai Kiadó.

Zinner Tibor: *A magyarországi németek kitelepítése*. Budapest, 2004, Magyar Hivatalos Közlönykiadó.

Zubok, Vladislav–Pleshakov, Constantine: *Inside the Kremlin's Cold War. From Stalin to Khrushchev*. Cambridge, Mass. 1996, Harvard University Press.

Tanulmányok

Balogh Margit: *Hadifoglyok, internáltak, kitelepítettek. Mindszenty József bíboros-érsek és az emberi jogok védelme (1945–1948)*. Századok, 2011, 1. sz.

Bartha Eszter: A sztálinizmus a régi és új historiográfiában: a jelenség meghatározásának elméleti és módszertani problémái. In: Krausz Tamás (szerk.): *A sztálinizmus hétköznapijai. Tanulmányok és dokumentumok a Sztálin-korszak történetéből*. Budapest, 2003, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Bartha Eszter: *Történetírás és ideológia: vita a totalitarizmusról*. Múltunk, 2013/3. sz.

Csombor Erzsébet: A megyei közigazgatás változásai Trianon után Komárom-Esztergom vármegyében. In: Csombor Erzsébet–L. Balogh Béni (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve*. Esztergom, 2010, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára.

Fitzpatrick, Sheila: Introduction. In: Fitzpatrick (ed.): *Stalinism. New Directions*. London–New York, 2000, Routledge.

Gyarmati György: *A káderrendszer és a rendszer kádere az ötvenes években*. Valóság, 1991, 2. sz.

Gyarmati György: *A közigazgatás újjászervezése az „ideiglenesség” korszakában*. Történelmi Szemle, 1996/1. sz.

Gyarmati György: *Harc a közigazgatás birtoklásáért. A koalícion belüli pártküzdelmek az 1946. évi hatalmi dualizmus időszakában*. Századok, 1996, 3. sz.

Gyarmati György: *„Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!” Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez*. Társadalmi Szemle, 1997, 8–9. sz.

Gyüsi László: *Néhány adalék a szlovák-magyar lakosságcsere történetéhez*. Limes, 1992, 1. sz.

Horváth Sándor: *A mindennapi szocializmus és a jelenkortörténet. Nézőpontok a szocialista korszak kutatásához*. Századvég, 2006, 2. sz.

- Kovács Emil: *A földosztás sajátosságai és eredményeinek vázlatos áttekintése Komárom megyében*. Forrás, 1970, 1. sz.
- Kramer, Mark: Stalin, Soviet Policy, and the Consolidation of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1944-53. In: Vladimir Tismaneanu (ed.): *Stalinism revisited. The Establishment of Communist Regimes in East-Central Europe*. Budapest–New York, 2009, CEU Press
- L. Balogh Béni: Nemzetiségi kérdés Komárom-Esztergom vármegyében 1945–1949. In: Csombor Erzsébet–L. Balogh Béni (szerk.): *Évkönyv 2010. A Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára évkönyve*. Esztergom, 2010, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára.
- Leblancné Kelemen Mária: Sorsdöntő évek. Adalékok a négy bányaközség helyi önkormányzatának történetéhez 1945-től 1947. október 10-ig, Tatabánya megyei város létrejöttéig. In: Somorjai József (szerk.): *Tatabánya 45 éve város*. Tata, 1992, Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Igazgatósága.
- Leffler, Melvyn P.: The emergence of an American grand strategy, 1945–1952. In: Leffler, Melvyn P.–Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War. Volume 1. Origins*. London, 2013, Cambridge University Press.
- Lewin, Moshe: The Social Background of Stalinism. In: Tucker, Robert C. (ed.): *Stalinism. Essays in Historical Interpretation*. New Brunswick, 1999, Transactions Publications,.
- Ortutay András: A Komárom Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága hivatali apparátusának kiépítése 1950-ben. In Uő (szerk.): *Jó, ha a dolgokat írásba foglaljuk. (Tanulmányok Komárom-Esztergom megye múltjából.)* Tatabánya, 2003. /Castrum könyvek 9./
- Ortutay András: *Komárom megye megalakulása*. MNL KEML Kézirattára, 672/14754. sz.
- Ortutay András: *Komárom megye közigazgatásának kialakulása 1945–1950*. MNL KEML Komáromi Fiókleveletárának Kézirattára.
- Ortutay András: *A Tatai Nemzeti Bizottság tevékenysége a felszabadulást követő hónapokban*. MNL KEML Komáromi Fiókleveletárának Kézirattára.
- Palasik Mária: *Bizalmas belügyminiszteri rendelet az internálásokról (1945)*. Társadalmi Szemle, 1997, 7. sz.
- Palasik Mária: *A jogállam csapdái Magyarországon 1947 első felében*. Századok, 1995, 6. sz.
- Pál Zoltán: *Internálásokról Magyarországon (1945–1953)*. Kommentár, 2010, 2. sz.

- Pechatnov, Vladimir O.: The Soviet Union and the world, 1944–1953. In: Leffler, Melvyn P. –Westad, Odd Arne (ed.): *The Cambridge History of the Cold War. Volume 1. Origins*. London, 2013, Cambridge University Press.
- Pittaway, Mark: *The Politics of Legitimacy and Hungary's Postwar Transition. Contemporary European History*. 2004, Cambridge University Press.
- Rainer M. János: A magyarországi fordulatok és a szovjet politika, 1944–1948. In: Ständeisky Éva–Kozák Gyula–Pataki Gábor–Rainer M. János (szerk.): *A fordulat évei. Politika- Képzőművészet- Építészet. 1947–1949*. Budapest, 1998, 1956-os Intézet.
- Rainer M. János: Magyarország a szovjet érdekszférában. In: Gyurgyák János (szerk.): *Mi a politika? Bevezetés a politika világába*. Budapest, 1999, Osiris Kiadó.
- Rainer M. Janos: Der Weg der ungarischen Volksdemokratie. In: Kreuzberger, Stefan – Görtemaker, Manfred (Hrsg.): *Gleichschaltung unter Stalin? Die Entwicklung der Parteien im östlichen Europa 1944–1949*. Paderborn, 2002, Verlag Ferdinand Schöningh.
- Ravasz Éva: *Az újjáépítés kezdetei a tatai szénmedencében*. Forrás, 1970, 1. sz.
- Rácz Béla: *A Belügyminisztérium újjászervezése (1944. december–1948. július)*. Levéltári Közlemények, 1970, 1. sz.
- Schöpflin György: *A kommunista hatalomátvétel fázisai Kelet-Európában*. Párizs, 1984, Magyar Füzetek, 13. sz.
- Somorjai József: A földosztás története Komárom-Esztergom Vármegyében I. In: Uő (szerk.): *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Múzeumainak Közleményei*. Tata, 1991.
- Somorjai József: A földosztás története Tatabányán, 1945. In: Uő (szerk.): *Tatabánya 45 éve város*. Tata, 1992, Komárom-Esztergom Megye Múzeumainak Igazgatósága.
- Ständeisky Éva: Tétova újraértelmezések. Magyarország második világháborút követő éveit a rendszerváltozás utáni történetírásban. In: Erős Vilmos–Takács Ádám (szerk.): *Tudomány és ideológia között. Tanulmányok az 1945 utáni magyar történelemlről*. Budapest, 2012, ELTE Eötvös Kiadó.
- Strassenreiter Erzsébet: Egyesülés? Beolvadás? Likvidálás? In: Feitl István–Izsák Lajos–Székely Gábor: *Fordulat a világban és Magyarországon 1947–1949*. Budapest, 2000, Napvilág Kiadó.
- Ungváry Krisztián: Magyarország szovjetizálásának kérdései. In: Romsics Ignác (szerk.): *Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemlről*. Budapest, 2005, Osiris Kiadó.

Wágenhoffer Vilmos: *Népességcsere Máriahalmon 1945–1949 között*. Limes, 1992, 1. sz.

Zinner Tibor: *Internálások, kitelepítések, igazoló eljárások*. Történelmi Szemle, 1985, 1. sz.

Sajtó

Komárom-Esztergom Vármegyei Dolgozók Lapja (1947–1948)

Népakarat (1945)

Szabad Esztergom (1945–1946)

Szabad Esztergom Vármegyei Híradó (1946)

Tatai Újság (1945)